

PRACA SOCJALNA I PSYCHOLOGICZNA: INNOWACJE, STRATEGIE I MOŻLIWOŚCI

*Zbiór materiałów okrągłego stołu z udziałem międzynarodowym
19 marca 2025 r.*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА: ІННОВАЦІЇ, СТРАТЕГІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ

*Збірник матеріалів круглого столу з міжнародною участю
19 березня 2025 р.*

Redakcja naukowa:

**Zoia Sharlovych
Marian Tripak
Oksana Palyliulko
Maryna Voloshchuk**

Łomża – Kamieniec-Podolski, 2025 p.

Instytucja Edukacyjno-Rehabilitacyjna Szkolnictwa Wyższego „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina
Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska

Навчально-Реабілітаційний Заклад Вищої Освіти «Кам'янець-Подільський Державний Інститут», Україна
Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща

Redakcja naukowa:

Zoia Sharlovych, Marian Tripak, Oksana Palyliulko, Maryna Voloshchuk

Наукова редакція:

Зоя Шарлович, Мар'ян Тріпак, Оксана Палилюк, Марина Волощук

Praca socjalna i psychologiczna: innowacje, strategie i możliwości [wydanie elektroniczne]: Zbiór materiałów okrągłego stołu z udziałem międzynarodowym. Kamieniec-Podolski – Łomża, 19 marca 2025 r. / Redakcja naukowa: Zoia Sharlovych, Marian Tripak, Oksana Palyliulko, Maryna Voloshchuk. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2025. 275 s.

Соціально-психологічна робота: інновації, стратегії та можливості [електронне видання] : Збірник матеріалів круглого столу з міжнародною участю, Кам'янець-Подільський – Ломжа, 19 березня 2025 р. / Наукова редакція: Зоя Шарлович, Мар'ян Тріпак, Оксана Палилюк, Марина Волощук. Видавництво: MANS w Łomży, 2025. 275 с.

Recenzenci:

prof. dr hab. Alla Ryžhanova, Sumski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia
A.S. Makarenki, Ukraina

dr inż. Ireneusz Żuchowski, prof. MANS, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych
w Łomży, Rzeczpospolita Polska

ISBN 978-83-68480-10-8

DOI [10.58246/WSPN4523](https://doi.org/10.58246/WSPN4523)

Zbiór powstał z gotowych materiałów dostarczonych przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przekazane do publikacji.

Zбірник сформований з готових матеріалів, наданих авторами. Видавець не несе відповідальності за надані до публікації матеріали.

Wydawnictwo: MANS w Łomży

© Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży,
Rzeczpospolita Polska, 2025

© Instytucja Edukacyjno-Rehabilitacyjna Szkolnictwa Wyższego
«Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy», Ukraina, 2025

Залечане до розповсзечнiанiя в Iнтернеце пречез Радє Науковє
Iнсттутцiї Едукацiйнє-Реабiлiтацiйнєї Шкєлнiцтва Вiщєго
„Камiєнєц-Подєлськiй Iнсттут Паiствєвє” (прєтєкєт нр 7 з днiя 31.03.2025 р.)

Рекомендовано поширення в мережі «Інтернет» Вченою радою Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут» (протокол № 7 від 31.03. 2025 р.)

RADA REDAKCYJNA:

dr. Marian Tripak, Instytucja Edukacyjno-Rehabilitacyjna Szkolnictwa Wyższego „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”*, Ukraina;
dr Yuliana Vlasenko, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
mgr Maryna Voloshchuk, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
mgr Iryna Harbarets, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Volodymyr Dudchenko, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Nataliia Zhyliak, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Iryna Zavadzka, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
mgr Maryna Kolisnyk, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Liudmyla Komarnitska, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr. Hennadii Kucherov, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr hab. Oleksandr Lavruk, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr. Tetiana Marchak, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Artur Mykhailyk, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr. Anatolii Mykhalskii, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
mgr. Nataliia Moshenets, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska;
dr Oksana Palyliulko, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Volodymyr Prysakar, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr hab. Liudmyla Romanovska, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr hab. Anatolii Skrypnyk, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Olha Stoliarenko, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
mgr. Marina Kolisnik, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr. Zoia Sharlovych, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska;
dr gab. Volodymyr Shevchenko, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina;
dr Oleksandr Shevchuk, IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”, Ukraina.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д. е. н., доц. Мар'ян Тріпак, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» **, Україна;
к. політ. н. Юліана Власенко, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
мр. Марина Волощук, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
мр. Ірина Гарбарець, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. філос. н., доц. Володимир Дудченко, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. психол. н., доц. Наталія Жил'як, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. істор. н., доц. Ірина Завадська, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
мр. Марина Колісник, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. філол. н., Людмила Комарніцька, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. істор. н. Геннадій Кучеров, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
д. н. з д. у., доц. Олександр Лаврук, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. філол. н., доц. Тетяна Марчак, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. істор. н., доц. Артур Михайлик, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. м. н., доц. Анатолій Михайльський, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
мр. Наталія Мошенець, Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща;
к. істор. н. Оксана Палилюк, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. п. н., доц. Володимир Присакар, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
д. п. н., проф. Людмила Романовська, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
д. істор. н., доц. Анатолій Скрипник, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. психол. н., доц. Ольга Столяренко, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. психол. н., доц. Віктор Федорчук, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;
к. п. н. Зоя Шарлович, Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща;
д. п. н., доц. Володимир Шевченко, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна
к. п. н. Олександр Шевчук, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна.

* IERSW „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy” - Instytucja Edukacyjna i Rehabilitacyjna Szkolnictwa Wyższego „Kamieniec-Podolski Instytut Państwowy”

**НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» - Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» (Україна);

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА КРИЗОВІ СТАНИ СУСПІЛЬСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

<i>Oleksandr Bilyi, Viktoriia Kushnir</i> Socio-psychological features of digital burnout	10
<i>Олексій Богатюк</i> Особливості підготовки соціальних працівників в післявоєнний період	13
<i>Інна Гуменюк</i> Соціальний захист населення як напрям соціальної політики...	16
<i>Наталія Жил'як, Анастасія Ткачук</i> Молодь та особливості переживання кризових ситуацій: стратегії адаптації і підтримки в Україні та за кордоном	22
<i>Валентина Загалевиц, Тетяна Марчак</i> Детермінанти соціальної роботи та кризові стани суспільства України в умовах війни	25
<i>Ольга Клопота</i> Розвиток медіакомпетентності підлітків у контексті соціально- педагогічної профілактики негативного впливу ЗМІ	30
<i>Оксана Осетрова</i> Сучасна соціальна робота як запорука подолання кризових станів в українському суспільстві	33
<i>Анатолій Павленко, Ольга Сташук</i> Проблематика процесу реінтеграції ветеранів війни як особливої групи клієнтів соціальної роботи	37
<i>Тетяна Цимбалюк</i> Психосоціальний стан сучасних українських сімей	42
<i>Віта Черба</i> Методи соціальної роботи та їх вплив на розвиток ветеранської політики	48
<i>Андрій Шаповал</i> Соціальна робота в умовах суспільних криз: ефективні моделі реагування	52

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.

<i>Сергій Кармалюк, Юрій Пастух</i> Співпраця неурядових громадських організацій з органами місцевого самоврядування.	57
--	-----------

<i>Artur Mykhailuk</i> To the issue of the transformation of Ukrainian education in the context of globalization	61
--	-----------

<i>Олександра Свиридчук</i> Музеї на шляху до інклюзивності	65
---	-----------

<i>Ткач Вікторія</i> Соціальна профілактика негативних явищ у студентському середовищі	68
--	-----------

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ТА ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

<i>Геннадій Кучеров</i> Волонтерська діяльність майбутніх фахівців соціальної сфери	73
---	-----------

<i>Богдана Міщенко</i> Досвід реалізації волонтерських соціальних ініціатив учасниками студентського самоврядування педагогічного фахового коледжу	78
--	-----------

<i>Василь Мойсеюк, Юрій Алексеєнко</i> Розвиток професійно – особистісних якостей майбутніх соціальних працівників через волонтерство	83
---	-----------

<i>Artem Sova</i> Social entrepreneurship as a tool for the development of volunteering	87
---	-----------

НОВІТНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

<i>Лариса Абрамова</i> Набуття соціально-психологічної компетентності студентами фахового коледжу	92
---	-----------

<i>Сніжанна Гриценюк</i> Психологічний супровід студентів: новітні практики та технології	95
---	-----------

Сергій Жиляков	
Роль психологічного капіталу в управлінні персоналом підприємства в контексті конкурентоспроможності в сучасних умовах невизначеності	99
Марина Колеснік	
Практики у сфері психології.....	103
Людмила Комарніцька	
Ціннісні установки студентів щодо здорового способу життя..	106
Вікторія Харченко, Ольга Цюра,	
Роль психологічних методів у професійному доборі кадрів до організації.....	112
ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
Бондаревська Ксенія	
Соціально-психологічна підтримка вразливих груп населення в умовах війни в Україні	118
Ruslan Boiarskyi, Vladyslav Ostapchuk	
The socio-psychological features of communication with military personnel.....	123
Наталія Гордієнко	
Розвиток у дівчат юнацького віку соціально-психологічної готовності до сімейного життя	127
Надія Єрохіна	
Методи та підходи до підтримки студентської молоді у воєнний час	131
Олена Заміховська	
Інформаційні системи в соціальній роботі: стратегічний ресурс для підтримки вразливих верств населення та подолання кризових явищ	133
Лілія Зошак	
Соціальна робота зі студентською молоддю в умовах війни через пермакультурні практики.....	138
Юлія Ісламова	
Соціально-психологічна адаптація дітей учасників бойових дій. шляхи подолання стресу.....	143

Вікторія Кудак Хібуки-терапія – як унікальний інструмент соціально-психологічної підтримки дітей під час війни	149
Наталія Лопухович Психологічні особливості розвитку резильєнтності здобувачів освіти в умовах воєнного стану.....	152
Ірина Любезна, Ольга Тимків Бібліотека ім. Л. Каніщенка ЗУНУ як осередок психологічної підтримки: роль та значення заходів для допомоги внутрішньо переміщеним особам	157
Олена Мельман, Неля Швець Форми та методи соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей	162
Юрій Мосаєв Соціально-психологічні проблеми соціальної реінтеграції ветеранів війни та демобілізованих осіб	167
Оксана Палилюлько Соціально-психологічна соціалізація молоді в умовах військового стану.....	171
Надія Пещанюк Роль соціальної підтримки у формуванні стресостійкості молоді	175
Анна Саноян Арт-терапія як інструмент психологічної підтримки під час війни	180
Юлія Сидоренко Психосоціальна підтримка постраждалих від воєнних подій: сучасні підходи та методи	184
Олеся Сухар Гендерні особливості подолання негативних емоційних станів військовослужбовцями в умовах війни	189
Олександр Шевчук Соціальні мережі як інструмент соціально-психологічної підтримки молоді в умовах війни: виклики та можливості діджиталізації.....	197

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА ПСИХОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Марина Бачинська/Якушевіч, Ангелія Вольська,
**Технології дистанційного навчання для розвитку
самоорганізованості майбутніх фахівців спеціальності 231
«Соціальна робота» 202**

Роман Ганушкевич, Володимир Дудченко
**Психологічні особливості соціальної роботи в умовах російсько-
української війни 207**

Оксана Глов'юк
**Формування «soft skills» у студентів-психологів за допомогою
інтерактивних методів навчання.....212**

Наталія Данилевич
Формування професіоналізму соціального працівника 217

Віктор Ординович
**Професійна адаптація ветеранів при їх переході від військового
до цивільного життя: фактори впливу 221**

Володимир Присакар
**Особливості формування професійно-етичної культури у
майбутніх працівників соціальної сфери.....225**

Катерина Червоненко
**Роль волонтерства у підготовці майбутніх фахівців соціальної
сфери до роботи з геронтологічною групою клієнтів 230**

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ (СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА, ФІЗИЧНА) - ПОТРЕБИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Тарас Банас, Алла Харкова, Богдан Михайловський
**Реабілітація та відновлення (соціальна, психологічна, фізична):
потреби та можливості (на прикладі роботи Ветеранського
Простору ТЦСО (НСП) «Турбота»).....235**

Anna Biletska, Olena Lyholat, Olha Sklyanska
**Methodological approaches to the psychological rehabilitation of
combatants who suffered from mine-blast trauma 240**

Альона Годованюк, Каріна Гончарук
**Фізична реабілітація як ключовий чинник інтеграції осіб з
інвалідністю у соціум.....244**

Ольга Столяренко	
Іпотерапія – новітній метод психотерапевтичної допомоги у реабілітації військовослужбовців	248

Дмитро Стрільчук, Юлія Снігур	
Реабілітація та відновлення (соціальна, психологічна, фізична) – потреби та можливості.....	253

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПСИХОЛОГІВ

Іларія Мельник	
Від екрана до серця: навички соціального працівника для ефективної підтримки жертв кібербулінгу.....	256

Дмитро Плітін, Наталія Олексюк	
Інформаційна безпека особистості: фактори впливу.....	261

Zoia Sharlovysh, Maryna Voloshchuk	
Communicative competence of social workers and psychologists during Martial Law	264

Олена Школьник	
Розвиток емпатії як важливої складової ефективного спілкування в цифрову епоху: практичні підходи	268
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	273

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА КРИЗОВІ СТАНИ СУСПІЛЬСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Oleksandr Bilyi,
graduate student, ERIHE "Kamianets-Podilskyi state institute", (Ukraine)

Viktoriia Kushnir,
undergraduate student,
ERIHE "Kamianets-Podilskyi state institute", (Ukraine)

Scientific supervisor: **Maryna Voloshchuk**,
Lecturer at the Department of the social work,
psychology and socio-cultural activity named after T.Sosnovska,
ERIHE "Kamianets-Podilskyi state institute" (Ukraine)

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DIGITAL BURNOUT

Annotation. The article is devoted to the research into socio-psychological features of digital burnout and its pervasive influence on daily life.

Digital burnout, often characterized by feelings of exhaustion, disengagement, and decreased productivity related to excessive use of digital technology, particularly in work and social contexts, has various socio-psychological features, such as: emotional exhaustion, decreased motivation and engagement, social isolation, identity and self-perception issues, behavioral changes etc.

Through understanding socio-psychological features and taking proactive measures, individuals and organizations can create conducive environments that prioritize mental well-being in our increasingly digital world.

Keyword: socio-psychological features, emotional exhaustion, screen time, mental health, technology use.

The research into socio-psychological features of digital burnout has evolved significantly in recent years, largely driven by the rapid expansion of digital technology and its pervasive influence on daily life. It is important to notice the important facts of its history: the concept of burnout was first popularized in the 1970s by psychologist Herbert Freudenberger [1], who described it as a state of physical, emotional, and mental exhaustion caused by prolonged and excessive stress. Christina Maslach further developed this idea by formulating the Maslach Burnout Inventory, which helped identify burnout across various professions, particularly in the helping professions [2]. This laid the foundation for ongoing studies of stress, job satisfaction, and emotional exhaustion.

As digital technology began to infiltrate the workplace and personal lives, researchers began to explore its impact on mental health and well-

being. Studies during this period primarily focused on Internet addiction and its psychological consequences, but the concept of “digital burnout” was not yet fully articulated.

The rise of smartphones and social media in the 2010s drew attention to the psychological effects of constant connectivity. Researchers began to identify symptoms associated with excessive use of digital technologies, including anxiety, depression, and fatigue, characteristics that foreshadowed what would come to be known as digital burnout. The term «digital burnout» itself began emerging in discussions about work-life balance and the impact of technology on mental health.

In recent years, researchers have provided more definitive definitions and frameworks for understanding digital burnout. Scholars like Cal Newport explored concepts such as «deep work» and the cognitive costs of multitasking and digital distractions.

Recent Trends and Ongoing Research (2020s):

- The COVID-19 pandemic accelerated the focus on digital burnout, as remote work and online interactions became the norm for many. Researchers have focused on the mental health implications of increased screen time and reliance on digital communication tools.
- Current research often emphasizes the socio-psychological dimensions of digital burnout, including the role of societal expectations, work culture, and the digital divide in exacerbating stress and burnout.
- Numerous studies have underscored the importance of setting boundaries with technology, promoting digital detox practices, and creating supportive environments that foster healthy relationships with technology.

Digital burnout, often characterized by feelings of exhaustion, disengagement, and decreased productivity related to excessive use of digital technology, particularly in work and social contexts, has various socio-psychological features, such as:

- Emotional exhaustion, which includes overwhelm and irritability (prolonged engagement with digital devices can lead to feelings of overwhelm, where individuals feel emotionally drained and irritable); anxiety and stress (constant connectivity can foster anxiety, stemming from the pressure to respond quickly and the fear of missing out (FOMO)).
- Decreased motivation and engagement - disinterest in activities (individuals may find themselves less motivated to engage in both work and leisure activities that were previously enjoyable); cognitive overload (the barrage of information and notifications can lead to cognitive fatigue, making it difficult to focus even on

tasks of interest).

- Social isolation: reduced face-to-face interaction (the reliance on digital communication can reduce meaningful interpersonal interactions, leading to feelings of loneliness); comparison culture (social media can exacerbate feelings of inadequacy as individuals compare themselves to curated online personas, further isolating them).
- Identity and self-perception issues: erosion of boundaries (the blending of personal and professional life online can make it difficult for individuals to maintain boundaries, leading to identity confusion); pressure to curate an online persona (the need to present an idealized version of oneself can result in stress and a sense of inauthenticity).
- Behavioral changes: avoidance of technology (some may begin to avoid digital devices altogether, seeking refuge in offline activities, which can create a cycle of further disengagement); risk of addiction (conversely, others might engage more with technology as a coping mechanism, perpetuating the cycle of burnout).

Preventative measures and solutions.

Addressing digital burnout requires a multifaceted approach, including:

- Setting Boundaries: Establishing 'technology-free' times or zones can help restore balance.
- Mindfulness and digital detox: encouraging practices that promote mindfulness and regular breaks from screens can alleviate stress.
- Reassessing digital engagement: evaluating the necessity and type of digital engagement (social media, work communications) can help mitigate feelings of overwhelm.
- Cultivating healthy relationships: fostering genuine connections offline can counteract feelings of isolation and loneliness.

Conclusions.

The journey of research into the socio-psychological features of digital burnout illustrates the dynamic interplay between technology, mental health, and societal behaviors. As technology continues to evolve, ongoing research is vital to understand and mitigate the adverse effects of excessive digital engagement. Continuous exploration in this field will likely yield insights into effective coping strategies and interventions to promote well-being in an increasingly digital world. Through understanding socio-psychological features and taking proactive measures, individuals and organizations can create conducive environments that prioritize mental well-being in our increasingly digital world.

References:

1. Herbert J. Freudenberger and the making of burnout as a psychopathological syndrome. URL: https://www.researchgate.net/publication/346586006_Herbert_J_Freudenberger_and_the_making_of_burnout_as_a_psychopathological_syndrome [in English].
2. Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1997). Maslach Burnout Inventory: Third edition. In C. P. Zalaquett & R. J. Wood (Eds.), *Evaluating stress: A book of resources* (pp. 191–218). Scarecrow Education. [in English].

Олексій Богатюк

Відокремлений структурний підрозділ
«Технологічно-економічний фаховий коледж

Білоцерківського національного аграрного університету»

bogatukol@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація: Доповідь присвячена аналізу особливостей підготовки соціальних працівників у післявоєнний період. Розглянуто основні соціальні виклики, що виникають після воєнних дій, та визначено ключові компетенції, якими повинні володіти соціальні працівники для ефективної роботи в цих умовах. Описано особливості навчальних програм та роль держави та громадських організацій у підготовці фахівців.

Ключові слова: соціальна робота, післявоєнний період, підготовка соціальних працівників, соціальні виклики, компетенції, навчальні програми.

Abstract: This report is devoted to the analysis of the peculiarities of the training of social workers in the post-war period. The main social challenges arising after military actions are considered, and the key competencies that social workers must possess for effective work in these conditions are identified. The features of training programs and the role of the state and public organizations in the training of specialists are described.

Keywords: social work, post-war period, training of social workers, social challenges, competencies, training programs.

Війна залишає глибокі соціальні рани, які потребують кваліфікованої допомоги. Соціальні працівники відіграють ключову роль у відновленні суспільства, але їхня підготовка повинна відповідати специфічним викликам післявоєнного

періоду. Недостатність кваліфікованих соціальних працівників у післявоєнний період призводить до поглиблення соціальних проблем та уповільнює процес відновлення суспільства.

Міжнародні організації, такі як ООН та ВООЗ, наголошують на необхідності адаптації навчальних програм для соціальних працівників з урахуванням специфічних потреб післявоєнного періоду. Зокрема, у спільній оцінці впливу війни на людей, проведений ООН за технічної координації Програми розвитку ООН (ПРООН), підкреслюється важливість інтеграції соціальних працівників у мультидисциплінарні реабілітаційні команди для ефективного реагування на виклики, спричинені конфліктом.[1]

Крім того, у звіті ЮНІСЕФ зазначається, що створено багато навчальних програм для розвитку компетенцій у сфері реабілітації, що є важливим для підготовки фахівців до роботи в умовах післявоєнного відновлення. [2]

Також у матеріалах Інституту обдарованої дитини НАПН України розглядаються виклики та стратегії відновлення освіти в регіонах, що пережили воєнні конфлікти, зокрема, оцінюється роль урядів та міжнародних організацій у процесах відновлення, аналізуються успішні інноваційні підходи, включно з використанням новітніх технологій. [3]

Метою дослідження є розробка рекомендацій для вдосконалення системи підготовки соціальних працівників з урахуванням специфіки післявоєнного періоду.

Післявоєнний період супроводжується значним зростанням потреби в психологічній підтримці. Ветерани, внутрішньо переміщені особи (ВПО), а також члени їхніх родин часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, тривожними розладами та іншими психологічними наслідками війни.

Згідно з вітчизняними дослідженнями, поширеність ПТСР серед українців становить близько 25%, причому майже половина населення (57%) перебуває в зоні ризику розвитку цього розладу. [4]

ВПО можуть відчувати стрес через втрату звичних орієнтирів, соціальних зв'язків та сімейної підтримки. Вони часто стикаються з відчуттям загубленості та невпевненості на новому місці проживання. [5]

Соціальні працівники повинні володіти навичками кризового консультування та вміти надавати першу психологічну допомогу.

Адаптація навчальних програм для соціальних працівників має включати підготовку до роботи з цими групами, зокрема:

- психологічне консультування та кризове втручання;
- роботу з ПТСР та бойовим стресом;
- методи соціальної інтеграції та адаптації ВПО.

Держава повинна забезпечити фінансування навчальних програм та створити систему супервізії для підтримки соціальних працівників. А саме:

- 1) Виділяти кошти на перекваліфікацію та підвищення кваліфікації соціальних працівників.
- 2) Співпрацювати з міжнародними організаціями (ООН, ВООЗ, ЄС), щоб залучати гранти та технічну допомогу.
- 3) Запровадити менторські програми та регулярні супервізії для запобігання емоційному вигоранню.
- 4) Надати доступ до консультацій із психологами та спеціалістами з кризової підтримки.
- 5) Створити онлайн-платформи та мережі взаємодопомоги для соціальних працівників.

Отже успішна відбудова суспільства залежить від ефективної підготовки соціальних працівників, здатних реагувати на складні соціальні виклики.

Перспективним напрямком досліджень є розробка та апробація інноваційних методів навчання соціальних працівників для роботи в умовах післявоєнного періоду.

Список використаних джерел:

1. Оцінка впливу війни на людей. ПРООН. 2023. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf>
2. Підвищення потенціалу національного екосистеми для надання та використання асистивних технологій / альтернативної і допоміжної комунікації для дітей з інвалідністю в Україні : звіт ЮНІСЕФ. 2023. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/41231/file/Report%20UKR_Ukraine_Country%20report%20AT%20AAC.pdf
3. Відновлення освіти на постконфліктних територіях: зарубіжний досвід та ініціативи України : аналітичні матеріали / Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2023. URL: https://iod.gov.ua/content/docs/documentspdf/207/vidnovlennya-osviti-na-postkonfliktnih-teritoriyah_.pdf.
4. Посттравматичний стресовий розлад під час війни: можливості розширення терапевтичного діапазону. Health-ua.com. 2024. URL: <https://health-ua.com/psychiatry/trivozni-rozklad/78767-posttravmatichni-stresovii-rozlad-pid-cas-viini-mozlivosti-rozsirennia-terapevticnogo-diapazonu>.
5. Агентство ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Внутрішньо переміщені особи в Україні. URL: <https://www.unhcr.org/ua/idsps-ua>

References:

1. United Nations Development Programme. (2023). Otsinka vplyvu viiny na liudei [Assessment of the war's impact on people]. Retrieved from <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf> [in Ukrainian].
2. UNICEF. (2023). Pidvyshchennia potentsialu natsionalnoho ekosystemy dlia nadannia ta vykorystannia asystyvnykh tekhnolohii dlia ditei z invalidnistiu v Ukraini [Strengthening national ecosystem capacity to provide and use assistive technology and AAC for children with disabilities in Ukraine]. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/media/41231/file/Report%20UKR_Ukraine_Country%20report%20AT%20AAC.pdf [in Ukrainian].
3. Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. (2023). Vidnovlennia osvity na postkonfliktnykh terytoriakh: zarubizhnyi dosvid ta initsiatyvy Ukrainy [Restoration of education in post-conflict territories: foreign experience and Ukrainian initiatives]. Retrieved from https://iod.gov.ua/content/docs/documentspdf/207/vidnovlennya-osviti-na-postkonfliktnih-teritoriyah_.pdf [in Ukrainian].
4. Health-ua.com. (2024). Posttravmatychnyi stresovy rozlad pid chas viiny: mozhlyvosti rozshyrennia terapevtychnoho diapazonu [Post-traumatic stress disorder during war: Expanding therapeutic options]. Retrieved from <https://health-ua.com/psychiatry/trivozni-rozladi/78767-post-travmaticnii-stresovii-rozlad-pid-cas-viini-mozlivosti-rozsirennia-terapevticnogo-diapazonu> [in Ukrainian].
5. United Nations High Commissioner for Refugees. (n.d.). Vnutrishno peremishcheni osoby v Ukraini [Internally displaced persons in Ukraine]. Retrieved from <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua> [in Ukrainian].

Інна Гуменюк

викладач ВСП «Кам'янець – Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

gumenyuk.inna2017@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті досліджено систему соціального захисту населення як важливу складову частину соціальної політики держави. Розкрито поняття соціального захисту населення та наукові підходи до визначення її сутності. Визначено основні джерела фінансового забезпечення соціального захисту населення. Проаналізовано напрями використання коштів на соціальний захист населення з місцевих бюджетів Хмельницької області. Показано, що виплата державної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям проводилась за рахунок

субвенції, виділеної з державного бюджету. Визначено, що надання соціальних послуг є одним з найважливіших видів соціального захисту населення, який полягає у підтримці та супроводі громадян, які опинились у складних життєвих обставинах, а також допомозі щодо подолання таких обставин. Це дасть змогу максимально розширити коло надавачів соціальних послуг та ввести їх у правове поле. Доведено, що вдосконалення системи соціального захисту має відбуватися в напрямі формування економічних і соціальних інститутів, притаманних ринковим відносинам. Розроблено пропозиції щодо покращення системи соціального захисту населення, зокрема підвищення якості соціальних послуг.

Ключові слова: місцеві бюджети, соціальний захист населення, соціальна політика, видатки бюджету, пільги, допомоги.

Summary. The article is devoted consideration of features legislatively – normative and institutional providing of process of transformation of territorial organization of power in the context of reformation of local self-government. Certainly problems of the financial providing of activity of organs of local self-government. The estimation of level of financial possibility of the incorporated territorial societies of the Chernivtsi area is conducted for and outlined potential of forming of new control system and development at local level. Such order of calculation of financial self-sufficiency of the incorporated territorial societies is given by possibility to model the budget of perspective society, define the necessity of analysis of backlogs for balancing of profits and charges, and also induces diversifications of sources of the financial providing of organs of local self-government to the search of ways. Well-off territorial society is such society, in which financial, infrastructural and skilled resources are sufficient for the decision of local self-government of questions of local value, foreseen a legislation its organs, in interests of society. Grounded, that one of major pre-conditions of stable development of territorial societies there is reformation of budgetary legislation in the context of material well-being the budgetary resources of organs of local-authority which will promote efficiency of implementation by them own and delegated plenary powers and will create terms for appearance of new points of the economy growing in regions. Certainly achievement of reform of local self-government in part of efficiency of management of the incorporated territorial society's budgetary resources. A presence of sufficient budgetary resources in budgets at local level is the mortgage of that territorial society must possibility gives more high-quality services the habitants, to realize social and infrastructural projects, create terms for development of enterprise and finance the budgetary programs for the improvement of terms of dwelling of habitants of society. Outlined problem aspects of forming and development of the incorporated territorial societies in the conditions of financial decentralization. Directions of improvement of the legislative providing of process of territorial organization of power are offered on principles of decentralization and construction of financially self-sufficient territorial societies.

Key words: local budgets, social protection of the population, social policy, budget expenditures, benefits, benefits.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства важливим завданням є побудова демократичної країни. Всі трансформаційні процеси, посилення демократизації спрямовані на формування нового типу громадянського суспільства, яке значною мірою впливає на вирішення соціальних проблем.

В даний час Україна переживає період свого становлення як демократичної та правової держави, закладається фундамент розбудови соціальної держави. Соціальна держава створює умови для забезпечення громадян роботою, перерозподіляє доходи через державний бюджет, забезпечує людям прожитковий мінімум, сприяє збільшенню числа дрібних і середніх власників, охороняє найману працю, піклується про освіту, культуру, сім'ю, охорону здоров'я, поліпшує соціальне забезпечення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напрями соціальної політики розглядали вітчизняні вчені, зокрема О. Антоненко, В. Глущенко, О. Кириленко, Е. Лібанова, Л. Лисяк, Г. Лопущняк, І. Лук'яненко, І. Луніна, І. Лютий, О. Макарова, Д. Полозенко, Н. Савченко, В. Федосов, І. Чугунов, Л. Черенько, А. Чухно, С. Юрій.

Передумовою теоретичного забезпечення соціального захисту населення є чітке визначення цього поняття. Тільки його науковий підхід, обґрунтування разом з практикою дадуть змогу сформувати систему соціального захисту населення.

Поняття «соціальний захист населення» віддзеркалює матеріальний рівень певних категорій населення, які потребують підтримки держави. О. Антоненко розглядає соціальний захист населення як систему законодавчо закріплених економічних, соціальних, правових гарантій і заходів (сутність організаційно-правових форм та видів) щодо захисту населення від соціальних ризиків [3, с. 6].

Метою роботи є дослідження соціального захисту населення як важливого напрямку соціальної політики держави.

Завданнями статті є:

- розкриття сутності соціальної політики держави;
- доказ необхідності соціального захисту населення;
- аналіз використання коштів місцевих бюджетів на соціальний захист населення;
- розроблення пропозицій стосовно покращення механізму надання соціальних послуг населенню.

Система соціального захисту та соціального забезпечення є соціальноекономічною організаційною структурою зі складними взаємними зв'язками й залежностями її елементів. Крім того, соціальний захист як система має свою специфіку, пов'язану з

традиціями в цій сфері, що склалися, та виявом певної інерційності в процесі суспільних перетворень перш за все через довгострокову негнучкість соціальних структур.

Соціальний захист – це багаторівнева система економічних, соціальних та правових відносин по управлінню соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя.

Існує єдність трьох головних складників соціальної політики:

1) соціальна допомога, що гарантує громадянам, які опинилися за межами бідності і неспроможні через різні причини забезпечити собі життєвий мінімум, можливість психофізичного виживання в кризових соціально-економічних умовах;

2) соціальне забезпечення, що гарантує нормальний рівень існування людини і відшкодування втрат регулярного прибутку, компенсація додаткових утрат у зв'язку з інфляційними процесами, упередження причин, що призводять до втрати регулярного прибутку внаслідок припинення виробництва тощо;

3) соціальні послуги, що забезпечують високий рівень трудової активності, участі в громадському житті (програми професійної перекваліфікації, створення додаткових робочих місць та ін.) [2, с. 249]. До системи соціального захисту слід віднести також соціальні нормативи – гарантовані державою мінімальні рівні винагороди за працю, стипендіального та соціального забезпечення.

Соціальний захист має ряд ознак:

1. це система суспільних відносин, яка призначена для задоволення особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу зі спеціальних фондів;

2. здійснюється державою за рахунок коштів суспільства;

3. вищезгадані кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї у випадках, передбачених законодавством, у разі втрати чи зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування [1].

Основними джерелами фінансового забезпечення соціального захисту населення є кошти державного й місцевих бюджетів та кошти фондів державного соціального страхування. Характерною ознакою чинної моделі соціальної політики України є загальна тенденція збільшення частки бюджетних видатків на соціально-культурні заходи у видатках зведеного бюджету. Система соціального захисту населення виконує різні за змістом функції, полем дії яких є соціально-економічні відносини.

Серед цих функцій слід виділити ті, що регулюють економічні та соціальні зв'язки в господарській системі, а також поведінку

окремих груп виробників та незайнятих осіб; забезпечують процес розподілу, перерозподілу, обміну та споживання матеріальних благ і фінансових ресурсів, стабільність протікання цих процесів; здійснюють інтеграцію прагнень, дій і відносин індивідів та забезпечують внутрішню згуртованість суспільства.

До об'єктів соціального захисту населення належать в першу чергу нужденні верстви населення, чисельність яких за роки незалежності зросла за рахунок осіб, які проживають за межею бідності і спричинено низьким рівнем соціальних стандартів у окремих верств населення. Але державні механізми здійснення соціального захисту стосуються не лише найменш забезпечених категорій громадян, а охоплюють населення загалом, бо головне призначення соціального захисту є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливості вільно розвиватися, реалізувати свої здібності, що потребує створення дієвої та ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення.

Надання соціальних послуг – це один з найважливіших видів соціального захисту населення, який полягає у підтримці та супроводі громадян, які опинились у складних життєвих обставинах, та допомозі у подоланні таких обставин. Водночас слід підкреслити, що реалізація намагань України стати повноправним членом Європейського Союзу потребує значних змін у сфері соціального захисту населення. Позитиву в цій сфері соціально-економічних відносин можна досягти не тільки на шляху економічного зростання, але й завдяки створенню інституційних механізмів, які б сприяли останньому. Це нерозривно пов'язане з формуванням у нашій державі такого соціального середовища, яке би базувалось на європейських традиціях соціальної державності [2].

Успіхів можна досягти шляхом економічного зростання та створення інституційних механізмів, які б сприяли розвитку суспільства. Це вимагає необхідності формування в країні соціального середовища, підґрунтям якого є європейські традиції соціальної державності. Розвиток системи соціального захисту є можливим за належного фінансового забезпечення.

Для підвищення якості соціальних послуг необхідно:

- розробити та впровадити стандарти якості послуг;
- створити систему контролю за дотриманням державних мінімальних стандартів якості, встановити відповідальність за недотримання таких стандартів надавачами послуг;
- прискорити впровадження систем управління якістю в

соціальних установах та організаціях, що надають соціальні послуги.

Висновки. Отже, соціальний захист населення залишається конституційною прерогативою держави та проводиться її відповідними соціальними інституціями на підставі законодавчих актів шляхом використання державних соціальних стандартів. Викладене дає змогу дійти висновку, що вдосконалення системи соціального захисту населення як складової частини трансформаційної економічної системи має відбуватися в напрямі формування економічних і соціальних інститутів, притаманних ринковим відносинам.

Реалізація пропозицій щодо формування фінансових механізмів соціального захисту населення України забезпечить стійкий і збалансований розвиток цієї системи, сприятиме ефективному використанню фінансових ресурсів, активізує діяльність державних органів влади й громадян до досягнення високих стандартів життя.

Список використаних джерел:

1. Сімкіна О.В. Змістовний аспект поняття «соціальний захист» та основні засади його втілення на європейському просторі. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_7_4 (дата звернення: 08.05.2022).
2. Павлюк Т.І., Демченко О.П. Соціальний захист – складова частина соціальної політики. Приазовський економічний вісник. 2019. №2 (13). С. 246– 251.
3. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Закон України від 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> (дата звернення: 08.05.2022).

References:

1. Simkina, O. V. (2012). Zmistovnyi aspekt poniattia «sotsialnyi zakhyst» ta osnovni zasady yoho vtilennia na yevropeiskomu prostori [The conceptual aspect of the term «social protection» and the main principles of its implementation in the European space]. *Derzhava ta pravo – State and Law*, (7), Article 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_7_4 [in Ukrainian].
2. Pavliuk, T. I., & Demchenko, O. P. (2019). Sotsialnyi zakhyst – skladova chastyna sotsialnoi polityky [Social protection – a component of social policy]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk – Pryazovskyi Economic Bulletin*, 2(13), 246–251. [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018, August 7). *Pro Stratehiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku: Zakon Ukrainy № 9015* [On the Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030: Law of Ukraine No. 9015]. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A> [in Ukrainian].

Наталія Жияк

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської

Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти

“Кам’янець-Подільський державний інститут”

NatalieZhyljak@ukr.net

Анастасія Ткачук

студентка Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти

“Кам’янець-Подільський державний інститут”

anastasua203@gmail.com

МОЛОДЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ: СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ І ПІДТРИМКИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Анотація. В дослідженні розглядаються особливості переживання кризових ситуацій молоддю, соціальні виклики та механізми адаптації. Зокрема, проаналізовано вплив воєнних конфліктів, економічних потрясінь та інших кризових явищ на молоде покоління.

Ключові слова: кризова ситуація, юнацький вік, подолання кризи.

Abstract. In this scientific work deals with peculiarities of youth's experience of crisis situations, in particular social challenges and adaptation mechanisms. In particular, the impact of military conflicts, economic shocks, and other crisis phenomena on the younger generation was analyzed.

Keywords: crisis situation, youth, overcoming a crisis.

Постановка проблеми. Протягом багатьох років у вітчизняній та зарубіжній психології приділяється увага вивченню феномена життєвої кризи. Найбільш вразливою є особистість саме у юнацькому віці. Сучасний світ характеризується частими економічними кризами, воєнними конфліктами, екологічними катастрофами тощо. Молоде покоління є особливо вразливим до таких викликів через відсутність власного життєвого досвіду та психологічну чутливість. Відсутність ефективних стратегій адаптації може призводити до погіршення психоемоційного стану, соціальної ізоляції, зниження рівня освіти та безробіття для молодого покоління. Актуальність дослідження полягає у необхідності виявлення ефективних стратегій адаптації молоді до кризових умов та механізмів їхньої соціальної підтримки. Аналіз національного (українського) та міжнародного досвіду дозволить визначити найкращі практики підтримки молоді, які можуть бути застосовані для розробки державних і громадських програм. Впровадження такого роду практик є особливо важливим

етапом в процесі формування стійкого та соціально активного покоління, здатного ефективно долати виклики сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після проведення у 2024-му році дослідження Програмою розвитку ООН (ПРООН) спільно з Міністерством молоді та спорту України, було виявлено, що 82% молодих людей зазнали значних втрат через війну. Основними позитивними факторами для української молоді стали: зменшення кількості безробітних, покращення матеріального становища, зростання волонтерської активності та єдність у цінностях [1]. Зарубіжні дослідження показали, що молодь стикалася з подібними викликами під час кризових ситуацій. Зокрема, у період пандемії COVID-19 дослідження виявили вразливість молодих людей до психоемоційних розладів, зростання кількості безробітних та соціальної ізоляції. Ефективними стратегіями адаптації виявилися розвиток цифрових навичок, участь у волонтерських ініціативах та доступ до онлайн-ресурсів для надання психологічної підтримки.

Метою статті є аналіз особливостей переживання кризових ситуацій молоддю та визначення ефективних стратегій її адаптації й підтримки в Україні та за кордоном. Дослідження спрямоване на виявлення основних викликів, з якими стикається молодь у кризові періоди, а також оцінку дієвості соціальних, психологічних та інституційних механізмів допомоги. Особливу увагу приділено порівнянню національного та міжнародного досвіду, що дає змогу визначити найкращі практики підтримки молоді та запропонувати рекомендації щодо їх впровадження в українському контексті.

Основний матеріал дослідження. Молоде покоління України стикається з численними викликами, зокрема це психологічні травми, економічна нестабільність в країні, високий рівень безробіття, вимушена міграція, проблема доступу до якісної освіти і т.д. Війна, пандемія та економічні кризи посилюють ці труднощі, змушуючи молодь адаптуватися до нових реалій, інколи навіть змінюючи життєві пріоритети [2]. Окрім того, особи юнацького віку часто стикаються з почуттям невизначеності щодо майбутнього, що значно впливає на їхню мотивацію та загальний психоемоційний стан.

В Україні діють різноманітні соціальні, психологічні та інституційні механізми допомоги для молоді: державні програми підтримки, волонтерські ініціативи та міжнародні грантові проекти, проте їхня ефективність залишається неоднозначною. Деякі ініціативи, такі як: психологічна реабілітація ветеранів, стипендіальні програми чи центри зайнятості дійсно надають допомогу. Водночас, через бюрократію та нестачу фінансування доступ до цих ресурсів може бути обмеженим. Саме тому, важливо розширювати співпрацю

між державними структурами, міжнародними організаціями та громадськими ініціативами для комплексного вирішення проблем молодого покоління.

У багатьох країнах світу молодь стикається з аналогічними викликами, з якими стикається молодь з України. Варто зазначити, що у країнах ЄС діють розширені програми підтримки щодо працевлаштування молоді, наприклад, ініціатива Youth Guarantee забезпечує можливості навчання або роботи після завершення навчання. В розвинених країнах, таких як Німеччина чи Швеція, широко використовуються комплексні програми професійного розвитку та психологічної підтримки для молоді. У Канаді існують програми міжнародного обміну для студентів, що поєднують професійне стажування і культурний обмін, надаючи молоді можливості для зростання та адаптації на ринку праці.

Наразі нараховується безліч міжнародних програм які допомагають молоді яка перебуває в Україні та за кордоном. Зокрема, такі програми як Erasmus+, UNICEF та міжнародні стипендіальні програми – надають можливості для навчання, стажування та особистого розвитку. Ці ініціативи сприяють професійній та соціальній адаптації молоді, дозволяють їм здобути нові знання та досягти успіху у кар'єрі.

Висновки. Отже, досвід України показує, що ключову роль у подоланні криз молоді відіграють волонтерські ініціативи, гуманітарні програми та державна підтримка у вигляді соціальних виплат і стипендій. Однак ефективність цих заходів нерідко стикається з різного роду викликами. У свою чергу, міжнародний досвід демонструє ефективність комплексного підходу до підтримки молоді. З огляду на отримані дані, важливим кроком для кожної держави є розробка національної стратегії підтримки молоді яка включатиме цифрові платформи для швидкої комунікації та пошуку можливостей, розвиток кар'єрних центрів і менторських програм, а також інтеграцію психологічної допомоги на рівні освітніх та соціальних установ.

Список використаних джерел

1. Вплив війни на молодь в Україні. *Info Sapiens*. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=328> (дата звернення: 11.03.2025).
2. Творці майбутнього: чи пов'яже молодь своє життя з Україною – *Fact-News.com.ua*. Новини ФАКТ. URL: <https://fact-news.com.ua/tvortsi-maybutnogo-chi-pov-yazue-molod-svoe-maybutne-z-ukrainoyu/> (дата звернення: 11.03.2025).

References

1. *Info Sapiens*. *Vplyv viiny na molod v Ukraini* [The impact of war on youth

- in Ukraine]. March 11, 2025, (n.d.). sapiens.com.ua Retrieved from <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=328> [in Ukrainian].
2. Fact-News. Tvortsi maibutnoho: chy pov'iazue molod svoie maibutnie z Ukrainoiu? [Creators of the future: Does youth associate their future with Ukraine?]. Novyny FAKT – Fact News. March 11, 2025, (n.d.). fact-news.com.ua. Retrieved from <https://fact-news.com.ua/tvortsi-maybutnogo-chi-pov-yazue-molod-svoe-maybutne-z-ukrainoyu/> [in Ukrainian].

Валентина Загалевиц

викладач циклової комісії соціальної роботи,
психології та фізичної культури,
Відокремлений структурний підрозділ
Кам'янець-Подільський фаховий коледж
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: zagalevich.valya@i.ua

Тетяна Марчак

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інклюзивної освіти,
реабілітації та гуманітарних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: marchak.tet@gmail.com

ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА КРИЗОВІ СТАНИ СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У дослідженні розглядаються ключові детермінанти соціальної роботи в Україні в контексті військових подій, що тривають після повномасштабного вторгнення Росії. Аналізується вплив воєнних криз на суспільство, зокрема на вразливі категорії населення: внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, сім'ї загиблих, дітей-сиріт, людей з інвалідністю та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Особливу увагу приділено психологічному впливу війни, соціально-економічним проблемам та стратегіям подолання кризових станів.

Ключові слова: соціальна робота, криза, війна, соціальні служби, переселенці, ветерани, соціальна політика, психологічна допомога.

Abstract. The study examines the key determinants of social work in Ukraine in the context of military events that continue after the full-scale Russian invasion. The impact of military crises on society is analyzed,

in particular on vulnerable categories of the population: internally displaced persons, veterans, families of the deceased, orphans, people with disabilities and people who find themselves in difficult life circumstances. Particular attention is paid to the psychological impact of war, socio-economic problems and strategies for overcoming crisis states.

Keywords: social work, crisis, war, social services, displaced persons, veterans, social policy, psychological assistance

Детермінанти – це чинники, що визначають особливості та ефективність соціальної роботи в конкретних умовах. Війна створила нові виклики, які потребують адаптації соціальних програм та розширення можливостей підтримки населення. Основні детермінанти соціальної роботи під час війни: політичні, економічні, соціальні, демографічні, психологічні, культурні, освітні.

Характеризуючи політичні детермінанти звернемо увагу на те, що відбулися зміни в законодавстві, спрямовані на соціальний захист військових, переселенців, постраждалих від війни, проголошення воєнного стану, з'явилися державні програми підтримки, а саме виплати ВПО, допомога родинам військових, компенсації за зруйноване житло. Також активізувалась співпраця з міжнародними організаціями – гуманітарні місії ООН, Червоного Хреста, ЮНІСЕФ[3, с.15].

Описуючи економічні чинники варто відзначити, що з початком війни значна частина населення втратила роботу або бізнес, загострилась проблема безробіття та втрата економічних можливостей. Знищення інфраструктури – руйнування житла, підприємств, шкіл, лікарень у зонах бойових дій, дефіцит фінансування соціальних програм – обмежені ресурси на соціальні виплати, гуманітарну допомогу ускладнюють можливості реалізації соціальної політики.

Також визначимо соціальні детермінанти, а саме

- Масова міграція та переміщення – понад 5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та мільйони біженців за кордоном.
- Зростання рівня бідності – люди залишилися без засобів до існування.
- Погіршення психічного здоров'я населення – зростання рівня стресу, депресії, ПТСР.
- Проблеми з інтеграцією переселенців – відсутність житла, роботи, труднощі з адаптацією у нових громадах.

Неможна оминати увагою демографічні чинники, адже скорочення населення через війну (велика кількість загиблих, поранених, міграція за кордон), гендерні виклики – жінки та діти найбільше потерпають від наслідків війни, зростання рівень домашнього насильства, зміни у

сімейній структурі – розлучені родини, зниклі безвісти, діти-сироти загострюють кризові стани суспільства [4].

Війна суттєво вплинула на психологічний стан українців, спричинивши масштабну кризу ментального здоров'я. Постійний стрес, втрата рідних, вимушене переселення, руйнування житла та невизначеність майбутнього стали серйозними викликами для психіки як військових, так і цивільного населення. Постійні обстріли, загроза життю, інформаційна напруга та нестабільність змушують людей перебувати у стані постійного напруження. Це призводить до виснаження нервової системи та розвитку психосоматичних захворювань. Особливо вразливими є військові, ветерани, цивільні, які пережили окупацію, насильство чи втратили близьких. Симптоми ПТСР включають флешбеки, нічні кошмари, панічні атаки, емоційну відстороненість. Через втрату домівки, роботи, рідних або звичного життя багато людей стикаються із почуттям безнадії та втрати мотивації. Переселенці та біженці часто відчують соціальну ізоляцію, труднощі з працевлаштуванням, нестабільність, що може спричинити емоційне виснаження. Через глибокі психологічні травми та відчуття безвиході серед військових і цивільних зростає ризик самогубств [4].

Як наслідок зростає необхідність психологічної реабілітації, адже більшість українців потребують психосоціальної підтримки через державні та волонтерські ініціативи з підтримки ментального здоров'я: програма «Ти як?» – ініціатива Олени Зеленської для розвитку психологічної підтримки; гарячі лінії психологічної допомоги – безкоштовні консультації для військових, переселенців, родин загиблих; психосоціальна підтримка від міжнародних організацій – Червоний Хрест, ООН, ЮНІСЕФ; групи підтримки для ветеранів та їхніх сімей – допомога у подоланні ПТСР, адаптації.

Також варто зазначити, що культура та освіта зазнали трансформацій в умовах воєнного стану. Відбулись зміни в системі освіти, а саме впровадження дистанційного навчання, руйнування шкіл, виїзд студентів за кордон, виникла нагальна потреба у патріотичному вихованні – формування національної ідентичності в умовах війни. Спостерігається дефіцит спеціалістів у соціальній сфері, адже багато працівників виїхали за кордон або мобілізовані [2, с. 7].

Соціальна робота відіграє критично важливу роль у подоланні кризових станів суспільства, допомагаючи окремим групам населення адаптуватися до складних умов, отримати підтримку та відновити стабільність у житті. Кризові стани суспільства – це ситуації, що загрожують його стабільності, викликають соціальну

напругу, погіршують якість життя населення та вимагають негайних заходів для подолання їхніх наслідків [3,с.34].

Основні кризові стани в умовах війни:

Економічна криза. Повномасштабна війна Росії проти України спричинила серйозну економічну кризу, яка вплинула на всі сфери життя – від промисловості та зайнятості до рівня життя громадян. Руйнування інфраструктури, скорочення виробництва, відтік інвестицій та міграція робочої сили стали ключовими факторами дестабілізації економіки – інфляція, безробіття, зuboжіння населення.

Соціальна криза – це ситуація в суспільстві, за якої загострюються соціальні проблеми, знижується рівень життя населення, посилюється напруженість між різними групами, а державні інститути втрачають здатність ефективно реагувати на виклики, зростає злочинність, соціальна нерівність, безпритульність, з'являються проблеми з інтеграцією переселенців – дискримінація, складність з пошуком роботи, посилення домашнього насильства – через стрес, військові травми, економічні труднощі.

Гуманітарна криза – це ситуація, за якої значна кількість людей позбавлена базових життєвих умов, таких як безпека, їжа, вода, житло, медична допомога, що загрожує їхньому життю, здоров'ю та добробуту. Така криза може виникнути внаслідок війни, природних катастроф, економічних потрясінь чи інших масштабних потрясінь. Повномасштабна війна росії проти України призвела до масштабної гуманітарної кризи, яка потребує активного залучення соціальних працівників, волонтерів і громадських організацій. Соціальна робота в умовах війни охоплює широкий спектр завдань, спрямованих на підтримку військових, цивільного населення, вимушених переселенців, дітей-сиріт, людей з інвалідністю та інших вразливих категорій.

Дійсно брак життєво необхідних ресурсів – продукти, вода, електроенергія в зонах бойових дій, масова внутрішня міграція – перевантаженість приймаючих громад, нестача ресурсів, безпритульність та житлова криза – зруйноване житло, відсутність фінансування на відновлення, пандемії та епідемії – криза охорони здоров'я, порушення соціальної взаємодії відчували українці, особливо тепер.

Демографічна криза визначається скороченням населення – загибель військових і цивільних, міграція за кордон, проблемами зі збереженням нації – зниження народжуваності, руйнування сімей, поява дітей-сиріт війни – велика кількість дітей втратили батьків.

Психологічна криза проявляється поширенням ПТСР серед військових і цивільних та необхідності довготривалої реабілітації,

зростанням рівня депресії та суїцидів – зниження якості життя, стрес, безвихідь, проблемами з ментальним здоров'ям дітей – психологічна травма через втрату близьких, переїзд[1 с.143].

З огляду на виклики, соціальна робота в Україні потребує: збільшення фінансування соціальних програм – допомога ВПО, ветеранам, дітям-сиротам, розширення психологічної підтримки – створення програм для ветеранів, переселенців, розвитку соціальної реабілітації військових та їхніх сімей – програми адаптації та працевлаштування, зміцнення міжнародної співпраці – залучення гуманітарної допомоги та фінансування, підготовки нових соціальних працівників – освіта кадрів, які працюватимуть з кризовими групами [3,с.5].

Соціальна робота під час війни стала не лише інструментом підтримки, а й ключовим механізмом стабілізації суспільства. Її подальший розвиток є запорукою відновлення України та її майбутнього після перемоги.

Визначимо основні завдання соціальних працівників:

1. Допомога вразливим категоріям населення – внутрішньо переміщеним особам, бездомним, людям із залежностями тощо.
2. Соціально-психологічна підтримка – реабілітація жертв насильства, робота з людьми, які втратили близьких.
3. Медіація та соціальний супровід – допомога сім'ям у кризі, дітям-сиротам, людям похилого віку.
4. Юридична допомога – консультації щодо соціальних виплат, пільг, захисту прав.
5. Освітні та профілактичні заходи – профілактика насильства, програми соціальної інтеграції [3].

Таким чином, соціальна робота є невід'ємною частиною стійкості суспільства у кризові періоди. Вона сприяє підтримці найуразливіших груп, відновленню соціального балансу та створенню умов для подальшого розвитку. Соціальна робота під час війни в Україні стала життєво важливою сферою, яка допомагає мільйонам людей вижити, адаптуватися та відновити своє життя. Однак, потреби залишаються величезними, і робота у цьому напрямку потребує постійної підтримки, як з боку держави, так і з боку громадянського суспільства та міжнародної спільноти.

Список використаних джерел

1. Пилипенко Н. Психологічна допомога та підтримка внаслідок війни в Україні. Вісник Національного університету оборони України. 2022. № 70(6). С. 142–148. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148>.

2. Плахова О. М. Кризова комунікація в соціальній роботі в умовах війни // Соціологія. 2022. № 12. С. 34. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-04>.
3. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 квітня 2016 р.) / за ред. проф. Осетрової О. О. Дніпро : ДНУ, 2016. 147 с.
4. Дембіцький С., Злобіна О., Костенко Н. та ін. Українське суспільство в умовах війни: колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Makeєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

References

1. Pylypenko, N. (2022). Psykholohichna dopomoha ta pidtrymka vnaslidok viiny v Ukraini [Psychological assistance and support as a result of the war in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu Oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 70(6), 142–148. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148> [in Ukrainian].
2. Plakhova, O. M. (2022). Kryzova komunikatsiia v sotsialnii roboti v umovakh viiny [Crisis communication in social work during wartime]. *Sotsiologhiia – Sociology*, (12), 34. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-04> [in Ukrainian].
3. Osetrova, O. O. (Ed.). (2016). *Sotsialna robota v Ukraini: osnovni napriamy, problemy ta perspektyvy rozvytku* [Social work in Ukraine: Key directions, problems and development prospects]. Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Dnipro, April 28, 2016). Dnipro: DNU. [in Ukrainian].
4. Holovakha, Ye., & Makeiev, S. (Eds.). (2022). *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny* [Ukrainian society in wartime]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

Ольга Клопота

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
oa-klopota@ukr.net

РОЗВИТОК МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЗМІ

Анотація. У центрі уваги – особливості соціально-педагогічної профілактики негативного впливу засобів масової інформації. Підкреслюється значущість підвищення рівня медіакомпетентності сучасних підлітків.

Ключові слова: *медіакомпетентність, інформаційні впливи, підлітки, медіа-ресурси, засоби масової інформації.*

Abstract. *The article focuses on the peculiarities of social and pedagogical prevention of the negative influence of the media. The importance of raising the level of media competence of modern adolescents is emphasised.*

Keywords: *media competence, information influences, adolescents, media resources, mass media.*

В основі розвитку критичного ставлення до подій, що відбуваються у житті людини – рівень критичності її мислення зокрема та медіакомпетентності в цілому. Особливої актуальності це набуває щодо підлітків, які в силу вікових особливостей, ще не мають високого рівня здатності до критичного аналізу різноманітних потоків інформації, через що можуть стати потенційними жертвами маніпуляцій. Саме тому розвиток медіакомпетентності підлітків, їх готовності до формування власного свідомого ставлення до того, що відбувається, зрозуміння причинно-наслідкові зав'язків подій та їх першопричин стає своєрідною гарантією їх безпеки в умовах воєнного стану.

Передусім, слід зауважити, що медіакомпетентність розуміємо як певну інтегративну якість, що забезпечує спроможність молодой людини відповідально, свідомо, самостійно й кваліфіковано користуватися медіаресурсами, використовуючи їх матеріали в тих чи інших життєвих ситуаціях.

У цьому ракурсі, викликають інтерес компоненти медіакомпетентності особистості, до яких відносять такі, як:

- здатність і готовність докласти зусилля для розуміння змісту медіатексту на основі відфільтровування «шуму»;
- здатність розрізняти й усвідомлювати емоційні реакції при сприйнятті медіатекстів, аби діяти відповідно;
- компетентне припущення щодо прихованого змісту медіатекстів;
- знання жанрів медіатекстів і, відповідно – здатність визначати їх синтез;
- знання специфіки мовлення різних медіа та здатність розуміти їх вплив, незалежно від складності медіатекстів або впливовості їх джерел [1].

У Стратегії Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року було запропоновано виокремити низку компетентностей, якими має володіти сучасна медіакомпетентна людина:

- 1) Інформаційна компетентність та медіаграмотність (здатність до розпізнавання різних типів контенту; розуміння ролі

та функцій медіа у суспільстві; здатність аналізувати та оцінювати мотивацію автора контенту, контекст, у якому він представлений);

- 2) Стійкість до інформаційних впливів (вміння протистояти маніпулюванню емоціями, ідентифікувати дезінформацію та маніпулятивний контент; розуміння потенційних загроз);
- 3) Цифрова гігієна (здатність захищати персональні дані й приватність, розуміння алгоритмів підбіру інформації, яку споживає людина, розрізнення безпечних медіасервісів та середовищ);
- 4) Відповідальне створення та поширення особистого контенту [2].

Варто зупинитися на методах соціально-педагогічної профілактики негативного впливу медіа-ресурсів:

- різні форми обговорення та аргументування інформації (залежно від ситуації, контексту й мети обговорення);
- рольова гра з використанням набору способів поведінки, які сприяють активізації пізнавально-оцінювальної та практичної діяльності учасників, організації їх взаємодії та спілкування;
- групова дискусія, що дозволяє прояснити (або змінити) позиції учасників у процесі безпосереднього спілкування, адже є ефективним способом переконання, можливості побачити проблему з різних боків;
- мозковий штурм - генералізація та оцінювання інформації, отриманої при роботі з великою кількістю учасників;
- кластер - графічна форма організації інформації, за якої виокремлюються основні смислові одиниці у вигляді схеми з позначенням взаємозв'язків між ними.

Отже, розвиток критичного ставлення підлітків до інформації, яку вони отримують в сучасних медіа стає особливо важливим зараз, коли постійно відбувається масова, але витончена обробка суспільної свідомості.

Особливої актуальності у даному ракурсі, набуває розробка й упровадження інноваційних соціально-педагогічних технологій, які допоможуть підліткам набути медіакомпетентність з можливістю її практичного використання для забезпечення власної безпеки в сучасному інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. Побережник І. О., Хоружа Л. Л. Медіакомпетентність майбутніх викладачів вищого навчального закладу: аналіз змісту професійної підготовки. Молодий вчений. 2017. № 4. С. 421-424. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_101 (дата звернення: 02.03.2025)
2. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України

з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року URL: https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/the-strategy-of-the-ministry-of-culture-and-information-policy-of-ukraine-for-media-literacy-development-until-2026.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR2CNogZkNRrnHF_rfMulhq2O21yIuKRuF7-fLb19zP7pclULMyFLCpZBFQ_aem_ZmFrZW1bW15MTZieXRlcw (дата звернення: 01.03.2025).

3. Шурай Я. В. Особливості впровадження педагогічної моделі подолання негативного впливу засобів масової інформації на процес соціалізації підлітків: Journal «ScienceRise: Pedagogical Education» Вип. 10 (18). Київ: НАУ, 2017. С. 23–28.

References

1. Poberezhnyk, I. O., & Khoruzha, L. L. (2017). Mediakompetentnist maibutnikh vykladachiv vyshchoho navchalnoho zakladu: analiz zmistu profesiinoi pidhotovky [Media competence of future university lecturers: Analysis of professional training content]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, (4), 421–424. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_101 [in Ukrainian].
2. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2024). *Stratehiia z rozvytku mediahramotnosti na period do 2026 roku* [Strategy of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine for media literacy development until 2026]. Retrieved March 1, 2025, from <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/the-strategy-of-the-ministry-of-culture-and-information-policy-of-ukraine-for-media-literacy-development-until-2026.pdf> [in Ukrainian].
3. Shuhai, Ya. V. (2017). Osoblyvosti vprovadzhennia pedahohichnoi modeli podolannia nehatyvnoho vplyvu zasobiv masovoi informatsii na protses sotsializatsii pidlitkiv [Features of implementing a pedagogical model to counteract the negative influence of mass media on adolescents' socialization]. *ScienceRise: Pedagogical Education*, (10[18]), 23–28. [in Ukrainian].

Оксана Осетрова

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
та управління соціальними процесами,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
ooetrova44@gmail.com

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ЗАПОРУКА ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. Висвітлюється сутність першочергового завдання сучасних фахівців із соціальної роботи, яке полягає у впровадженні принципів соборності й стресостійкості, спрямованих на подолання

кризових станів в українському суспільстві, заaktuалізованих російсько-українською війною.

Ключові слова: соціальна робота, фахівець із соціальної роботи, війна, пандемія, криза, аномія, стресостійкість, соборність.

Abstract. The article highlights the essence of the primary task of modern social work specialists, which is to introduce unity and stress resistance aimed at overcoming the crisis in Ukrainian society actualized by the russian-Ukrainian war, which violates the social order.

Keywords: social work, social work specialist, war, pandemic, crisis, anomie, stress resistance, unity.

Постановка проблеми. Протягом історії свого існування Україна неодноразово була занурена у найрізноманітніші кризові стани у сферах економіки, політики й культури держави, що спричиняли до розгортання соціальних проблем, які позначалися на якості життя українців. Наприкінці I чверті XXI ст. розгорнута країною-окупантом російсько-українська війна з новою силою позначилася на заглибленні різних граней феномену аномії та, відповідно, кризових явищ і станів особи/сім'ї/громади/суспільства/держави, на мінімізацію/подолання яких безпосередньо й спрямовується практична діяльність фахівця із соціальної роботи, здатного протистояти екзистенціально жакливим викликам сьогодення. Зазначене протистояння передбачає як професійну спроможність і високу кваліфікацію сучасного фахівця, так і зміну статусу соціальної роботи як професійного виду діяльності у суспільстві. Адже наслідки впливу кризових станів позначаються як на примноженні соціальних проблем (бідність, безробіття та ін.), так і на ментальному здоров'ї нації, індикатором якого, зокрема, слугують суїцидальні показники у країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті даної проблематики, слід виокремити наукові праці сучасних вітчизняних учених у сфері соціальної роботи, присвячені дослідженню таких важливих питань, як:

1) роль фахівця із соціальної роботи у процесі розбудови сучасної громади й підвищенню якості життя її членів (йдеться про науковий доробок таких дослідників, як Т. Семигіна (безпосередньо досліджує особливості соціальної роботи в умовах природних і штучних катастроф), О. Кравченко, Я. Бугерко, М. Житинська, С. Миколук, Ю. Підвальна, О. Швед та ін.);

2) особливості соціальної роботи в громаді із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах (йдеться про дослідження таких науковців, як І. Албул, О. Бойко, Ю. Борисова, К. Дубич, В. Золотаренко, А. Костенко, Л. Кримчак, О. Мальцева, Т.

Надвинична, Н. Островська, Н. Отрощенко, О. Павленко, М. Соляник, В. Степаненко, І. Ясточкіна, яка, зокрема, досліджує вплив війни на становище сімей з дітьми в Україні, у тому числі з огляду на кризові стани (енергетична криза) та ін.);

3) перспективні напрями розвитку соціальної роботи у громадах України (М. Альохін, Д. Бирик, Н. Діденко, Н. Коляда (зокрема, досліджує роль громадських організацій як осередків соціальної роботи у громаді), А. Котелевець (розглядає волонтерську діяльність як перспективний напрям соціальної роботи у громадах України) та ін.).

Мета даного дослідження полягає в означенні ролі сучасного фахівця із соціальної роботи (ширше – соціальної роботи) у мінімізації/подоланні кризових станів, які розгортаються в українському суспільстві, будучи безпосередньо заактуалізовані ситуацією російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Кризи, здетерміновані трагічними подіями на Сході України 2014 року, на жаль, певною мірою носили локальний характер (Схід, АР Крим), позначившись на сферах буття й життєдіяльності тих українців, які опинилися в їхньому епіцентрі. Інакше кажучи, відповідної згуртованості українського суспільства як цілісного організму не відбулося. На моє глибоке переконання, таке «локалізоване» сприйняття об'єктивної дійсності, соціальної реальності, сповненої непізнаної й неусвідомленої остаточно онтологічної загрози, зокрема, й призвело до розгортання подій 2024 року, тобто повномасштабного вторгнення рф на територію України. при цьому слід зауважити, що на відміну від пересічних громадян фахівці із соціальної роботи одразу усвідомили необхідність згуртування та взаємодопомоги й доклали чимало зусиль задля її реалізації.

Більшою мірою на свідомість українців, як і населення інших країн світу, вплинули кризи, зумовлені карантинном, спричиненим ситуацією пандемії COVID-19. На моє глибоке переконання, слушною у даному контексті є думка Т. В. Семигіної та Д. О. Палатної, сучасних вітчизняних дослідниць соціальної роботи, які безпосередньо зауважують, що «локдаун та інші протиепідемічні заходи мали значний вплив на глобальну економіку, технологічні індустрії та соціальний порядок. Наразі природні катастрофи теж негативно позначаються на економіці та інфраструктурі, але, зазвичай, не впливають на соціальний порядок та технологічну індустрію такою мірою, як це сталося під час пандемії COVID-19. Дослідження в Україні та в інших країнах свідчать про ефективність локальних ініціатив і громадських проектів, які впроваджувались

під час локдауну» [1, с. 45] (курсив наш – О.О.).

Коментар. По-перше, як бачимо, у наведений вище позиції зроблено надзвичайно важливий акцент на ефективності локальних ініціатив, у тому числі безпосередньо запропонованих і зреалізовуваних на практиці фахівцями із соціальної роботи, зокрема на рівні громад.

По-друге, війна впливає на соціальний порядок, порушений соціальними явищами аномії й дестабілізації, мінімізація яких, зокрема, передбачає посилення стресостійкості як окремої особи, так і суспільства загалом. Адже, як зазначає вітчизняний дослідник О. Шуляк, «стресостійкість ... дозволяє: 1) приймати ситуацію; 2) долати ситуацію; 3) протистояти ситуації» [2, с. 96], зокрема кризовій, на що й спрямовано діяльність фахівців із соціальної роботи.

Отже, сучасна соціальна робота, зокрема, має спрямовуватися на розбудову соборності та підвищення стресостійкості осіб/сімей/громад через висококваліфіковану практичну діяльність обізнаних фахівців із соціальної роботи, мета якої – подолання кризових станів в українському суспільстві.

У перспективі дослідження даної проблематики сприятимуть зростанню у сучасному українському суспільстві іміджу фахівця із соціальної роботи, потреба у послугах якого лише зростатиме у повоєнні часи.

Список використаних джерел

1. Семигіна Т. В., Палатна Д. О. Самоорганізація громад в умовах природних та штучних катастроф: уроки для української соціальної роботи. Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023. С. 44 – 47. URL: [https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(2\).pdf](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(2).pdf).
2. Шуляк О. Стресостійкість як антисуїцидальний чинник. Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковідальної взаємодії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 28 – 29 квітня 2023 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 94 – 96. URL: <http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnik-kviten-2023-Copy.pdf>.

References:

1. Semyhina, T. V., & Palatna, D. O. (2023). Samoorganizatsiia hromad v umovakh pryrodnykh ta shtuchnykh katastrof: uroky dlia ukrainsoi sotsialnoi roboty [Self-organization of communities in conditions of natural and man-made disasters: Lessons for Ukrainian social work]. In O. O. Osetrova (Ed.), *Sotsialna robota v hromadi: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku – Social*

Work in the Community: Modern Challenges and Development Prospects (pp. 44–47). Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Dnipro, March 24, 2023). Dnipro: DNU imeni Olesia Honchara. Retrieved from [https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(2\).pdf](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(2).pdf) [in Ukrainian].

2. Shuliak, O. (2023). Stresostiikist yak antisuitsydalnyi chynnyk [Stress resilience as an anti-suicidal factor]. In Osobystist i suspilstvo: psykhosotsialni vymiry kovitalnoi vzaємodii – Personality and Society: Psychosocial Dimensions of Covital Interaction (pp. 94–96). Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Ternopil, West Ukrainian National University, April 28–29, 2023). Ternopil: ZUNU. Retrieved from <http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnik-kviten-2023-Copy.pdf> [in Ukrainian].

Анатолій Павленко

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної освіти
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
anatolypavlenko@ukr.net

Ольга Сташук

кандидатка педагогічних наук, доцентка
доцентка кафедри психології та соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
olgastashuk@gmail.com

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЦЕСУ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЯК ОСОБЛИВОЇ ГРУПИ КЛІЄНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах доповіді представлено огляд трьох чинників, що утворюють наукове поле проблематики процесу реінтеграції ветеранів війни як на індивідуальному, так і суспільному рівнях.

Ключові слова: реінтеграція, ветеран війни, клієнт соціальної роботи.

The abstract of the report presents an overview of three factors that form the scientific field of issues of the reintegration process of war veterans at both the individual and societal levels.

Keywords: reintegration, war veteran, social work client.

Питання реінтеграції ветеранів війни, як особливої групи клієнтів соціальної роботи, набуває все більшої гостроти з огляду на значне

збільшення кількості осіб цієї категорії, які повертаються з бойових дій до мирного життя. Відтак, завдання системи соціальної роботи в Україні полягають у визначенні можливостей, ресурсів, шляхів та засобів щодо реалізації якісного реінтеграційного процесу, проблематика якого визначається з одного боку, (1) специфікою термінології, а з іншого – (2) характером наслідків бойових дій для особи та, відповідно, (3) спектром її потреб.

1) Необхідність удосконалення законодавчих підходів до визначення поняття «ветеран війни» та уточнення правового статусу цієї категорії осіб підтверджується низкою досліджень. Зокрема, актуалізують термінологічні питання Є. Новіков [2] , Р. Погосян [4] та інші, наголошуючи на перегляді підходів до оцінки включення осіб до категорії «ветеран війни» зі зміщенням акцентів на підвищення значимості реального бойового досвіду. Спираючись на Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» зазначимо, що визначення поняття «ветеран війни» сьогодні включає такі ключові ознаки: (1) участь особи протягом певного визначеного періоду часу у бойових діях; (2) документальне підтвердження цієї участі; (3) отримання поранень чи інвалідності; (4) проходження служби у військових формуваннях; (5) документальне підтвердження статусу (наявність військового квитка, посвідчення ветерана, довідки про поранення чи інвалідність); (6) гарантоване право на державну підтримку (надання пільг, соціального захисту та спеціальної допомоги).

Цим Законом у ст. 4-6 визначено категорії осіб, що можуть розглядатися як сучасні ветерани війни: особи, які брали участь у захисті держави або у бойових діях за межами країни (ст. 4). «До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни». Сьогодні це «військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, розвідувальних органів України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовці військових прокуратур, поліцейські, військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, особи рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань, особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, особи, які входили до складу добровольчого формування

територіальної громади, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...» (стаття 6, п.19).

Узагальнюючи сказане, відмітимо надзвичайно широкий спектр категорій осіб, що можуть розглядатися як ветерани війни, які, зрозуміло, мають різний базовий професійний досвід. Ми вбачаємо критичну різницю між досвідом клієнтів, що мають базову військову підготовку, відтак сформовану готовність до ведення бойових дій та осіб добровольчих формувань територіальної громади. Кожна з цих груп клієнтів потребує різних підходів у організації психосоціальної допомоги та підтримки, а також шляхів організації процесу соціальної реінтеграції.

2) Спираючись на дослідження психосоціальної характеристики осіб «ветеранів війни», здійснених Н. Оніщенко [3], О. Столярик, Т. Семигіною [7] та іншими, зазначимо, що: (1) війна або збройний конфлікт є потужним стимулом для розвитку психічної дезадаптації, декомпенсації, психопатологічної симптоматики та патологічних змін особистості учасників; (2) проблема психосоціальних аспектів процесу «виходу з війни» залишається актуальною не тільки у перші післявоєнні роки, але й протягом усього життя ветеранів, хоча з часом його значення може зменшуватися; (3) реінтеграція ветеранів війни у суспільство без попередньої психосоціальної підтримки та реабілітації може призвести до розвитку посттравматичних стресових розладів; (4) потенціал ветеранів війни для суспільства має суперечливе значення, що поєднує національно інтегруючі та руйнівні тенденції; (5) процес реінтеграції не завжди є успішним, оскільки новий травмуючий досвід ветерана може змінити його поведінку, особливо у випадку соціальних невдач; (6) участь у війні впливає на військову і цивільну ідентичність, при цьому у процесі соціальної реінтеграції особливого значення набувають фактори негативного/позитивного ставлення з боку оточення і підтримки з боку громади.

Відтак, психологічні наслідки бойових дій для особи (від дезадаптації до патологічних змін особистості), її відновлювальний потенціал та здатність до позитивного впливу на соціум визначає проблематику реінтегрування ветеранів війни.

3) Крім цього, проблематику їхнього реінтегрування до суспільства визначає спектр специфічних потреб цієї групи клієнтів. Звернення до результатів досліджень Українського ветеранського фонду [5] та Міжнародної організації міграції [1] дозволяє виокремити деякі аспекти:

- основними потребами ветеранів війни є допомога у зміцненні

- здоров'я (53,8 %), придбанні житла (34,7 %), фінансова підтримка (31,1 %), покращення житлових умов (24,9 %), доступ до освіти (24,4 %) та працевлаштування (20,4 %) [5];
- найбільш ймовірними проблемами після завершення війни респонденти вважають безробіття (77,5 %), зловживання алкоголем чи наркотиками (72,8 %) та конфлікти в сім'ї (69,4 %) [5];
 - 38,7 % респондентів позитивно сприймають можливість їхньої участі у виборах, тоді як 34,6 % – негативно. Водночас 2,5 % опитаних зазначили, що вже є членами політичних партій [5].
 - важливими чинниками для реінтеграції у мирне життя опитаних є робота (70 % відповідей) та освіта (44 % відповідей), а чинником, необхідним для відчуття себе частиною громади 68 % ветеранів вказали на доступність державних послуг. 9 % ветеранів війни віднесли здобуття нової професії до основних проблем, які виникають при переході до цивільного життя [1].

Оглядаючи спектр окреслених потреб клієнтів досліджуваної групи, ми виділили надзвичайно цінний аспект чіткого реалістичного усвідомлення ветеранами війни особистих потреб, що є тим важливим мотивом, який сприяє гармонійному включенню в мирне життя та є основою для їхньої соціальної активності. Проте, задоволення реальних потреб має суміщати як особистий мотив, а також ступінь його оцінки фахівцями та спроможність соціального середовища, в якому вони перебувають.

Отже, проблематика процесу реінтеграції ветеранів війни як особливої групи клієнтів соціальної роботи визначається багатьма факторами, що актуалізує міждисциплінарний характер підходів до її вирішення. Зокрема, для оптимізації реінтеграційних процесів як на індивідуальному, так і суспільному рівнях зберігається проблема подальшого уточнення змісту та сутності поняття «ветеран війни», характеру наслідків бойових дій для особи, а також значимих потреб задля розвитку їхнього соціального потенціалу, відновлення зв'язків із суспільством та забезпечення належного рівня життєвих умов.

Список використаних джерел:

1. Кінселла М., Арас В. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні з акцентом на інклюзивність ветеранів як вразливої категорії населення і роль, яку ветеранські організації можуть відігравати у забезпеченні інклюзивності. Підсумковий аналітичний звіт MOM. 2023. URL : https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf (дата звернення: 23.10.2024).
2. Новіков Є. А. Аналіз поняття ветеран війни у сучасних умовах. Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку

діяльність ветеранів війни : збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами І-го круглого столу, 31 трав. 2024 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 45–49.

3. Оніщенко Н. Психологічні особливості «виходу з війни». *Військово-спеціальні науки*. 2017. Вип. 2 (37). С. 21–27.
4. Погосян Р. Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 109 –113.
5. Портрет ветерана російсько-української війни 2014 – 2022 рр. (липень – серпень 2022 р.р.) URL : https://veteranfund.com.ua/analitics/portret_veterana/ (дата звернення: 23.01.2025).
6. Столярик, О., Семигіна, Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Recent issues in social work*. 2023. № 1 (10). С. 63–77.

References:

1. Kinsella, M., & Aras, V. (2023). *Sotsialna reintehratsiia veteraniv v Ukraini z aktsentom na inkluzyvnist veteraniv yak vrazlyvoi katehorii naselennia i rol, yaku veteranski orhanizatsii mozhut vidihruvaty u zabezpechenni inkluzyvnosti* [Social reintegration of veterans in Ukraine with a focus on inclusivity of veterans as a vulnerable population and the role veteran organizations can play in ensuring inclusiveness]. Final Analytical Report, IOM. October 23, 2024, Retrieved from https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf [in Ukrainian].
2. Novikov, Ye. A. (2024). Analiz poniattia veteran viiny u suchasnykh umovakh [Analysis of the concept of a war veteran in modern conditions]. In *Pravove zabezpechennia profesiinoi adaptatsii ta prava na pidpriemnytsku diialnist veteraniv viiny* (pp. 45–49). Proceedings of the 1st Round Table, May 31, 2024. Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukraine. [in Ukrainian].
3. Onishchenko, N. (2017). Psykholohichni osoblyvosti “vykhodu z viiny” [Psychological features of “leaving the war”]. *Viiskovo-spetsialni nauky – Military and Special Sciences*, 2(37), 21–27. [in Ukrainian].
4. Pohosian, R. (2023). Poniattia ta osoblyvosti zakhystu prav veteraniv viiny [The concept and features of protecting the rights of war veterans]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Current Issues of Jurisprudence*, 1(33), 109–113. [in Ukrainian].
5. Veteran Hub. (2022). Portret veterana rosiisko-ukrainskoi viiny 2014–2022 rr. (lypen-serpen 2022 rr.) [Portrait of the veteran of the Russian-Ukrainian war 2014–2022 (July–August 2022)]. January 23, 2025, Retrieved from https://veteranfund.com.ua/analitics/portret_veterana/ [in Ukrainian].
6. Stolyaryk, O., & Semyhina, T. (2023). Povernutysia z viiny: psykhosotsialna pidtrymka veteraniv/-nok ta chleniv yikhnikh simey [Returning from war: Psychosocial support for veterans and their families]. *Recent Issues in Social Work*, 1(10), 63–77. [in Ukrainian].

Тетяна Цимбалюк

магістр

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

tetyanachumbalyuk@gmail.com

Науковий керівник: **Людмила Комарніцька,**

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри професійної та спеціальної освіти

Україна, м. Кам'янець-Подільський

ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ СТАН СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ

Анотація. У статті розглядається психосоціальний стан сучасних українських сімей в умовах змін, зокрема в контексті соціально-економічних і політичних трансформацій, що мали місце в Україні в останні десятиліття. Автори аналізують вплив різноманітних факторів, таких як економічна криза, війна, культурні зміни та адаптація до нових соціальних реалій, на сімейні стосунки та індивідуальний стан членів родини. Особливу увагу приділено питанням психоемоційного здоров'я, ролі сім'ї у формуванні соціальних цінностей і відносин, а також стресових факторів, які впливають на взаємодію в родині. Виявлено тенденції до змін у сімейних структурах, а також розглянуті механізми адаптації та способи подолання соціальних труднощів. Стаття підкреслює необхідність комплексного підходу до підтримки психосоціального здоров'я українських сімей і важливість розвитку соціальних програм для зміцнення соціальної підтримки та покращення якості життя родин.

Ключові слова: психосоціальний стан, сім'я, соціально-економічний стан, Україна, сьогодення.

Abstract. The article examines the psychosocial state of contemporary Ukrainian families in the context of changes, particularly in light of the socio-economic and political transformations that have occurred in Ukraine over recent decades. The authors analyze the impact of various factors such as the economic crisis, war, cultural changes, and adaptation to new social realities on family relationships and the individual well-being of family members. Special attention is given to issues of psycho-emotional health, the role of the family in shaping social values and relationships, as well as the stress factors affecting family interactions. Trends in changes to family structures are identified, and mechanisms of adaptation and ways to overcome social difficulties are discussed. The article emphasizes the need for a comprehensive approach to supporting the psychosocial health of Ukrainian families and the importance of developing social programs to strengthen social support and improve the quality of life for families.

Key words: psychosocial state, family, socio-economic condition, Ukraine, contemporary situation.

На сучасному етапі розвитку суспільства, сім'я виступає складним соціокультурним явищем. Вона практично охоплює всі аспекти людської життєдіяльності і виходить на всі рівні соціальної практики: від духовного до матеріального, від суспільно-історичного до індивідуального.

Серед переліку цінностей в суспільній свідомості, на важливе місце виходить сім'я і сімейний добробут. Для українського суспільства особливо нагальним є дослідження психосоціального благополуччя українських родин враховуючи умови сьогодення.

Явища негативного характеру, такі як політична і соціальна нестабільність, невизначеність майбутнього через війну, відсутність правових гарантій дають поштовх до розвитку соціальної дезадаптації людей і девіацій. При цьому в індивідуальній свідомості ієрархія загальнолюдських цінностей зазнала суттєвої деформації. Цей процес, обтяжений станом хронічного емоційного стресу, охопив усі верстви населення [2]. Особливого значення в цих умовах набувають міжособистісні стосунки, які спроможна забезпечити гармонійна сім'я.

З цілою низкою суперечностей пов'язана сучасна криза сім'ї, найвагоміша з яких виникає між суспільством і сім'єю. Сім'я не в змозі задовольнити потреби суспільства в духовній і фізичній репродукції населення, а суспільство в свою чергу не забезпечує нормальних умов життєдіяльності сім'ї. Чимало молодих людей відкидають загальнолюдські цінності такі як діти, сім'я.

Підвищений рівень смертності та значне збільшення інвалідності серед чоловіків через події в країні є основою психосоціального неблагополуччя українських родин. Через вимушену еміграцію жінок з дітьми до інших країн, демографічна ситуація в нашій країні стає критичною. Розірвання шлюбних стосунків подружжя є перепорою наявності дітей в родині. Ступінь компенсації розлучень повторними шлюбами зменшується. Показник середньої бажаної кількості дітей при одруженні не відповідає потребам відтворення населення [2].

Кризовий стан, який сьогодні притаманний нашому суспільству, призвів до того, що сім'я змушена покладатися лише на власні можливості, тобто є кинутою на призволяще. Динаміка соціальних змін, що відбулася на сім'ї, потребує застосування в аналізі феномену сім'ї нової парадигми, оскільки вітчизняна наука неповною мірою розглянула зміст і внутрішній світ сім'ї.

У науковому дослідженні сім'ї виходимо з її трактування як такого об'єднання, що базується на шлюбі або кровній спорідненості людей, пов'язаних духовно, взаємністю моральної відповідальності

та спільністю побуту. Фундамент сім'ї складає шлюбний союз між жінкою і чоловіком, санкціонований суспільством у тих чи інших формах. Однак, ця основа зводиться не тільки до стосунків між жінкою і чоловіком, дітьми та батьками. Ключовим елементом, який надає родинній системі природного призначення і глибинного сенсу, є діти. Сучасний стан розвитку сімейних відносин характеризується зростаючою роллю емоційних, психологічних, духовних зв'язків.

Сім'я розвивається разом з розвитком суспільства, під впливом соціально-економічних умов, таким чином сім'я є продуктом історичного розвитку і кожна суспільно-економічна формація має властиві тільки їй шлюбно-сімейні відносини. Кожен член сім'ї в силу доцільності, необхідності вирішення назрілих проблем або своєї схильності до них відіграє певну соціальну роль: «добувача», «кулінара», «виконавця», «майстри на всі руки», «споживача», «ініціатора» тощо. Розподіл ролей у цьому процесі з часом зазнає певних змін: помітно знижується участь в домашньому господарстві окремих членів сім'ї (чоловіка або дружини, дорослих дітей, надмірно зайнятих професійною діяльністю або з інших причин). Таким чином, протягом тривалого часу (з пори молодості сім'ї і до стадії її зрілості) складається своєрідна поляризація господарсько-побутових відносин – часткова автономність чоловіка (дружини) від інших членів родини. І якщо спільне прийняття їжі як спілкування відновлює та зміцнює більше емоційний та інтелектуальний аспекти взаємин (спільність поглядів, думок, суджень, настроїв, станів і т.п.), то спільна діяльність по влаштуванню побуту, житла сприяє зближенню інтересів, прагнень, цілей, одним словом, розвиває більше мотиваційний і вольовий компоненти кожної особистості, створює необхідні передумови формування згуртованості в сім'ї. У цих умовах краще пізнаються можливі конфліктогенні області взаємин і видається більш зручна форма відходу від них. Вирішення питань формування і витрачання грошових коштів, поповнення бюджету сім'ї, матеріальне становище вимагає від подружжя певного терпіння, старання і взаєморозуміння, особливо в роки економічних реформ в країні. Саме ця сторона життя сім'ї нерідко деформує відносини, погляди і установки, зокрема, у молодого подружжя, які мають освіту і професію. Виникаючі комплекси «залежності», «неповноцінності» та інші психотравмуючі наслідки негативно впливають на розвиток взаємин між подружжям і з їхнім оточенням. У цих умовах від подружжя потрібні достатній такт, стриманість, терпіння в спілкуванні, почуття поваги до близьких і рідних [1, с. 43]. Найбільш характерним для багатьох сімей є те, що

якийсь час її члени або просто не спілкуються, або спілкуються вкрай мало, або спілкування проводиться вибірково (частіше між подружжям або чоловіком (дружиною) і дітьми).

Важливе значення для сучасної сім'ї має інформаційна, емоційна насиченість. На розвиток інтелектуального спілкування в сім'ї значний вплив робить рівень освіти подружжя і необхідність постійного самовдосконалення.

Висновок напрашується сам собою: зміцнити родину – означає забезпечити її активне функціонування в будь-якій ситуації, а також навчити людей культурі взаємин, розвивати у них психологічний такт, духовність і гуманність. Принцип гуманності – формування та прояв ставлення до іншого, як до себе, і до себе, як до іншого, передбачає взаємну щедрість і доброту, повагу і вимогливість. Це одна з умов сприятливого соціально-психологічного клімату в родині. Кожному члену сім'ї потрібен затишок і комфорт, довіра, почуття захищеності і спокою. Але головне, чого потребує людина, щоб її розуміли, а повне взаєморозуміння проявляється у взаємній готовності й умінні співчувати і співпереживати, бачити настрій один одного; розуміти, що любить і чого не любить, що хоче і чого не хоче чоловік або дружина. Таке взаєморозуміння неможливе без наявності особливої психологічної близькості між подружжям, яка змінюється з роками і стає міцною основою подружнього і сімейного довголіття.

Неможливість перебування людини тривалий час в нервово-психічному напруженні, природно, вимагає психологічної розрядки, бажаного зниження рівня переживань до фонового значення емоцій. Величезну роль у цьому випадку відіграє сама сім'я, але за однієї умови – бажаному очікуванні зустрічі з нею. Причому ні житло, ні меблі, ні інші атрибути домашнього вогнища самі по собі не можуть створити умови такої психологічної розрядки, як безпосереднє спілкування з членами сім'ї.

Разом з тим сьогодні переважна кількість сімей, зайнятих у різних сферах суспільно корисної праці або приватного виробництва, бізнесу, вимушені займатися кількома видами діяльності одночасно, не надають особливого значення постійно зростаючій тривалості робочого часу дорослих членів сім'ї. Для них стає очевидною проблематичність ролі дозвілля в запобіганні психічних розладів і зростає значимість різних компенсаційних заходів з підтримки свого здоров'я, психологічного здоров'я сім'ї. Неоціненна роль дозвілля будь-якої людини і в підвищенні ефективності обраної ним діяльності. Якщо врахувати, що значення роботи виростає з життєвого досвіду дозвіллевої діяльності, а не навпаки, то турбота

про підвищення рівня працездатності індивіда не може бути вище або значнішою турботи про його дозвілля і дозвілля членів його сім'ї.

В Україні сучасний етап існування сім'ї можна визначити як такий, в якому нормальне буття-відтворення населення, його розвиток зведені до найнижчого рівня. Формування та наростання руйнівних, деструктивних процесів у сучасній демореальності України дає підстави стверджувати, що ми є сучасниками унікального, екстраординарного феномену демографічної історії України [3, с. 87].

В Україні демографічна ситуація набула характеру гострої демографічної кризи: відбуваються у край несприятливі зміни в кількості населення (депопуляція) і стрімка деградація його якості. Демографічна криза є результатом певних деформацій у суспільному житті, перш за все, у економіці, коли порушується узгоджене функціонування і розвиток його основних компонентів, частин, сфер, що призводить до деформування та руйнацій механізму демовідтворення, втрати здатності соціального організму до самовідтворення населення у суспільно необхідній кількості та якості. Вона є наслідком кризового стану основних сфер життя суспільного організму, нагромадження і загострення суперечностей, поглиблення яких в край негативно впливає на демореальність. Таку спрямованість відображає динаміка сім'ї в її історичному розвитку.

Інтегральним показником суспільного розвитку держави, віддзеркаленням її морального та соціально-економічного стану виступає родина, її якість, місце та роль в соціумі. Могутнім фактором утворення культурного, трудового, демографічного та економічного потенціалів суспільства виступає сімейна структура. Саме у сім'ї закладаються основи особистості, протікає її первинна соціалізація, усвідомлюються цінності спілкування людини, утворюється фундамент відношення особистості до світу [4, с. 213].

Соціально-економічний стан суспільства загалом та стан сім'ї зокрема тісно взаємопов'язані. Таким чином, соціально-економічні зрушення, які відбуваються у сучасному українському суспільстві є причиною стрімких деформацій у структурі вдоволення та розвитку матеріальних і духовних потреб індивіда. Це у свою чергу позначилося на усіх її функціях, зокрема на виховній, рекреативній, комунікативній, репродуктивній та ін. Зросли проблеми дезінтеграції та дезорганізації сім'ї, збільшився відсоток розлучень, який у окремих регіонах досягає 70–80%, явище малодітності та відсутності дітей у родинах стало поширеним, простежується тотальне падіння культури внутрішніх сімейних взаємовідносин. З

огляду на це можна стверджувати, що сім'я як соціальний інститут перебуває у кризовому стані.

На наше переконання, в Україні сімейна політика має бути зорієнтованою на покращення матеріально-економічного становища родин, особливо молодих, новостворених сімей. Важливе значення має відновлення, підтримка, зміцнення та розвиток внутрішнього потенціалу сім'ї, забезпечення виконання нею першочергових функцій, а саме: виховної, комунікативної, репродуктивної. У розв'язанні питань сімейної політики через такий підхід вагомим значення набуває надання родинам, особливо молодим, новоствореним сім'ям соціальної допомоги (медико-соціальної, соціально-правової, психологічної).

З огляду на це, незважаючи на житлово-побутові та матеріальні негаразди, молоді сім'ї вважають основою існування сім'ї кохання, взаємопорозуміння і взаємну підтримку, що є фундаментом стабільності сім'ї. Окрім цього, з'ясовується помітна кількість проблем у внутрісімейних відносинах, відносинах з батьками, у способах проведення вільного часу, у вихованні дітей.

У першу чергу серед цих проблем варто сконцентрувати увагу на такі: недостатня педагогічна освіта та культура батьків, їхня невідповідність до виховання дітей; низька культура сімейного спілкування; нераціональна організація вільного часу; утрата сімейних традицій; недостатній зв'язок з батьківською сім'єю; зникнення такого поняття як честь сім'ї, традиції, мораль; прагнення відокремитись цілковито від батьківської сім'ї тощо.

Список використаних джерел:

1. Поліщук В. М. Психологія сім'ї: підручник. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
2. Психологія воєнного стану та посттравматичний синдром. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/22-2.pdf> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
4. Яворська Л. М. Фактори становлення психологічного благополуччя особистості. *Наука і освіта*. 2014. № 12. С. 212-220.

References:

1. Polishchuk, V. M. (2021). *Psykhohohiia simi* [Family psychology]: pidruchnyk. Sumy: Universytetska knyha, 248 p. [in Ukrainian].
2. *Psykhohohiia voiennoho stanu ta posttravmatychnyi syndrom* [Martial Law Psychology and Post-Traumatic Stress Disorder]. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/22-2.pdf>. [in Ukrainian].
3. Fedorenko, R. P. (2015). *Psykhohohiia simi* [Family psychology]: navch. posib. Lutsk: Vezha-Druk, 364 p. [in Ukrainian].

4. Yavorska, L. M. (2014). Faktory stanovlennia psykhologichnoho blahopoluuchchia osobystosti [Factors of the formation of psychological well-being of an individual]. *Nauka i osvita*, (12), 212-220. [in Ukrainian].

Віта Черба

к.держ.упр., доцент

Університет митної справи та фінансів, Дніпро, Україна

lvita.cherba@gmail.com

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВІТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан соціальної роботи з ветеранами. Виокремлено основні методи соціальної роботи, які сприяють розвитку ветеранської політики та можливостям соціальної реабілітації та реінтеграції ветеранів у цивільне життя.

Ключові слова: соціальна робота, методи соціальної роботи, ветеранська політика, соціальна реабілітація та реінтеграція, соціальне забезпечення ветеранів.

The current state of social work with veterans is analyzed. The main methods of social work that contribute to the development of veteran policy and the possibilities of social rehabilitation and reintegration of veterans into civilian life are identified.

Keywords: social work; methods of social work veterans' policy, social rehabilitation and reintegration, social security for veterans.

Ветерани сучасної російсько-української війни стикаються з істотними труднощами під час повернення до цивільного життя. В основному це – психологічні та соціальні труднощі, безробіття, проблеми відновлення здоров'я, складнощі соціальної адаптації.

Основна мета дослідження: виокремити методи соціальної роботи – ту сукупність технологій, дослідницьких і терапевтичних процедур, за допомогою яких здійснюється соціальна робота, які будуть найбільш ефективними для розв'язання соціальних проблем та поліпшення стану ветеранів та ветеранок в їх ресоціалізації та адаптації для умов цивільного життя.

Численні наукові розробки, присвячені методам соціальної роботи досліджувалися такими вченими, як А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Міщик, В. Поліщук, Т. Семигіна, С. Харченко, Н. Стеца. Питаннями сучасної соціальної роботи з ветеранами займалися Т. Захаріна, А. Криворотта та інші. Як зазначає Н. Стеца: «Основні методи соціальної роботи не застосовуються одночасно

і не є рівнозначними у кожній ситуації. Вибір методу залежить від соціальних потреб клієнта, умов його життєдіяльності та цілей соціальної роботи [1]. Відповідно для такої категорії як ветерани будуть застосовуватися більшість загальних методів соціальної роботи, однак набувають особливого значення ті методи, що будуть мати індивідуальний характер.

Як відомо, соціальне забезпечення ветеранів в умовах стримування та відсічі збройної агресії російської федерації має на меті вирівнювання соціального становище цієї категорії осіб відносно до інших членів суспільства, а також встановлення додаткових гарантій, пов'язаних з високим ризиком ушкодження здоров'я чи загибелі, внаслідок участі в бойових діях. Воно полягає у безпосередньому наданні ветеранам державою виплат у грошовій та натуральній формі, надання медичної допомоги, фізичної та психологічної реабілітації та забезпечення житлом, працевлаштуванням шляхом реінтеграції та соціальної адаптації у суспільство.

Особливої уваги в умовах збройної агресії постає питання щодо відновлення здоров'я ветеранів та надання їм можливостей не бути утриманцями держави, а власними силами створювати свій добробут. Ефективність же соціальної роботи з ветеранами буде набувати тенденції щодо покращення ситуації в разі сприйняття її як обов'язку з боку держави та громадян перед ветеранами та ветеранками та членами їх сімей, щодо задоволення законодавчо визначених потреб таких осіб, обумовлених особливостями їх професійного та соціально-правового статусу.

Результати опитування Українським ветеранським фондом ступеню ризику, з якими стикнуться ветерани після звільнення зі служби показало, що одним з ключових ризиків стане проблема психоемоційної нестабільності, так вважало 81% опитуваних в 2023 р. та 84 % в 2024 р., проблем з медичним здоров'ям та отриманням медичної допомоги -69% опитуваних в 2023 році та 78 % в 2024 р., проблем з оформленням соціальних пільг- так вважало майже 66% опитуваних в 2023 році та 74-75 % в 2024 р. [2].

Не можемо не погодитися з українською дослідницею Т. Захаріною, яка наголошує, що «роль соціальних працівників у роботі з ветеранами набуває нового змісту допомагають ветеранам та їхнім родинам отримати доступ до державних і громадських ресурсів, які їм доступні, інформуючи своїх клієнтів про пільги, на які вони мають право, направляючи їх, як подати заявку на ці пільги» [3]. Т. Захаріна виділяє наступні напрями соціальної роботи з ветеранами: соціально-правовий, соціально-медичний, соціально-

педагогічний, психолого-соціальний [3].

Соціальні працівники продовжують підтримувати фізичне та психологічне здоров'я ветеранів як у державному, так і в приватному секторах [4]. Методи соціальної роботи з ветеранами поділяються на три основні групи: індивідуальні, групові та суспільні. Індивідуальні методи спрямовані на поглиблену роботу з ветеранами та членами їх родин, та включають консультування, супровід та різноманітні психотерапевтичні методики, що впливають на подолання стресових станів та кризових ситуацій. Групові методи направлені на групову терапію, арт-терапію та групи підтримки, які дозволяють реінтегруватися у цивільне життя. Суспільні методи соціальної роботи є інструментом для створення більш сприятливих умов для повернення до мирного життя [5].

Соціальний працівник може використовувати найрізноманітніші методики та технології соціальної роботи. Найбільш ефективними стають індивідуальне консультування, методи релаксації, технології особистісного розвитку [3].

Сучасні дослідники відмічають, що члени сім'ей ветеранів мають потенціал надавати постійну підтримку та є невід'ємною частиною зцілення, однак сімейне подолання недостатньо вивчене [6]. Це актуалізує значення подальшого вивчення впливу оточення ветерана, в першу чергу - членів родини та побратимів на соціальну роботу з ветеранами.

Зараз захисники і захисниці країни взяли на себе весь тягар несення військової служби і після звільнення будуть потребувати відновлення здоров'я та своїх можливостей. Руйнування сформованих соціальних зв'язків і відносин вимагатимуть адаптації до нових умов та реалій життя, відновлення психоемоційних і матеріальних ресурсів, відновлення втраченого соціального статусу. Особливу увагу треба буде приділяти реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також сімей ветеранів, жінок-ветеранок та їх близького оточення. Вже сьогодні «зростаюча участь жінок у військових структурах формує ще одну специфічну категорію – жінки-військовослужбовці. Вони часто стикаються з гендерними стереотипами та додатковими викликами, пов'язаними з поєднанням військової служби та особистого життя. Соціальні працівники допомагають їм долати проблеми, пов'язані з гендерною рівністю, сексуальними домаганнями, а також забезпечують доступ до програм підтримки в період вагітності та материнства» [5].

Процес адаптації ветеранів до життя в цивільному світі складний та багатогранний, тому потребує комплексного та узгодженого підходу між всіма надавачами соціальних послуг. Запорука успіху

лише у співпраці влади, зокрема установ соціального захисту населення та неурядових громадських організацій, громадськості, ветеранських організацій та безпосередньо сімей ветеранів. В оновленій ветеранській політиці не можна допустити дискредитації статусу ветерана. Суспільство не повинно його сприймати як проблемного пільговика, бо такий підхід спричинить ще більші деструктивні стосунки між ветеранами та органами державної влади; а бачити в ньому проактивного учасника зі своїм унікальним досвідом.

Ветеранська політика – це запорука національної безпеки. Війна не має термінів завершення. Після ймовірного припинення активних бойових дій, війна може поновитися. Ветерани являються основною боездатності ЗСУ, оперативними резервами та потужною силою відбудови економіки в мирний час. Ветеранська політика має стати складовою частиною програм підвищення престижності військової професії та обороноздатності країни в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Стеца Н. Методи соціальної роботи як необхідний елемент успішної професійної діяльності соціального працівника. *Молодь і ринок*. 2024. 3 (223), URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/298769/295217>
2. Образ ветеранів в українському суспільстві. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/RG_UA_Veterans_1000_UA_122024_press.pdf
3. Захаріна Т. І. Напрями соціальної роботи з ветеранами гібридної війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023, № 1 (52). С. 55–60.
4. Bloeser Katharine J.; Bausman Margaret. A scoping review of contemporary social work practice with veterans. *Research on Social Work Practice*, 2020, 30.1: 40–53.
5. Криворотта А. О. Особливості соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей. 2024. URL: <https://surl.li/oitihs>
6. Collins T. Families Coping with Military-Related PTSD: A Grounded Theory Approach (Doctoral thesis, University of Calgary, Calgary, Canada). 2022. URL: <https://prism.ualgary.ca>.

References:

1. Stetsa, N. (2024). Metody sotsialnoi roboty yak neobkhidnyi element uspishnoi profesiinoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka [Methods of social work as a necessary element of a social worker's successful professional activity]. *Molod i rynok – Youth and the Market*, 3(223). Retrieved from <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/298769/295217> [in Ukrainian].
2. Veteran Hub. (2024). *Obraz veteraniv v ukrainskomu suspilstvi* [The image of veterans in Ukrainian society]. Retrieved from https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/RG_UA_Veterans_1000_UA_122024_press.pdf [in Ukrainian].

3. Zakharina, T. I. (2023). Napriamy sotsialnoi roboty z veteranamy hibrydnoi viiny [Directions of social work with veterans of hybrid war]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Sotsialna robota* – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work, 1(52), 55–60. [in Ukrainian].
4. Bloeser, K. J., & Bausman, M. (2020). A scoping review of contemporary social work practice with veterans. *Research on Social Work Practice*, 30(1), 40–53. <https://doi.org/10.1177/1049731519867404> [in English].
5. Kryvorota, A. O. (2024). Osoblyvosti sotsialnoi roboty z vyiiskovosluzhbovtsiamy ta chlenamy yikh simei [Peculiarities of social work with military personnel and their families]. Retrieved from <https://surl.li/oitihs> [in Ukrainian].
6. Collins, T. (2022). *Families coping with military-related PTSD: A grounded theory approach* (Doctoral dissertation, University of Calgary, Calgary, Canada). Retrieved from <https://prism.ucalgary.ca> [in English].

Андрій Шаповал
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Фера С.В.**,
канд. псих. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
003smail@gmail.com

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ КРИЗ: ЕФЕКТИВНІ МОДЕЛІ РЕАГУВАННЯ

Анотація. У статті розглядаються сучасні підходи до надання соціальної допомоги постраждалим від кризових ситуацій, зокрема травмочутливий і травмоінформований. Проаналізовано їхню роль у соціальній роботі, медицині та освіті, підкреслено важливість міждисциплінарної співпраці та адаптації послуг до потреб населення. Особливу увагу приділено практичним аспектам інтеграції цих методик у роботу з людьми, що пережили травматичні події, а також ролі державних і міжнародних ініціатив.

Ключові слова: травмочутливий підхід, травмоінформований підхід, соціальна підтримка, суспільні кризи, кризові ситуації, соціальна робота, міждисциплінарна співпраця, адаптація соціальних послуг.

Abstract. The article examines modern approaches to providing social assistance to victims of crisis situations, in particular trauma-sensitive and trauma-informed. Their role in social work, medicine and education is analyzed, the importance of interdisciplinary cooperation and adaptation of services to the needs of the population is emphasized. Special attention

is paid to practical aspects of integrating these methods into work with people who have experienced traumatic events, as well as the role of state and international initiatives.

Keywords: *trauma-sensitive approach, trauma-informed approach, social support, societal crises, crisis situations, social work, interdisciplinary collaboration, adaptation of social services.*

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з численними кризовими ситуаціями – війнами, стихійними лихами, насильством та іншими викликами, що значно впливають на психологічний стан людей та їхню соціальну адаптацію. Травматичні події можуть мати довготривалий вплив на психоемоційне здоров'я, що вимагає спеціальних методів роботи з постраждалими. Відповідно, соціальна сфера потребує ефективних підходів, які б сприяли не лише психологічній реабілітації, а й соціальній інтеграції людей, що пережили травматичні події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження акцентують увагу на необхідності оновлення підготовки соціальних працівників, зокрема через розширення спектру суспільних криз. Останні наукові роботи висвітлюють інтеграцію травмоінформованих методик у навчальні програми та розширення практичної підготовки для ефективної роботи з постраждалими. Соціальні працівники мають не лише надавати психологічну підтримку, а й сприяти соціальній та економічній адаптації. Українські науковці досліджують створення безпечного освітнього середовища, тоді як зарубіжні автори наголошують на міждисциплінарному підході та технологічних інноваціях у соціальній сфері. У міжнародному дискурсі підкреслюється потреба в комплексній підготовці фахівців, здатних розпізнавати травматизацію та застосовувати ефективні методи реабілітації.

Формулювання мети. Метою цієї статті є з'ясування та аналіз ефективних моделей реагування соціальної роботи в умовах суспільних криз, зокрема травмоутливого та травмоінформованого підходів, міждисциплінарної співпраці та адаптації соціальних послуг, а також вивчення їхнього застосування в Україні та за кордоном.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де війни, стихійні лиха, насильство та інші стресові події стають частиною реальності, питання психологічної підтримки постраждалих набуває особливого значення. Дослідження підтверджують, що травматичний досвід суттєво впливає на психоемоційний стан, поведінку, здатність до соціальної взаємодії та фізичне здоров'я. У зв'язку з цим виникла необхідність розробки підходів, що

дозволяють ефективно працювати з людьми, які пережили важкі життєві ситуації, допомагаючи їм відновити відчуття безпеки та довіри.

Одними з найефективніших підходів у цій сфері є травмочутливий і травмоінформований підходи. Вони стали ключовими у сфері соціальної підтримки, освіти та психологічної реабілітації, оскільки не лише визнають глибокий вплив травматичних подій на людину, а й пропонують конкретні механізми для зменшення їхніх негативних наслідків.

Травмочутливий і травмоінформований підходи – це сучасні методики, які використовуються в соціальній, психологічній та освітній сферах для ефективної роботи з людьми, що пережили стресові або травматичні події. Травмочутливий підхід передбачає створення безпечного середовища для людей із травматичним досвідом, враховуючи їхні емоційні та психологічні особливості. Основне завдання – мінімізувати ризики повторної травматизації, забезпечуючи підтримку, розуміння та чутливе ставлення до пережитого досвіду людини [1].

Травмоінформований підхід має ширший зміст і включає не лише врахування емоційного стану постраждалих, а й інтеграцію спеціальних методів взаємодії, що допомагають людям впоратися з наслідками травми. Він базується на глибокому розумінні впливу травматичних подій на поведінку, сприйняття світу та здоров'я людини. Цей підхід спрямований на відновлення психологічного балансу, розвиток стійкості та формування довіри до соціальних інститутів [1].

Обидві методики важливі в роботі з людьми, які зазнали психоемоційного потрясіння, оскільки створюють умови для підтримки, безпеки та кваліфікованої допомоги. Їхнє застосування у соціальній роботі, медицині та освіті сприяє адаптації постраждалих, запобігає поглибленню психоемоційних проблем і підтримує інтеграцію в суспільство [1].

Міждисциплінарна співпраця та адаптація соціальних послуг під час кризових ситуацій є предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Наприклад, українська дослідниця Любов Нечипорук вивчала впровадження травмоінформованого підходу для надання і соціальних послуг в умовах війни [2].

На міжнародному рівні, Allasad Alhuzail та Mahajne (2021) акцентували увагу на підготовці соціальних працівників до підтримки травмованого населення, підкреслюючи необхідність розвитку компетенцій для ідентифікації травматизації та розробки відповідних інтервенцій [3].

Тож у науковій літературі питання міждисциплінарної співпраці та адаптації соціальних послуг до потреб населення під час кризових ситуацій досліджуються різними авторами. Зокрема, Любов Нечипорук у статті «Міжсекторна взаємодія у наданні соціальних послуг в умовах війни» аналізує проблеми надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам під час воєнних дій. Вона обґрунтовує необхідність організації міжсекторної взаємодії для соціальної підтримки населення, залучаючи державний, волонтерський, громадський та бізнес-сектори, і аналізує особливості такої співпраці [2, с. 70].

Як приклад успішної міжсекторної взаємодії Любов Нечипорук зазначає наступне: «Ще однією успішною формою міжсекторної взаємодії для надання соціальної допомоги в умовах воєнного часу є проект “СПІЛЬНО”, який реалізують Міністерство соціальної політики України разом з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ). Його мета – об’єднати зусилля уряду, місцевих органів влади, громадського сектору та бізнес-партнерів для надання мультисекторної допомоги сім’ям із дітьми, що постраждали від війни» [2, с. 71].

У міжнародній практиці адаптація соціальних послуг включає використання цифрових технологій для забезпечення безперервності надання допомоги під час криз. Наприклад, у Польщі впроваджуються онлайн-платформи для консультування та підтримки клієнтів. Від проекту PESEL до програми «Цифрова Польща», країна робить значні кроки в напрямку цифровізації, створюючи зручні онлайн-сервіси для громадян. Це дозволяє легко взаємодіяти з державою, отримувати соціальні виплати, та дозволяє знизити навантаження на традиційні служби та забезпечити доступ [4].

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків.

Ефективні методи соціальної підтримки набувають особливого значення у світі, де кризові події впливають на життя багатьох. Дослідження підтверджують, що травматичний досвід суттєво змінює психоемоційний стан і поведінку людини, що вимагає науково обґрунтованих підходів. Травмочутливий і травмоінформований підходи спрямовані на створення безпечного середовища та механізмів взаємодії для мінімізації наслідків травми. Ключову роль відіграє міждисциплінарна співпраця, що сприяє розвитку компетенцій фахівців соціальної роботи, медицини та освіти.

Подальші наукові пошуки мають зосередитися на оцінці ефективності травмоінформованих практик у різних соціальних контекстах, розробці міждисциплінарних освітніх програм та використанні цифрових технологій для покращення доступності

соціальних послуг. Розширення емпіричних досліджень сприятиме вдосконаленню методик допомоги постраждалим та забезпеченню комплексного підходу до їх соціальної адаптації.

Список використаних джерел:

1. Столярик О.Ю., Семигіна Т.В. Орієнтовані на травму підходи: важливість у підготовці соціальних працівників та напрями розвитку. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024, № 10. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13895828> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Нечипорук Л. Міжсекторна взаємодія у наданні соціальних послуг в умовах війни. Теорія і практика управління соціальними системами. 2022. № 4. С. 65–74. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/915ae084-d507-447d-beca-c82745c1512a/content> (дата звернення: 11.03.2025).
3. Mahajne, I., Allasad Alhuzail, N., & Bar-On, A. (2022). Challenges facing social work in the indigenous Arab minority in Israel: Voices from the field. *The British Journal of Social Work*, 52(2), 816–832. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab069> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Литвинов В. Діджиталізація державних послуг на прикладі Польщі. *Na chasi*. 2018. URL: <https://nachasi.com/tech/2018/01/31/digital-poland/> (дата звернення: 13.03.2025).

References:

1. Stolyaryk, O. Yu., & Semyhina, T. V. (2024). Oriientovani na travmu pidkhody: vazhlyvist u pidhotovtsi sotsialnykh pratsivnykiv ta napriamy rozvytku [Trauma-informed approaches: Importance in the training of social workers and directions for development]. *Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky – Pedagogical Academy: Scientific Notes*, (10). Retrieved from <https://doi.org/10.5281/zenodo.13895828> [in Ukrainian].
2. Nechyporuk, L. (2022). Mizhsektorna vzaiemodiia u nadanni sotsialnykh posluh v umovakh viiny [Intersectoral cooperation in providing social services during wartime]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy – Theory and Practice of Social Systems Management*, (4), 65–74. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/915ae084-d507-447d-beca-c82745c1512a/content> [in Ukrainian].
3. Mahajne, I., Allasad Alhuzail, N., & Bar-On, A. (2022). Challenges facing social work in the indigenous Arab minority in Israel: Voices from the field. *The British Journal of Social Work*, 52(2), 816–832. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab069>
4. Lytvynov, V. (2018). Didzhytalizatsiia derzhavnykh posluh na prykladi Polshchi [Digitalization of public services using the example of Poland]. *Na chasi – On Time*. March 13, 2025, Retrieved from <https://nachasi.com/tech/2018/01/31/digital-poland/> [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.

Сергій Кармалюк

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, s.karmaliuk@chnu.edu.ua

Юрій Пастух

кандидат економічних наук, доцент, Голова правління ГО «НТЦ Подільський біорегіон», ntcbioregion@gmail.com

СПІВПРАЦЯ НЕУРЯДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.

Проектна діяльність як інструмент реалізації соціальних ініціатив є важливим компонентом розвитку й функціонування сучасного суспільства. В дослідженні розкрито особливості реалізації соціальних ініціатив через проектну діяльність на рівні територіальної громади.

Ключові слова: соціальні ініціативи, проектна діяльність, соціальний захист, неурядові організації, органи місцевого самоврядування.

Project activity, as a tool for the implementation of social initiatives, constitutes a vital component in the development and functioning of modern society. This study elucidates the peculiarities of implementing social initiatives through project activities at the level of territorial communities.

Keywords: social initiatives, project activity, social protection, non-governmental organizations, local self-governance.

Постановка проблеми. Зростаюча кількість соціальних проблем, таких як підтримка вразливих груп населення, поліпшення стану охорони здоров'я, підвищення якості освіти та екологічна стійкість, вимагають активного залучення неурядових організацій, які у співпраці з органами місцевого самоврядування долатимуть наявні виклики. Соціальні ініціативи, зреалізовані у формі проектів, допомагають системно підходити до вирішення подібних проблем, залучаючи ресурси, партнерів та застосовуючи інноваційні методики для досягнення цілей орієнтованих на покращення якості життя пересічних мешканців територіальної громади. Особливо важливою є роль громадських об'єднань в умовах кризових ситуацій, як-то війна, пандемія, економічна нестабільність, коли традиційні інституції є перевантаженими посталими проблемами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на

значну кількість досліджень у сфері соціального проектування, питання реалізації соціальних ініціатив на рівні територіальної громади, інтеграції проектної діяльності в систему соціального захисту населення, а також її ефективності в контексті співпраці неурядових організацій з місцевим самоврядуванням залишаються недостатньо вивченими. Розглядаючи дану проблему, варто звернути увагу на доробок Коломійчук О., Воловод М. «Робота неурядових організацій в умовах збройного конфлікту: практичний посібник з безпекових питань», в якому автори наголошують на необхідності змін або коригування наявного проекту відповідно до потреб військового стану. Ще два сучасних українських науковці – Смолярчук Є. й Федотов Д. зупинились на проблематиці специфіки проектного менеджменту громадських організацій в Україні й особливостях проектного менеджменту міжнародних благодійних фондів України, в умовах кризи, спричиненої війною. Досить цікавою є наукова розвідка Полянської А. й Запухляк І., в якій авторки наводять докази того, що проектна діяльність є основним інструментом розвитку територіальної громади.

Метою дослідження є аналіз соціальної діяльності неурядових громадських організацій в контексті співпраці з органами місцевого самоврядування щодо соціального проектування на регіональному рівні в умовах повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу. В цьому контексті досить цікавою є діяльність громадської організації «НТЦ «Подільський біорегіон», яка активно працює над реалізацією різноманітних соціальних проектів в сфері інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримки вразливих груп населення, а також організації культурно-пізнавальної діяльності і залучення благодійної допомоги.

Проаналізований нами перелік заходів є не повним і відображає лише найбільш значимі проекти ГО «НТЦ «Подільський біорегіон», які були реалізовані протягом 2022-2023 років, зокрема: - благодійно-гуманітарний проект «Надання гуманітарної допомоги психоневрологічному інтернату м. Ізюм»; - благодійно-гуманітарний проект «Chromebooks for kids»; - соціально-гуманітарний проект «Надання екстреної допомоги внутрішньо-переміщеним особам у Вінницькій та Хмельницькій областях у партнерстві з громадськими організаціями та волонтерськими групами»; - соціально -інтеграційний проект «Творчий Простір Єднання»; - благодійно-гуманітарний проект «Здорова людина – успішна країна»; - соціально-інтеграційний проект «Практика соціальної взаємодії і співучасті ВПО та активних мешканців села Колибаївка», тощо.

Серед найбільших проблем, з якими стикається Україна в ході війни є внутрішня міграція. Багато людей виїхали до тимчасових регіонів країни намагаються перебудувати своє життя та інтегруватися в новий контекст. Держава не відразу змогла максимально забезпечити всім необхідним евакуйоване населення. Громадська організація «НТЦ «Подільський біорегіон» активно долучилася до вирішення назрілих соціальних проблем через залучення іноземних партнерів і донорів.

Так, завдяки налагодженим діловим контактам з благодійним фондом «Nova Ukraine» (США), що входить до десятки найбільших донорів України, нашою громадською організацією було реалізовано ряд важливих соціальних ініціатив.

Розпочалася робота з надання гуманітарної підтримки Дунаєвецькому психоневрологічному диспансеру, який в перші дні війни прийняв у себе аналогічний медичний заклад з м. Ізюм Харківської області. На той час окремі будівлі диспансеру не були обладнані санітарно-гігієнічними вузлами: відсутні умивальники, душ, бойлери, унітази. В окремих приміщеннях не було батарей опалення, не завжди працювало освітлення.

Зважаючи на такий стан закладу, ГО «НТЦ «Подільський біорегіон» за підтримки «Nova Ukraine» насамперед надав допомогу з ремонту приміщень та інфраструктури установи.

Наша громадська організація у 2022 році змогла залучити грантові кошти на суму 9000 доларів США аби підтримати медичний заклад й забезпечити повноцінне функціонування об'єкту соціальної інфраструктури на належному рівні [1].

Іншим прикладом успішної співпраці з цим же донором являється благодійно-просвітницький проєкт «Chromebooks for kids», який розпочався у 2023 році. Ідея проєкту зародилася в період регулярних відключень електроенергії внаслідок масових обстрілів енергетичної інфраструктури України з боку російського агресора. В партнерстві та за підтримки благодійного фонду «Nova Ukraine» в межах даного проєкту діти загиблих військових, діти-сироти, діти з багатодітних родин, діти ВПО та інших вразливих категорій мали можливість отримати хромбуки для дистанційного навчання. Понад 1500 гаджетів вже передані бенефіціарам. Наразі для 180-ти хромбуків волонтерами проводиться технічне обслуговування, налаштування і адаптація програмного забезпечення, перевірка, ремонт та заміна батареї живлення [2].

Станом на 01.01.2023 року в Кам'янець-Подільський МТГ налічувалось близько 24 000 осіб внутрішньо переміщених осіб, що спричинило певні гуманітарні та соціальні виклики для

місцевої влади та мешканців громади. ВПО потребувало в першу чергу забезпечення належними житловими умовами, гігієнічними засобами, продуктами харчування, дитячими товарами та іншими предметами побуту.

ГО «НТЦ «Подільський біорегіон» досить оперативно відреагувала на соціальну проблему, і в партнерстві з Міжнародним благодійним фондом «Руки друзів» за підтримки Гуманітарного фонду України та Управління ООН з координації гуманітарних справ / ОСНА Ukraine, в 2023 році реалізувала соціально-гуманітарний проєкт «Надання екстреної допомоги внутрішньо-переміщеним особам у Вінницькій та Хмельницькій областях у партнерстві з громадськими організаціями та волонтерськими групами».

В межах даного проєкту громадська організація забезпечила внутрішньо-переміщених осіб Кам'янець-Подільського району засобами індивідуальної гігієни, санітарно-гігієнічними наборами догляду за кухнями, туалетними, ванними і житловими кімнатами, засобами догляду за людьми з особливими потребами, а також догляду за дітьми до 2-х років. Крім того, великими наборами засобів догляду і прибирання забезпечили місця колективного проживання ВПО.

В цілому проєктом було охоплено 2638 осіб у 5 громадах району, а загальна вартість наданої гуманітарної допомоги становила 985 000 грн. [3].

Висновки. Як бачимо, усі соціальні згаданої громадської організації побудовані таким чином, щоб надавати максимальну підтримку тим, хто перебуває у скруті та найбільш вразливого становищі. Вони зосереджені на трьох сферах життя людини: здоров'ї, освіті та роботі, і мають на меті надання конкретної допомоги залученим особам в подоланні складних умов та досягненні матеріальної і фінансової незалежності і самостійності.

Незважаючи на в цілому позитивну практику реалізації соціальних ініціатив, у своїй роботі ГО «НТЦ «Подільський біорегіон» стикнувся з низкою викликів, які потребують ретельного аналізу та реагування. Ключовими серед них є перманентний брак фінансування, обмеженість кадрового потенціалу, плинність нормативно-правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Гуманітарна допомога психоневрологічному диспансеру в с. Голозубинці дійшла до людей, які її потребують. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid066zY3bPgWUf9PB9UygsS8b24HNAKSqeSSPaggyC9MCjbsLqoRZnxLaeeK47yaKvJl&id=105964711871973
2. Проєкт «Chromebook for Children», спрямований на забезпечення

дітей якісними навчальними інструментами, особливо важливими в умовах дистанційного навчання. URL: <https://www.facebook.com/PodilskyBioregion/posts/pfbid028snRjLCW5Kd9KG5S7jjfhfhxtZyHjR392Au7HiGhmSooqnsbTSnjcL4zcc5x3Z5jl>

3. Продовжуємо надавати гуманитарну допомогу внутрішньо переміщеним особам, які проживають в нашому районі. URL: <https://www.facebook.com/PodilskyBioregion/posts/pfbid02Abg49K8XVvf79CyVZ4yN6pm7G7mh8tFWaxPK3cAtZbLJvxT7tFhDhRC1Ba94bftwl>

Reference

1. Podilsky Bioregion. *Humanitarna dopomoha psyhonevrolohichnomu dyspanseru v.s. Holozubyntsi diishla do liudei, yaki yii potrebiuiut* [Humanitarian aid to the neuropsychiatric dispensary in the village of Holozubyntsi reached the people who need it]. Facebook. March 22, 2025, (n.d.). facebook.com Retrieved from https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid066zY3bPgWuf9PB9UygxS8b24HHAKSqeSSPaggyC9MCjbsLqoRZnxLaek47yaKvJl&id=105964711871973
2. Podilsky Bioregion. *Proekt "Chromebook for Children", spriamovanyi na zabezpechennia ditei yakisnymi navchalnymi instrumentamy, osoblyvo vazhlyvymy v umovakh dystantsiinoho navchannia* [The «Chromebook for Children» project aimed at providing children with quality learning tools, especially important under distance learning conditions]. Facebook. March 22, 2025, (n.d.). facebook.com. Retrieved from <https://www.facebook.com/PodilskyBioregion/posts/pfbid028snRjLCW5Kd9KG5S7jjfhfhxtZyHjR392Au7HiGhmSooqnsbTSnjcL4zcc5x3Z5jl>
3. Podilsky Bioregion. *Prodovzhuiemo nadavaty humanitarnu dopomohu vnutrishno peremishchenym osobam, yaki prozhyvaiut v nashomu raioni* [We continue to provide humanitarian aid to internally displaced persons living in our district]. Facebook. March 22, 2025, (n.d.). facebook.com. Retrieved from <https://www.facebook.com/PodilskyBioregion/posts/pfbid02Abg49K8XVvf79CyVZ4yN6pm7G7mh8tFWaxPK3cAtZbLJvxT7tFhDhRC1Ba94bftwl>

Artur Mykhailyk,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Education and rehabilitation institute of higher education
«Kamianets-Podilskyi state institute»,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine,
email: Step.Rudanskiy@gmail.com

TO THE ISSUE OF THE TRANSFORMATION OF UKRAINIAN EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Abstract: The current advancement of educational technologies points to the need for reforms in Ukraine's human resources training

system. This article aims to analyze the current state of education in Ukraine in light of globalization and contemporary transformations. The methodology adopted in this article is based on the analysis, synthesis, and generalization of information. The results identify the main directions of education development in Ukraine in the context of globalization, highlight critical areas of digital competence, and comprehensively characterize the positive and negative aspects of globalization's impact on contemporary Ukrainian education. The conclusions emphasize that the primary goal of these transformations is to establish the foundations for learner-centered educational approaches, promote creative self-realization, and ensure equal opportunities in accessing quality educational services, among other objectives.

Keywords: Ukraine, education, transformation, globalization, foreigners.

The current transformations in the Ukrainian educational system align with the global challenges that have emerged in recent decades. Firstly, the influence of digitization has impacted all spheres of social life, becoming a familiar presence in everyday life. Consequently, examining these transformations has become particularly relevant, especially as COVID-19 approaches its conclusion. One of the consequences of this pandemic was the imposition of widespread quarantine restrictions and the subsequent adoption of distance education. While the feasibility of this teaching model had been debated before 2019, distance education was largely seen as a complement to the conventional education system. However, after 2019, it became evident that digital technologies were so intertwined with social life that they enabled equally effective lessons in traditional and remote formats. This phenomenon surprised many (Safonov, Usyk, Bazenkov, 2022), making the discussion of the advantages and challenges of utilizing the digital society of utmost importance.

Furthermore, considering the educational context in Ukraine is relevant, primarily due to the influence of the military aggression from the Russian Federation (Kharitonenko, 2022). In response to this scenario, modern education has faced unprecedented challenges, adopting a combination of traditional teaching methods and digital solutions suitable for protecting students from physical threats. Therefore, the main focus of this research is to analyze the predominant trends in the development of education resulting from the challenges of contemporary globalization.

Currently, various interpretations of the concept of globalization are discussed in academic literature (Samuel, 2001). However, there is a prevailing consensus among contemporary scholars that globalization represents the process of universalizing procedures. In this context, the

internationalization of education emerges as one of the fundamental pillars in the development of teaching and research, reflecting the creation of a cohesive global environment for the sharing of information and education, with widespread influence through media and online communication channels. New flows of cultural and informational exchange extend between different nations and peoples, exerting a profound impact on various sectors of human activity, including governance, commercial sectors, trade, the labor market, education, and other social processes (Khan, 2014, p. 69). These educational trends are intrinsically linked to the convergence and integration of educational systems, concepts, approaches, and practices on a global scale within the scientific and academic community (Mishra, 2012). Contemporary researchers emphasize that this phenomenon is driven by increased international cooperation and knowledge exchange, which is becoming increasingly common in a globalized world (Bruner, Iannarelli, 2011, p. 238).

The vigorous changes brought about by globalization in education encompass various aspects:

1. **Formation of International Academic Mobility:** A growing number of students and educators are seeking study opportunities abroad or engaging in educational exchange programs. These dynamic offers researchers, educators, and students the chance to immerse themselves in intercultural experiences, broaden their intellectual horizons, and enhance their knowledge base.

2. **Promotion of Tailored International Academic Programs:** Contemporary universities have joined forces to create joint international academic programs, a strategy that enables access to high-quality education in diverse global contexts.

3. **Formation of Transnational Research Projects:** In research and education, researchers and educators are engaged in transnational research and education projects, sharing knowledge and resources to address global challenges.

4. **Use of Innovative Technologies:** The advent of innovative technologies, notably the Internet, enables real-time communication and learning without geographical barriers or restrictions.

Contemporary literature has dedicated considerable attention to analyzing the transformation of the educational system in response to globalization-related changes. However, it is essential to note that the issue of globalized education in Ukraine and the impact of digital trends on its development have not yet been comprehensively scrutinized.

The challenges associated with globalization play a crucial role in the emergence of sociocultural transformations. Notably, the importance of

providing relevant skills such as interpersonal skills, digital competence, and leadership for professionals in a globalized work environment has been identified in the United States. Work experience in the United States plays a significant role in the process of transforming vocational education in Ukraine, considering the notable influence of the phenomenon of Americanization, which is a distinctive feature of contemporary globalization (Boichenko, 2022, p. 167).

Considering the realities of globalized sociocultural development in the European Union is equally pertinent. The incorporation of crucial educational innovations from the EU into the context of education in Ukraine aims to establish fundamental conditions for promoting individual-centered approaches, fostering creative self-realization, ensuring equal opportunities for access to high-quality educational services, stimulating lifelong learning, as well as systematically and continuously enhancing skills and knowledge through participation in international internships, advanced courses, and the development of an excellent scientific and methodological apparatus. Additionally, this process aims to elevate professionalism and cultivate relevant skills in future specialists (Sherman, Samchynska, 2019, p. 130).

In the current landscape, globalized education in Ukraine is centered around digitization and the integration of digital technologies, with the expectation of a significant increase in the robotization of the educational sector (Korneiko, Tarangul, Dovzhuk, 2023, p. 11).

Therefore, the ongoing changes in the Ukrainian educational landscape respond to the progressive transformations unfolding globally. As global trends evolve, there arises a need for an educational approach that fosters students' professional achievement in various domains, cultivating valuable skills in digital, informational, and social competencies. The underlying goal of these changes is to lay the groundwork for personality-centered educational approaches, stimulate creative self-realization, ensure equal opportunities in accessing high-quality educational services, and promote a culture of continuous learning, constantly improving skills and knowledge, among other purposes. One of the notable trends of globalization in education is the expansion of the geography of educational services, transcending national borders.

References:

1. Boichenko, M. (2022). Creative activity at higher education institutions: Ukrainian pedagogical overview. *Amazonia Investiga*, v. 11, n. 59, p. 161-171.
2. Bruner, R. & Iannarelli, J. (2011). Globalization of Management Education. *Journal of Teaching in International Business*, v. 22, n. 4, p. 232-242.
3. Khan, H. I. (2014). Globalization and Education. *Journal of Education and*

- Educational Development*, v. 1, n. 1, p. 67–70.
4. Kharitonenko, L. (2022). Innovations and traditions in Ukrainian language teaching at the educational establishments of Ukraine: cases, models of the future. *Futurity Education*, v. 2, n. 1, p. 57–71.
 5. Korneiko, Y. & Tarangul, L. & Dovzhuk, V. (2023). Traditions and innovations: two poles of education of the future. *Futurity Education*, v. 3, n. 1, p. 5–14.
 6. Mishra, M. S. (2012). Teacher Education- Globalization Framework. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, v. 4, n. 1, p. 19–20.
 7. Safonov, V & Usyk, V. & Bazenkov, I. (2022). Digital transformations of education policy. *Baltic Journal of Economic Studies*, v. 8, n. 2, p. 127–136.
 8. Samuel, V. (2001). Globalization and Theological Education. Transformation: An International Journal of Holistic Mission Studies, v. 18, n. 2, p. 68–74.

Олександра Свиридюк

Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник
alexandrawithanx@gmail.com

МУЗЕЇ НА ШЛЯХУ ДО ІНКЛЮЗИВНОСТІ

Анотація: Тези насамперед постановляють проблему інклюзії осіб з ментальними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями у музейному просторі та пошук способів залучення нейровідмінних відвідувачів до участі у музейних подіях. Піднімається питання реалізації максимального потенціалу музею для формування сучасного туристичного та наукового простору відкритого для освітніх, культурних та розважальних подій різноманітних напрямків та форм.

Ключові слова: музейний простір, інклюзія, нейровідмінність, інклюзивний туризм, психологічна освіта.

Abstract. The thesis primarily addresses the problem of inclusion of people with mental, intellectual and sensory disabilities in the museum space and the search for ways to involve neurodiverse visitors in participating in museum events. The issue of realizing the maximum potential of the museum for the formation of a modern tourist and scientific space open to educational, cultural and entertainment events of various directions and forms is raised.

Keywords: museum space, inclusion, neurodiversity, inclusive tourism, psychological education.

Останнім часом музеї все частіше звергають увагу на способи та шляхи розширення надання послуг для осіб з ментальними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями. Доступність – це вже не лише фізичні бар'єри; вона також включає емоційні, сенсорні та когнітивну відкритість до відвідувача. Згадаймо Марса

Олександра Свиридюк ©

Ван Малдерена (Mars Van Malderen) котрий під час саміту Музеї, Здоров'я та Благополуччя (Museums, Health & Well-Being Summit) виголосив палку промову про важливість введення практик котрі встановлюють новий стандарт інклюзивних культурних просторів, зокрема ініціативи спрямовані переконати відвідувачів у тому, що вони бажані гості в музеї.

Практики тихих відвідувань та повільні мистецькі сесії вже не є новинкою серед провідних музеїв України, зокрема у Кам'янець-Подільському державному історичному музею-заповіднику введено низку практик спрямованих на розширення можливостей доступу та навчання для осіб з інтелектуальними порушеннями{1}. Посилаючись на конвенцію ООН забезпечення людям з інвалідністю доступ до культурних місць, є одним з базових прав на рівні з іншими. Для культурного сектору України забезпечення базових форм доступності для громади вже давно не є новинкою, проте з огляду на інновації у музейній сфері котрі на рівні з колегами з інших країн Європи впроваджуються в Україні варто зауважити також новітній продукт у галузі доступності цих засад серед музеїв країни. Зберігати та культивувати минуле враховуючи нейродивергентні потреби відвідувачів, працівників та учасників на території фортеці, Кам'янець-подільський замок є унікальною перлиною України, проте коли мова йде про доступність, приголомшлива фортеця стикається з вимогами у забезпеченні дотримання сучасних стандартів доступності. Проте ця ситуація є поширеною серед Європейських музеїв саме тому важливо обмінюватись досвідом та ідеями задля загального покращення вражень відвідувачів і як результат економічного розвитку туризму, науки та громади{2}. Тим не менш, приклади Європейських та Українських музеїв показують, що завдяки організаційній і професійній відданості та застосуванню сприятливих підходів та обміну досвідом музеї можуть змінити підходи до навчання шляхом введення захоплюючих способів науково-просвітницької діяльності, що запрошують відвідувачів з вадами інтелекту до безпосередньої участі у культурно-мистецьких подіях в музеях. Кидаючи виклик попереднім уявленням про участь людей з вадами інтелекту у музейних подіях.

На сьогодні головна задача кожного музею характеризується бажанням залучити до відвідин групи, які відображають різноманітність громади та суспільства; турботою про створення інклюзивних наративів, які спираються на культуру, досвід та внесок раніше маргіналізованих або виключених з соціально-культурного життя громади груп, людей з обмеженими можливостями, котрі все ще мають нерівний доступ до музейних вражень та залишаються

недостатньо ознайомленими, а іноді зовсім неприсутніми, на виставках, під час екскурсій та у культурних програмах більшості музейних установ. Терапевтична роль музейних просторів як шляху до інклюзивності є однією з стратегічних цілей Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповіднику на 2025 рік, повільно, але впевнено з'являється дедалі ширше бачення напрямку та потенціалу ролі музею у громаді міста. Керуючись як фінансовою, так і етичною необхідністю, музейні працівники сприяють соціальному залученню до змін на суспільному рівні, використовуючи сучасні психологічні техніки та прийоми до ведення екскурсій серед усіх груп населення{3}. Навіть способи спостереження та розгляду експозицій музею можуть суттєво впливати та розкрити потенціал для спілкування, формування нових спогадів, ментального відпочинку тощо. Численні дослідження науковцями з різних сфер відвідувачів музею говорять про ментальний, психічний та креативний розвиток регулярних відвідувачів музеїв світу{4}. Це підтверджує глибину важливості музейного працівника як проміжної ланки між історією та почуттями, доступності та задоволення базових інтелектуальних потреб які відвідувачі задовольняють відвідавши музей. Використовуючи ці знання, сучасний Український музейний працівник нового покоління вчиться працювати на користь інклюзивних потреб громади разом з суспільством, а не проти нього. У зв'язку з соціокультурною важливістю музеїв як осередку креативного розвитку та навчання міста, все більше професіоналів цієї сфери позиціонують музеї як категорії, що розширюють досвід та сприяють позитивним результатам у особистісному розвитку для якомога більшої кількості різних людей.

Список використаних джерел:

1. Sandell R. The Contemporary Museum. Disability. Museums and our understandings of difference. 2018. С. 16.
2. Steiner C. K. Museums Without Barriers. 1991.
3. Allday K. From changeling to citizen: learning disability and its representation in museums // Museum & Society. 2015. Vol. 7, № 1. P. 32–49.
4. Obigbesan E., Chapman A., Light D. Positive experiences of visually impaired tourists // Current Issues in Tourism. 2024. Vol. 27, № 12. P. 1870–1883.

References

1. Sandell, R. (2018). *The contemporary museum: Disability, museums and our understandings of difference* (p. 16). [Book or chapter; publisher info not provided – recommend completing if available].
2. teiner, C. K. (1991). *Museums without barriers*. [Publisher information missing – recommend adding if available].

3. Allday, K. (2015). From changeling to citizen: Learning disability and its representation in museums. *Museum & Society*, 7(1), 32–49.
4. Obigbesan, E., Chapman, A., & Light, D. (2024). Positive experiences of visually impaired tourists. *Current Issues in Tourism*, 27(12), 1870–1883. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2176548>

Ткач Вікторія

студент Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

kukusavikusa76@gmail.com

Науковий керівник: **Тетяна Гудзь**,
кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи, психології та
соціокультурної діяльності ім. Т.Сосновської

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У роботі розглянуто теоретичні засади та практичні аспекти соціальної профілактики негативних явищ у студентському середовищі. Досліджено основні напрями профілактичної роботи: юридичний, психолого-педагогічний, спортивно-оздоровчий та інформаційно-просвітницький. Проаналізовано вплив соціально-економічних факторів на поширеність негативних явищ серед студентів та визначено ефективні стратегії профілактики. Особливу увагу приділено інноваційним підходам та технологіям, що сприяють формуванню безпечного освітнього середовища та розвитку здорового способу життя.

Ключові слова: соціальна профілактика, студентське середовище, негативні явища, булінг, адиктивна поведінка, здоровий спосіб життя.

The article explores the theoretical principles and practical aspects of social prevention of negative phenomena in the student environment.

The main areas of preventive work are studied: legal, psychological-pedagogical, sports-health and informational-educational. The influence of socio-economic factors on the prevalence of negative phenomena among students is analyzed and effective prevention strategies are determined. Special attention is paid to innovative approaches and technologies that contribute to the formation of a safe educational environment and the development of a healthy lifestyle.

Keywords: social prevention, student environment, negative phenomena, bullying, addictive behavior, healthy lifestyle.

Соціальна профілактика негативних явищ у студентському середовищі є необхідною умовою для забезпечення безпечного та комфортного навчання. Вона охоплює заходи з попередження правопорушень, боротьби з булінгом, кібербулінгом, формування здорового способу життя та створення психологічної підтримки для студентів. Комплексний підхід дозволяє зменшити рівень стресу та девіантної поведінки серед молоді, що особливо актуально в умовах соціально-економічних змін та кризових ситуацій.

Проблема соціальної профілактики негативних явищ у студентському середовищі досліджувалась багатьма вченими. Зокрема, Трубавіна І.М., Каліна К.Є. та Данилюк І. розглядають соціальну профілактику негативних явищ у молодіжному освітньому середовищі в аспекті використання здоров'язбережувальних технологій [2]. Міністерство освіти і науки України розробило методичні рекомендації щодо протидії булінгу в освітніх закладах, які можуть бути застосовані до студентів [1]. У міжнародній практиці значну увагу приділено стратегіям запобігання булінгу з точки зору освіти протягом життя, що висвітлено у дослідженнях [3].

Метою дослідження є аналіз основних напрямів соціальної профілактики негативних явищ у студентському середовищі та визначення ефективних стратегій профілактичної роботи з молоддю.

Юридична профілактика є одним із ключових напрямів соціальної роботи у студентському середовищі. Вона передбачає проведення лекцій, тренінгів та консультацій із правознавцями, що допомагають студентам розуміти свої права та обов'язки. Крім того, правова освіта сприяє зменшенню правопорушень серед молоді та формуванню усвідомленого ставлення до законодавчих норм.

Психолого-педагогічна профілактика включає організацію тренінгів, групових занять та індивідуальних консультацій зі спеціалістами, що допомагають студентам справлятися зі стресом, розвивати емоційний інтелект та запобігати психоемоційним розладам. Важливим аспектом є залучення студентів до неформальної освіти, що формує позитивну мотивацію до навчання та особистісного розвитку.

Проблема вживання психоактивних речовин серед студентів потребує активної профілактичної роботи. Соціальні служби проводять інформаційні кампанії, що пояснюють ризики алкоголізму, наркоманії та тютюнопаління. Впроваджуються альтернативні активності, такі як спортивні заходи, волонтерські програми та творчі гуртки, які допомагають молоді реалізовувати себе у здоровому середовищі. Спортивні заходи є дієвим способом

профілактики асоціальної поведінки. Фізична активність знижує рівень стресу, покращує психоемоційний стан студентів, сприяє соціалізації та розвитку навичок командної роботи.

Цифрова безпека є важливим аспектом соціальної профілактики, оскільки студенти все частіше стикаються з ризиками кібербулінгу, онлайн-шахрайства та маніпуляцій у соцмережах. Важливим є впровадження навчальних курсів із цифрової грамотності, які допомагають молоді ідентифікувати загрози в інтернеті та правильно реагувати на них [1].

Профілактика булінгу та кібербулінгу серед студентів передбачає комплексний підхід, що включає просвітницькі кампанії, залучення студентських лідерів та створення безпечних онлайн-платформ для підтримки постраждалих. Використання методики «рівний-рівному», де студенти самі навчають своїх однолітків правил толерантності та безпечної поведінки, значно підвищує ефективність профілактичних заходів [3].

Інноваційні підходи до профілактики негативних явищ у студентському середовищі включають використання мобільних застосунків для психологічної підтримки, соціальних ініціатив та інтерактивних методів навчання. Соціально-інтерактивний театр, віртуальні екскурсії та рольові ігри допомагають студентам усвідомити наслідки агресивної поведінки та підвищити рівень соціальної відповідальності.

Соціальна робота у сфері профілактики негативних явищ серед студентів потребує активної співпраці між державними установами, громадськими організаціями та навчальними закладами. Тільки спільними зусиллями можна створити ефективну систему підтримки, яка буде сприяти здоровій та безпечній атмосфері у студентському середовищі [2].

Ментальне здоров'я є важливим чинником у профілактиці девіантної поведінки. Психологічна нестабільність, депресія та підвищена тривожність можуть спричиняти замкненість, агресію або девіантну поведінку студентів. Доступність психологічної підтримки, гарячих ліній допомоги, груп взаємопідтримки та розвиток культури звернення до спеціалістів значно покращують загальний стан студентської молоді та сприяють зниженню рівня негативних соціальних явищ.

Соціальні медіа можуть бути як інструментом профілактики негативних явищ, так і фактором їхнього поширення. З одного боку, вони є ефективним засобом інформування студентів про ризики булінгу, вживання психоактивних речовин та інших загроз. З іншого боку, соцмережі можуть сприяти поширенню кібербулінгу,

дезінформації та створенню нереалістичних соціальних стандартів, що негативно впливають на психоемоційний стан студентів.

Волонтерська діяльність є ефективним способом соціальної адаптації студентів та профілактики негативних явищ. Участь у волонтерських проектах розвиває соціальну відповідальність, навички командної роботи та здатність до емпатії.

Гейміфікація навчального процесу є ефективним способом зменшення стресу серед студентів. Використання інтерактивних технологій, навчальних ігор, віртуальних симуляцій та тестів у форматі квестів дозволяє зробити освітній процес менш напруженим, підвищити залученість студентів та знизити ризики психологічного виснаження.

Розвиток міжкультурної комунікації є важливим аспектом профілактики конфліктів у студентському середовищі. В умовах збільшення кількості іноземних студентів важливо розвивати програми міжкультурного діалогу, щоб уникати дискримінації, упередженого ставлення та забезпечувати толерантність у студентському середовищі.

Держава реалізовує соціально-орієнтовану політику, що поєднує освітні, безпекові та матеріальні аспекти. Державна політика відіграє ключову роль у запобіганні негативним явищам у студентському середовищі. Таким чином, Міністерство соціальної політики України, Державна служба України у справах дітей та Міністерство освіти і науки України активно працюють над запобіганням та протидією булінгу, правопорушень, агресії, поширенню наркоманії, алкоголізму та інших негативних явищ в закладах освіти. Заклади освіти, в свою чергу, впроваджують системні заходи щодо формування здорового способу життя серед студентів.

Висновки. Дослідження свідчать про необхідність комплексного підходу до профілактики негативних явищ у студентському середовищі. Ефективна соціальна профілактика повинна включати юридичні, психолого-педагогічні, спортивно-оздоровчі та інформаційно-просвітницькі заходи. Перспективними напрямками подальших досліджень є розвиток інноваційних технологій профілактики, вивчення впливу соціально-економічних факторів на поширення негативних явищ серед студентів, а також розробка ефективних методик психологічної підтримки молоді в умовах суспільних криз.

Соціальна профілактика негативних явищ у студентському середовищі потребує системного підходу, що враховує всі аспекти життя молоді: від академічного середовища до дозвілля. Тільки комплексна робота може забезпечити ефективне запобігання

проблемам та створення безпечного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. МОН України. Методичні рекомендації щодо протидії булінгу в освітніх закладах, які можуть бути застосовані до студентів з інвалідністю. ДСТУ 8302:2015. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf> (дата звернення: 19.03.2025).
2. Трубавіна І. М., Каліна К. Є., Данилюк І. Соціальна профілактика негативних явищ у молодіжному освітньому середовищі в аспекті використання здоров'язбережувальних технологій. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2020. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/8994769c-7661-4517-975a-33368e00ad53>.
3. Seery et al. Hayman et al. (2022) - Strategies for preventing school bullying - A life education perspective. 2021. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1429215/full> (дата звернення: 19.03.2025)

References

1. MON Ukraїny. Metodychni rekomendacii' shhodo protydi' bulingu v osvithnih zakladah, jaki mozhut' buty zastosovani do studentiv z invalidnistju. DSTU 8302:2015. [Ministry of Education and Science of Ukraine] (2019). *Methodical recommendations for counteracting bullying in educational institutions, which can be applied to students with disabilities*. DSTU 8302:2015. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf>.
2. Trubavina, I. M., Kalina, K. E., & Danyliuk, I. (2020). Social'na profilaktyka negatyvnyh javyshh u molodizhnomu osvith'omu seredovyshhi v aspekti vykorystannja zdorov'jazberezhual'nyh tehnologij. [Social prevention of negative phenomena in the youth educational environment in terms of using health-preserving technologies]. Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/8994769c-7661-4517-975a-33368e00ad53>
3. Seery et al. (2021) та Hayman et al. (2022). Strategies for preventing school bullying - A life education perspective <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1429215/full>

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ТА ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Геннадій Кучеров

кандидат історичних наук, доцент

НРЗВО «Кам'янець-Подільський

державний інститут»

kucherovgennadij@gmail.com

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. У сучасних умовах ринку роботодавець все частіше висуває вимоги не лише до професійних знань, а й до сформованості соціальної відповідальності майбутнього фахівця. Тому найважливішою соціальною вимогою до закладу вищої освіти як інституту соціалізації є орієнтація освіти не лише на засвоєння студентами професійних знань, але й на розвиток особистості майбутнього фахівця, пізнавальних і творчих здібностей, його успішної соціалізації у суспільстві та активної адаптації на ринку праці. Однією із форм вузівської професійної підготовки, а також засобом формування соціальної відповідальності є включення студента до волонтерської діяльності.

Ключові слова: волонтерська діяльність, соціальна сфера.

Abstract. In modern market conditions, the employer increasingly puts forward requirements not only for professional knowledge, but also for the formation of social responsibility of the future specialist. Therefore, the most important social requirement for a higher education institution as an institute of socialization is the orientation of education not only on the assimilation of professional knowledge by students, but also on the development of the personality of the future specialist, cognitive and creative abilities, his successful socialization in society and active adaptation in the labor market. One of the forms of university professional training, as well as a means of forming social responsibility is the inclusion of a student in volunteer activities.

Keywords: volunteer activities, social sphere.

Постановка проблеми. Волонтерські практики, поширені сьогодні у різних країнах світу, демонструють позитивний вплив на розвиток соціальних спільностей та вирішення цілої низки суспільних проблем. Найбільшу активність в альтруїстичному русі виявляє молоде покоління. Через те, що студентів характеризує не лише молодість, необтяженість сімейними та побутовими проблемами, бажання та готовність надавати допомогу іншим

людям, а й можливості використання добровільної діяльності у своєму особистому просуванні, волонтерство є найперспективнішою формою їхньої соціальної роботи. У свою чергу, освітнє середовище навчальних закладів має найкращі можливості для розвитку волонтерського руху та популяризації різних видів волонтерської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання волонтерської діяльності стали предметом розгляду багатьох науковців. Зокрема, Лях Т., Лютий В. та Жуков В. дослідили волонтерську діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади [1]. Калениченко Р.А. з'ясував процес становлення та розвиток волонтерства в Україні і за кордоном, особливості функціонування волонтерських організацій у провідних країнах світу й участі вітчизняних волонтерів у різноманітних соціально-педагогічних акціях, визначав специфіку організації підготовки і підвищення мотивації волонтерів до роботи [2]. Вплив волонтерської діяльності на професійне становлення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти дослідили Т.С.Острянко та А.Д.Мекшун [3]. Волонтерська діяльність як чинник розвитку життєстійкості українців відображена у розвідці Н.І.Кривоконь [4].

Мета дослідження – розкрити сутність та особливості волонтерської діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Життєздатність суспільства безпосередньо залежить від розуміння проблем та потреб кожного його індивіда. Згуртованість у вирішенні нагальних проблем, взаємодопомога та взаємовиручка завжди допомагали людям за будь-яких суспільних формацій. Багатьма державами волонтерська допомога розглядається як суттєвий економічний потенціал та спосіб згуртування та розвитку громадянського суспільства. Діяльність недержавних об'єднань та установ, так званого третього сектора економіки, визнається за кордоном ефективним засобом у вирішенні соціальних проблем, однак у нашій країні оцінена ще не повною мірою. Тому в даний час виникає гостра необхідність у фахівцях, здатних успішно і ефективно реалізовувати себе в умовах, що змінюються, надавати професійну допомогу людям на безоплатній основі.

Зміст професійної підготовки майбутніх спеціалістів із соціальної роботи в рамках функціонуючого навчального плану включає навчальні дисципліни, які вирішують конкретні цілі та завдання, що поступово формують у студентів академічні, соціально-особистісні та професійні компетенції. Але як показує досвід, теоретичне навчання в поєднанні з короткотривалою практикою не дає позитивних результатів, очікуваних від випускників. Ми вважаємо, що волонтерство гармонійно доповнює існуючу систему

практичного навчання студентів, є способом їх самовизначення, процесом накопичення соціального та професійного досвіду, можливістю формування професійної компетентності. Тому в даний час виникає гостра необхідність у фахівцях, які мають потребу вносити особистий внесок у суспільно-політичне життя суспільства, проявляти соціальну активність, надавати професійну допомогу людям, які перебувають у скрутній життєвій ситуації.

В умовах дефіциту навчального часу, що відводиться освітнім стандартом на практику, вирішення цього освітнього завдання, на нашу думку, може бути забезпечене залученням студентів до волонтерської діяльності, спрямованої на вирішення соціокультурних, соціально-педагогічних, психологічних, економічних, екологічних проблем у суспільстві, не пов'язаних із отриманням прибутку. Разом із тим, добровільна діяльність є підготовчим етапом практики, що є сполучною ланкою між теоретичним навчанням майбутніх спеціалістів соціально-гуманітарного профілю та їх практичною підготовкою.

Розвиток волонтерської діяльності є важливим як для суспільства в цілому, так і для окремих його секторів, а також для самих волонтерів. Для окремої людини участь у волонтерській діяльності сприяє самореалізації та самовдосконаленню, дає можливість здобути нові знання та досвід, що, безумовно, є важливим особливо для молодих людей, а також можливість відчувати себе соціально значущим та соціально корисним. Державі волонтерська праця допомагає ефективніше вирішувати завдання, що стоять перед нею та суспільством. Розвиток волонтерства сприяє становленню громадянського суспільства, слугує підвищенню ролі некомерційних та громадських організацій. Волонтерство позитивно впливає на соціальний та економічний розвиток країни загалом, допомагаючи вирішити соціально значущі проблеми. Корпоративне волонтерство є одним із найважливіших способів прояву соціальної відповідальності бізнесу. Волонтерство позитивно впливає і на систему освіти, тому що залучення школярів та студентів у даний вид діяльності сприяє формуванню у молоді активної життєвої позиції, розвиває їхні навички, підвищує знання, підтримує патріотичний дух.

Для майбутнього спеціаліста з соціальної роботи волонтерська діяльність дозволяє, з одного боку, формувати професійні ролі спеціаліста, з іншого – як практична діяльність, активізує процес формування професійних вмінь та професійних якостей, мотивів подальшої професійної діяльності. На думку Т.С.Острянка і А.Д.Мекшун, дана діяльність необхідна для ефективного професійного становлення майбутніх соціальних працівників [3, с.

176].

Волонтеру-студенту для роботи з різними соціальними групами необхідні наступні компетенції: вміння спілкуватися з будь-якою категорією населення незалежно від статусу, віку, національності, статі, релігійної приналежності; вміти встановлювати контакт, організовувати обмін інформацією, сприймати та розуміти іншу людину; володіти екологічною культурою; вміти задовольнити психологічні, соціальні та інші потреби людини, яка потребує допомоги; володіти навиками публічного мовлення, ділового спілкування; володіти методами і засобами зміцнення фізичного та психологічного здоров'я; повинен знати психологічні та соціальні потреби різних соціальних груп тощо.

Волонтерство – це позитивний спосіб зробити внесок у місцеву громаду та налагодити зв'язок з іншими однодумцями. Це може включати будь-що: від збору коштів для благодійних організацій до роботи ветеранським наставником. Ці можливості можуть бути короткостроковими, довгостроковими або одноразовими, відповідними для часу, який здобувачі освіти може взяти на себе, і ролей, які їх цікавлять.

Важливо залучати до волонтерської діяльності саме молодь, адже студентський вік це період оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: цивільних, сімейних, професійно-трудова та ін., важливий етап соціалізації особистості, а як показує історія української доброчинності – прийняття та засвоєнню духовно-моральних гуманістичних цінностей, позитивним змінам в особистості.

Участь студентів у волонтерській діяльності – можливість побачити результати власної праці: посмішку вихованця дитячого будинку після благодійного свята, посаджені дерева в парку, вдячність людей похилого віку за надану їм допомогу тощо, що дає глибоке моральне задоволення. Альтруїстична діяльність формує в людини звичку, потребу в діяльності, що приносить творчі плоди, що дає незаперечний результат. Закріплюючись, така потреба у майбутній професійній діяльності орієнтуватиме сьогоdnішнього студента на досягнення поставленої мети, доведення розпочатої справи до бажаного результату.

Включення студентів у добровільну діяльність сприяє розвитку необхідних і в житті і в професійній діяльності лідерських якостей: уміння залучити до справи, зацікавити людей, організувати людей, організувати себе, домогтися підтримки від державних і комерційних структур тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Усе сказане вище дозволяє нам розглядати волонтерську діяльність

студентів як інноваційний засіб їх професійної соціалізації, що володіє величезним виховним потенціалом, яку ми розглядаємо як сукупність соціальних і педагогічних процесів. Вища школа в достатній мірі має можливості використання волонтерства шляхом включення молоді в альтруїстичну діяльність як ефективного засобу виконання завдань професійної соціалізації студентів, формування особистісних якостей ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Лях Т., Лютий В., & Жуков В. (2024). Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*, (3), 68–76. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>
2. Калениченко Р.А. Волонтерство в соціальній роботі: Навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. 86 с.
3. Острянюк Т.С., Мекшун А.Д. Дослідження впливу волонтерської діяльності на професійне становлення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* 2020. №70. Т.3. С. 175–179.
4. Кривоконь Н.І. Волонтерська діяльність як чинник розвитку життєстійкості українців. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 30. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. С.326–336.

References:

1. Liakh T., Liutyi V., & Zhukov V. (2024). Volonterska diialnist studentiv yak shliakh do yikhnoi aktyvnoi uchasti u suspilnomu zhytti hromady [Volunteer activity of students as they take an active part in the life of the community]. *Vvichlyvist. Humanitas - Kindness. Humanitas*, (3), 68–76 [in Ukrainian].
2. Kalenychenko R.A. (2008). Volonterstvo v sotsialnii roboti: Navch. posib. [Volunteering in social work: Teaching aid.] Kyiv: KyMU, 86 s. [in Ukrainian].
3. Ostrianko T.S., Mekshun A.D. (2020). Doslidzhennia vplyvu volonterskoï diialnosti na profesiine stanovlennia maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Research into the impact of volunteering on the professional development of future social workers in a higher education institution]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh: zb. nauk. pr. - Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*. №70. T.3. C. 175–179 [in Ukrainian].
4. Kryvokon N.I. Volonterska diialnist yak chynnyk rozvytku zhyttiistiikosti ukraintziv [Volunteering as a factor in the development of resilience among Ukrainians]. *Problemy suchasnoi psykholohii - Problems of modern psychology*. Vyp. 30. Kam'ianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. S.326–336 [in Ukrainian].

Богдана Міщенко,
студентка IV курсу, спеціальності 231 Соціальна робота,
Комунального закладу Сумської обласної ради
“Лебединський педагогічний фаховий коледж імені А.С.Макаренка”
Науковий керівник: **Прудник В.В.,**
кандидат педагогічних наук,
викладач соціально-педагогічних дисциплін
voznyuk1989@ukr.net

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ УЧАСНИКАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Анотація. У статті розглядається досвід реалізації волонтерських соціальних ініціатив учасниками студентського самоврядування Комунального закладу Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний фаховий коледж імені А.С.Макаренка» – студентською державою «ОЛЕАНДА». Окреслено основні напрями волонтерської діяльності, її значення для формування громадянської активності, відповідальності та професійних компетентностей фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи.

Ключові слова: волонтерство, студентське самоврядування, соціальні ініціативи, громадянська активність, соціальна робота.

Annotation. The article examines the experience of implementing volunteer social initiatives by participants in the student self-government of the Municipal Institution of the Sumy Regional Council “Lebedyn Pedagogical Professional College named after A.S. Makarenko” – the student state “OLEANDA”. The main areas of volunteer activity, its importance for the formation of civic activity, responsibility and professional competencies of professional junior bachelors in social work are outlined.

Keywords: volunteering, student self-government, social initiatives, civic activism, social work.

Постановка проблеми. Сучасні напрями волонтерської діяльності в Україні зумовлені суспільною та військово-політичною ситуацією. Волонтерська діяльність є важливою складовою формування соціально активної особистості та розширення фахових компетентностей студентської молоді спеціальності 231 Соціальна робота. Центральним осередком волонтерської діяльності закладу фахової передвищої освіти є саме студентське самоврядування. Воно є не просто додатковою активністю, а необхідною складовою професійного становлення майбутнього соціального працівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні наукові дослідження підтверджують значення волонтерської діяльності у

формуванні соціальної відповідальності молоді. Так, дослідження Поцулко О., 2023 [1]; Ковальчук Л.В., 2022 [2] вказують на необхідність розробки ефективних механізмів мотивації студентів до участі у волонтерських ініціативах, а також інтеграції волонтерської діяльності у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Крім того, дослідниця Сидоренко І.М., 2021 [3] наголошує на важливості формування соціальної відповідальності студентської молоді через залучення до соціальних ініціатив, а також акцентувала увагу на ролі волонтерства у формуванні громадянської свідомості студентів та їх готовності до соціальної роботи.

Мета статті

Проаналізувати досвід реалізації волонтерських соціальних ініціатив учасниками студентського самоврядування Комунального закладу Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний фаховий коледж імені А.С.Макаренка» – студентською державою «ОЛЕАНДА» та їх вплив на студентську спільноту фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу

Студентське самоврядування у своїй діяльності керується основними положеннями Закону України «Про фахову передвищу освіту», який закріплює право студентів на участь в управлінні закладом фахової перед вищою освіти, а також визначених Статутом коледжу та Положенням про студентське самоврядування документами. Крім того, учасники студентського самоврядування дотримуються Кодексу академічної доброчесності, який регулює співпрацю студентів, викладачів та адміністрації.

Студентське самоврядування Комунального закладу Сумської обласної ради “Лебединського педагогічного фахового коледжу імені А.С.Макаренка” – студентська держава «ОЛЕАНДА» – це не лише орган керівництва студентським життям, а й активна платформа для реалізації соціально значущих ініціатив. Волонтерська діяльність є одним із головних напрямів нашої роботи, адже вона сприяє розвитку громадянської свідомості, відповідальності та професійних компетентностей фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи, оскільки саме здобувачі освіти за даною спеціальністю становлять 69 % складу студентського самоврядування коледжу.

Так, зокрема представництво спеціальності 231 Соціальна робота ініціювали та успішно реалізували низку важливих соціальних ініціатив, які мали реальний вплив на життя студентства та громади уцілому:

1. Благодійні акції та підтримка соціально вразливих груп
2. Добро-ярмарок – зібрані кошти були спрямовані на потреби

наших захисників та захисниць.

3. «Смак щастя» – благодійний захід для збору коштів на подарунки для вихованців Інклюзивно-ресурсного центру.
4. «Зігрій Героя» – разом зі студентами та викладачами ми збирали речі для військових – теплий одяг, медикаменти, засоби гігієни. Також робили окопні свічки, щоб підтримати наших захисників.
5. «Різдвяні дива» та «Зимова казка» – створення святкового настрою для дітей, які потребують уваги та підтримки.
6. «Можливості обмежені – здібності безмежні» – організовували заходи для людей з інвалідністю, допомагали їм проявити свої таланти, підтримували їх у прагненні до активного життя.
7. Допомога військовим та волонтерська діяльність
8. Плетіння маскувальних сіток та «хімер».
9. Виготовлення окопних свічок для фронту.
10. «До світлого дня – світлі вчинки» – збір необхідних речей для військовослужбовців.

Окремо слід відмітити, успішно реалізовані заходи студентською державою «ОЛЕАНДА» національно-патріотичного спрямування, зокрема:

1. Благодійний концерт «Плекаймо України славу!» до Дня працівників освіти та Дня захисників і захисниць України – було ініційовано збір коштів на підтримку військових та їхніх сімей.
2. Історична перерва: експрес-опитування серед здобувачів освіти про важливі історичні події нашої держави.
3. Фотомоб до Міжнародного Дня Європи, який мав на меті нагадати про європейські цінності та їх дотримання молоддю України.
4. Відеопроєкти та інформаційні заходи до державних свят (День Гідності, День Героїв, День Незалежності тощо).
5. Модерація конференції до Дня Гідності та Свободи, участь у дискусіях на тему «Особиста Гідність» та створення відеопроєкту «Що для вас означає гідність?» – студентське самоврядування підіймало питання, що для кожного з нас означає гідність, було підготовлено відео з відповідями студентів.

Слід наголосити, що для успішної реалізації цих проєктів здобувачі освіти коледжу використовували та вдосконалювали такі професійно важливі навички: здатність працювати у команді, генерування ідей, планування, пошук ресурсів і координація роботи учасників. Також, навички встановлювати довірливі стосунки з адміністрацією, партнерами та залучати людей. І, найцінніше,

це зустрічі з людьми, які потребують допомоги, вміння розуміти проблеми та потреби цільової категорії та максимально допомогти їм мобілізувати свої внутрішні ресурси для подолання складних життєвих обставин, в які вони потрапили.

Участь у волонтерських проектах допомогла студентам розвинути професійно важливі навички, які стануть основою майбутньої професійної самореалізації. Найперше, учасники студентського самоврядування відмітили, що стали більш чутливими до проблем інших людей. Коли ти бачиш, як твоя допомога реально змінює чиєсь життя, починаєш інакше ставитися до соціальних питань. Це не просто співчуття, а справжнє розуміння потреб тих, хто опинився в складних обставинах. Ще один важливий момент – вміння швидко реагувати на несподівані ситуації. Бували моменти, коли доводилося змінювати плани в останню хвилину, шукати нові варіанти або розв'язувати проблеми з нестачею ресурсів. Проте, учасники волонтерських ініціатив навчилися не розгублюватися, а спокійно аналізувати ситуацію і мобілізуватися для пошуку її успішного рішення. Також цей досвід сприяв розумінню учасників студентського самоврядування, як організовувати масштабні ініціативи: від ідеї до її реалізації. Важливим відкриттям стало й те, наскільки корисно вміти впевнено висловлювати свої думки. Виступи на заходах, спілкування з різними людьми – усе це допомогло подолати страх сцени, навчитися чітко й доступно доносити інформацію. Окремо варто згадати роботу в соціальних мережах. Учасники навчилися як правильно писати пости, створювати цікаві фото й відео матеріали, з метою розширення цільової аудиторії людей. Це дуже цінна навичка у сучасному світі, де інформація поширюється саме через цифрові платформи.

Зрештою, цей досвід дозволив оцінити не лише вміння організовувати заходи чи ефективно працювати в команді. Найголовніше – учасники зрозуміли, що кожен може зробити щось корисне для суспільства, і для цього не потрібно чекати «кращих умов» чи спеціальних можливостей. Головне – діяти.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Досвід волонтерської діяльності студентської держави «ОЛЕАНДА» доводить, що активна громадянська позиція молоді є ключовою умовою розвитку суспільства. Волонтерські ініціативи не лише сприяють допомозі тим, хто її потребує, а й формують у студентів цінні особисті й професійні якості. Завдяки участі у волонтерських соціальних ініціативах студенти набувають навичок командної роботи, комунікації, організації заходів та кризового менеджменту. Вони стають більш відповідальними, відкритими до співпраці, здобувають реальний досвід роботи з людьми. Крім того, така

діяльність допомагає сформувати соціальну чутливість, навчитися аналізувати проблеми громади й шукати ефективні способи їх вирішення. Важливе значення має також вплив волонтерської діяльності на професійний розвиток фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи. Вони отримують практичні навички, які можуть застосовувати у майбутній професійній діяльності. Саме через такі ініціативи майбутні соціальні працівники та громадські активісти вчаться бути лідерами, відповідальними громадянами, готовими брати участь у суспільних змінах. Таким чином, волонтерська діяльність є не лише способом допомоги іншим, а й потужним інструментом особистісного та професійного розвитку молоді. Вона формує активних громадян, готових змінювати світ на краще.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення довгострокового впливу волонтерської діяльності на професійне становлення випускників. Також актуальним є аналіз ефективних методів залучення молоді до волонтерських ініціатив і пошук шляхів інтеграції волонтерства в освітній процес.

Список використаних джерел

1. Поцулко О. Студентський волонтерський рух в Україні: особливості та перспективи розвитку // Освітні інновації. 2023. № 3(17). С. 56–63.
2. Ковальчук Л. В. Інтеграція волонтерської діяльності у навчальний процес: досвід українських вишів // Соціальна педагогіка. 2022. № 8(12). С. 25–34.
3. Сидоренко І. М. Формування громадянської відповідальності студентської молоді через волонтерські проекти // Актуальні проблеми соціальної роботи. 2021. № 6(9). С. 42–51.

References

1. Potsulko, O. (2023). Studentskyi volunteerskyi rukh v Ukraini: osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku [Student volunteer movement in Ukraine: Features and development prospects]. *Osvitni innovatsii – Educational Innovations*, 3(17), 56–63. [in Ukrainian].
2. Kovalchuk, L. V. (2022). Intehratsiia volunteerskoi diialnosti u navchalnyi protses: dosvid ukrainskykh vyshiv [Integration of volunteering into the educational process: Experience of Ukrainian universities]. *Sotsialna pedahohika – Social Pedagogy*, 8(12), 25–34. [in Ukrainian].
3. Sydorenko, I. M. (2021). Formuvannia hromadianskoi vidpovidalnosti studentskoi molodi cherez volunteerski proieky [Formation of civic responsibility of student youth through volunteer projects]. *Aktualni problemy sotsialnoi roboty – Current Issues of Social Work*, 6(9), 42–51. [in Ukrainian].

Василь Мойсеюк

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи, психології
та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської,
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільського державного інституту»
м. Кам'янець-Подільський, Україна
moyseuk02@gmail.com

Юрій Алексеєнко

здобувач другого бакалаврського рівня, 4 курсу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільського державного інституту»
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Urek940@gmail.com

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО – ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРЕЗ ВОЛОНТЕРСТВО

У статті проаналізовано роль і значення волонтерства у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Виявлено професійно-особистісні якості, які можна у них розвинути через волонтерство.

Ключові слова: майбутні соціальні працівники, професійно-особистісні якості, волонтерство, волонтерська діяльність.

The article analyses the role and importance of volunteering in the professional training of future social workers. The professional and personal qualities that can be developed through volunteering are revealed.

Key words: future social workers, professional and personal qualities, volunteering, volunteer activity.

Постановка проблеми. Професійна діяльність соціальних працівників в Україні надзвичайно важлива і необхідна. Це зумовлено зокрема тим, що внаслідок військової агресії російської федерації проти України, значно зросла кількість людей, які потребують соціального захисту і допомоги у вирішенні своїх життєвих труднощів. Вирішення складних соціальних завдань, а саме: 1) допомога людям у кризовій ситуації; 2) оцінка потреб і планування допомоги; 3) надання соціальних послуг; 4) представництво інтересів клієнтів; 5) співпраця з іншими фахівцями тощо. Потребує від соціальних працівників не тільки високого рівня володіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками, але і сформованих відповідних професійно-особистісних якостей, для ефективності і результативності їх роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості

організації волонтерської роботи майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладів вищої освіти досліджено у наукових працях З. Бондаренко, Н. Заверико, А. Капської, Ю. Поліщука. Культурні аспекти професійної підготовки соціальних працівників у волонтерській діяльності представлено у роботах Н. Волкова, В. Галузинського, М. Галагузової, А. Капської, Л. Коваль, І. Зверевої, Г. Лактіонової та ін.

Мета статті: дослідити вплив волонтерської діяльності на розвиток професійно-особистісних якостей майбутніх соціальних працівників.

Незважаючи на різні підходи у тлумаченні поняття «волонтерство» науковці однакові у тому, що для них характерні спільні ознаки: добровільна діяльність; безкорислива та неоплачувана праця без кар'єрного зросту; робота яка приносить самореалізацію та самозадоволення. Важливе значення для професійного розвитку та становлення майбутніх соціальних працівників має також опанування у процесі освітньої діяльності етичних принципів соціальної роботи, які задекларовані у кодексах фахівців соціальної сфери професійних національних асоціацій.

Волонтерство є ефективним засобом професійної підготовки, відповідною соціальною практикою для майбутніх соціальних працівників, яка спрямована на ознайомлення з роботою, функціонуванням недержавного сектора у соціальній сфері, розширення практичних напрямів соціальної роботи, урізноманітнення форм та методів роботи з різними категоріями населення у різних сферах життя, реалізацію авторських соціальних проєктів. Функції волонтерської діяльності тісно пов'язані з майбутньою професійною діяльністю фахівців соціальної сфери, яка ґрунтується на принципах гуманності, добровільності, милосердя, співчуття, законності, безкорисливості, толерантного та доброзичливого ставлення до інших. [2, с. 218].

У сучасному світі волонтерство є досить поширеним явищем. А це означає у ціннісному аспекті, що бути соціально активним, допомагати іншим, займатися суспільно корисною діяльністю є модним і престижним. Така соціально активна і гуманістична позиція заохочується сучасним раціональним цивілізованим світом. Тому, у нашій країні активно розвивається і поширюється волонтерський рух, і значна кількість науковців та практиків зосередили свою професійну увагу на волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи [1, с. 89].

Волонтерство відіграє важливу роль у розвитку особистісно-професійних якостей студентам. Ця діяльність надає можливість майбутнім соціальним працівникам застосувати теоретичні знання

на практиці, набуті цінного досвіду та розвинути ключові навички, необхідні для успішної професійної діяльності.

До важливих професійно-особистісних якостей, які можна розвинути через волонтерство ми відносимо:

1) *Емпатія та співчуття*. Волонтерська діяльність забезпечує можливість студентам безпосередньо взаємодіяти з людьми, які потребують допомоги, що сприяє розвитку емпатії та здатності до співчуття. Здатність розуміти чужі проблем та переживань є важливим для соціального працівника, який повинен вміти підтримувати та допомагати клієнтам;

2) *Організованість та відповідальність*. Волонтерство пов'язане із виконання окремих завдань та обов'язків, що сприяє розвитку організованості та відповідальності. Соціальні працівники повинні бути організованими та відповідальними, щоб ефективно та якісно виконувати свою роботу;

3) *Толерантність та повага до різноманітності*. Волонтерство дає можливість студентам взаємодіяти з людьми з різних соціальних груп, що сприяє розвитку толерантності та поваги до різноманітності. Соціальні працівники повинні бути толерантними та поважати права та гідність кожної людини;

4) *Комунікативні навички*. Волонтерство дає можливість студентам практикувати комунікативні навички, такі як активне слухання, вміння вести діалог та розв'язувати конфліктні ситуації. Ефективна та успішна комунікація є важливою для соціальних працівників, який повинні вміти спілкуватися з різними категоріями клієнтів;

5) *Розвиток лідерських якостей*. Волонтерська діяльність може передбачати організацію заходів та координування дій інших волонтерів, що сприяє розвитку лідерських якостей майбутніх соціальних працівників. Студенти мають можливість брати на себе відповідальність за різні проекти, відчувати себе лідером, навчитися приймати рішення;

6) *Стресостійкість та вміння працювати у кризових ситуаціях*. Волонтерство може передбачати роботу у стресових ситуаціях та екстремальних умовах, що сприяє розвитку стресостійкості та здатності працювати в кризових умовах. Соціальні працівники повинні бути готовим до роботи у ситуаціях підвищеної складності, вміти зберігати спокій, контролювати свій емоційний і психологічний стан;

7) *Розвиток вміння працювати у команді*. Волонтерство часто передбачає роботу у команді, що сприяє розвитку у майбутніх соціальних працівників уміння співпрацювати з іншими людьми. Можливість оволодіти компетентностями побудови відносин та

співпраці, що є важливими складовими успішної кар'єри.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Волонтерство є ефективним інструментом для розвитку професійно-особистісних якостей майбутніх соціальних працівників. Волонтерська діяльність не лише допомагає студентам набути необхідних навичок та досвіду, але й сприяє їхньому особистісному зростанню та формуванню професійної свідомості, забезпечує можливість здобути практичний досвід, допомагає визначитися з професійними інтересами та напрямками діяльності, сприяє формуванню професійної ідентичності та розвитку моральних цінностей.

Перспектива подальших наукових пошуків полягатиме у дослідженні впливу волонтерства на розвиток резильєнтності та емпатії майбутніх соціальних працівників, вивченні впливу волонтерства на кар'єрний розвиток соціальних працівників.

Список використаних джерел:

1. Багрій В. Н., Бриндіков Ю. Л., Голова Н. І, Грабчак О. В., Джежик О. В., Кравчина Т. В., Москалюк О. І. Професійно – особистісне зростання майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності. Теоретичні та методичні аспекти соціальної діяльності: монографія/відп. ред. Л. О. Данильчук, Л. І. Романовська. Хмельницький: Фоп Цюпак А.А., 2020. Т. 1. 302 с. С. 88-126.
2. Червоненко К. С. Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності. Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 216–219.

References:

1. Bahrii V. N., Bryndikov Yu. L., Holova N. I, Hrabchak O. V., Dzhezhyk O. V., Kravchyna T. V., Moskaliuk O. I. Profesiino – osobystisne zrostantnia maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv u protsesi volonterskoi diialnosti. [Professional and personal growth of future social workers in the process of volunteering]. Teoretychni ta metodychni aspekty sotsialnoi diialnosti: monohrafiia/ vidp. red. L. O. Danylchuk, L. I. Romanovska. Khmelnytskyi: Fop Tsiupak A.A., 2020. T. 1. 302 p. P. 88-126. [in. Ukrainian].
2. Chervonenko K. S. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy volonterskoi diialnosti. [Formation of social competence of future social workers through volunteering]. Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. 2020. Vyp. 77. P. 216–219. [in. Ukrainian].

Artem Sova,
student, Faculty of Finance and Accounting,
State University of Trade and Economics
Research advisor: **Kolinko M.,**
Doctor of Philosophical Sciences, Prof.

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF VOLUNTEERING

Анотація. Соціальне підприємництво стає важливим інструментом підтримки волонтерських ініціатив, поєднуючи економічну діяльність із соціальною місією. Воно сприяє залученню додаткових ресурсів, створенню можливостей для працевлаштування вразливих груп та розвитку територіальних громад. Дослідження показує, що соціальні підприємства можуть зміцнювати волонтерський рух через підтримку інноваційних підходів, розвиток екологічних і соціальних проектів, формування культури відповідальності та підвищення рівня компетентності волонтерів. В Україні цей сектор ще формується, проте завдяки адаптації міжнародного досвіду та впровадженню ефективних бізнес-моделей він має значний потенціал для зростання.

Ключові слова: соціальне підприємництво, волонтерство, сталий розвиток, соціальна відповідальність, інноваційні підходи.

Abstract. Social entrepreneurship is becoming an essential tool for supporting volunteer initiatives by combining economic activity with a social mission. It helps attract additional resources, create employment opportunities for vulnerable groups, and foster the development of communities. Research shows that social enterprises can strengthen the volunteer movement by supporting innovative approaches, advancing environmental and social projects, shaping a culture of responsibility, and enhancing volunteers' skills. In Ukraine, this sector is still developing but has significant growth potential through the adaptation of international experience and the implementation of effective business models.

Keywords: social entrepreneurship, volunteering, sustainable development, social responsibility, innovative approaches.

In modern conditions, social entrepreneurship is becoming an important mechanism for supporting volunteer activities, as it combines business approaches with solving social problems. During crises, including war, economic instability, and global challenges, Ukraine increasingly needs sustainable aid models that do not rely solely on donor contributions or state support. Social enterprises can act as financial partners of volunteer initiatives, create jobs for socially vulnerable groups, and provide free or affordable services.

Volunteering is an unpaid activity aimed at helping society,

individuals, or the environment. Among the main ideological principles of volunteering, transparency and openness should be highlighted [1]. Volunteers spend their time, energy, and resources to solve socially important issues without expecting financial gain. Volunteering is based on altruism, solidarity, and the desire to make the world a better place.

Social entrepreneurship also has a social mission, but its activities are based on economic principles. Unlike traditional businesses focused on profit-making, social enterprises direct part or all of their profits to solving social problems. Such organizations can provide employment to vulnerable population groups, implement charitable and humanitarian projects, or create accessible social services.

It is evident that not every socially-oriented activity of non-profit organizations can be defined as social entrepreneurship, just as the presence of social values in a commercial enterprise's mission does not automatically make it social [2]. A wide range of social enterprises – from cooperatives to socially-oriented commercial companies – operate due to government support, favorable legislative conditions, and the active participation of civil society [3]. Social entrepreneurship not only helps address social issues but also serves as an effective tool for integrating socially vulnerable groups through volunteer and entrepreneurial initiatives. For example, the adaptation of Ukrainian migrants to new socio-economic conditions often requires them to develop entrepreneurial skills and engage in socially oriented activities, which resemble elements of social entrepreneurship [4].

Despite different operating mechanisms, volunteering and social entrepreneurship share common features. Both phenomena are based on social responsibility, the desire for positive change, and active civic engagement. Moreover, they often complement each other: volunteer organizations can establish social enterprises to ensure the financial sustainability of their activities, while social entrepreneurs involve volunteers in implementing their initiatives.

At the same time, there are also significant differences. Volunteer activities usually do not imply economic benefits and mostly function based on donor funds or grants. In contrast, social enterprises use market mechanisms, selling goods or services, which allow them to be financially independent. However, despite these differences, both approaches effectively work in the field of social assistance, and their combination creates new opportunities for the sustainable development of volunteer initiatives.

Social entrepreneurship is an effective tool for the development of volunteering (Fig. 1).

1. Financial sustainability of volunteer initiatives. Traditional

volunteering often depends on grants and donations, which can be unstable. Social enterprises, on the other hand, generate profits that can be reinvested in social projects, making volunteer activities financially independent. For example, in Ukraine, workshops exist where internally displaced persons create souvenirs, with part of the proceeds directed toward supporting the Armed Forces of Ukraine or charitable initiatives [5].

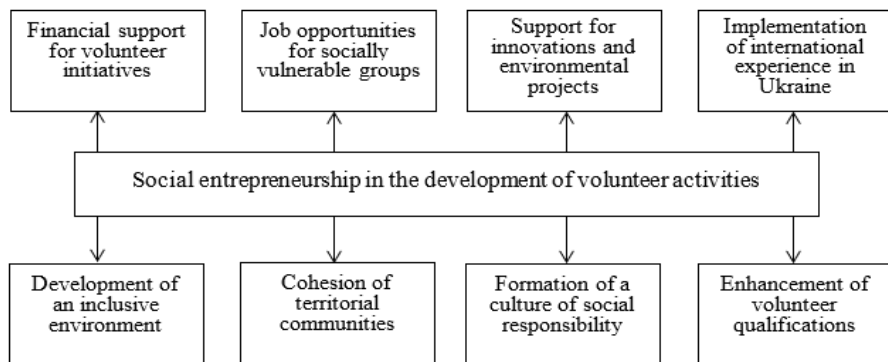

Figure 1. The role of social entrepreneurship in the development of volunteer activities.

Source: compiled based on research.

2. Job creation for socially vulnerable groups. Many social enterprises provide employment opportunities for people with disabilities, veterans, and internally displaced persons, facilitating their adaptation and integration into society. For instance, organizations engaged in environmental projects may hire volunteers and gradually transition them into paid employment.

3. Adaptation of international experience to Ukrainian realities. In many countries, social entrepreneurship is an essential component of volunteer activities. For example, in the United Kingdom, charity shops operate successfully under charitable organizations, with their profits directed toward social projects [6]. In Ukraine, this experience is already partially implemented through charity shops and other business models.

4. Support for innovations and environmental projects. Volunteer movements often focus on environmental initiatives, while social enterprises help scale such projects [7]. For instance, waste recycling enterprises can fund environmental campaigns, educational programs on environmental protection, and create jobs for environmental activists.

5. Development of an inclusive environment. Many social enterprises aim to create accessible spaces for people with special needs, providing them with opportunities for employment, communication, and self-realization. This helps make volunteer activities more open and inclusive.

6. Community cohesion and social capital development. Social enterprises create conditions for interaction among local residents, businesses, and volunteers, strengthening trust, solidarity, and active participation in social life. For example, social cafés or workshops where locals can not only work or receive services but also participate in community volunteer initiatives.

7. Formation of a culture of social responsibility. Through social entrepreneurship, people become more aware of the importance of social initiatives and responsible consumption. By purchasing products or services from social businesses, they support volunteer projects, promoting a culture of charity and active civic engagement.

8. Training and skills development programs for volunteers. Social enterprises can organize training, educational programs, and workshops that help volunteers acquire new knowledge and skills. This contributes to the professionalization of the volunteer movement and expands employment opportunities for volunteers. Global practice has shown that volunteer experience significantly increases the chances of receiving scholarships for education and admission to higher education institutions [8].

Thus, social entrepreneurship is a promising direction for supporting and developing volunteer activities. It ensures the financial sustainability of volunteer initiatives, integrates vulnerable groups into social life, creates jobs, and scales socially significant projects. In Ukraine, this sector is still in the process of formation but has great potential for development through the adoption of international experience and the adaptation of effective business models.

References:

1. Blokha, Ya. (2023). Svitohliadni zasady volonterstva v Ukraini v umovakh viiny [Worldview foundations of volunteering in Ukraine during wartime]. *Filosofski obrii – Philosophical Horizons*, 47, 80–88. <https://doi.org/10.33989/2075-1443.2023.47.282578> [in Ukrainian].
2. Nechepurenko, M. (2023). Kontseptsiiia sotsialnoho pidpriemnytstva v konteksti vyrishennia suspilnykh problem [The concept of social entrepreneurship in the context of solving social issues]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-114> [in Ukrainian].
3. Chvertko, L. A., & Vynnytska, O. A. (2025). Sotsialne pidpriemnytstvo ta yoho rol u rozviazanni suchasnykh sotsialno-ekonomichnykh problem [Social

- entrepreneurship and its role in solving current socio-economic problems]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk – Current Issues of Economic Sciences*, 7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14804096> [in Ukrainian].
4. Kolinko, M., & Aleksandrova, O. (2024). Modern life experience of Ukrainian migrants in the context of intercultural strategies. *Skhid*, 6(3), 26–31. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.633>
 5. WoodLike. (n.d.). Vyroby z derevyny vid WoodLike [Wood products by WoodLike]. Retrieved March 22, 2025, from <https://woodlike.in.ua> [in Ukrainian]; LAVIVA. (n.d.). Solodkyi brend LAVIVA [The sweet brand LAVIVA]. Retrieved March 22, 2025, from <https://itscraft.com.ua/solodkyi-brend-laviva> [in Ukrainian].
 6. Fitton, T. (2022). Pricing up & haggling down: Value negotiations in the UK charity shop. *JOMEC Journal*, 17, 55–78. <https://doi.org/10.18573/jomec.231>
 7. Bila, I. S., & Shevchenko, O. O. (2021). Sotsialne pidpriemnytstvo – suchasnyi trend ekonomichnoho rozvytku [Social entrepreneurship – a modern trend in economic development]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky – Scientific Notes of NaUKMA. Economic Sciences*, 6(1), 28–33. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2021.6.1.28-33> [in Ukrainian].
 8. Siry, Ye. V., & Sira, O. V. (2023). Volonterstvo yak forma sotsialnoho vkluchennia ta mozhlyvoi samozainiati v suchasnykh vyklykakh viiny v Ukraini: samobutni vitchyzniani vektory rozvytku i zarubizhnyi dosvid [Volunteering as a form of social inclusion and possible self-employment amid modern wartime challenges in Ukraine: Indigenous development vectors and foreign experience]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty – International Relations: Theoretical and Practical Aspects*, 11, 140–156. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278442> [in Ukrainian].

НОВІТНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

Лариса Абрамова

викладач-методист

ВСП «Харківський фаховий коледж харчової промисловості
Державного біотехнологічного університету»

abramova_2022@ukr.net

НАБУТТЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТАМИ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

У статті викладено теоретичний погляд на соціально-психологічну компетентність та пропонуються шляхи її формування з позиції компетентнісного підходу в освіті.

Ключові слова: здобувачі освіти, психологія праці, професійна орієнтація, адаптація, компетентність.

The article presents the results of theoretical analysis of psychological competence from the point of view of the competence approach in education

Keywords: education seekers, labor psychology, professional orientation, adaptation, competence.

За етапом професійного самовизначення, який підлітки проходять перед вступом до коледжу починається етап професійної підготовки. На даному етапі здобувачі освіти, потенційно придатні до обраного виду професійної діяльності, мають оволодіти низкою компетентностей внаслідок засвоєння необхідного обсягу фахових знань, умінь і навичок. Прорахунки на цьому етапі в подальшому можуть призвести до того, що людина, в принципі, придатна за своїми психологічними якостями до даної професії, в подальшій самостійній діяльності не зможе працювати на необхідному рівні професійної надійності через недостатність психологічної та соціальної адаптації до сучасних умов і викликів, пов'язаних з небезпекою ворожого військового вторгнення, невизначеності майбутнього, економічної нестабільності сьогодення, особливостей перебігу індивідуальної життєво-професійної траєкторії.

Для вирішення проблем даного типу необхідна система роботи з соціально-психологічної адаптації студентів коледжу. Інтерес до проблеми адаптації не тільки зберігає наразі свою актуальність в освітньому процесі в цілому та у суспільному житті зокрема, а з плином часу все більш посилюється. Для підлітків і юнацтва, які четвертий рік поспіль перебувають на дистанційному навчанні, психологічна підготовка до переходу у світ професії, що пов'язана

із практичною діяльністю, безпосереднім спілкуванням, реальним виробництвом, має вкрай важливе значення. Процес соціально-психологічної адаптації особистості передбачає розвиток певної системної якості – адаптованості, яка має різний рівень розвитку на різних етапах соціально-психологічної адаптації, її науковці пропонують визначати через особливості стратегії соціально-психологічної адаптації. Процес соціальної адаптації припускає застосування різних комбінацій прийомів і способів. У процесі накопичення особистістю інформації про нове середовище, нові умови свого існування, у неї формуються навички підбору власних, найбільш дійових та адекватних стратегій пристосування. Важливе місце у цьому процесі посідає здатність прогнозування ситуації, передбачення розвитку подій, індивідуальна здатність бути відкритим, адекватно сприймати нову інформацію та ін.

Соціально-психологічна адаптація особистості – це процес придбання нею певного статусу, оволодіння тими або іншими соціально-психологічними рольовими функціями, входження особистості в соціально-рольові зв'язки та відносини. В процесі фахового навчання здобувач освіти має добре підготуватися до прийняття нової ролі – ролі фахівця своєї спеціальності, усвідомити свою місію й місце у суспільстві, громаді, майбутньому колективі, підготуватися до складнощів та перешкод, що неминуче виникатимуть на життєвому і професійному шляху.

Професійна адаптація молодого фахівця – складний феномен, який проявляється в динамічній взаємодії об'єкта (особливості професійної діяльності) і суб'єкта (особливості особистості, яка закінчила ФПНЗ, і працює відповідно до отриманої спеціальності впродовж трьох років і набуває досвіду роботи, що його не мала раніше) адаптації. Мета цієї взаємодії – подолання протиріч між особистістю і обставинами професійної діяльності. Успішність адаптації молодого фахівця до професійної діяльності залежить від ряду чинників – сукупності умов, які обумовлюють процес і результат. Глобальна функція адаптації – «створення сукупності чинників, що забезпечують самореалізацію особистості за допомогою досягнення збалансованості її характеристик з вимогами нової діяльності і соціального середовища» [1] і відбувається вона за наявності ряду особистісних компетентностей. Поняття психологічної компетентності є предметом вивчення багатьох дослідників. О.М. Цільмак визначає психологічну компетентність як здатність особистості ефективно застосовувати структуровану систему знань для побудови та налагодження процесу особистісної, соціальної й професійної взаємодії [3] Ми вважаємо, що психологічна

компетентність охоплює більшість навичок, які експерти відносять до соціальної компетентності: вміння конструктивно спілкуватися з різними людьми, виявляти толерантність, висловлювати і розуміти різні точки зору, справлятися зі стресом і розчаруванням, вміти висловлювати їх конструктивним чином, впевнено вести переговори і мати навички емпатії, а також розрізняти особисту і професійну сфери, а також окремі вміння, що включають в себе ініціативність та підприємливість. Таким чином, психологічна компетентність є базовою складовою соціальної компетентності та входить як компонент до компетентності «ініціативність та підприємливість».

Для формування соціально-психологічної компетентності та подальшої успішної адаптації випускника коледжу до нового соціального оточення має значення теоретична та практична психологічна підготовка. З цією метою в коледжі було впроваджено дисципліни вибіркового циклу «Професійна орієнтація випускника ФПНЗ на ринку праці», а пізніше - дисципліна «Основи психології праці». Обидві дисципліни мають прикладне значення, а саме - формування та підготовка гармонійної особистості, яка уміє критично мислити, орієнтуватися в потоках інформації, продуктивно взаємодіяти з іншими людьми, ефективно себе презентувати та адекватно позиціонувати, здатна брати на себе відповідальність, готова до постійного професійного та особистісного саморозвитку. Мета дисципліни «Основи психології праці» - формування системи теоретичних знань з психології професійної діяльності та навичок їх практичного застосування відповідно до основних закономірностей функціонування психіки людини у процесі соціально-психологічної адаптації молодого фахівця.

Необхідність забезпечення соціально та особистісно інтегрованого результату освіти підвищує значимість психологічної складової в професійній підготовці майбутнього фахівця. На відміну від спеціальних вузькопрофесійних навичок, які швидко втрачають свою актуальність, психологічна компетентність є актуальною завжди. Саме психологічна компетентність в значній мірі визначає професійний, кар'єрний та життєвий успіх особистості. Вона дозволяє людині розуміти себе та інших, ефективно адаптуватися до життя у сучасному соціумі, мати гармонійні стосунки з оточенням, успішно реалізовувати свій особистісний потенціал, відчувати високий рівень психологічного благополуччя та бути задоволеною життям.

Список використаних джерел:

1. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця / Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Теорія

культури і філософія науки». Випуск 58. 2018 с.132-138

2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід в сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред.О.В. Овчарук. К., 2004. С. 45–50.
3. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. 2009. № 1-2. С. 128 – 134.

References:

1. Bakalenko, O. A. (2018). *Psykhologichna kompetentnist yak kliuchova kompetentnist suchasnoho fakhivtsia* [Psychological competence as a key competence of a modern specialist]. *Visnyk KhNU im. V. N. Karazina. Seriia «Teoriia kultury i filosofii nauky» – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Theory of Culture and Philosophy of Science»*, 58, 132–138. [in Ukrainian].
2. Bibik, N. M. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannia* [Competence-based approach: Reflective analysis of application]. In O. V. Ovcharuk (Ed.), *Kompetentnisnyi pidkhid v suchasni osviti. Svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektivy – Competence-Based Approach in Modern Education. World Experience and Ukrainian Perspectives* (pp. 45–50). Kyiv. [in Ukrainian].
3. Tsil'mak, O. M. (2009). *Skladovi struktury kompetentnosti* [Components of the structure of competencies]. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovo Tsentru APN Ukrainy – Science and Education: Scientific and Practical Journal of the Southern Scientific Center of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1–2, 128–134. [in Ukrainian].

Сніжанна Гриценюк

практичний психолог, спеціаліст вищої категорії,
ВСП «Технологіко-економічний фаховий коледж
Білоцерківського НАУ»,
konfeti@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТІВ: НОВІТНІ ПРАКТИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація: У сучасних умовах розвитку освіти роль практичного психолога в закладах передфахової освіти набуває особливої актуальності. Метою даної роботи є аналіз та систематизація інноваційних стратегій та практик, що застосовуються в роботі практичного психолога для підтримки ментального здоров'я студентів.

Ключові слова: практичний психолог, передфахова освіта, психодіагностика, ментальне здоров'я, студентські проекти, інформаційний гайд.

Annotation: *In the modern terms of development of education the role of practical psychologist in establishments of pre-professional education acquires the special actuality. The aim of this work are an analysis and systematization of innovative strategies and practices that are used in-process practical psychologist for support of mental health of students.*

Keywords: *practical psychologist, pre-professional education, psychoactivator, mental health, student project, informative guide.*

У сучасному світі, де темп життя постійно зростає, а інформаційне навантаження збільшується, ментальне здоров'я молоді стає пріоритетним завданням. Заклади передфахової освіти, такі як коледжі та технікуми, відіграють ключову роль у формуванні майбутніх фахівців. Саме в цей період студенти стикаються з численними викликами, пов'язаними з адаптацією до нових умов навчання, соціалізацією та професійним самовизначенням. У цьому контексті роль практичного психолога набуває особливої ваги, вимагаючи від нього не лише традиційних методів роботи, але й впровадження інноваційних стратегій та практик.

Сьогоднішні студенти, так зване покоління Z, виростили в епоху цифрових технологій, тому використання гаджетів та онлайн-ресурсів є для них природним способом отримання інформації та спілкування. З іншого боку, зростає кількість студентів, які відчують стрес, тривожність та інші психологічні проблеми, що негативно впливають на їхнє навчання та соціальну адаптацію. Традиційні методи психологічної підтримки не завжди є ефективними в умовах сучасних викликів. Тому виникає нагальна потреба в розробці та впровадженні інноваційних підходів, які б враховували специфіку роботи з молоддю в закладах передфахової освіти.

Перспективним напрямом роботи психолога із сучасною студентською молоддю є інтеграція гаджетів у свою діяльність. Цифрові технології, зокрема спеціалізовані мобільні додатки та автоматизовані інформаційні системи, можуть значно підвищити ефективність профілактики, просвітницької діяльності та психодіагностики. Зокрема, використання мобільних додатків для ментального здоров'я дозволяє студентам відстежувати та самостійно піклуватися про свій психологічний стан [1]. Використання автоматизованої інформаційної системи «Я-ПСИХОЛОГ» для психодіагностики спрощує роботу психолога, автоматизуючи обробку результатів та оптимізуючи роботу із документами.

Для підтримки ментального здоров'я учасників освітнього

процесу автором створено віртуальний інформаційний гайд у форматі сайту «Підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу: досвід і рекомендації» [2]. Цей ресурс надає доступ до актуальної інформації про збереження психічного благополуччя, ефективні способи подолання стресу та тривожності, а також практичні рекомендації щодо гармонізації навчання, роботи та особистого життя. Ресурс призначений для широкого кола користувачів, включаючи педагогів, студентів, батьків та всіх, хто цікавиться питаннями ментального здоров'я.

У сучасному освітньому просторі, де акцент робиться не лише на академічних знаннях, але й на розвитку особистісних якостей студентів, важливу роль відіграють соціально-психологічні проекти. Ці проекти спрямовані на формування навичок, необхідних для успішної соціалізації та адаптації до сучасного світу.

У нашому коледжі ми активно впроваджуємо такі проекти, як «КРУТО», психологічний клуб «ПСИХОЛОГІЯ», «Студентський куратор», «Ресурсна зустріч», «Психологічна смарт-хвилина» та інші. Кожен з цих проектів має свою специфіку та спрямований на розвиток певних навичок.

Так, проект «КРУТО» зосереджений на розвитку комунікативних та лідерських навичок, що є ключовими для успішної взаємодії в суспільстві.

Психологічний клуб «ПСИХОЛОГІЯ» надає студентам можливість глибше зрозуміти себе та інших, розвинути емоційний інтелект та навички саморегуляції.

Проект «Студентський куратор» сприяє формуванню навичок взаємодопомоги та підтримки серед студентів, створюючи сприятливий соціально-психологічний клімат у коледжі та допомагаючи адаптуватися студентам-першокурсникам до умов навчання в коледжі [3].

Для того, щоб оцінити ефективність цих проектів, ми проводимо регулярний аналіз їхнього впливу на соціально-психологічний клімат у закладі освіти. Крім того, ми організовуємо ресурсні зустрічі для працівників коледжу, щоб підвищити їхню компетентність у питаннях психологічної підтримки студентів.

Психологічні проекти «Ресурсна зустріч» та «Психологічна смарт-хвилина» орієнтовані на працівників і викладачів коледжу та спрямовані на підтримку ментального здоров'я особистості.

Отже, в умовах сучасних українських викликів підтримка ментального здоров'я молоді є одним із пріоритетних завдання, тому ефективний психологічний супровід вимагає впровадження

новітніх практик та технологій. Використання гаджетів та онлайн-ресурсів, таких як мобільні додатки та автоматизовані інформаційні системи, значно підвищує ефективність психологічного супроводу. Створення віртуальних інформаційних гайдів забезпечує доступність актуальної інформації. Соціально-психологічні проекти сприяють розвитку особистісних якостей та формуванню сприятливого освітнього середовища. А регулярний аналіз ефективності проектів та проведення ресурсних зустрічей для працівників коледжу дозволяють підвищити компетентність у питаннях психологічної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Mental Helth у телефоні. URL: <https://surl.li/fxncet>
2. Підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу: досвід і рекомендації. Віртуальний інформаційний гайд. URL: <https://salo.li/5500E94>
3. Гриценюк С.С., Пліщенко Н.М. «Коучинговий проект «Студентський куратор»: гайд про адаптацію». *Фахова передвища освіта*. 2024. №1. С. 176-178. URL: <https://is.gd/hqWt6l>

References:

1. Mentalne zdrowia molodi: onlain-kurs [Mental health of youth: online course]. UNICEF Ukraine. (n.d.). [surl.li](https://surl.li/fxncet). Retrieved from <https://surl.li/fxncet> [in Ukrainian].
2. Psykholoho-pedahohichni aspekty adaptatsii studentiv-pershokursnykiv [Psychological and pedagogical aspects of freshmen's adaptation]. *Institute of Vocational Education and Training*. (n.d.). [salo.li](https://salo.li/5500E94) Retrieved from <https://salo.li/5500E94> [in Ukrainian].
3. Hrytseniuk, S. S., & Plishchenko, N. M. (2024). Kouchynhovyi proiekt «Studentskyi kurator»: haid pro adaptatsiiu [Coaching project "Student curator": A guide to adaptation]. *Fakhova peredvyshcha osvita – Professional Pre-Higher Education*, 1, 176–178. Retrieved from <https://is.gd/hqWt6l> [in Ukrainian].

Сергій Жияков
здобувач наукового ступеня доктор філософії
Полтавський університет економіки і торгівлі
serhiiz77@gmail.com

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО КАПІТАЛУ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. У дослідженні встановлено взаємозв'язок психологічного капіталу з конкурентоспроможністю людини в умовах сучасного ринку праці. Обґрунтовано, що PsyCap, який включає самоефективність, оптимізм, надію та стійкість, є стратегічним ресурсом, що визначає здатність індивіда адаптуватися до змін, розвивати професійну кар'єру та конкурентно функціонувати у високодинамічному економічному середовищі.

Ключові слова: психологічний капітал, конкурентоспроможність людини, PsyCap, невизначеність, стійкість.

Annotation. The study establishes the relationship between psychological capital (PsyCap) and an individual's competitiveness in the modern labor market. It is substantiated that PsyCap, which includes self-efficacy, optimism, hope, and resilience, serves as a strategic resource that determines an individual's ability to adapt to changes, develop a professional career, and competitively operate in a highly dynamic economic environment.

Keywords: psychological capital, human competitiveness, PsyCap, uncertainty, resilience.

Постановка проблеми. У сучасних глобальних реаліях, таких як війна в Україні, економічна нестабільність та інфляційні процеси, більшість компаній та урядів концентруються на економічному виживанні та стабілізації макроекономічних показників. Це призводить до того, що проблеми емоційного благополуччя, психологічної адаптації працівників, розвитку стійкості до стресу та кризового мислення залишаються поза їх увагою. Зростаюча невизначеність створює численні бар'єри для стабільного кар'єрного розвитку, що вимагає від індивіда гнучкості, адаптивності та високого рівня психологічної стійкості.

В таких умовах психологічний капітал (Psychological Capital, PsyCap), який охоплює внутрішні ресурси особистості, зокрема самоефективність, надію, оптимізм та стійкість [1], стає фактором професійної самореалізації на ринку праці та набуває особливої значущості в контексті конкурентоспроможності людини.

В той же час, більшість підприємств фокусуються на фінансових та операційних показниках, не розглядаючи розвиток PsyCar як чинник довгострокової конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження підтверджують вплив психологічного капіталу на продуктивність, мотивацію та професійну самореалізацію особистості. Трофімов А.Ю. та Бондар Ю.І. характеризують методику PsyCar достатньо надійною для вимірювання психологічного капіталу [2, с. 263]. Психологічний капітал позитивно впливає на відданість співробітників до компанії та відноситься до внутрішніх чинників лояльного ставлення персоналу до роботодавця [3, с. 90].

Формулювання мети. Концепція PsyCar має теоретичне підґрунтя, проте практичних кейсів із застосування цієї теорії в корпоративному управлінні недостатньо. Бізнес-аналітики, HR-фахівці та економісти часто обирають більш традиційні вимірювання, такі як рівень продуктивності, рентабельність інвестицій у навчання персоналу (ROI), рівень залученості працівників, в той же час вплив PsyCar на бізнес-процеси не піддається такому ж легкому кількісному вимірюванню. Метою дослідження є аналіз інструментів PsyCar в контексті конкурентоспроможності людини та перспективи їх впровадження в стратегії управління персоналом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція психологічного капіталу була запропонована Фредом Лутансом (Fred Luthans) та його колегами як складова позитивної організаційної поведінки (Positive Organizational Behavior, POB) та є важливим активом для ефективного управління людськими ресурсами. Високий рівень PsyCar корелює з вищою продуктивністю праці, мотивацією, залученістю працівників, їх здатністю до адаптації та професійного зростання [1].

В умовах невизначеності традиційні компетенції, засновані лише на знаннях та досвіді, поступаються особистісним ресурсам, що свідчить про необхідність застосування додаткових, конкурентних чинників персоналу. В цьому контексті складові моделі HERO відіграють важливу роль у здатності особистості адаптуватися до сучасних умов професійної діяльності та дозволяють індивіду ефективно функціонувати у мінливому середовищі.

Розглянемо зміст складових моделі HERO через призму адаптивності та конкурентоспроможності.

1. Надія (Hope) – внутрішня мотивація та впевненість у досягненні професійних результатів навіть за несприятливих обставин підвищує стійкість до невдач та сприяє довготривалому професійному зростанню.

2. Самоефективність (Efficacy) – найуспішніші фахівці мають високий рівень самоефективності, а віра у власні сили та спроможність досягати професійних цілей навіть у складних умовах дозволяє їм брати на себе складні завдання та ефективно керувати кар'єрою.
3. Психологічна стійкість (Resilience) – здатність адаптуватися до змін, відновлюватися після невдач та знаходити ефективні рішення у кризових ситуаціях, є критично важливою для кар'єрного успіху у сучасних умовах постійних змін.
4. Оптимізм (Optimism) – позитивне сприйняття майбутнього дозволяє оптимістичним працівникам краще долати стреси, демонструючи високу працездатність що є важливим для довготривалого кар'єрного планування та подолання труднощів.

Отже, синергетичне поєднання усіх компонентів PsyCap сприяє формуванню комплексної конкурентної переваги фахівця та синтезує їх у інноваційність, адаптивність, довгострокову продуктивність через здатність генерувати нові ідеї та ефективно впроваджувати їх у професійній діяльності. Відбувається трансформація психологічного капіталу у стратегічний конкурентний ресурс через швидке реагування на технологічні, економічні, соціальні зміни та високу мотивацію до самореалізації і професійного розвитку.

Враховуючи виклики сучасності, розвиток психологічного капіталу є необхідним як на індивідуальному, так і на організаційному рівні. Основними стратегіями управління персоналом можуть бути:

- когнітивно-поведінкові методи для підвищення самоефективності та оптимізму;
- програми емоційного інтелекту для формування стресостійкості та навичок взаємодії у команді;
- професійний коучинг та менторство для розвитку довготривалих кар'єрних стратегій;
- організаційна підтримка через впровадження корпоративних програм розвитку психологічної стійкості та адаптивності.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків.

Психологічний капітал відіграє важливу роль у професійній самореалізації особистості в умовах невизначеності, адже саме внутрішні психологічні ресурси визначають здатність людини ефективно адаптуватися до змін та досягати кар'єрних цілей. Інвестування в розвиток PsyCap на рівні індивіда та підприємств сприятиме підвищенню продуктивності праці, стійкості до викликів та формуванню довгострокових конкурентних переваг у професійному середовищі.

Додаткової дискусії, в тому числі на міждисциплінарному рівні, потребують питання взаємозв'язку між рівнем психологічного капіталу та ефективністю прийняття рішень у стресових умовах, аналіз впливу психологічного капіталу на продуктивність праці у різних сферах економіки. Ці напрямки мають перспективи подальших майбутніх досліджень.

Таким чином, розгляд психологічного капіталу як стратегічного ресурсу для кар'єрного зростання та професійної самореалізації в умовах невизначеності є актуальним напрямком досліджень, який має значний практичний потенціал для сучасного ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Luthans F., Avolio B. J., Avey J. B., Norman S. M. Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*. 2007. Vol. 60, № 3. P. 541–572. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00083.x>
2. Трофімов А. Ю., Бондар Ю. І. Психологічний капітал в організації // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014. № 2 (23). С. 259–265. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229858616.pdf>
3. Трофімов А. Теоретична модель психологічних чинників організаційної лояльності персоналу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020. № 1 (19). С. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2020.1.19.10>. URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/146/121>

References:

1. Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(3), 541–572. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00083.x> [in English].
2. Trofimov, A. Yu., & Bondar, Yu. I. (2014). *Psykhologichnyi kapital v orhanizatsii* [Psychological capital in the organization]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykhologii, pedahohiky – Current Issues of Sociology, Psychology, Pedagogy*, 2(23), 259–265. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/229858616.pdf> [in Ukrainian].
3. Trofimov, A. (2020). *Teoretychna model psykhologichnykh chynnykiv orhanizatsiinoi loialnosti personalu* [Theoretical model of psychological factors of staff organizational loyalty]. *Orhanizatsiina psykhologhiia. Ekonomichna psykhologhiia – Organizational Psychology. Economic Psychology*, 1(19), 90–97. <https://doi.org/10.31108/2.2020.1.19.10> [in Ukrainian].

Марина Колеснік

практичний психолог, викладач

Відокремлений структурний підрозділ

«Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету»

marina30081972@gmail.com

ПРАКТИКИ У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

У статті запропоновано нові підходи до організації та здійснення психолого-педагогічної діяльності в закладах освіти. Розглянуто практичні аспекти об'єднання зусиль учасників освітнього процесу: педагогів, практичних психологів і представників органів виконавчої влади, комунальних закладів соціального захисту, підтримки сімей, дітей та молоді, громадських організацій.

Ключові слова: взаємодія учасників освітнього процесу, підтримка дітей та молоді, психолого-педагогічна діяльність.

The article proposes new approaches to the organization and implementation of psychological and pedagogical activities in educational institutions. The practical aspects of combining the efforts of participants in the educational process are considered: teachers, practical psychologists and representatives of executive authorities, municipal institutions of social protection, support for families, children and youth, and public organizations.

Keywords: interaction of participants in the educational process, support for children and youth, psychological and pedagogical activities.

На сучасному етапі відбуваються кардинальні процеси реформування системи освіти в Україні, що потребують нових підходів до організації та здійснення психолого-педагогічної діяльності.

Педагоги та практичні психологи закладів освіти повинні глибоко усвідомлювати необхідність перезавантаження української освіти, спрямувати роботу на пошук ефективних, результативних практик.

Психологічна служба закладів освіти виконує функції: діагностично-прогностичну, організаційно-методичну, корекційно-розвиткову, консультативну, просвітницько-профілактичну, соціально-захисну.

Основні функції психологічної служби закладів освіти бінарно (як діяльно-прикладні та змістовно-аналітичні) представлено на рис. 1.

Рис.1 Основні функції психологічної служби закладів освіти

До напрямів діяльності працівників психологічної служби закладів освіти відносяться:

Рис.2 Напрями діяльності працівників психологічної служби закладів освіти

Згідно Положення про психологічну службу у системі освіти України психологічна служба співпрацює з органами охорони здоров'я, соціальної політики, молоді та спорту, Національної поліції України, іншими органами виконавчої влади, а також комунальними закладами соціального захисту дітей, підтримки сімей, дітей та молоді, фахівцями із соціальної роботи територіальної громади, громадськими організаціями [1] (рис.3).

Рис.3 Співпраця психологічної служби з органами виконавчої влади, комунальними закладами соціального захисту дітей, підтримки сімей, дітей та молоді, громадськими організаціями

Об'єднання зусиль учасників освітнього процесу: педагогів, практичних психологів і представників органів виконавчої влади, комунальних закладів соцзахисту, підтримки сімей, дітей та молоді, громадських організацій, їх взаємодія, стануть дієвою запорукою не тільки якісної освіти, а й повноцінного розвитку молодого покоління. Діяльність психологічної служби повинна спрямовуватися на розширення та розвиток зв'язків з представниками вищезазначених органів та організацій.

Спеціалістам психологічної служби важливо усвідомити свою особисту роль у період інноваційного реформування системи освіти, організувати психологічний супровід освітнього процесу так, щоб кожен його учасник у повному обсязі зміг розкрити особистісний потенціал.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України. Наказ № 509 від 22.05.18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>

References:

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018, May 22). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykhologichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrainy: Nakaz № 509 [On approval of the Regulation on the Psychological Service in the Education System of Ukraine: Order No. 509]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> [in Ukrainian].

Людмила Комарніцька
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри професійної та спеціальної освіти
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
kob-1974@ukr.net

ЦІННІСНІ УСТАНОВКИ СТУДЕНТІВ ЩОДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Анотація. Стаття присвячена вивченню ціннісних установок студентів щодо здорового способу життя. Аналізуються фактори, що впливають на формування цих орієнтацій, а також розглядається значення здоров'я як основної цінності в контексті сучасного студентства. Здоровий спосіб життя, що включає фізичну активність, правильне харчування, психічне благополуччя та соціальну взаємодію, є важливим аспектом особистісного розвитку молоді. У роботі представлено результати дослідження ставлення студентів до здоров'я та здорового способу життя, а також ефективні методи формування відповідних ціннісних орієнтацій у студентському середовищі.

Ключові слова: ціннісні установки, здоровий спосіб життя, студенти, фізична активність, харчування, психічне здоров'я.

Abstract. This article is dedicated to the study of students' value orientations towards a healthy lifestyle. The authors analyze the factors that influence the formation of these orientations and discuss the significance of health as a core value in the context of modern student life. A healthy lifestyle, which includes physical activity, proper nutrition, mental well-being, and social interaction, is an essential aspect of personal development for young people. The article presents the results of a study on students' attitudes towards health and a healthy lifestyle, as well as effective methods for fostering corresponding value orientations within the student environment.

Key words: value orientations, healthy lifestyle, students, physical activity, nutrition, mental health.

Здоровий спосіб життя є важливим аспектом у формуванні гармонійної особистості. Молодь, зокрема студенти, знаходяться в

періоді інтенсивного фізичного та психічного розвитку, що робить цей етап життя вразливим до шкідливих звичок і стресових факторів. Враховуючи ці умови, важливим є формування у студентів здорових ціннісних орієнтацій, які будуть сприяти не тільки їх фізичному здоров'ю, а й загальному благополуччю.

Ціннісні орієнтації є стійкими переконаннями і уявленнями людини щодо того, що є важливим для її життя, а також мотивами, які визначають її поведінку [1, с. 8]. Для студентів здоров'я може бути як внутрішнім мотивом, так і соціально сформованим, залежно від культурних і соціальних факторів. Поширення здорових звичок серед студентів залежить від багатьох факторів, таких як сімейне середовище, роль освіти, культурні традиції, а також особисті переконання молоді.

Життя людини залежить від стану здоров'я її організму та ступеня використання психофізіологічного потенціалу. Усі аспекти людського існування в різних сферах соціального життя (професійно-трудова, соціально-економічна, політична, сімейно-побутова, духовна, оздоровча, освітня) визначаються рівнем здоров'я.

Існують різні підходи до трактування поняття «здоров'я», які можна класифікувати таким чином:

1. Здоров'я – це відсутність хвороб;
2. «Здоров'я» та «норма» – це тотожні поняття;
3. Здоров'я як єдність морфологічних, психоемоційних і соціально-економічних факторів. Загальним у цих визначеннях є те, що здоров'я розглядається як протилежність хворобі, відмінне від неї, як синонім норми [4, с. 27].

Поняття «здоров'я» тісно пов'язане з поняттям «здоровий спосіб життя». Здоровий спосіб життя – це спосіб життя індивіда, орієнтований на профілактику захворювань і зміцнення здоров'я [4, с. 41].

Здоровий спосіб життя є основою для розвитку різних аспектів життєдіяльності людини, серед яких: досягнення активного довголіття, повноцінне виконання соціальних функцій, активна участь у трудовій, громадській, сімейно-побутовій та дозвілєвій діяльності.

Сьогодні актуальність здорового способу життя обумовлена зростанням і зміною характеру навантажень на організм людини через ускладнення соціальних процесів, збільшенням ризиків техногенного, екологічного, психологічного, політичного і військового характеру, що викликають негативні зміни в стані здоров'я [2, с. 9].

Основними складовими «здорового способу життя» є:

1. Виховання здорових звичок з раннього дитинства;
2. Оточення: безпечне та сприятливе для життя, знання про вплив оточуючих факторів на здоров'я;
3. Відмова від шкідливих звичок: куріння, вживання наркотиків, алкоголю;
4. Харчування: помірне, що відповідає фізіологічним потребам конкретної людини, обізнаність про якість споживаних продуктів;
5. Рух: фізично активний спосіб життя, включаючи спеціальні фізичні вправи, з урахуванням вікових і фізіологічних особливостей;
6. Гігієна організму: дотримання правил особистої та громадської гігієни, знання навичок надання першої допомоги;
7. Загартовування.

Дослідження ціннісних установок здобувачів освіти НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» щодо здорового способу життя дозволяє виділити чотири умовні групи. Перша група охоплює абсолютні, загальнолюдські цінності, які отримали від студентів найвищу оцінку (від 69% до 93%). Серед них: успішне сімейне життя, мужність і чесність, здоров'я, всебічний розвиток особистості, інтелектуальні здібності, сила волі та організованість, уміння спілкуватися, здатність до краси та виразності рухів. Друга група, «переважні цінності» (від 63% до 66%), включає такі фактори, як добре фізичне здоров'я, фізична форма та авторитет серед оточення. Третя група названа «суперечливими цінностями», оскільки в них поєднуються як важливі, так і менш важливі аспекти (від 35,5% до 59,2%). Це включає наявність матеріальних благ, успіхи в роботі, задоволення від навчання, заняття фізичними вправами та спортом, високий рівень розвитку фізичних якостей та цікавий відпочинок. Четверта група цінностей є «приватною», оскільки студентами їй надається менше значення (від 17% до 28%) – це знання про функціонування людського організму, фізична підготовленість до обраної професії та громадська активність (табл. 1).

Ціннісні орієнтації студентів на ЗОЖ	Значущість цінності для студентів (%)
Абсолютні загальнолюдські цінності	від 69 до 93
Переважаючі цінності	від 63 до 66
Суперечливі цінності	від 35 до 59
Особисті цінності	від 17 до 28

Отримані результати дозволяють зробити висновок про наявність протиріччя між загальними положеннями здорового способу життя, які мають високу цінність, та конкретними цінностями, що стосуються його підтримання, включаючи професійне здоров'я [3, с. 19]. Вирішення цього протиріччя є однією з ключових задач у біосоціальному розвитку студентів. Аналізуючи взаємозв'язок загальної та фізичної культури, результати опитування на запитання «Чи можна вважати людину культурною, якщо вона не піклується про своє фізичне здоров'я?» показали, що 21,9% вважають це можливим, 51% заперечують такий взаємозв'язок, а 27,9% не змогли визначити свою позицію. Отже, менше половини студентів чітко усвідомлюють важливість зв'язку між загальною та фізичною культурою в своєму розвитку і тому відповідно приймають обґрунтовані рішення в своїй поведінці.

Дослідження показало, що найбільше часу на фізичну культуру витрачають молоді люди віком від 15 до 24 років, зокрема школярі та студенти. Проте, коли студент виходить у доросле життя і покидає навчальний заклад, на заняття спортом і фізкультурою залишається набагато менше часу, що є очевидним. Це дозволяє зробити висновок про важливість обов'язкових занять фізичною культурою під час навчання, адже поза навчальним часом спортивна активність значно знижується. Тому важливо впроваджувати спортивну культуру з самого початку життєвого шляху, щоб фізичні вправи стали невід'ємною частиною життя кожної людини.

Судження студентів про вплив фізичної культури на загальнокультурний розвиток особистості в основному стосуються покращення фізичних та функціональних форм. Зниження впливу фізичної культури на інші аспекти особистості пов'язане з особливостями організації фізичного виховання у ЗВО, недостатнім впровадженням його гуманітарного змісту, негативним досвідом попередніх занять та впливом найближчого оточення. Менше чверті студентів активно займаються фізкультурно-спортивною діяльністю у вільний час. Це вказує на низьку ефективність пропаганди здорового способу життя серед студентів.

Студенти виділяють кілька факторів ризику для здоров'я, серед яких на першому місці зловживання алкоголем (75,6%) та куріння (73,5%), що відображає один з основних стереотипів пропаганди здорового способу життя. Недолік фізичної активності відзначають 39,9% опитаних, забруднення навколишнього середовища визнають 29,3%, конфлікти з оточенням зазначають 29,1%, а перевантаження навчальними та професійними обов'язками – 7,9%. Однак, як показують численні дослідження, інтенсивний навчальний режим є важливим фактором розвитку астеничних станів у студентів.

Що мотивує студентів підтримувати своє фізичне здоров'я? Більшість опитаних (68,1%) хочуть «впевнено почуватися серед інших, бути більш привабливими для оточуючих і викликати повагу», а 44,5% прагнуть «отримувати задоволення від рухової активності, насолоджуватися красою рухів власного тіла, відчувати м'язову радість і високий м'язовий тонус». Це свідчить про гедоністичний характер фізичного вдосконалення студентів. Очевидно, що під час залучення до фізичної культури варто звертати увагу на її емоційні та рекреативні ефекти. Бажання досягти високих спортивних результатів є престижним лише для обмеженого кола студентів (2,5% дівчат і 6% юнаків).

Причини ігнорування підтримки фізичного стану серед студентів включають брак часу (18,5% дівчат і 41,6% юнаків) та відсутність необхідної наполегливості та волі (17,5% дівчат і 20,8% юнаків). Це вказує на недостатню організованість і вимогливість студентів до себе у плануванні свого життя.

Турбота про фізичне здоров'я має свої особливості у дівчат і юнаків. Дівчата більше уваги приділяють «зовнішнім» аспектам здоров'я, таким як пропорції тілобудови (27%), співвідношення росту і маси тіла (54%), особливості фігури. Юнаки ж більше акцентують увагу на розвитку мускулатури (61,2%), пропорціях тілобудови (50%), фізичних якостях (32%-47%). Це свідчить про необхідність диференційованого підходу до методик фізичного виховання для різних статей.

Отримані результати вказують на відсутність у більшості студентів активних зусиль щодо підтримки свого фізичного стану. Навіть у кількісному вираженні випадки регулярного використання необхідних засобів (6%) значно поступаються числу випадків нехтування ними (70%). Простими та доступними методами, такими як самомасаж, загартовування, автогенне тренування, студенти користуються дуже рідко.

У позанавчальній діяльності студентів фізкультурно-спортивна активність є низькою. 60% дівчат і 46% юнаків не беруть у ній участі. Дівчата зазвичай обирають коротші, але регулярні заняття (менше години), в той час як юнакам більше до вподоби триваліші тренування, хоч і менш часті. На жаль, під час планування рухової активності в самостійних заняттях 57,5% дівчат і 33,6% юнаків не використовують жодних показників, через брак необхідних знань; 24-37% студентів орієнтуються лише на самопочуття.

Основним джерелом інформації для студентів є заняття з фізичного виховання (38% - 51%), а також значний вплив засобів масової інформації (25% - 44%). Рідше використовується інформація з спеціальної літератури або відвідування спортивних змагань

(14% - 23%). Найбільшу увагу студенти приділяють інформації про раціональне харчування, методам використання гімнастичних і дихальних вправ, загартовування, а також питанням регулювання статевого життя (від 60% до 87%).

Результати дослідження свідчать про те, що хоча студенти визнають важливість здоров'я, вони часто не надають йому належного значення у своєму повсякденному житті. Це може бути результатом великої кількості зовнішніх стресових факторів, таких як навчання, соціальні проблеми або тиск середовища. Враховуючи це, важливим є розробка і впровадження програм, що сприятимуть формуванню здорових звичок у студентів, включаючи освітні кампанії, заняття фізичною активністю та психологічні тренінги.

Список використаних джерел

1. Антонова Н. О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.
2. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської [та ін.]. Київ, 1997. С. 8-11.
3. Головаха Є. І. Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особистості. Філософська думка. 1986. № 2. С. 16-25.
4. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2007. 353 с.

References

1. Antonova, N. O. (2003). Tsinnisni oriientatsii u systemi osobystisnykh yakosteï studentiv vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu [Value orientations in the system of personal qualities of students of a higher pedagogical educational institution] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (1997). Tsinnosti yak yadro osobystosti [Values as the core of personality]. Tsinnosti osvity i vykhovannia : nauk.-metod. zb. Kyiv, 8-11. [in Ukrainian].
3. Holovakha, Ye. I. (1986). Superechlyvist tsinnisnykh oriientatsii i profesiine samovyznachennia osobystosti [Contradiction of value orientations and professional self-determination of the individual]. Filosoфska dumka, (2), 16-25. [in Ukrainian].
4. Omelchenko, S. O. (2007). Vzaiemodiia sotsialnykh instytutiv suspilstva u formuvanni zdorovoho sposobu zhyttia ditei ta pidlitkiv [Interaction of social institutions of society in shaping a healthy lifestyle of children and adolescents]: monohrafiia. Luhansk : Alma-mater, 353 s. [in Ukrainian].

Вікторія Харченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
Київський інститут бізнесу та технологій
м. Київ, Україна
harchenko.v@kibit.edu.ua

Ольга Цюра,
студентка 2 курсу кафедри психології
Київський інститут бізнесу та технологій
м. Київ, Україна
tsyura.o@kibit.edu.ua

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ ДОБОРІ КАДРІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ

Розглянуто необхідність вдосконалення психологічних методів профдобору персоналу для бухгалтерської діяльності, які виникли за останніх п'ятнадцять років, у зв'язку з економічною й політичною нестабільністю з кінця 1980-х по початок 1990-х років, яка характеризувалась серйозним спадом народжуваності в Україні, з військовим конфліктом в Україні з 2014 року, та повномасштабним вторгненням 2022 року, глобальними змінами у світі на рівні взаємодій між керівником та співробітником. Описуються методи профдобору, їх валідність та застосування. Розглядаються стратегії підбору методів для профдобору персоналу. Висвітлюється аналіз та узагальнення теоретико-методологічні підходи до вивчення управління профдобіру кадрів.

Ключові слова: профдобір персоналу, валідність, керівник, співробітник, менеджер, структуроване інтерв'ю, аналіз формальних даних, психологічні тести, професіографія, професіограма, асесмент-центр, темперамент

The article considers the need to improve the psychological methods of professional recruitment for accounting, which have emerged over the past fifteen years, due to the economic and political instability from the late 80s to the early 90s, characterised by a serious decline in the birth rate in Ukraine, the military conflict in Ukraine since 2014, and the full-scale invasion in 2022, global changes in the world at the level of interaction between the manager and the employee. The author describes the methods of staff selection, their validity and application. Strategies for selecting methods for professional selection of staff are considered. The analysis and generalisation of theoretical and methodological approaches to the study of management of professional recruitment are highlighted.

Keywords: recruitment, validity, manager, employee, manager, structured interview, analysis of formal data, psychological tests, occupational profiling, occupational profile, assessment centre, temperament

Постанова проблеми. Ринок праці в Україні переживає кризу, і повномасштабне вторгнення РФ тільки загострило її. Людей не вистачає, хороших фахівців знайти важко, а ті, що є, не завжди відповідають потребам роботодавців.

Ця проблема з'явилася не у 2022 році, ні навіть у 2014, це проблема глобальна. Ситуація на ринку праці дуже складна. Набагато складніше вибрати з напівпрофесійних фахівців, ніж з декількох сильних, бо доводиться порівнювати мало зіставні характеристики, наприклад: один працівник гарно впишеться до колективу, але він не такий професійний, другий – профі, але конфліктний. Таким чином актуальність використання більш ускладнених високо ефективних технологій під час відбору тільки зростає.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати роль психологічних методів та особливості професійного відбору кадрів для бухгалтерської діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій: Рішення по професійному добору кадрів – одно із самих важливих на підприємствах, так як інтернаціональна конкурентоспроможність все більше залежить від кваліфікації та мотивації працівників. В сучасному управлінні кадрами, людські ресурси впевнено претендують на головуюче місце

За останні 15 років дуже змінилося визначення -хто такий керівник і хто такий сучасний співробітник.

В нових організаціях – нове керівництво. Головною задачею керівництва є створення умов, завдяки яким співробітники мали можливість самостійно та ефективно виконували свої задачі.

Робота в команді – це великий виклик для працівників, так як вони звикли самостійно виконувати свою роботу та будувати кар'єру.

Безперервно зростає вимога до якості підбору персоналу. Сьогодні, при підборі персоналу необхідно звертати увагу на індивідуальні характеристики кандидата, включаючи його особисті якості. Підбір персоналу повинен проходити по критеріям, які впливають на конкурентоздатність всій організації: дешево, швидко та якісно.

У більшості організацій найчастіше використовують метод Інтерв'ю. Ефективність цього методу залежить від того, чи структуровано інтерв'ю чи ні. Аналіз досліджень валідності методу Інтерв'ю дозволяє зробити висновок, що неструктуроване інтерв'ю не дає можливості зробити задовільні прогнози професійної ефективності майбутнього працівника, їх кореляція варіює від $r = 0,14$ до $r = 0,30$. Для структурованих інтерв'ю кореляція змінюється в діапазоні між $r = 0,35$ і $r = 0,63$. Таким чином, саме структуроване

інтерв'ю задовольняє вимоги до інструментів діагностики придатності претендента вакансії (Hartmann, F. (2025).

Reilly/Chao, 1982 та Hunter/Hunter, 1984 дослідили кореляцію методів профдобору співробітників (Йетер В. 2018) (див. Таб. 1).

Таблиця 1.

Дослідження методів профдобору

Метод відбору	Професійний успіх	(критерій)
Формальні дані	$r = 0,14 - 0,20$	-
Установча бесіда	$r = 0,00 - 0,25$	$r = 0,14$
Тести на інтелект	$r = 0,10 - 0,30$	-
Тести успішності(досягнень)	$r = 0,10 - 0,20$	$r = 0,53$
Особистісні тести	$r = 0,20 - 0,40$	-
Біографічні опитувальники	$r = 0,30 - 0,70$	$r = 0,44$
Робочі проби	-	$r = 0,54$
Асесмент-центр	$r = 0,40 - 0,75$	$r = 0,43$

Аналіз формальних даних. На практиці формальні дані важливі насамперед на етапі попереднього добору. Крім того, це важливе джерело інформації під час підготовки до інтерв'ю.

Психологічні тести. Психологічне тестування дозволяє оцінити поведінку чи певні досягнення кандидата в контрольованих умовах.

Станом на теперішній час, психологічні тести лише умовно відповідають вимогам для добору персоналу і вони є тільки частиною професіографічного методу аналізу трудової діяльності.

Асесмент-центр – це метод симуляції, близької до реальності ситуації з організаційно-специфічними вимогами. Триває асесмент-центр, як правило, 2-3 дні.

Професіографія. Поняття «професіографія» включає професіографічне дослідження та його результат – професіограму. Професіографія є розділом двох наук – професіології і психології праці.

Асесмент-центр – це метод симуляції, близької до реальності ситуації з організаційно-специфічними вимогами. Триває асесмент-центр, як правило, 2-3 дні.

Огляд методів профдобору показує, що їх соціальна валідність не відповідає вимогам до сучасних методів добору персоналу. Технічним та соціальним критеріям валідності відповідає лише один із представлених методів – асесмент-центр, але цей метод достатньо складний, тривалий та економічно не вигідний в більшість випадків. З урахуванням всіх названих обмежень різних

методів підбору виникає питання про ефективну альтернативу. Для того щоб почати добирати любого співробітника треба визначитися, що за підприємство, які у нього стратегічні та поточні цілі- місія; результати; компетенція.

Наступним кроком - визначаймо, якими методами будемо відбирати майбутніх співробітників – їх доволі багато, але найбільш поширені це: традиційна співбесіда-інтерв'ю; структурована співбесіда-інтерв'ю; аналіз формальних даних; психологічні тести; професіографія; професіограма; асесмент-центр; графологічні тести; лінгвістичний аналіз мовлення.

Лінгвістичний аналіз мовлення. Значна перевага методу аналізу метапрограм у мовленні кандидата – неможливість передбачити соціально бажану відповідь, отже, ми маємо змогу отримати відповіді з високим ступенем достовірності, які дають уявлення про індивідуально-особистісні риси кандидата, тобто саме про ту групу якостей, яка найважче піддається змінам у дорослому віці.

Щоб зрозуміти, який психологічний портрет особистості майбутнього співробітника, необхідно поетапно розглянути його складові, слід вивчити, який темперамент підходить для обраної вакансії (холерики, сангвініки, флегматики, меланхоліки).

Висновок. Найбільш оптимальний варіант, при доборі кадрів до комерційної організації - це поетапний профдобр, який включає:

1 етап - зателефонувати кандидату та на основі наданого резюме проговорити та провести первинний лінгвістичний аналіз;

2 етап - згідно з психограмою провести психологічні тести (онлайн);

3 етап - провести професійні тести, згідно з запропонованою посадою;

4 етап - провести структуроване інтерв'ю (можна онлайн, офлайн);

5 етап - на основі проведених заходів- методик провести психологічний та професійний аналіз кандидата та вибрати найбільш успішних кандидатів;

6 етап - для керівних посад або за бажанням керівника організації провести заключне структуроване інтерв'ю онлайн або офлайн;

7 етап - проаналізувати проведені заходи-методики.

У минулому витрати на підбір персоналу ніхто не рахував. На сьогоднішній день профдобр кадрів оцінюють з економічного погляду. Так було доведено, що працівники, яких підібрали за допомогою структурованого інтерв'ю, на 45% рідше звільнялися з організації та отримували вищі оцінки у продуктивності, ніж ті, кого підібрали методом традиційного інтерв'ю. Прогностична валідність

неструктурованого інтерв'ю $r = 0,14$. а прогностична валідність спланованого структурованого інтерв'ю $r = 0,63$.

Аналіз метапрограм і лінгвістичний аналіз мовлення ґрунтується на особливій побудові запитань, які дають змогу отримати відповіді в заданих межах, а також на аналізі формулювань, оцінного складника слів і висловів. Оцінивши метапрограми кандидата при співбесіді, є можливість зрозуміти особливості його мислення, ухвалення рішень, мотивації та ставлення до робочих взаємин.

Для якісного профвідбору кадрів до бухгалтерської діяльності використовують професіограму, психограму які розробляється конкретно для бухгалтерської посади.

При доборі на бухгалтерську посаду необхідно розуміти професійну компетентність кандидата. При первинному відборі можна використовувати бухгалтерські тести, та залежно від посади кандидата вибирається направлення тестів.

Як загальний висновок з проведених досліджень літератури на цю тему, можна сказати, що точних і усталених методик на сьогоднішній день не існує. Є певні напрями та деякі висновки щодо окремих досліджень з профвідбору кадрів бухгалтерської діяльності та профдобору взагалі – це структуроване інтерв'ю, аналіз формальних даних, асесмент-центр, психологічні тести. Психологічні тести були розроблені виключно для клінічних досліджень, а не для діагностики професійної придатності, втім, можна припустити, що психологічні тести, як частина професіографії та професіограма переживуть своє відродження в електронному рекрутингу, тому є потенційні можливості для подальшого дослідження та визначення більш структурованої та валідної методики з підбору персоналу

Список використаних джерел:

1. Дашко І. М., Череп О. Г., Михайліченко Л. В. Співбесіда як ефективний інструмент відбору персоналу на підприємстві. Економічний вісник Запорізького національного університету. 2022. URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/economics/article/view/3842>.
2. Іванова С. І. Мистецтво добору персоналу. Як оцінити людину за годину. Київ : Моноліт, 2021. 198 с.
3. Кришталь А. О., Ган М. Вплив темпераменту на вибір майбутньої професії. Психологія і сучасність. 2024. № 2. С. 112–118.
4. Hartmann F. Mean differences in test scores, gender bias, and threats to fairness. Zeitschrift für Arbeits- und Organisationspsychologie. 2025. Vol. 69, No. 1. P. 36–41.

References:

1. Dashko, I. M., Cherep, O. H., & Mykhailichenko, L. V. (2022). Spivbesida yak efektyvnyi instrument vidboru personalu na pidpriemstvi [Interview as an effective tool for personnel selection in an enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk*

- Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. *Economic Bulletin of Zaporizhzhia National University*. Retrieved from <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/economics/article/view/3842> [in Ukrainian].
2. Ivanova, S. I. (2021). *Mystetstvo doboru personalu. Yak otsynity liudynu za hodynu* [The art of personnel selection. How to evaluate a person in one hour]. Kyiv: Monolit. [in Ukrainian].
 3. Kryshchal, A. O., & Han, M. (2024). *Vplyv temperamentu na vybir maibutnoi profesii* [The influence of temperament on the choice of future profession]. *Psykhologhiia i suchasnist - Psychology and Modernity*, (2), 112–118. [in Ukrainian].
 4. Hartmann, F. (2025). Mean differences in test scores, gender bias, and threats to fairness. *Zeitschrift für Arbeits- und Organisations psychologie*, 69(1), 36–41. <https://doi.org/10.1027/0932-4089/a000000>

ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Бондаревська Ксенія

д.е.н., професор,

Університет митної справи та фінансів, kseny-8888@i.ua

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Дослідження присвячене висвітленню можливостей та перспектив соціально-психологічної підтримки вразливих груп населення в умовах воєнного часу. Визначено, що механізм соціально-психологічної підтримки має базуватися на принципах своєчасності, професіоналізму, комплексності, відповідності, та включати оцінювання потреб у відповідних послугах, упорядкування наявних послуг, розробку моделей покрокової допомоги, створення та імплементацію нових програм соціально-психологічної підтримки, зокрема, у напрямі навчання фахівців на базі центрів ветеранського розвитку.

Ключові слова: соціально-психологічна підтримка, соціально-психологічна діагностика, психологічна допомога, соціальні комунікації.

The research is devoted to highlighting the possibilities and prospects of social and psychological support for vulnerable groups in wartime. It has been determined that the mechanism of social and psychological support should be based on the principles of timeliness, professionalism, comprehensiveness, relevance, and include an assessment of the needs for relevant services, streamlining of existing services, development of step-by-step assistance models, creation and implementation of new social and psychological support programmes, in particular, in the direction of training specialists on the basis of veteran development centres.

Keywords: social and psychological support, social and psychological diagnostics, psychological assistance, social communications.

Постановка проблеми. Особливої актуальності в умовах воєнного часу набуває питання соціально-психологічної підтримки населення, що пов'язане із цілим рядом факторів негативного впливу як на психоемоційний стан громадян, так і на якість соціальних комунікацій у суспільстві. Втрата відчуття безпеки, постійний характер впливу стресових ситуацій, зниження власних фізичних та емоційних ресурсів, відсутність можливостей для відновлення та реабілітації здоров'я, зниження якості життя, відсутність стабільності та чіткого бачення життєвих перспектив – все це викликає об'єктивну необхідність формування ефективних

механізмів соціально-психологічної підтримки населення як на державному та регіональному, так і на корпоративному й особистісному рівнях. Варто відзначити, що особливої уваги у контексті надання психологічної та соціальної підтримки потребують вразливі групи населення, зокрема ветерани війни, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені громадяни, діти та особи похилого віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблематики психологічної та соціальної підтримки присвячені наукові розробки таких дослідників, як: В. Васютинський, А. Данко, Н. Дідик, К. Климчук, І. Корнієнко, Л. Коробка, Н. Лунченко, Ю. Луценко, С. Максименко, В. Панок та інших науковців. У той же час, проблема формування механізмів психосоціальної підтримки та використання інструментів психосоціальної допомоги вразливим групам населення потребує детального та ґрунтовного опрацювання, з метою визначення перспективних її напрямів задля практичного застосування у контексті воєнних реалій України.

Формулювання мети. Актуальність та значущість вищезокресленої проблематики визначає мету дослідження, яка полягає у висвітленні можливостей та перспектив соціально-психологічної підтримки вразливих груп населення в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. У загальному розумінні соціально-психологічна підтримка являє собою конкретні дії, спрямовані на задоволення соціальних і психологічних потреб як окремих індивідів, так і груп населення, спільнот і суспільства в цілому. У практичному вираженні вона передбачає дії та способи підтримки, які надаються особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, стикаються з труднощами та проблемами, які негативно відображаються на їх психоемоційному стані та соціальному добробуті. Саме тому значення соціально-психологічної підтримки полягає у тому, щоб розкрити внутрішній потенціал людини та/або спільноти, сформувані і розвинути механізми стресостійкості та здатність протистояти в проблемам в умовах постійних викликів та загроз [1].

Надання соціально-психологічної підтримки в умовах воєнного часу має відбуватися з урахуванням наступних принципів:

- своєчасності (відбуватися у потрібний момент);
- професіоналізму (надаватися висококваліфікованими та досвідченими фахівцями);
- комплексності (охоплювати усі проблемні аспекти життя і діяльності осіб, яким вона надається);
- відповідності (інструментарій соціально-психологічної підтримки має відповідати завданням щодо задоволення

психологічних та соціальних потреб громадян та вирішення виявлених проблем).

Упродовж березня 2023 року нами було проведено онлайн опитування «Роль психосоціальної підтримки в умовах воєнного часу» серед мешканців Дніпропетровщини, що стала своєрідним форпостом України у контексті забезпечення військових потреб та всебічної підтримки військовослужбовців і ВПО. Враховуючи максимальну наближеність регіону до лінії фронту та складність безпекової ситуації, можна зробити висновок про вираженість потреб населення Дніпропетровської області у соціально-психологічній підтримці. Це підтверджують результати опитування, згідно якого 63% респондентів постійно знаходяться у стані стресу та потребують соціально-психологічної підтримки, а ще 38 % переживають вимушену розлуку з близькими через війну [2]. Особливої уваги та додаткових заходів соціально-психологічної підтримки потребують громадяни, рідні яких отримали поранення, контузії чи інші фізичні пошкодження, втратили житло, мають пошкодження житла, втратили роботу та не мають інших засобів до існування тощо. Окрім інших важливих питань, зокрема вивчення особистого досвіду респондентів під час війни, зміни професійного та матеріального статусу, було проведено оцінку наявності гострих стресових ситуацій а також порівняння емоційного стану респондентів на початку війни та на даний час. За результатами проведеної оцінки відзначено зниження питомої ваги респондентів з мінімальними балами свого емоційного стану, у той час як кількість опитаних, які оцінили власний емоційний стан середнім рівнем оцінок (від 4 до 7 балів) , збільшилася. Це свідчить про певну стабілізацію власного емоційного стану та часткову адаптацію до реалій сучасного життя. У той же час доцільно відмітити погіршення психоемоційного стану серед тих громадян, які на початку війни високо його оцінювали, що пояснюється емоційним виснаженням та дефіцитом джерел відновлення психологічного ресурсу (табл.1).

Таблиця 1

Результати оцінювання психоемоційного стану респондентів

Бали	Питома вага респондентів, які визначили відповідний рівень власного психоемоційного стану у перші місяці війни (%)		Відхилення (+/-)
	на початку війни	на момент проведення опитування	
1	14,8	2,8	-12,0
2	13	4,6	-8,4
3	12	1,9	-10,1

4	9,3	10,2	0,9
5	13	23,1	10,1
6	3,7	15,7	12,0
7	3,7	14,8	11,1
8	6,5	13,9	7,4
9	8,3	5,6	-2,7
10	15,7	7,4	-8,3

* балів, від 1 до 10 (1 бал – мінімальна оцінка, 10 балів – максимальна оцінка)

Джерело: розробка авторів за даними проведеного опитування [2]

Більшість респондентів намагалися самостійно покращити власний психоемоційний стан (65,7%), 31,5% опитаних зверталися по допомогу до рідних та близьких, і лише 2,8 % осіб отримували психологічну допомогу від фахівців. Все це засвідчує необхідність формування дієвого механізму надання високопрофесійної психосоціальної підтримки із залученням широкого інструментарію психологічної та соціальної роботи.

Відповідно до результатів численних досліджень, саме ветерани війни та військовослужбовці потребують першочергової соціально-психологічної підтримки і допомоги. За даними опитування Українського ветеранського фонду «Потреби ветеранів 2023», лише 4,8% респондентів максимально оцінили ступінь забезпечення психологічною підтримкою, у той час як про відсутність такої підтримки зазначити 35,5 % ветеранів війни [3]. На нашу думку, особливого значення набуває формування системи всебічної підтримки і допомоги ветеранам війни через освітні та інформаційні важелі впливу. Відповідні функції здатні узяти на себе центри ветеранського розвитку. Зокрема, у Дніпропетровській області навчання ветеранів війни та членів їх сімей, проведення інших важливих заходів соціального та психологічного спрямування здійснює Центр ветеранського розвитку при Університеті митної справи та фінансів, на базі якого вже не перший рік поспіль проводиться навчання фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, які за принципом «рівний-рівному» забезпечують взаємодію з демобілізованими військовослужбовцями через індивідуальний супровід, первинне консультування та всебічну підтримку з метою інтеграції до цивільного життя. Соціально-психологічна підтримка ветеранів війни та членів їх родин посідає важливе місце у числі пріоритетних напрямів навчальної роботи. У той же час організація навчання фахівців методам психологічної допомоги є однією із складових комплексного механізму соціально-психологічної

підтримки ветеранів війни, як і інших вразливих груп населення в умовах воєнного часу.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Механізм соціально-психологічної підтримки вразливих груп населення має враховувати: обов'язкове оцінювання потреб у соціально-психологічній підтримці та відповідних послугах, упорядкування наявних послуг із соціально-психологічної підтримки, розробку моделей покрокової допомоги та розповсюдження їх серед фахівців, які в першу чергу контактують із вразливими групами населення, створення та імплементацію нових програм соціально-психологічної підтримки для ветеранів війни, внутрішньо переміщених громадян, осіб з інвалідністю та інших категорій громадян, які потребують особливого захисту та підтримки. Особливо значущим та перспективним напрямом психосоціальної підтримки є організація навчання фахівців (соціальних працівників, психологів, фахівців із супроводу ветеранів війни) на базі центрів ветеранського розвитку. Все це у кінцевому підсумку надасть можливість досягти як короткострокових, так і довгострокових результатів. Це не лише покращення психологічного, емоційного та фізичного стану здоров'я громадян, розвиток соціальних комунікацій, підвищення рівня стійкості та адаптивності, а й забезпечення сприятливої суспільної інтеграції вразливих груп населення та зміцнення соціальних зв'язків.

Список використаних джерел:

1. Психосоціальна підтримка в умовах війни. URL: <https://go-solray.org/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D1%96/>
2. Бондаревська К.В., Івашина А.С., Озерян К.С. Психосоціальна підтримка населення в умовах воєнного часу. *Бізнес-Навігатор*: 2023. Випуск 2 (72). С. 107-113.
3. Потреби ветеранів 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/>

References:

1. Psyhosocial'na pidtrymka v umovah vijny. [Psychosocial support in wartime conditions.] (n.d.). *go-solray.org*. Retrieved from: <https://go-solray.org/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D1%96/> [in Ukrainian].

2. Bondarevs'ka, K.V., Ivashyna, A.S., & Ozerjan, K.S. (2023). *Psyhosocial'na pidtrymka naselennja v umovah vojenного chasu*. [Psychosocial support for the population during wartime]. *Biznes-Navigator*: Vypusk 2 (72). [in Ukrainian].
3. *Potreby veteraniv* 2023. [Veterans' needs]. (n.d.). *veteranfund.com.ua*. Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/> [in Ukrainian].

Ruslan Boiarskyi,
graduate student, ERIHE “Kamianets-Podilskyi state institute”, (Ukraine)
Vladyslav Ostapchuk,
graduate student, ERIHE “Kamianets-Podilskyi state institute”, (Ukraine)
Scientific supervisor: **Maryna Voloshchuk,**
Lecturer at the Department of the social work,
psychology and socio-cultural activity named after T.Sosnovska,
ERIHE “Kamianets-Podilskyi state institute” (Ukraine)
e-mail: marinabormv@gmail.com

THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION WITH MILITARY PERSONNEL

Annotation. *Effective communication with military personnel requires an understanding of these socio-psychological features. Training in cultural competence and active listening can also enhance communication efficacy in military contexts. There is a strong emphasis on respect and following established protocols in communications, particularly when addressing superiors or discussing sensitive topics. Understanding these formalities is essential for effective interaction. Military personnel are trained to prioritize goals, which shapes the content and tone of their interactions.*

The communication with military personnel, the research of this topic is provided across various fields, including psychology, sociology, military studies, and communication studies [1; 2]. The history of this research can be traced through several key developments: Early Research and World War II (1939-1945), Cold War Era (1947-1991), Post-9/11 Era (2001 onwards) etc.

Early Research and World War II (1939-1945) – early research into communication within military settings began in earnest during World War II. The need for effective communication in high-stakes environments led to studies on group dynamics, leadership, and morale.

The military recognized the importance of psychological tactics, leading to research on how messages could influence both military personnel and enemy combatants.

Cold War Era (1947-1991) - during the Cold War, there was heightened interest in understanding the psychological state of military personnel, particularly in the context of stress, trauma, and group cohesion. Researchers studied how communication could mitigate the psychological impact of war and improve unit effectiveness. Studies began to emerge focusing on the interpersonal communication styles that were most effective in military settings, emphasizing the importance of trust, authority, and the role of non-verbal communication.

Post-9/11 Era (2001 onwards) - the wars in Iraq and Afghanistan highlighted the psychological toll of deployment on soldiers and their families. Research expanded to understand communication patterns in pre-deployment, deployment, and post-deployment phases, revealing the importance of maintaining connections with loved ones and colleagues. The recognition of PTSD and other mental health issues among veterans led researchers to explore how communication, both verbal and non-verbal, affects the mental well-being of military personnel. Studies on therapeutic communication and support systems became critical.

The rise of digital communication technologies has transformed how military personnel interact with each other and their families. Research has explored how technology mediates communication and affects relationships, family dynamics, and psychological resilience.

Current Trends include the following key aspects:

- Cultural Sensitivity: With increasing diversity in military ranks, there is an emphasis on understanding cultural and socio-economic factors that affect communication. Research focuses on how cultural competency can enhance leadership and teamwork.
- Narrative and Identity: Contemporary studies examine how military personnel create narratives around their experiences and how these narratives influence their identity and communication styles.
- Training Programs: There is ongoing development of training programs to improve communication skills among military leaders and personnel, focusing on emotional intelligence, conflict resolution, and effective feedback.

Research on the socio-psychological features of communication within military contexts continues to evolve, reflecting changes in societal attitudes towards the military, advances in psychological theory, and the impact of technology on communication practices. The integration

of interdisciplinary approaches has enriched our understanding of the complex dynamics at play in military communication, highlighting its importance for both operational effectiveness and the psychological well-being of service members.

Communication with military personnel involves unique socio-psychological features shaped by their training, culture, and experiences, such as:

1. **Discipline and Structure** - military communication is often characterized by a clear hierarchy and established protocols. Messages are typically direct and to the point, reflecting the military's emphasis on efficiency and clarity.
2. **Group Cohesion and Identity** - a strong sense of belonging and identity is cultivated within military units. Members often share common values, experiences, and goals, leading to an intrinsic bond that can affect communication dynamics.
3. **Stress and High-Stakes Environment** - military personnel frequently operate under high stress and pressure. This can influence their communication style, often making it more succinct and focused on essential information.
4. **Emotional Resilience and Stoicism** - emotional restraint is often encouraged in military culture, affecting how personnel express feelings or respond to emotional situations. This can lead to a more reserved style of communication and a preference for discussing facts rather than emotions.
5. **Adaptability to Change** - the military environment requires quick adaptation to new situations and directives. Communication must often be fluid and flexible, capable of changing in response to evolving circumstances.
6. **Diverse Backgrounds and Perspectives** - military personnel come from various backgrounds and cultures, leading to diverse communication styles and approaches. Understanding and respecting these differences is crucial for effective interactions.
7. **Use of Jargon and Code Language** - the military often employs specific jargon or acronyms that may not be understood by outsiders. This specialized language serves to enhance efficiency within the military but can create barriers in communication with non-military individuals.
8. **Leadership and Authority** - leadership plays a critical role in communication within military settings. Orders are typically expected to be followed without question, but effective leaders also recognize the importance of two-way communication and feedback.

Many military personnel may have experienced trauma, impacting their communication style. This could manifest as reluctance to discuss certain topics or a preference for maintaining a professional distance in interactions. Increasing awareness of mental health issues within the military has led to efforts to improve communication about psychological well-being. Promoting open discussions about mental health can foster a more supportive environment. Communication is often focused on mission objectives and outcomes. Military personnel are trained to prioritize goals, which shapes the content and tone of their interactions.

There is a strong emphasis on respect and following established protocols in communications, particularly when addressing superiors or discussing sensitive topics. Understanding these formalities is essential for effective interaction.

Conclusion. Effective communication with military personnel requires an understanding of these socio-psychological features. Tailoring communication approaches to resonate with military culture while recognizing individual nuances can foster more productive and respectful interactions. Training in cultural competence and active listening can also enhance communication efficacy in military contexts.

References:

1. Daphna-Tekoah, S., & Harel, A. (2023). "Routine trauma"—Awareness of combat trauma in women combatants. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/tra0001622> [in English].
2. Fedyk, A., & Stepanov, S. (2025). Socio-psychological consequences of combat stress on military personnel participating in combat operations. *BORDER SECURITY AND MANAGEMENT*, 5(10), 39-50. <https://doi.org/10.17770/bsm.v5i10.8308> . [in English].

Наталія Гордієнко

докторка соціологічних наук, професорка
професорка кафедри психології та соціальної роботи
проректорка з наукової роботи та інноваційної діяльності
Хортицька національна академія, м. Запоріжжя, Україна
natali_zp_@ukr.net

РОЗВИТОК У ДІВЧАТ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

У тезах доповіді висвітлені результати наукової розвідки щодо проблеми готовності дівчат юнацького віку до сімейного життя. Подане ключове визначення дослідження та вказані особливості досліджуваного процесу. Презентовані результати діагностичного вивчення стану розвитку соціально-психологічної готовності дівчат до сімейного життя.

Ключові слова: дівчата юнацького віку, готовність до сімейного життя.

The abstracts of the report briefly highlight the results of scientific research on the problem of adolescent girls' readiness for family life. The key definition of the study is given and the features of the studied process are indicated. The results of the diagnostic study of the state of development of socio-psychological readiness of girls for family life are presented.

Keywords: *adolescent girls, readiness for family life.*

Актуальність теми обумовлена тим, що сучасна сім'я перебуває під значним впливом різноманітних соціокультурних чинників, що часто призводить до формування у дівчат юнацького віку нечітких уявлень про виконання сімейних ролей, побудову гармонійних внутрішньосімейних відносин та відповідальне ставлення до материнства. Зокрема, це зумовлено актуальною соціальною ситуацією, яка надає пріоритет досягненню професійних успіхів, матеріальному благополуччю та соціальному престижу, що, своєю чергою, відсуває реалізацію материнської ролі на другий план. З іншого боку, численні соціоекономічні та соціокультурні проблеми сучасного українського суспільства зумовлюють виникнення таких порушень виконання жінками материнської ролі як: девіантне материнство, одиноке материнство, добровільна бездітність тощо.

Проблема розвитку готовності до сімейного життя є предметом багатьох наукових досліджень. Зокрема, проблема соціально-педагогічної робота із підготовки до сімейного життя піднімалась у дослідженнях І. Братусь, В. Думанської, Л. Каніболоцької, В. Кравець, В. Оржеховської, І. Трубавіної, К. Федюшкіної та інших. Ці та інші дослідники, як теоретики, так і практики зробили вагомий внесок у дослідження проблеми готовності до сімейного життя.

Мета: висвітлити ключові результати наукової розвідки за визначеною темою.

Виклад основного матеріалу. Феномен готовності до сімейного життя широко аналізується та дискутується в соціально-педагогічній та психологічній літературі. Під поняттям «готовність» частіше розуміють багаторівневу структуру властивостей і станів особи, яка дозволяє успішно виконувати певну діяльність.

Аналіз досліджень В. Думанської [1], В. Кравець [2], К. Федюшкіної [3] та інших вчених дозволяє стверджувати, що соціально-психологічна готовність до сімейного життя це сукупність властивостей, які відображають самоусвідомлення особистістю цінностей сімейного життя і її здатності встановлювати стійкі взаємопідтримуючі відносини з партнером та об'єднуються за такими компонентами, як: емоційна стабільність, комунікативні навички, здатність вирішувати конфлікти, готовність брати на себе відповідальність, здатність підтримувати свого партнера, готовність до батьківства. Підготовка дівчат до сімейного життя має свою специфіку і набуває особливої значущості у період юнацтва.

До особливостей розвитку готовності дівчат юнацького віку до сімейного життя відносяться: 1) врахування суспільних установок, очікувань та стереотипів по відношенню до ролі жінки у сімейному житті; 2) сучасний статус успішної незалежної жінки, високий рівень її матеріального добробуту та прагнення не тільки сімейного, а і особистісної, професійної реалізації; 3) сформованість цінностей та потреб у сімейно-особистісній сфері; 4) сформованість якостей та властивостей успішної жінки; 5) залучення до системи соціального виховання майбутньої дружини та матері. Сучасна практика розвитку готовності дівчат до сімейного життя усвідомлюється як з позиції загального всебічного розвитку дівчини, так і з позиції спеціально організованої діяльності фахівця соціальної педагогіки в межах його функціональних обов'язків. Найбільш поширеними формами організації розв'язкової роботи є: клуби, навчальні програми, факультативи, консультації, етичні бесіди, диспути й дискусії, психологічні практикуми, рольові та ділові ігри тощо.

У процесі проведення дослідження постало завдання визначити стан готовності дівчат юнацького віку до сімейного життя. З цією метою ми провели дослідження серед 27 дівчат віком 17-25 років, які проживають у гуртожитку Хортицької національної академії (м. Запоріжжя). Було обрано такий діагностичний інструментарій: опитувальник «Рольові очікування й домагання в шлюбі» (РОД) (авт. А. Волкова, Т. Трапезникова) та методика «Особистісна готовність до змін» (в адаптації Н. Бажанової, Г. Бардієр).

Результати дослідження вказують на актуальність соціально-педагогічної роботи з підготовки дівчат до сімейного життя, що підтверджується високою зацікавленістю у створенні сім'ї серед більшості респонденток (63 %). Водночас значна частка (29,6 %) ще не визначилася зі своїм ставленням до цього питання, що може свідчити про недостатнє усвідомлення важливості сімейних стосунків або про брак інформації щодо їхньої ролі у житті. Лише 7,4 % респонденток висловили небажання створювати сім'ю, що також потребує подальшого аналізу для виявлення причин такого ставлення.

Особливий інтерес викликають результати щодо уявлень респонденток про ідеальну сім'ю. Переважна більшість (92,6 %) обрали модель партнерських стосунків, заснованих на взаємоповазі, підтримці та співпраці. Проте частина респонденток (11,5 %) схильється до традиційного патріархального устрою, що вказує на різноманітність ціннісних орієнтирів сучасної молоді.

Також важливо зазначити, що респондентки висловили значний інтерес до таких тем, як виховання дітей, розподіл обов'язків у родині, фінансова грамотність, вирішення конфліктів і збереження романтики у довготривалих стосунках. Водночас питання правової обізнаності потребують додаткової уваги: лише 18,52 % респонденток дали повні та правильні відповіді щодо прав подружжя.

Відтак, в процесі аналізу результатів дослідження нами були виокремлені проблеми, які потребують вирішення як-от: недостатня правова обізнаність молоді про сімейні права та обов'язки, потреба у розвитку навичок збереження сімейної гармонії, вирішення конфліктів, фінансового планування та виховання дітей. Для вирішення зазначених проблем доцільно впроваджувати комплексні програми, спрямовані на: підвищення правової грамотності, оскільки інформаційні лекції та інтерактивні заняття допоможуть молоді зрозуміти свої права й обов'язки у шлюбі; розвиток практичних навичок з окремих аспектів сімейного життя (наприклад, тренінги з фінансового планування, вирішення конфліктів та виховання дітей сприятимуть готовності до реальних викликів сімейного життя); популяризацію моделей партнерських стосунків, що базуються на довірі та підтримці; інтеграцію сімейної проблематики у навчальні курси (наприклад, модулі з основ сімейного життя можна включити у загальні навчальні програми для підвищення їхньої доступності та зацікавленості студентів). Впровадження таких заходів сприятиме формуванню усвідомленого ставлення до сім'ї як соціального інституту та підготовці молоді до виконання сімейних ролей у сучасному світі.

Висновки. Наукова розвідка проблеми соціально-психологічної готовності до сімейного життя у дівчат висвітлила нагальність цієї роботи. Емпіричним шляхом ми відслідкували тенденції до виникнення внутрішньоособистісного ідентифікаційного конфлікту між прагненням дівчини до самореалізації та традиційними уявленнями про роль жінки як домогосподарки та головної виховательки дітей. Є підстави розглядати вирішення цього конфлікту одним з ключових чинників готовності дівчат до сімейного життя. Відтак, такі напрями подальшого дослідження як: вивчення впливу гендерних стереотипів на соціалізацію дівчат, визначення факторів розвитку уявлень дівчат про партнерські стосунки, вивчення особливостей сприйняття сучасними дівчатами патріархальних відносин сьогодні є надзвичайно перспективними.

Список використаної літератури:

1. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект *Демографія та соціальна економіка, Demography and Social Economy* 2015, № 3 (25) С. 75–86. DOI : 10.15407/dse2015.03.016.
2. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в зарубіжній школі та педагогіці: історія та сучасність : монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2019. 256 с.
3. Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти : дис. ...канд. пед. наук:13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ. 2020. 315 с.

References:

1. Dumans'ka, V. P. (2015). Vidpovidal'ne bat'kivstvo: teoretichnyj aspekt. [Responsible parenting: theoretical aspect]. *Demografija ta social'na ekonomika, Demography and Social Economy*, № 3 (25) Retrieved from: 10.15407/dse2015.03.016. [In Ukrainian].
2. Kravec', V. P. (2019). Pidgotovka uchniv'skoi' molodi do simejnogo zhyttja v zarubizhnij shkoli ta pedagogici: istorija ta suchasnist' : monografija. [Preparation of school youth for family life in foreign schools and pedagogy: history and modernity]. Ternopil': TNPU. 256. [In Ukrainian].
3. Fedjushkina, K. A. (2020). Formuvannja usvidomlenogo stavlennja do bat'kivstva u здobuvachiv profesijno-tehnicnoi' osvity [Formation of a conscious attitude towards parenthood among vocational education students] : d ys. ...kand. ped. nauk : 13.00.05 / Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M.P. Dragomanova, Kyi'v.. 315. [In Ukrainian].

Надія Єрохіна

заступник директора з виховної роботи,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, ВСП «Технологіко-
економічний фаховий коледж Білоцерківського НАУ»,
erohinanm@ukr.net

МЕТОДИ ТА ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Анотація: Стаття присвячена актуальній проблемі соціально-психологічної підтримки підлітків в умовах воєнного конфлікту. Розглядаються основні напрямки роботи з вразливою групою населення, а саме: забезпечення безпеки, психологічна, соціальна та освітня підтримка. Окреслено ключові інструменти, що використовуються в роботі з підлітками, такі як групові заняття, індивідуальні консультації, онлайн-підтримка, творчі методи та волонтерство.

Keywords: war, teenagers, socialpsychological support, psychical health.

Annotation: The article is sanctified to the issue of the day of socialpsychological support of teenagers in the conditions of military conflict. Basic work assignments are examined with the vulnerable group of population, namely: providing of safety, psychological, social and educational support. Key instruments that is used in-process with teenagers are outlined, such as group employments, individual consultations, on-line-support, creative methods and volunteering.

Ключові слова: війна, підлітки, соціально-психологічна підтримка, психічне здоров'я.

Війна – це завжди травматичний досвід, особливо для вразливих груп населення, таких як підлітки. Вони переживають не лише фізичну небезпеку, а й емоційну та психологічну кризу. У цей складний час важливо надати їм необхідну соціально-психологічну підтримку, щоб допомогти їм адаптуватися до нових реалій та зберегти психічне здоров'я.

Основні напрямки соціально-психологічної підтримки студентської молоді під час війни:

- Забезпечення безпеки. Головним є створення безпечного простору, де підлітки можуть вільно висловлювати свої почуття та переживання.
- Психологічна підтримка. Цей напрямок передбачає роботу практичного психолога коледжу із студентами, які потребують підтримки у формі індивідуальних та групових консультацій чи занять, на який відбувається навчання технік саморегуляції та управління стресом, робота з травматичними спогадами та

переживаннями. Дієвими є арт-терапія, музикотерапія та інші методи творчої самовираження.

- Соціальна підтримка. Формат може бути від організації дозволів та активностей, які допомагають відволіктися від негативних думок, до відновлення та підтримка соціальних зв'язків. Також студентам допомагають у доступі до соціальних послуг, інформують про права та можливості їх забезпечення.
- Освітня підтримка. Навчальний заклад забезпечує максимальний доступ до освіти в умовах війни через змішаний формат навчання та індивідуалізований підхід до кожного студента.

Серед інструментів соціально-психологічної підтримки варто виділити:

- групові заняття. В коледжі організовані групи підтримки, де підлітки можуть поділитися своїми переживаннями та отримати підтримку від однолітків. Психолог проводить ресурсні тренінги та заняття з розвитку навичок комунікації, саморегуляції та управління стресом. Куратори організовують для студентів виховні заняття, присвячені різним аспектам життя під час війни.
- Соціальним педагогом та практичним психологом проводяться індивідуальне консультування для підлітків, які потребують індивідуальної допомоги. Це є ще однією формою допомоги у вирішенні особистих проблем, пов'язаних з війною.
- Надається онлайн-підтримка: це і онлайн-консультації зі спеціалістами та викладачами, інформування студентів через сайт коледжу та сторінки у соціальних мережах, оформлення інформаційних ресурсів та матеріалів з психологічної підтримки.
- Під час роботи із молоддю використовують творчі методи: арт-терапія, музикотерапія, ігрова терапія.
- Волонтерство. Залучення підлітків до волонтерської діяльності допомагає їм відчути свою корисність та відволіктися від негативних думок.

У складних умовах війни соціально-психологічна підтримка підлітків стає не просто бажаною, а життєво необхідною. Вона є ключовим фактором для збереження їхнього психічного здоров'я, сприяє адаптації до нових реалій та допомагає подолати травматичні переживання.

Важливо пам'ятати, що кожен підліток унікальний, і підхід до нього повинен бути індивідуалізованим. Створення атмосфери довіри та безпеки, залучення батьків та співпраця з іншими

фахівцями є ключовими елементами успішної підтримки.

Отже, соціально-психологічна підтримка підлітків під час війни – це інвестиція в майбутнє нашого суспільства. Це можливість допомогти молоді не лише пережити важкі часи, а й вирости стійкими, сильними та здатними долати будь-які виклики.

Олена Заміховська

к.т.н., доцент,

Івано-Франківський національний технічний університет

нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

olena.zamikhovska@nung.edu.ua

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Анотація. XXІ століття цифрові технології стали стратегічним ресурсом для забезпечення соціальної стабільності та підвищення доступності основних послуг для вразливих верств населення. У тезі висвітлюються переваги використання інформаційних систем у соціальній роботі, включаючи оперативність, доступність, персоналізацію та оптимізацію ресурсів. Проведено огляд успішних цифрових платформ, таких як Ushahidi, Sahana Eden, OpenStreetMap, Google Crisis Response та Data Analytics Platforms, які ефективно використовуються для збору, обробки та аналізу даних у кризових ситуаціях. Окрім того, розглянуто виклики впровадження цифрових рішень, включаючи питання кібербезпеки, цифрової грамотності та інфраструктурних обмежень. Зроблено висновок про необхідність подальшого дослідження та вдосконалення цифрових технологій, зокрема для інтеграції алгоритмів штучного інтелекту та великих даних, що сприятиме ефективнішій роботі соціальних служб і підвищить якість підтримки для населення в умовах криз.

Ключові слова: соціальна робота, цифрові технології, інформаційні системи, платформи підтримки, великі дані, вразливі групи, кризові ситуації

Abstract. In the 21st century, digital technologies have become a strategic resource for ensuring social stability and enhancing access to essential services for vulnerable populations. This thesis highlights the advantages of using information systems in social work, including real-time efficiency, accessibility, personalization, and resource optimization. A review of successful digital platforms such as Ushahidi, Sahana Eden, OpenStreetMap, Google Crisis Response, and Data Analytics

Platforms demonstrates their effective use in collecting, processing, and analyzing data during crisis situations. Furthermore, challenges related to the implementation of digital solutions are discussed, focusing on cybersecurity, digital literacy, and infrastructural limitations. The thesis concludes with the need for further research and development of digital technologies, particularly in integrating artificial intelligence algorithms and big data, to enhance the effectiveness of social services and improve the quality of support for populations in crisis.

Keywords: social work, digital technologies, information systems, support platforms, big data, vulnerable groups, crisis situations.

У ХХІ столітті глобальні кризи, такі як військові конфлікти, природні катастрофи та економічна нестабільність, ускладнюють доступ до базових послуг для вразливих груп населення, перешкоджаючи реабілітаційним програмам, соціальній допомозі та психологічній підтримці. За цих умов необхідно впроваджувати інноваційні рішення для оперативного реагування та координації соціальної роботи.

Цифрові технології виступають рушійною силою трансформації, створюючи умови для якісної, доступної та персоналізованої підтримки вразливих груп населення.

Основні переваги впровадження цифрових рішень у соціальну роботу включають наступне:

- оперативність: швидке збирання, аналіз та обробка інформації в реальному часі для своєчасного ухвалення рішень;
- доступність: хоплення віддалених і небезпечних регіонів завдяки онлайн-інструментам;
- персоналізацію: адаптація рішень до унікальних обставин за допомогою алгоритмів штучного інтелекту;
- оптимізацію ресурсів: автоматизація рутинних процесів і зниження адміністративного навантаження;
- ефективність, зменшення адміністративного навантаження завдяки автоматизації процесів.

Проте впровадження цифрових технологій у соціальну сферу супроводжується низкою викликів, що потребують системного підходу до їх вирішення:

- кібербезпека, забезпечення захисту конфіденційності персональних даних користувачів та стабільності цифрових платформ є критично важливим завданням;
- цифрова грамотність, значна частина вразливих груп населення потребує додаткового навчання для роботи із сучасними цифровими інструментами.
- інфраструктурні обмеження, регіони, постраждалі від

військових дій або економічних труднощів, часто позбавлені доступу до якісного інтернет-з'єднання та сучасних цифрових пристроїв, що суттєво ускладнює впровадження інновацій.

У дослідженнях проаналізовано сучасні тенденції цифрової трансформації у соціальній сфері: адаптацію мобільних додатків, використання Big Data та створення інтегрованих платформ для волонтерської діяльності. Розглянуто мобільні додатки, онлайн-консультації та дистанційні платформи, які розширюють доступ до соціальних послуг, зокрема для клієнтів із обмеженими можливостями [1–5].

У статті [1] досліджено статистичні методи аналізу даних, зокрема регресійний аналіз, кластеризацію та машинне навчання, та їх використання для моделювання кризових ситуацій і прогнозування потреб населення.

Дослідження [2] акцентує увагу на застосуванні великих даних у кризовому управлінні, зокрема каузальних моделей і прогнозування, що підвищують оперативність реагування.

У статті [3] розглянуто мобільні додатки для психічного здоров'я, їх функціонал і необхідність стандартів якості.

У дослідженні [4] проаналізовано цифрові платформи для психологічної підтримки, описано функції онлайн-консультацій та трекерів настрою, а також виклики, пов'язані з їхньою безкоштовністю та доступністю.

Проведено огляд успішних цифрових платформ для соціальної роботи в кризових умовах, які зарекомендували себе як ефективні інструменти для збору, обробки та аналізу даних у реальному часі.

Ushahidi: дана платформа є одним із провідних прикладів використання краудсорсингу у кризових ситуаціях. Вона дозволяє збирати інформацію від користувачів через SMS, соціальні мережі та інші канали зв'язку. Особливу популярність Ushahidi здобула під час землетрусу на Гаїті у 2010 році, коли вона забезпечила створення кризових карт, що використовувалися для координації гуманітарної допомоги. Її функціонал підтримує інтеграцію з географічними системами, що сприяє ефективному моніторингу ситуації.

Sahana Eden – це платформа управління інформацією, яка активно використовується гуманітарними організаціями. Її функціонал дозволяє координувати надання допомоги, відстежувати ресурси та аналізувати потреби постраждалих. Завдяки своїй модульній структурі Sahana Eden адаптується до різних умов, забезпечуючи гнучкість і високу ефективність у вирішенні соціальних проблем під час криз.

OpenStreetMap (OSM): хоча OSM не є спеціалізованою платформою для управління кризами, вона широко використовується для створення карт у реальному часі в умовах надзвичайних ситуацій. Платформа дозволяє співпрацювати волонтерам, які додають дані про регіони, що постраждали від катастроф. Вона була ключовим інструментом під час багатьох міжнародних криз, забезпечуючи гуманітарні організації актуальною картографічною інформацією.

Google Crisis Response – набір інструментів для оперативного надання інформації про кризові ситуації, включаючи карти, дані про евакуацію та інші ресурси, забезпечуючи доступність інформації для широкого населення.

Data Analytics Platforms: сучасні платформи, як-от Apache Kafka, обробляють великі обсяги даних у реальному часі для прогнозування криз, моніторингу потреб та ухвалення оперативних рішень. Інтеграція з великими даними підвищує точність аналізу та ефективність управління. Цифрові технології демонструють ефективність у соціальній роботі, сприяючи оперативному доступу до інформації, координації зусиль і оптимізації процесів допомоги. Вони є стратегічним ресурсом, здатним забезпечити соціальну стабільність, підвищити доступність послуг та утвердити соціальну справедливість. Інтеграція інформаційних систем є ключовим фактором розвитку інклюзивного суспільства, здатного ефективно реагувати на сучасні виклики.

Розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для соціальної роботи, однак потребує зусиль із підвищення цифрової грамотності та адаптації фахівців до нових форматів роботи. Впровадження таких рішень має ґрунтуватися на етичних стандартах, зокрема щодо захисту конфіденційності даних. Подальше вдосконалення інформаційних систем є вирішальним для підвищення ефективності соціальних служб і надання якісної підтримки вразливим верствам населення.

Список використаних джерел:

1. Кушнір О. К., Чаплінський В. Р. Статистичні методи аналізу великих даних. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics» 2023. №39. С. 69 – 74. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V39\(2023\)-10](https://doi.org/10.31521/modecon.V39(2023)-10).
2. Балабанов О.С. Аналітика великих даних: принципи, напрямки і задачі (огляд). Проблеми програмування. 2019. № 2. С. 47-68. Бібліогр.: 60 назв. укр. DOI: <https://doi.org/10.15407/pp2019.02.047>.
3. Бонк Макс: Мобільні додатки для психічного здоров'я: тренди до 2024 року. URL: <https://mediacom.com.ua/mobilni-dodatki-dlya-psixichnogo-zdorovya-yak-voni-zminyatsya-do-2024-roku/> (Дата звернення

10.03.2025).

4. ELLE.UA:5 безкоштовних чатботів і мобільних додатків, які надають психологічну допомогу. URL: https://elle.ua/stil-zhizni/blog_stil_zhizni/yakshcho-nakrilo-5-bezkoshtovnih-chatbotiv-i-mobilnih-dodatktiv-yaki-nadayut-psihologichnu-dopomogu/ (Дата звернення 11.03.2025).
5. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2806> (Дата звернення 11.03.2025) DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-6>

References:

1. Kushnir, O. K., & Chaplins'kyj, V. R. (2023). Statystychni metody analizu velykyh danyh. [Statistical Methods for Big Data Analysis]. Elektronne naukove fahove vydannja z ekonomichnyh nauk «Modern Economics». №39. S. 69 – 74. Retrieved from: [https://doi.org/10.31521/modecon.V39\(2023\)-10](https://doi.org/10.31521/modecon.V39(2023)-10). [In Ukrainian].
2. Balabanov, O.S. (2019). Analitika velykyh danyh: pryncypy, naprjamky i zadachi (ogljad). [Big Data Analytics: Principles, Directions, and Tasks (Review)]. Problemy programuvannja.. № 2. S. 47-68. Bibliogr.: 60 nazv. ukr. Retrieved from: <https://doi.org/10.15407/pp2019.02.047>. [In Ukrainian].
3. Bonk Maks: Mobil'ni dodatky dlja psichichnogo zdorov'ja: trendy do 2024 roku. [Mobile Apps for Mental Health: Trends Until 2024]. (n.d.). mediacom.com.ua. Retrieved from: <https://mediacom.com.ua/mobilni-dodatki-dlya-psichichnogo-zdorovya-yak-voni-zminyatsya-do-2024-roku/>. [In Ukrainian].
4. ELLE.UA:5 bezkoshtovnyh chatbotiv i mobil'nyh dodatktiv, jaki nadajut' psihologichnu dopomogu. [ELLE.UA: 5 Free Chatbots and Mobile Apps Providing Psychological Assistance]. (n.d.). elle.ua. Retrieved from: https://elle.ua/stil-zhizni/blog_stil_zhizni/yakshcho-nakrilo-5-bezkoshtovnih-chatbotiv-i-mobilnih-dodatktiv-yaki-nadayut-psihologichnu-dopomogu/ [In Ukrainian].
5. Bilec'kyj, O. P. Integracija cyfrovych tehnologij u social'nu robotu: vyklyky ta perspektyvy. [Integration of Digital Technologies into Social Work: Challenges and Prospects]. Retrieved from: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2806> [In Ukrainian].

Лілія Зошак
старша викладачка кафедри ІТП Івано-Франківської філії
Університету «Україна»
lilya2707@gmail.com

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ПЕРМАКУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ

Анотація. Стаття досліджує застосування пермакультурних практик у соціальній роботі зі студентами під час війни. Розглянуто теоретичні засади інтеграції пермакультури у психосоціальну підтримку студентів з травматичним досвідом. Проаналізовано напрямки впровадження: університетські сади, навчальні програми, студентські кооперативи та взаємодія з природою. Особливу увагу приділено внутрішньо переміщеним студентам. Обґрунтовано ефективність пермакультурних практик для зниження стресу, відновлення соціальних зв'язків, формування резильєнтності та розвитку самозабезпечення. Визначено виклики впровадження та окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: соціальна робота, студентська молодь, пермакультура, психосоціальна підтримка, війна, травматичний досвід, резильєнтність, екологічні практики, внутрішньо переміщені особи, садова терапія.

Abstract. The article examines the application of permaculture practices in social work with students during wartime. It explores theoretical foundations for integrating permaculture into psychosocial support for students with traumatic experiences. Implementation directions analyzed include: university gardens, educational programs, student cooperatives, and nature interaction. Special attention is given to internally displaced students. The effectiveness of permaculture practices for stress reduction, social connection restoration, resilience building, and self-sufficiency development is substantiated. Implementation challenges are identified and prospects for further research are outlined.

Keywords: social work, university students, permaculture, psychosocial support, war, traumatic experience, resilience, ecological practices, internally displaced persons, garden therapy.

В умовах війни, яка триває в Україні, значно посилюються негативні психосоціальні наслідки для різних верств населення, особливо для молоді. Студентська молодь є однією з найбільш вразливих груп, оскільки поєднує вікові психологічні особливості з необхідністю адаптуватися до складних освітніх процесів у нестабільних умовах. Бойові дії, евакуація, втрата близьких, руйнування звичного способу життя призводять до підвищеного рівня стресу, тривожності, депресії та посттравматичних розладів серед студентів. Традиційні методи соціальної роботи часто

виявляються недостатньо ефективними в таких екстремальних умовах, що зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів до психосоціальної підтримки цієї групи населення.

Пермакультурні практики, які поєднують екологічний підхід із соціальним розвитком, можуть стати альтернативною методологією для організації соціальної роботи зі студентською молоддю в умовах війни. Проте цей напрямок залишається недостатньо дослідженим у контексті соціальної роботи, особливо в умовах воєнного конфлікту, що визначає актуальність даного дослідження.

Проблематика соціальної роботи з молоддю в кризових умовах досліджувалася багатьма науковцями. Зокрема, Н. П. Павлик розглядає теоретико-методологічні основи організації неформальної освіти молоді як інструменту соціальної адаптації в умовах суспільних трансформацій [1]. Дослідниця наголошує на важливості створення безпечних просторів для самореалізації молоді та розвитку їхньої резильєнтності через участь у спільних проектах.

Концепцію пермакультури та її потенціал для соціальної роботи детально аналізує В. В. Ляшенко, який досліджує застосування пермакультурних принципів у розбудові сталих громад [2]. Автор підкреслює, що пермакультурний дизайн може слугувати моделлю для організації соціальних процесів, зокрема в умовах обмежених ресурсів та кризових ситуацій.

Прикладні аспекти впровадження екологічних практик у роботу з молоддю, яка пережила травматичний досвід, розглядаються у дослідженнях О. М. Кочубей, яка вивчає терапевтичний ефект садівництва та взаємодії з природою для подолання посттравматичного стресового розладу [3]. Результати її досліджень свідчать про позитивний вплив екологічних практик на психоемоційний стан та соціальну інтеграцію молоді.

Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень окремо з проблематики соціальної роботи з молоддю та екологічних підходів до організації громадського життя, інтеграція пермакультурних практик у соціальну роботу зі студентською молоддю в умовах війни залишається недостатньо вивченою темою, що потребує детального розгляду.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичних засад та практичних можливостей застосування пермакультурних практик у соціальній роботі зі студентською молоддю в умовах війни, визначення основних напрямків такої роботи та обґрунтування їх ефективності для психосоціальної адаптації та розвитку студентів.

Пермакультура як система проектування сталих людських поселень та самодостатніх сільськогосподарських систем

ґрунтується на трьох етичних принципах: турбота про Землю, турбота про людей та справедливий розподіл ресурсів. Ці принципи повністю відповідають цінностям соціальної роботи, що робить пермакультурний підхід особливо релевантним для організації підтримки вразливих груп населення в умовах кризи.

Для адаптації пермакультурних практик до соціальної роботи зі студентською молоддю в умовах війни важливо враховувати специфічні потреби цієї групи. Серед них: потреба у фізичній та психологічній безпеці; необхідність відновлення соціальних зв'язків, порушених через війну; збереження освітньої траєкторії та професійного розвитку; формування навичок самодопомоги та стресостійкості; потреба у відчутті контролю над власним життям та майбутнім.

Пермакультурні практики можуть бути інтегровані в соціальну роботу зі студентською молоддю через різні напрямки. Університетські сади та городи, організовані за принципами пермакультури, можуть стати не лише джерелом екологічно чистих продуктів, але й терапевтичним простором для відновлення психологічного благополуччя студентів. Регулярна фізична активність на свіжому повітрі, спостереження за ростом рослин, взаємодія з ґрунтом сприяють зниженню рівня стресу, тривожності та покращують загальний психоемоційний стан.

Важливою особливістю пермакультурних садів є їх проектування як цілісних екосистем, де кожен елемент виконує кілька функцій та підтримує інші елементи. Цей принцип можна застосувати і в організації соціальної роботи, створюючи багатофункціональні простори, де студенти можуть не лише займатися садівництвом, але й проводити навчальні заняття, культурні події, групові терапевтичні сесії.

Пермакультурні практики можуть бути інтегровані в програми психосоціальної підтримки студентів, які пережили травматичний досвід війни. Зокрема, ефективними є такі підходи: групова робота в саду як форма арт-терапії; метафоричне використання природних циклів для обговорення процесів відновлення та зцілення; практики усвідомленості через взаємодію з природою; розвиток екологічної свідомості як елемент формування цілісного світогляду.

Дослідження Кравченко О.О., Анацька Н.В. демонструють, що регулярна взаємодія з природою в контексті терапевтичного садівництва сприяє зниженню симптомів посттравматичного стресового розладу, покращує сон, знижує рівень тривожності та допомагає відновити відчуття контролю над життям [3].

Окрему увагу в соціальній роботі слід приділяти внутрішньо переміщеним студентам та студентам з прифронтових територій.

Для цієї групи пермакультурні практики можуть виконувати додаткові функції: створення відчуття «укорінення» на новому місці через догляд за рослинами; формування нових соціальних зв'язків у спільноті приймаючого університету; практичне освоєння нового простору через його екологічне проектування; відновлення відчуття контролю через участь у прийнятті рішень щодо пермакультурних проектів. [1].

Атаманчук Н.М. наголошує на важливості створення безпечних просторів для самовираження та інтеграції молоді, яка пережила досвід переміщення [2]. Пермакультурні сади та спільні проекти можуть стати саме такими просторами, де поважається різноманітність досвіду та цінується внесок кожного учасника.

Впровадження пермакультурних практик у соціальну роботу зі студентською молоддю в умовах війни стикається з певними викликами: обмеженість ресурсів та інфраструктури університетів, особливо в регіонах, які постраждали від бойових дій; необхідність спеціальної підготовки соціальних працівників, психологів та викладачів для роботи з пермакультурними методиками; сезонність деяких пермакультурних практик, що може обмежувати їх застосування в певні періоди року; потреба в адаптації міжнародного досвіду до українських реалій та конкретних умов кожного університету.

Для подолання цих викликів важливо розвивати міждисциплінарну співпрацю між фахівцями соціальної роботи, екологами, психологами, аграріями та представниками інших галузей, а також залучати підтримку міжнародних організацій та громадського сектору.

Пермакультурні практики пропонують інноваційний підхід до соціальної роботи зі студентською молоддю в умовах війни, який поєднує екологічну сталість, економічну самодостатність та соціальну взаємодію. Результати аналізу показують, що інтеграція пермакультурних принципів у програми психосоціальної підтримки студентів може сприяти: зниженню рівня стресу та тривожності через фізичну працю, контакт з природою та відчуття контролю над власним життям; формуванню спільноти підтримки, де студенти можуть відверто говорити про свої переживання та знаходити розуміння; розвитку практичних навичок виживання та самозабезпечення, які є цінними в умовах обмежених ресурсів; відновленню відчуття сенсу та цілеспрямованості через участь у проектах, спрямованих на покращення навколишнього середовища та підтримку громади.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків є: розробка та апробація конкретних методик інтеграції

пермакультурних практик у програми психосоціальної підтримки студентів різних спеціальностей; дослідження довгострокового впливу пермакультурних практик на психологічне благополуччя та соціальну адаптацію студентської молоді в постконфліктний період; вивчення можливостей масштабування успішних пермакультурних ініціатив та їх інтеграції в офіційні програми соціальної роботи університетів; аналіз економічної ефективності пермакультурних проєктів як інструменту соціальної роботи в умовах обмежених ресурсів.

Впровадження пермакультурних практик у програми підтримки студентської молоді може стати важливим елементом комплексної стратегії соціального відновлення та розвитку громад в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Список використаних джерел:

1. Анацька Н. Актуальність екологічного фактору в соціальній роботі. Мультiversум. Філософський альманах. 2018. № 1-2. С. 46-56.
2. Атаманчук Н. М. Підвищення стресостійкості молоді: психологічний ресурс арт-технік. Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи : зб. матеріалів XXVII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф. (4 травня 2020 р.). Переяслав, 2020. Вип. 27. С. 159-160.
3. Кравченко О. О. Природотерапія як інноваційна технологія реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. № 2(47). С. 73-78.

References:

1. Anatska, N. (2018). Aktualnist ekolohichnoho faktoru v sotsialnii roboti [The relevance of the ecological factor in social work]. Multyversum. Filosofskyi almanakh, 1-2, 46-56. [In Ukrainian].
2. Atamanchuk, N. M. (2020). Pidvyshchennia stresostiikosti molodi: psykhologichnyi resurs art-tekhnik [Increasing youth stress resistance: psychological resource of art techniques]. Humanitarnyi prostir nauky: dosvid ta perspektyvy: Zbirnyk materialiv XXVII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (4 travnia 2020 r.), 27, 159-160. [In Ukrainian].
3. Kravchenko, O. O. (2020). Pryrodoterapiia yak innovatsiina tekhnolohiia reabilitatsii ditei ta molodi z osoblyvymy osvitynymy potrebamy v umovakh inkluzyvnoho turyzmu [Nature therapy as an innovative technology for rehabilitation of children and youth with special educational needs in the context of inclusive tourism]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: «Pedahohika. Sotsialna robota», 2(47), 73-78. [In Ukrainian].

Юлія Ісламова

магістр

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Julia2000.ji19@gmail.com

Науковий керівник: Людмила Комарніцька,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри професійної та спеціальної освіти

Україна, м. Кам'янець-Подільський

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ

Анотація. Тези присвячені проблемі соціально-психологічної адаптації дітей учасників бойових дій, які пережили травматичні події внаслідок війни. Автор вивчає стресові фактори, що виникають у дітей учасників бойових дій, їхній вплив на психічне здоров'я. Аналізуються дослідження, які розкривають особливості адаптації дітей військовослужбовців до нових умов життя. Розглядаються методи подолання стресу, що використовуються під час освітнього процесу. Також аналізуються методи, які сприяють формуванню стресостійкості та життєстійкості. Висвітлено також шляхи подолання стресу у дітей учасників бойових дій та важливість їх застосування.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, діти, учасники бойових дій, стрес, психологічний супровід, стійкість.

Abstract. The theses are devoted to the problem of socio-psychological adaptation of children of combatants who have experienced traumatic events as a result of war. The author studies stress factors that arise in children of combatants, their impact on mental health. Studies are analyzed that reveal the peculiarities of adaptation of children of military personnel to new living conditions. Methods of overcoming stress used during the educational process are considered. Methods that contribute to the formation of stress resistance and resilience are also analyzed. Ways of overcoming stress in children of combatants and the importance of their application are also highlighted.

Key words: social and psychological adaptation, children, combatants, stress, psychological support, resilience.

Постановка проблеми. Війна та її наслідки сьогодні стають випробуванням для психічного здоров'я дітей, що пережили травматичні події. Вивчення того, як діти адаптуються до нових умов життя та які методи можуть допомогти їм подолати стрес, стає необхідним.

Огляд останніх досліджень. Сучасні дослідження наголошують на важливості соціальної адаптації як частини системи соціальних

послуг для незахищених категорій населення. І. Єнгаличева вивчає соціальну адаптацію як необхідний вид соціальної послуги для незахищених категорій населення. Авторка вивчає потреби в соціальних послугах, які виникли через військовий стан та погіршення умов життя. Соціальна адаптація – це система заходів, що спрямовані на усунення обмежень життєдіяльності, збереження соціальної незалежності та активності [7]. Брайченко Т. В., Якухіна Н. О. [3] вивчають соціальну адаптацію дітей із родин внутрішньо переміщених осіб. Автори вивчають різні методи підтримки, що сприяють інтегруванню дітей у нові громади.

Годлевська В., Гречанюк Н. [4] аналізують соціальну адаптацію у сучасному українському суспільстві. Адаптаційні заходи повинні враховувати особливості соціальних змін, що відбуваються в країні, та потреби різних груп населення.

Горбунова-Рубан С. О., Вітківська, І. М. [5] досліджують актуальний стан системи надання соціальних послуг в Україні. Розглядається важливість інтеграції соціальної роботи у нових викликах. Автори пропонують рекомендації щодо покращення системи надання соціальних послуг.

Мета роботи – вивчення шляхів соціально-психологічної адаптації дітей учасників бойових дій та рекомендацій щодо подолання стресу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «адаптація» – процес формування найбільш відповідних моделей поведінки у процесі змінного мікросоціального середовища. У процесі адаптації особистість пристосовується до нових умов, що містить узгодження між вимогами та очікуваннями суспільства щодо індивіда та його фактичною поведінкою [1, с. 6]. Поняття «адаптація учасника бойових дій» охоплює пристосування особистості до нових соціальних умов через засвоєння норм поведінки та вимог суспільства. Період адаптації складний для ветерана та для членів його сім'ї. Повернення додому є початком етапу відновлення стосунків у подружжі та соціальної адаптації військового до мирного життя. Водночас час адаптації членів сім'ї залежить від того, як сам ветеран переживає цей період: його поведінка, самопочуття, психоемоційний стан, можливі зміни в особистості та ставлення до оточення.

Після повернення ветерани відчують потребу в соціальному визнанні, прагнення бути прийнятими в нову соціальну структуру та переживають шок від нових реалій. Наслідки психотравмувальних ситуацій проявляються у фізичних (безсоння, проблеми з травленням) та емоційних (негативні спогади, почуття безпорадності, страху, самотності) формах. Поведінка та пригнічений настрій ветерана

впливають на атмосферу в сім'ї, у якій відбувається підвищення психологічного напруження. Посттравматичний стресовий розлад супроводжується проблемами у стосунках з оточенням, особливо з членами сім'ї [8, с.127-132].

Під час відсутності військовослужбовця в сім'ї діти змінюються, тому важливо підготувати їх до возз'єднання. Необхідно підготувати дитину до повернення батька, оточити її увагою та піклуванням. Під час цього варто обговорювати ситуацію в сім'ї та підтримувати звичний ритм життя.

Іноді демобілізовані військовослужбовці, що не змогли адаптуватися до мирного життя, прагнуть повернутися на фронт. Це спричиняє непорозуміння в родині і діти знову відчують стрес [2, с. 29-32].

Тому соціально-психологічна адаптація дітей учасників бойових дій необхідна в умовах війни і після неї. Необхідно враховувати психологічний стан ветерана та вплив цього стану на дітей.

Серед шляхів подолання стресу у дітей учасників бойових дій та їх соціально-психологічної адаптації необхідним є інформування дитини про події.

Потрібно надавати інформацію про події з урахуванням віку дитини. Інформування повинне бути зрозумілим та без зайвих подробиць. Варто говорити спокійним, врівноваженим голосом. Установки, що потрібно транслювати: «Ти під захистом і опікою, ми поруч, тобі нічого не загрожує». Корисно використовувати казки для маленьких дітей, в яких добро завжди перемагає зло. Варто пам'ятати, що дітям потрібно дозволяти виражати свої негативні емоції. Гра допомагає дітям вільно виражати свої почуття та емоції. Малювання також допомагає дітям розслабитися і налаштуватися на позитивне мислення. Можна запропонувати теми «Щастя», «Дружба».

Також дітям потрібно дозволяти займатися спортом. Спорт сприяє виходу накопиченої енергії. Ліплення з глини або пластиліну може допомогти дітям вивільнити емоції через фізичну активність.

Також варто створювати люблячу атмосферу у сім'ї та у школі. Дітям у цей час важливі тілесні контакти, обійми, масажі та погладжування. Проведення традиційних свят важливе для дітей, оскільки забезпечує відчуття безпеки.

Дорослим варто виявляти страхи дитини та ставитися до них без зайвого занепокоєння. Якщо страхи проявляються слабо, варто відволікти дитину, зайнявши її цікавою діяльністю. Ігри, прогулянки або фізичні активності можуть допомогти розсіяти страхи і зменшити тривогу.

Перша психологічна допомога (ППД) – комплекс заходів, що забезпечують підтримку та практичну допомогу людям, які переживають емоційне напруження. Таку допомогу можуть особи, які мають знання про основи ППД. Для її надання достатньо базових педагогічних знань та природної здатності проявляти співчуття і людяність. Фізичні та емоційні стани людини тісно пов'язані між собою, що означає, що вони можуть впливати один на одного. У дітей під час емоційного напруження можуть спостерігатися зміни в міміці, темпі мовлення, фізіологічні реакції.

Вчителям варто впроваджувати метод «психологічної хвилини», яка допоможе впоратися зі стресом, налаштуватися на урок і продуктивну роботу. Проведення «психологічних хвилин» у відповідний час допоможе учням краще усвідомлювати свої почуття. Освітнє середовище повинно враховувати, що потрібно приділяти багато уваги до дітей молодшого шкільного віку, оскільки їхній психоемоційний стан залежить від стану батьків, опікунів і вчителів.

У роботі з дітьми, які переживають складнощі адаптації, варто використовувати спеціальні методи та вправи. Під час вправи «Коло захисту» дитина малює себе в центрі аркуша. Психолог запитує, хто з близьких людей прийде їй на допомогу у випадку неприємностей. Зазвичай діти називають батьків або конкретних родичів. Потім навколо намальованої фігури дитина малює перше «коло захисту», отримуючи установку, що вона під захистом мами чи тата.

Під час корекції страхів психолог запитує дитину, де саме в тілі вона відчуває свій страх (в голові, животі, грудях тощо). Потім дитина описує страх, його колір, форму, розмір, текстуру, запах і звук. Потім дитина закриває очі і уявляє, як цей страх розчиняється або зникає. Потім психолог запитує, що відчуває дитина після цієї вправи.

Музикотерапія передбачає використання музичних творів та інструментів для покращення емоційного стану дитини. Під час прослуховування музики діти відчувають різні емоції. Психолог пропонує дітям думати про ситуації, які викликають у них страх, під час прослуховування спокійної музики. Це допомагає зменшити тривожність (ефект десенсибілізації).

Метод біодрами – корисний для дітей, які пережили стрес або травму. Діти грають різні життєві ситуації, використовуючи образи тварин. Так вони можуть виразити свої почуття у безпечний для них спосіб, оскільки переживання через образи тварин є менш загрозливими, ніж через людські образи. Розглянуті методи та вправи допомагають дітям у подоланні стресу та формують відчуття безпеки [6, с.18–20].

Тому адаптація дітей учасників бойових дій є необхідним етапом у житті дитини. Інформування, емоційна підтримка, можливість вираження емоцій та корекція страхів, допомагають у подоланні стресу та адаптації до нових умов життя.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Війна вплинула на всі сторони життя українців. Погіршився психоемоційний стан дітей, які пережили травматичні події. Діти учасників бойових дій часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), тривожністю та емоційною нестабільністю. Необхідною є психологічна підтримка, створення безпечного середовища для дітей, розробка та впровадження програм, що допомагають дітям адаптуватися до інших умов життя.

Серед перспектив подальших наукових пошуків є: дослідження впливу методик на адаптацію дітей для визначення найбільш ефективних підходів; дослідження впливу оточення та сімейної підтримки на процес адаптації дітей; створення програм, що враховують травматичний досвід дітей.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2003. 134 с.
2. Буковська О. О. Психологічна допомога сім'ям військовослужбовців, які повертаються із зони бойових дій. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки, Вип. 128. 2015. С. 29-32.
3. Брайченко Т. В., Якухіна Н. О. Соціальна адаптація дітей із родин внутрішньо переміщених осіб. Педагогічний вісник, Вип. 3(113). 2023. С. 97-100.
4. Годлевська В., Гречанюк Н. Соціальна адаптація в умовах трансформаційних процесів у суспільстві. Український науковий журнал «Освіта регіону», Вип. 4. 2011. С. 68-73.
5. Горбунова-Рубан С. О., Вітківська І. М. Система надання соціальних послуг: сучасний стан. SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи, Вип. 9. 2020. С. 17-23.
6. Грицик Л. А. Соціально-психологічний супровід дітей учасників АТО в умовах загальноосвітнього закладу. Методичний посібник. Вінниця: ММК. 2016. 46 с.
7. Єнгалічева І. Соціальна адаптація як вид соціальної послуги незахищених категорій населення. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», Вип. 1 (54). 2024. С. 48-52.
8. Орловська О. А. Стратегії подолання проблем адаптації у сім'ї учасника бойових дій після повернення до цивільного життя. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія, Вип. 31(70). 2020. С. 127-132.

9. Орловська О. А. Сімейна адаптація учасників бойових дій: проблема психологічних чинників. *Теорія і практика сучасної психології*, Вип. 6 (1). 2019. С. 132-136.

References

1. Bezpalko, O. (2003). *Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh: navchalnyi posibnyk*. [Social Pedagogy in Schemes and Tables: A Study Guid]. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury. 134 p. [In Ukrainian].
2. Bukovska, O. O. (2015). *Psykhologichna dopomoha simiam viiskovosluzhbovtziv, yaki povertaiutsia iz zony boiovykh dii*. [Psychological Assistance to Families of Military Personnel Returning from Combat Zones]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia: Psykhologichni nauky*, (128). 29-32. [In Ukrainian].
3. Braichenko, T. V., & Yakukhina, N. O. (2023). *Sotsialna adaptatsiia ditei iz rodyn vnutrishno peremishchenykh osib*. [Social Adaptation of Children from Internally Displaced Families]. *Pedahohichniy visnyk*, 3(113). 97-100. [In Ukrainian].
4. Hodlevska, V., & Hrechaniuk, N. (2011). *Sotsialna adaptatsiia v umovakh transformatsiinykh protsesiv u suspilstvi*. [Social Adaptation in the Context of Transformational Processes in Society]. *Ukrainskyi naukovyi zhurnal «Osvita rehionu»*, (4). 68-73. [In Ukrainian].
5. Horbunova-Ruban, S. O., & Vitkovska I. M. (2020). *Systema nadannia sotsialnykh posluh: suchasnyi stan*. [The Social Services System: Current State]. *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*, (9). 17-23. [In Ukrainian].
6. Hrytsyk, L. A. (2016). *Sotsialno-psykhologichniy suprovod ditei uchasnykiv ATO v umovakh zahalnoosvitnoho zakladu*. [Social and Psychological Support for Children of ATO Participants in General Educational Institutions]. *Metodychnyi posibnyk*. Vinnytsia: MMK. 46 p. [In Ukrainian].
7. Ienhalychева, I. (2024). *Sotsialna adaptatsiia yak vyd sotsialnoi posluhy nezakhyshchenykh katehorii naselennia*. [Social Adaptation as a Type of Social Service for Vulnerable Populations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: «Pedahohika. Sotsialna robota»*. 1 (54). 48-52. [In Ukrainian].
8. Orlovska, O. A. (2020). *Strategii podolannia problem adaptatsii u simi uchasnyka boiovykh dii pislia povernennia do tsyvilnoho zhyttia*. [Strategies for Overcoming Adaptation Problems in the Family of a Combatant After Returning to Civilian Life]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Psykholohiia*. 31(70). 127-132. [In Ukrainian].
9. Orlovska, O. A. (2019). *Simeina adaptatsiia uchasnykiv boiovykh dii: problema psykhologichnykh chynnykiv*. [Family Adaptation of Combat Veterans: The Problem of Psychological Factors]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykhologii*. 6 (1). 132-136. [In Ukrainian].

Вікторія Кудак

Психологиня, арт-терапевтка, хібукі-терапевтка

kydakvivat@gmail.com

ХІБУКІ-ТЕРАПІЯ – ЯК УНІКАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена методу хібукі-терапії як унікальному інструменту психологічної підтримки дітей, які пережили стресові ситуації, зокрема, війну. Розглядаються принципи роботи терапевтичної іграшки Хібукі, її вплив на емоційний стан дитини, а також досвід використання методу в Ізраїлі та Україні.

Ключові слова: хібукі-терапія, психологічна підтримка, діти, стрес, емоційне зцілення, війна.

Annotation. The article focuses on the Hibuki therapy method as a unique tool for providing psychological support to children who have experienced stressful situations, particularly war. It explores the principles of the therapeutic Hibuki toy, its impact on children's emotional well-being, and the experience of using this method in Israel and Ukraine.

Keywords: hibuki therapy, psychological support, children, stress, emotional healing, war.

Психологи стверджують – для того, щоб почуватися добре, нам потрібно не менше восьми обіймів на день. А люди, які обіймаються від дванадцяти і більше разів на день, найбільш гармонійні та щасливі. До того ж позитивні зміни відбуваються в організмі і на хімічному рівні: при обіймах у кров викидається так званий гормон щастя – ендорфін, а також окситоцин, який зменшує тривожність та підвищує почуття захищеності. Водночас знижується рівень гормонів стресу, спадає напруга. Тому, чим більше обіймів, тим більше щастя. Особливо це важливо для гармонійного розвитку дітей. Терапевтичну силу обіймів має унікальна іграшка, собака-обіймака Хібукі – м'якенька, з сумними очима та довгими лапками, які обіймають дітей і лікують від травм війни.

Ідея вперше створити м'яку терапевтичну іграшку Хібукі (в перекладі з івриту – обійми) належить ізраїльському доктору Шай Хен-Галю. Він використовував таку іграшку для психологічної роботи з дітьми в таборах для біженців ще в 2006 році. Шан Хен-Галь помітив, що його методика дає дітям терапевтичний ефект, бо іграшка – це просто й зрозуміло кожній дитині.

В Ізраїлі понад 100 тисяч дітей пройшли реабілітацію за допомогою цієї методики, яка показує дуже ефективні результати зниження тривожності і стресу у дітей.

Розроблена окрема державна програма, яка впроваджувалась у дитячих садках та початковій школі. До програми входило забезпечення кожної дитини від 4 до 8 років іграшкою Хібукі та одна-дві зустрічі з психологом.

Концепцію проекту для України розробила ізраїльська психологиня Дафна Шарон-Максимов у співпраці з українськими психологами.

Метою методу «Хібукі-терапія» є підтримка та реабілітація психічного здоров'я дітей, які постраждали від війни та інших несприятливих життєвих подій.

Терапевтичний ефект цього методу полягає в тому, що діти відчують у Хібукі опору.

Усі деталі цієї терапевтичної іграшки ретельно продумані та підібрані. Розмір песика приблизно як новонароджене немовля, щоб дитині було зручно його тримати. Собачка м'якенька та приємна на дотик, щоб дитина відчувала тепло і затишок. Сумні очі допомагають дитині асоціювати себе з іграшкою та переносити на неї свої страхи і переживання. Також собачка має довгі лапки на липучках, що дає змогу дитині всюди носити його з собою. А великі вушка Хібукі завжди готові вислухати дитячі секрети та витерти сльози.

Програма Хібукі-терапії має чітко структуровану схему і спочатку дітей просто знайомлять з іграшкою, розповідають її історію. На 2-3 занятті діти отримують цього песика, дають йому ім'я. На наступних заняттях діти вчать піклуватися про Хібукі, виготовляють для нього прикраси, іграшки, одягають його. За допомогою песика психологи навчають дітей заспокоювати себе і опановувати певні навички психологічної підтримки: вправи на дихання, розвантаження, зняття напруги та ін. Діти беруть на себе активну роль у цьому процесі, яка самозаспокоює. Вони розуміють, що песик – справжній, надійний друг, який може їм допомогти та підтримати у складних ситуаціях. Піклування про свого нового друга дає дитині стимул зосередити увагу на почуттях песика, тим самим відволікаючи її від власних страхів та переживань. Говорячи про почуття собачки, діти насправді транслюють свої емоції, почуття та переживання. Саме так дорослі дізнаються, що дитина відчуває в даний момент і як їй допомогти. У цьому і полягає головний секрет Хібукі-терапії.

До цього процесу підключають і батьків дітей, які отримують інструкцію про те, як треба дбати про Хібукі. А ще психологи підмітили, що тільки українські діти обіймають себе лапками Хібукі із-за спини, наче шукаючи захисту. Це нашій такий феномен, в інших країнах діти так не роблять. Іграшки не продаються у вільному

доступі. Це терапевтичний інструмент, який використовує у своїй роботі лише спеціаліст. Курс реабілітації з собакою-обіймакою 8-10 занять. Формат може бути як індивідуальний, так груповий.

Успіх методу в різних країнах говорить про його унікальність. Хібуки-терапія пропонує багатообіцяючий підхід до допомоги дітям у подоланні та відновленні після важких психічних травм. Використовуючи терапевтичну силу гри та символічне значення іграшок, цей метод забезпечує підтримку для емоційного зцілення та психологічної стійкості дитини.

Список використаних джерел:

1. Шарон-Максимов Д., Єфімцева Г., Сишук Г. Хібуки-терапія: використання в освітньому процесі та в інтеграції з СЕЕН: практичний poradnik. за заг. ред. О. Елькіна, О. Марущенка. Х., 2023. 64 с. <https://bit.ly/hibukitherapy>
2. Степанова-Камиш А. "Нова українська школа". <https://nus.org.ua/2023/01/09/hibuki-terapiya-v-ukrayini-osoblyvosti-fenomeny/>
3. Смагіна А. Хібуки-терапія: Як собака-обіймака допомагає дітям України впоратися зі стресом від війни. URL: <https://rubryka.com/article/hibuki-therapy/>

References

1. Sharon-Maksymov, D., Jefimceva, G., & Syshhuk, G. (2023). Hibuki-terapija: vykorystannja v osvith'omu procesi ta v integracii' z SEEN: praktychnyj poradnyk. [Hibuki Therapy: Implementation in the Educational Process and Integration with SEE]. za zag. red. O. El'kina, O. Marushhenka. H., 64 s. Retrieved from: <https://bit.ly/hibukitherapy>. [in Ukrainian].
2. Stepanova-Kamysh A. Nova ukrai'ns'ka shkola. [New Ukrainian School]. Retrieved from: https://nus.org.ua/2023/01/09/hibuki-terapiya-v-ukrayini-osoblyvosti-fenomeny. [in Ukrainian].
3. Smagina, A. Hibuki-terapija: Jak sobaka-obijmaka dopomagaje ditjam Ukraїny vporatysja zi stresom vid vijny. [Hibuki Therapy: How the Hugging Dog Helps Ukrainian Children Cope with War-Related Stress]. Retrieved from: <https://rubryka.com/article/hibuki-therapy/>. [in Ukrainian].

Наталія Лопухович

практичний психолог, спеціаліст, ВСП “Любешівський ТФК ЛНТУ”,
natalialopuhovic@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Робота присвячена вивченню психологічних особливостей резильєнтності здобувачів освіти в умовах воєнного стану. Розглянуто поняття та фактори резильєнтності, резильєнтність, як захист та адаптація до несприятливих умов. Розвиненість резильєнтності у здобувачів освіти має прямий вплив на їх здатність контролювати емоційний стан.

Ключові слова: резильєнтність, стресостійкість, стресові ситуації, здобувачі освіти, воєнний час, адаптація, підтримка.

Abstract. The work is dedicated to studying the psychological characteristics of resilience in students under martial law conditions. The concept and factors of resilience are examined, as well as resilience as a means of protection and adaptation to adverse conditions. The development of resilience in students directly affects their ability to control their emotional state.

Keywords: resilience, stress resistance, stressful situations, students, wartime, adaptation, support.

Враховуючи обставини, які склалися в Україні та і в світі в цілому питання психологічної резильєнтності є вкрай актуальним, зокрема психологічна резильєнтність здобувачів освіти в умовах війни. Воєнний час супроводжується високим рівнем стресу, тривоги та невизначеності. Це може впливати на психологічний стан здобувачів освіти, їхню мотивацію та здатність до навчання.

У реаліях повномасштабної російської збройної агресії проти України головною умовою адаптації здобувачів освіти до складних умов життєдіяльності постає питання резильєнтності. У первинному значенні – це комплекс рис, які притаманні суб'єкту та роблять його здатним долати стрес та важкі періоди максимально конструктивним шляхом.

В умовах стресу та невизначеності, які супроводжують військові конфлікти, здобувачі освіти стають особливо вразливими.

Розуміння психологічних аспектів резильєнтності може сприяти розробці ефективних програм психологічної підтримки для здобувачів освіти, що особливо важливо в умовах воєнного стану.

У студентському віці розвиток резильєнтності має особливе значення, оскільки цей період супроводжується багатьма змінами та викликами у студентському житті, такими як адаптація до нових умов навчання, соціальні зміни, професійні орієнтації тощо.

Розвиток резильєнтності в студентському віці включає самоактуалізацію, яка виступає процесом розкриття особистого потенціалу та результати даного процесу під виглядом психологічного благополуччя та особистісної зрілості [5].

Розвиток особистості відбувається завдяки процесу соціалізації, який тісно пов'язаний з міжособистісними відносинами. Тому важливим у розвитку резильєнтності студентів є розвиток саме міжособистісних відносин.

Процес розвитку резильєнтності студентів відбувається під час фахового навчання, де здійснюється:

- адаптування до нового соціального статусу;
- відбувається засвоєння фахових навичок та умінь [6].

Виокремлюють найбільш поширені фактори, що сприяють розвитку та підтримці резильєнтності, а саме:

- здатність будувати реалістичні плани і здійснювати цілеспрямовані дії для їхнього втілення;
- позитивна самооцінка та впевненість у власних силах та здібностях;
- здатність керувати сильними спонуканнями та власними почуттями;
- комунікативні навички та навички вирішення проблем.

Вміння протистояти стресу, як процесу, що супроводжує здобувачів освіти повинне бути мотивоване зі сторони педагогічних працівників та відбуватись з допомогою психологічного та педагогічного моніторингу, так вважає Н. Наумчик.

В. Крайнюк шляхами розвитку стресостійкості вважає необхідність розширення самосприйняття у зв'язку «Я - Ти» та загального обсягу міжособистісного сприймання, де здобувач освіти досягає професійного розвитку, набуваючи при цьому вміння віддзеркалювати даний зв'язок. [3].

Сьогоденний достатньо складний темп життя під час воєнного стану може призводити до росту гострої тривоги та депресивних переживань. Тому сучасна реальність вимагає розвитку емоційної стійкості до стресових ситуацій у кожної особистості.

Важливим у розвитку резильєнтності особистості є вміння розпізнавати та вирішувати власні проблеми. Тому самосвідомість відіграє важливу роль у розвитку здатності молодих людей протистояти стресу. Об'єктивні та суб'єктивні психологічні характеристики стресових ситуацій та їх когнітивне вираження, типологічні та особистісні особливості, здатність до подолання стресових навантажень, копінг, поведінкові та соціальні чинники визначають індивідуальне вираження стресостійкості

та опосередковано впливають на стресостійкість і стресогенні результати особистості [2].

Підтримка або ж збільшення рівня резильентності особистості вимагає своєрідного пошуку ресурсів задля подолання несприятливих наслідків котрі викликали стресові ситуації.

В цілому поняття резильентності варто розуміти, як можливість особистості до протистояння негативним впливам стресорів. Також вона визначається психологічними і фізіологічними особливостями, як вродженими так і набутими. Аналізуючи літературу з теми розвитку резильентності здобувачів освіти ми визначили, що до центральної ланки формування резильентності відносять професійно-особистісну підготовку, котра інтегрує решту елементів даної системи.

Саме зосередження на особистісне становлення здобувачів освіти, на формування їх психологічного благополуччя лежить в основі сучасного підходу до проблеми формування резильентності, що, в свою чергу, проявляється у сформованих уміннях і навичках протистояти стресам.

Резильентність виявляється у пристосуванні або ж уникненні самого стресового впливу, в активному протидіянні стресовим факторам. Такі дії дозволяють оптимізувати сам процес формування стресостійкості та призводять до розуміння того, що процес адаптації є тимчасовим явищем і має характерні прояви [1].

Таким чином, завищені вимоги до здобувачів освіти, їх досягнень, як результат можуть сприяти виникненню стресових переживань.

Здобувачі освіти відчують чимало стресових реакцій, а особливо в ситуаціях, коли є зовнішній стресовий фактор, наприклад, військовий стан. Коли особа перебуває у стресовому стані протягом тривалого часу, в такому випадку її стресовий «будильник» не вимикається, і він зрештою виснажується. А це в свою чергу може призвести до зниження концентрації уваги та мотивації до навчання і взагалі до зниження резильентності.

Дослідники серед факторів, що визначають розвиток та підтримку резильентності, виокремлюють оптимізм та почуття гумору, прояв яких визначає усвідомлення зростаючою людиною можливості невдач і неприємностей та прийняття цього факту, віра в те, що все добре закінчиться, навіть якщо зараз все дуже погано, вміння програвати та не отримувати бажаного без відчаю та гніву, здатність іноді посміятися над власними проблемами і помітити щось хороше навіть у неприємній ситуації [4].

А також необхідно звертати увагу на когнітивну сферу особистості. Зокрема, чим вищий у особистості показник задоволеності життям,

тим вища резильєнтність. Також особистість, яка вміє вирішувати проблеми, рідше прагне до змін, а комунікація з кимось носить не лише особистісний, але і діловий характер. При цьому особистість, яка вміє самостійно вирішувати проблеми, менш схильна до стресу у зв'язку із наявними проблемами міжособистісної комунікації. Проте когнітивна сфера особистості також відображає те, що здобувач освіти, який не вміє вирішувати проблеми самостійно або не може знайти правильний вихід із складної ситуації, частіше відчуває розчарування у своєму житті [7].

Можна використовувати багато вправ для розвитку резильєнтності у здобувачів, розглянемо одну із дієвих вправ:

«Щоденник перемог»

Ця вправа сприяє зміцненню впевненості у власних силах, підсилює позитивне мислення і допомагає здобувачам освіти навчатись звертати увагу на власні досягнення замість помилок або невдач. Регулярні записи розвивають звичку помічати навіть маленькі успіхи, що підвищує рівень мотивації та емоційної стійкості.

Заохочуйте здобувачів освіти використовувати цей щоденник не лише для перемог в навчальному закладі, а й для особистих досягнень, що сприятиме кращому розумінню своїх сильних сторін та розвитку самооцінки.

Наприкінці кожного тижня організовуйте коротке групове обговорення, під час якого кожен поділиться однією зі своїх перемог, яка була для нього особливо важливою.

Існує декілька ключових елементів, які відносяться до поняття психологічної резильєнтності, таких як позитивний настрій, здатність до швидкої адаптації, оптимізм, самоконтроль та віра у свої сили. Ці якості можуть бути розвинуті та зміцнені, що дозволить особистості легше пристосовуватися до змін у житті та впоратися із труднощами на своєму життєвому шляху.

Розвиток психологічної резильєнтності у здобувачів освіти зменшує ризик виникнення різних проблем, таких як депресія, тривожність, почуття усамітнення та безнадії. Сприяє досягненню успіху та своєї мети в навчанні, а також майбутньому професійному житті. Також значно полегшує їхній процес навчання, покращує стресостійкість та допомагає студентам, незважаючи на складні обставини, навчатися та стати хорошими спеціалістами у своїй сфері.

Список використаних джерел:

1. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій: навч. посібник. Луцьк: Волинський держ. ун-т, ім. Л. Українки, 1997. 321 с.

2. Калошин В. Ф. Стрес у педагогічній діяльності: сутність і подолання. Харків, 2008. С. 107 – 220.
3. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
4. Гусак Н. та ін. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : посібник з проведення тренінгу Київ : НаУКМА, 2017. 90 с
5. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології. Київ : Кондор, 2005. 278 с.
6. Розов В. І. Психотехнології адаптивної саморегуляції стресу. Практична психологія та соціальна робота. 2007. Т.8. С. 14–19.
7. Савченко О., Калюк О. Методика діагностики когнітивних аспектів суб'єктивного благополуччя особистості. Орга-нізаційна психологія. 2022. Вип. 1(25). С. 89–101.

References:

1. Zanjuk, S. S. (1997). *Psychologija motyvacii' ta emocij: navch. posibnyk*. [Psychology of Motivation and Emotions: A Study Guide]. Luc'k: Volyns'kyj derzh. un-t, im. L. Ukrai'ny. 321 s.
2. Kaloshyn, V. F. (2008). *Stres u pedagogichnij dijal'nosti: sutnist' i podolannja*. [Stress in Pedagogical Activity: Essence and Coping Strategies]. Harkiv. S. 107 – 220.
3. Krajnjuk, V. M. (2007). *Psychologija stresostijkosti osobystosti: monografija*. [Psychology of Personality Stress Resilience: A Monograph]. Kyi'v : Nika-Centr. 432 s.
4. Gusak, N. ta in. (2017). *Psyhosocial'na pidtrymka v umovah nadzvychajnyh sytuacij: pidhid rezyljens : posibnyk z provedennja treningu*. [Psychosocial Support in Emergency Situations: The Resilience Approach – A Training Manual]. Kyi'v : NaUKMA. 90 s.
5. Rozov, V. I. (2025). *Adaptyvni antystresovi psyhotehnologii'*. [Adaptive Anti-Stress Psychotechnologies]. Kyi'v : Kondor. 278 s.
6. Rozov, V. I. (2007). *Psyhotehnologii' adaptyvnoi' samoreguljacii' stresu*. [Psychotechnologies of Adaptive Self-Regulation of Stress]. Praktychna psyhologija ta social'na robota. T.8. S. 14–19.
7. Savchenko, O., & Kaljuk, O. (2022). *Metodyka diagnostyky kognityvnyh aspektiv sub'jektyvnogo blagopoluchchja osobystosti*. [Methodology for Diagnosing the Cognitive Aspects of Subjective Well-Being]. Organizacijna psyhologija. Vyp. 1(25). S. 89–101. [in Ukrainian].

Ірина Любезна

кандидат економічних наук, доцент
кафедри екології та охорони здоров'я
Західноукраїнського національного університету
завідувач читального залу для студентів
бібліотеки ім. Л. Каніщенка ЗУНУ
м. Тернопіль, Україна

Ольга Тимків

практичний психолог психологічно-
корекційного центру «Світ дитини»
liubeznairina@gmail.com

БІБЛІОТЕКА ІМ. Л. КАНІЩЕНКА ЗУНУ ЯК ОСЕРЕДОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ: РІЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ ДЛЯ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Анотація. У статті розкрито складові частини системи психосоціальної підтримки, яка б сприяла адаптації і формуванню стійкості до стресових факторів у постраждалого населення. Здійснено узагальнення організації заходів у бібліотеці із психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного часу. Під час війни особливої актуальності набуває своєчасно надана психологічна допомога. Така допомога пропонується людям, які тільки-що або нещодавно зазнали травмуючих подій та знаходяться у важкому психічному стані. Фахівці зазначають, що таку допомогу можуть надавати всі, хто знаходиться поряд, а не лише спеціалісти через фахові консультації. Перша психологічна допомога включає в себе надання постраждалій особі емоційної, фізичної, соціальної підтримки, посилення відчуття безпеки.

Ключові слова: психологічна підтримка, психологічна допомога, внутрішньо переміщена сім'я, психологічне благополуччя, психологічне здоров'я.

Abstract. The article summarizes the organization of library activities on psychological assistance to internally displaced persons in wartime conditions. The components of the psychosocial support system that would contribute to adaptation and the formation of resilience to stress factors in the affected population are revealed. Four hours of wine of special relevance increases naturally endowed psychological assistant. So dopomoga propose people, or heifer-shcho abo recently knew travmuyuchikh climb the get acquainted have vazhkomu psychiatry camp. Fakhovtse zazganyut, shto so dopomogu can nadavati increasingly, who get acquainted order, not only specialties through fakhov consultancy. Psychological first aid includes providing the victim with emotional, physical, and social support, and increasing their sense of security.

Key words: psychological support, psychological aid, internally displaced persons, psychological well-being, psychological health.

Постановка проблеми. З початку війни на Сході України у 2014 році, а особливо упродовж останніх років, військова агресія російської федерації охопила значну частину території країни. Жителі таких областей, як Київська, Харківська, Херсонська, Миколаївська, Донецька, Луганська та Сумська, зазнали значних обстрілів та пережили страх за своє життя і життя своїх рідних. Багато з них були змушені шукати безпечного притулку в мирніших регіонах, зокрема у Вінницькій, Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській і Закарпатській областях.

Перед органами державної влади стоять важливі завдання – забезпечити переселенців базовими потребами, такими як їжа, тимчасове житло, засоби гігієни, одяг тощо. Також критично важливою була і є психологічна підтримка для внутрішньо переміщених осіб, які стикнулися з величезними труднощами та стресом.

Сьогодні бібліотеки не лише виконують свою класичну функцію інформаційних центрів, але й стають важливими майданчиками підтримки для громад, зокрема для внутрішньо переміщених осіб. У часи соціальних і військових криз бібліотеки мають можливість відігравати ключову роль у сприянні психологічній реабілітації та соціальній інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній психології значна увага приділяється дослідженню психологічного благополуччя та щастя як ключових критеріїв ефективності психологічної допомоги. Це відображено в роботах таких науковців, як Данильченко Т., Богучарова О., Лушин П., Мушкевич М., Титаренко Т., Савчин М. та інших.

Оскільки об'єктом нашого дослідження виступають внутрішньо переміщені особи, ключовою метою стає аналіз особливостей функціонування системи психологічної підтримки в умовах сучасного суспільства.

Формулювання мети. Метою статті є дослідження особливостей організації заходів у бібліотеці ім. Л. Каніщенка ЗУНУ для психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. Дослідники підкреслюють важливість розробки системи підтримки психічного здоров'я та психосоціальної допомоги, яка б сприяла самопомозі, адаптації та зміцненню стійкості до стресових факторів серед постраждалого населення [1, с. 31].

На думку Т. Титаренко, соціально-психологічна реабілітація особистості передбачає досягнення нового рівня психологічного здоров'я. Це сприяє зростанню суб'єктивного задоволення життям

та собою, дозволяючи людині сприймати своє життя як успішне та щасливе [2, с. 147].

Бібліотека в умовах війни перетворюється на не лише культурно-освітній, а й терапевтичний простір, де внутрішньо переміщені особи можуть знайти спокій, емоційну підтримку та інструменти для подолання життєвих труднощів.

У бібліотеці ім. Л. Каніщенка ЗУНУ щодня відбувається жвава співпраця між працівниками книгозбірні та внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які залучені до волонтерської діяльності (плетіння маскувальних костюмів та сіток для наших Захисників). Для багатьох ВПО ця діяльність стає не лише способом корисно проводити час, але й можливістю відчувати себе частиною нової громади, побудувати соціальні зв'язки та знайти моральну підтримку.

Особливу увагу бібліотека приділяє емоційному благополуччю переселенців. Для них організовуються регулярні зустрічі з практикуючим психологом. Ці зустрічі включають як індивідуальні консультації, так і групові заходи. Групові сесії спрямовані на розвиток навичок стресостійкості, оволодіння техніками саморегуляції та відновлення внутрішнього спокою. Крім того, проводяться психологічні тренінги, що допомагають учасникам осмислити свої емоції, поділитися переживаннями та знайти підтримку серед однодумців.

Одним із найпопулярніших напрямів роботи є арт-терапія. У бібліотеці створено творчий простір, де переселенці можуть малювати, створювати вироби з вовни чи займатися іншими видами мистецтва. Ці заняття мають не лише терапевтичний ефект, але й сприяють виявленню прихованих талантів, підвищують самооцінку та надають можливість відійти від щоденних турбот.

Одним із видів арттерапевтичної роботи є малювання кавою. Готовий розчин кави виливають на папір, роблячи невеликі плями, або ж набирають пензликом розведену водою каву, розглядають та інтерпретують силуети, контури, які вийшли. Ця техніка виконання допомогла дорослим поринути у світ дитячих спогадів та створити позитивний настрій. Кожен учасник після розмалювання своєї картини ділився розповіддю, проговорив свій малюнок. Від цього отримали дивовижну гармонію і спокій.

У межах Національного тижня читання поезії у бібліотеці ім. Л. Каніщенка ЗУНУ для внутрішньо переміщених осіб відбувся духовно-поетичний захід «Дорога додому» у поєднанні з психологічно ресурсною зустріччю «Мій дім», метою якого є стабілізація психоемоційного стану для внутрішньо переміщених осіб з психологом-практиком Ольгою Тимків.

Протягом зустрічі читали вірші та частинки оповідань на тему «Дорога додому». Це було чудовою нагодою відзначити роль поетичного слова у культурі, особливо під час війни, адже поезія як форма літератури реагує на події однією з перших.

Наш дім там, де наше серце, відчуває безпеку, мир, любов, спокій, захист, теплоту, турботу, прийняття!

У цей важкий час кожній людині важливо плекати внутрішні ресурси, які допоможуть вистояти у миті невизначеності та допоможуть не втратити надії і віри у мирне життя.

Обмінюючись позитивною енергією та передаючи вогник Надії, без якого не можлива Віра у нашу Перемогу, учасники зустрічі відкрили свої серця, отримали цінні для кожного слова підтримки. Поринули у світ казки, а потім за допомогою метафор і кольорів створювали власний простір, у якому затишно і безпечно (використовуючи казкового персонажа-равлика, який носив свою хатинку з собою), а ще за допомогою медитативної техніки здійснили пошук власного «безпечного місця».

Також у книгозбірні відбувся воркшоп «Емоційне вигорання під час війни: ознаки та подолання», де практичний психолог Ольга Тимків розповіла присутнім про стадії та ознаки емоційного вигорання на емоційному, інтелектуальному та фізіологічному рівнях. Учасники шукали, обговорювали і висловлювали свої ресурсні канали, згадували про підтримку дорогих і небайдужих серцю людей та набували впевненості у власних силах, за допомогою арттерапевтичних технік візуалізували стрес та взаємодію з ним, шукаючи методи його подолання.

У бібліотеці проведено майстер-класи із виробів своїми руками, а саме: виготовлення композиції з квітів та наповнення екомішечка цілющими травами. Працівники бібліотеки заздалегідь назбирали рослини у стадії цвітіння, коли вони були максимально соковитими і мали справді цілющу силу, та висушила їх у домашніх умовах. Мішечки щільно затягуються мотузкою, не даючи вмісту висипатися, а плетіння мішківини не дозволить травам відволочитися і звалитися. Такі екомішечки під час майстер-класу наповнювалися засушеними травами, ягодами, висушеними пелюстками квітів, духмяних спецій, хвоєю.

Компактні мішечки з цілющими травами розташовуються в будь-якому зручному місці, запах яких може заспокоїти та покращити сон. Вони допомагають позбутися втоми і створюють затишну атмосферу, деякі трави бадьорять, заряджають енергією та надають сили.

Додавши трохи фантазії, присутні отримали справжній шедевр,

зроблений своїми руками, а його аромат стимулюватиме творчий та інтелектуальний розвиток та пробудить фантазію та чуттєвість.

Також для ВПО проведено майстер-класи із писанкарства від майстрині соціального педагога Ірини Токар-Гавришко, яка розповіла про багатовікову традицію писанкарства та сакральне значення писанки у нашій культурі, а також кожен присутній мав змогу власноруч створити свою писанку, що оживала лініями, вигинами і барвами в їхніх руках.

У книгозбірні відбувається творче знайомство ВПО з мистецтвом валяння з вовни. Присутні дізнаються про основні принципи роботи з вовною та вчать правильно її розкладати, створювати фігурки своїми руками. Готовий сувенір залишається на згадку про захід.

Крім того, для дітей ВПО організовуються інтерактивні читання, майстер-класи, бібліотабір та ігрові тренінги, які допомагають їм адаптуватися до нових умов і знайти нових друзів. Завдяки співпраці з психологами, заходи мають інтегративний характер і враховують потреби як дітей, так і їхніх батьків.

У бібліотеці також проводяться лекції з управління стресом та тренінги з позитивного мислення. Відвідувачі мають змогу ознайомитися з літературою з саморозвитку, психології та адаптації, яка представлена у спеціально підготовлених тематичних добірках.

Присутні, під час вищезгаданих заходів, можуть перезавантажитися, відпочити, ментально розвантажитися та отримати новий досвід й розкрити свій творчий потенціал.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Психологічна підтримка відіграє вирішальну роль для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), адже вони стикаються з великими емоційними, соціальними та психологічними викликами.

Бібліотека стала для ВПО не просто місцем волонтерства чи культурного дозвілля, але й справжнім центром психологічної підтримки. Вона допомагає переселенцям впоратися з викликами, побудувати нове життя та знайти відчуття спільноти навіть у найважчі часи. Це яскравий приклад того, як суспільні установи можуть підтримувати населення в кризових умовах, створюючи можливості для соціального та емоційного відновлення.

Список використаних джерел.

1. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та Достконфліктний період: метод. рек. / заг. ред. Панок В.Г., Левченко К.Б. Київ : МЖІ «Ла Страда-Україна». 2014. 84 с.
2. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛІД. 2018. 160 с.

References:

1. Social'no-pedagogichna ta psihologichna robota z dit'my u konfliktnyj ta Dostkonfliktnyj period: metod. rek. (2014). [Social-Pedagogical and Psychological Work with Children During Conflict and Post-Conflict Periods]. / zag. red. Panok V.G., Levchenko K.B. Kyi'v : MZhl «La Strada-Ukrain»». 84 s. [in Ukrainian].
2. Tytarenko T.M. (2018). Psihologichne zdorov'ja osobystosti: zasoby samodopomogy v umovah tryvaloї travmatyzacii': monografija. [Psychological Health of the Individual: Self-Help Methods in Conditions of Prolonged Trauma]. Nacional'na akademija pedagogichnyh nauk Ukrainy, Instytut social'noi' ta politychnoi' psihologii'. Kropyvnyč'kyj : Imeks-LID. 160 s. [in Ukrainian].

Олена Мельман

здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Неля Швець

здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник: **Сташук О.О.**,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри психології та соціальної роботи,
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ

У тезах доповіді презентована підбірка найбільш поширених в практиці соціальної роботи форм та методів роботи з військовослужбовцями та їхніми родинами.

Ключові слова: соціальна підтримка, форми, методи, військовослужбовці.

The abstract of the report presents a selection of the most common forms and methods of working with military personnel and their families in social work practice.

Keywords: social support, forms, methods, military personnel.

Актуальність дослідження визначається необхідністю забезпечення всебічної підтримки та допомоги військовослужбовцям, які виконують свій державний обов'язок, а також їхніх сімей, які часто залишаються без належного захисту.

У складних соціально-психологічних умовах військовослужбовці, покликані захищати державу, самі потребують соціального захисту і допомоги. Вони стикаються з фізичними, психічними та соціальними викликами, які можуть бути зумовлені участю у бойових діях, адаптацією до цивільного життя після завершення служби і наслідками воєнних конфліктів для їхніх близьких. Військовослужбовці потребують захисту своїх прав і в проведенні виховно-адаптаційних і культурно-рекреаційних заходів [1].

Важливість підтримки цієї категорії клієнтів саме засобами соціальної роботи впливає з самої сутності цієї науково-практичної галузі. Згідно з визначенням Міжнародної федерації соціальних працівників та міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, соціальна робота є заснованою на практиці професією, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Саме тому можна говорити, що успішна соціальна робота у цій сфері сприяє покращенню психоемоційного стану, соціальній адаптації та підвищенню якості життя військових та їхніх рідних [4]. Відтак постає питання щодо ефективних засобів соціальної підтримки, якими може володіти та реалізовувати у фаховій діяльності соціальний працівник.

Мета: презентувати результати пошуку найбільш поширених форм і методів роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями.

Основні результати дослідження. Спираючись на результати досліджень О. Агаркова, Д. Арабаджієва, Т. Єрохіна, В. Кузьміна, І. Мещан, В. Попович [1], Т. Семигіної [4] та інших, а також на Закони України «Про ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» ми узагальнили форми та методи, які найбільш часто використовуються в соціальній роботі з клієнтами досліджуваної групи.

До форм соціальної підтримки відносимо:

- 1) *Фінансова підтримка*, яка включає надання грошових виплат, допомоги, пенсій, компенсацій за втрату працездатності або життя, а також різноманітних пільг. Наприклад, держава може надавати допомогу в разі поранення, а також виплати для підтримки родин загиблих військовослужбовців.
- 2) *Юридична підтримка*, яка включає консультації та правову допомогу для військових та їхніх сімей щодо прав, пільг,

соціальних гарантій, а також допомогу у випадку порушення їхніх прав. Це може бути допомога у вирішенні питань пенсійного забезпечення, компенсацій, трудових відносин тощо.

- 3) *Психологічна підтримка*, яка включає допомогу у подоланні стресових ситуацій, наслідків бойових дій (ПТСР), а також у адаптації до цивільного життя. Це можуть бути індивідуальні або групові консультації з психологами, надання кризових інтервенцій або реабілітація.
- 4) *Медична підтримка*, яка охоплює надання медичних послуг військовослужбовцям, а також їхнім родинам. Включає лікування, реабілітацію, а також психологічну та фізичну реабілітацію після травми і поранень. Програмами охоплюються ветерани війни, люди, що отримали травми під час служби, та їхні родини.
- 5) *Соціально-педагогічна підтримка*, яка включає роботу з дітьми військовослужбовців, допомогу у вихованні, а також надання освітніх послуг для родин військових. Це може бути допомога у виборі навчальних закладів для дітей, організація підготовки до школи або додаткових курсів для родин.
- 6) *Соціальна підтримка на рівні громадських організацій*, яка включає допомогу від волонтерських організацій, благодійних фондів, об'єднань ветеранів війни. Це можуть бути різні програми допомоги для військових і їхніх родин, наприклад, надання гуманітарної допомоги, організація заходів відпочинку та реабілітації.
- 7) *Житлова підтримка*, яка включає надання житла або компенсацій за оренду для військовослужбовців і їхніх родин, а також надання допомоги у вирішенні житлових питань. Держава може надавати субсидії для забезпечення військових житлом, або ж пільги для придбання власного житла.

До методів соціальної підтримки відносимо:

- 1) *Індивідуальні методи роботи*. Соціальні працівники використовують індивідуальний підхід до кожного військовослужбовця чи члена його родини, вивчаючи їхні потреби та проблеми і пропонуючи найбільш ефективні способи підтримки. Це включає психологічні консультації, підбір допомоги з урахуванням особливостей кожного випадку.
- 2) *Групові методи роботи* застосовуються для підтримки груп людей, які мають схожі проблеми чи потреби. Це можуть бути групи військовослужбовців, ветеранів або членів родин, які пройшли через бойові дії. Включає групові заняття з

психологами, терапевтичні групи, обговорення проблем та обмін досвідом.

- 3) *Методи консультативних бесід.* Один з основних методів соціальної підтримки, що включає надання професійних консультацій з різних питань: правових, психологічних, медичних та фінансових. Це може бути як індивідуальне, так і групове консультування.
- 4) *Методи кризового втручання.* Застосовуються в разі необхідності надання допомоги в екстрених ситуаціях. Кризові ситуації можуть включати втрату родича на фронті, поранення, стрес або важку психологічну травму. Це може включати термінову психологічну підтримку, організацію медичної допомоги або допомогу в забезпеченні родини.
- 5) *Методи інформування та навчання.* Включають надання інформації про права, пільги, соціальні гарантії та можливості для військовослужбовців і їхніх родин. Також включають навчання родин військовослужбовців, особливо в умовах розлуки, психологічним і соціальним аспектам адаптації.
- 6) *Методи комплексної реабілітації.* Включають методи фізичної та психологічної реабілітації військовослужбовців, які отримали поранення або травми. Це може бути організація спеціальних процедур, психотерапевтичних сеансів, реабілітаційних програм. Реабілітація може також передбачати методи адаптації до цивільного життя та сприяння у пошуку роботи.
- 7) *Методи інтеграції в громадське життя.* Включають допомогу військовослужбовцям у відновленні їх соціальних зв'язків після служби, допомогу у пошуку роботи, навчанні та адаптації в цивільному суспільстві. Це також включає надання волонтерських та інших громадських програм, що сприяють реінтеграції.

Висновки. Форми і методи соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх родин мають бути комплексними та інтегрованими, спрямованими на задоволення всіх основних потреб цієї категорії клієнтів соціальної роботи. Вони включають широкий спектр послуг, від фінансової та юридичної підтримки до психологічної допомоги та реабілітації, і можуть значно полегшити процес адаптації, як під час служби, так і після її завершення.

Соціальна робота з військовослужбовцями базується на принципах гуманності, індивідуального підходу та дотримання прав людини. Основною її метою є забезпечення фізичного, психологічного та соціального благополуччя як самих військових, так і членів їхніх родин.

Список використаних джерел

1. Агарков О. А., Арабаджієв Д. Ю., Єрохіна Т. В., Кузьмін В. В., Мещан І. В., Попович В. М. Технології соціальної роботи : навч. посібн. для студ. Київ : Вид-во Освіта, 2022. 300 с.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України (Введено в дію Постановою ВР № 3552-XII від 22.10.93, ВВР, 1993, № 45, ст. 426) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата перегляду: 10.03.2025)
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України (Введено в дію Постановою ВР № 2012-XII від 20.12.91, ВВР, 1992, № 15, ст.191) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата перегляду: 10.03.2025)
4. Семігіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с.

References:

1. Agarkov, O. A., Arabadzhiyev, D. Ju., Jerohina, T. V., Kuz'min, V. V., Meshhan, I. V., Popovych, V. M. (2022). *Tehnologii' social'noi' roboty : navch. posibn. dlja stud.* [Social Work Technologies: A Study Guide for Students]. Kyi'v : Vyd-vo Osvita., 300 s. [In Ukrainian].
2. Pro status veteraniv vijny, garantii i'h social'nogo zahystu. Zakon Ukrai'ny [On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection: Law of Ukraine]. (Vvedeno v diju Postanovuju VR № 3552-XII vid 22.10.93, VVR, 1993, № 45, st. 426) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (data peregljadu: 10.03.2025). [In Ukrainian].
3. Pro social'nyj i pravovyj zahyst vijs'kovosluzhbovciv ta chleniv i'h simej : Zakon Ukrai'ny [On the Social and Legal Protection of Military Personnel and Their Family Members: Law of Ukraine]. (Vvedeno v diju Postanovuju VR № 2012-XII vid 20.12.91, VVR, 1992, № 15, st.191) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (data peregljadu: 10.03.2025). [In Ukrainian].
4. Semygina, T. V. (2020). *Suchasna social'na robota.* [Modern Social Work]. Kyi'v : Akademiya praci, social'nyh vidnosyn ta turyzmu. 275 s. [In Ukrainian].

Юрій Мосаєв

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології та соціальної роботи КЗВО

«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ

Анотація. В роботі досліджено соціально-психологічні проблеми соціальної реінтеграції ветеранів та шляхи вдосконалення соціальної адаптації ветеранів до умов цивільного життя через отримання психологічної допомоги та гармонізації власних професійних навичок через інноваційні технології професійної та соціально-психологічної реабілітації.

Abstract. The paper explores the socio-psychological issues related to the social reintegration of veterans and the ways to improve their social adaptation to civilian life through the provision of psychological support and the harmonization of their professional skills using innovative technologies for professional and socio-psychological rehabilitation.

Проблеми соціальної реінтеграції ветеранів війни та демобілізованих осіб є надзвичайно важливими та актуальними в сучасних суспільствах, де конфлікти залишають тривалі соціальні та психологічні наслідки для тих, хто повертається з фронту. Зазначеною проблемою сьогодні опікуються фахівці більш ніж 25 Центрів ветеранського розвитку по всій країні. Зазначені центри базуються в передових закладах вищої освіти. З кожним місяцем мережа зазначених закладів, тільки розширюється, зважаючи на актуальність проблем, які актуалізуються в житті ветеранів війни та демобілізованих осіб. Крім національної мережі центрів ветеранського розвитку, проблемами соціальної реінтеграції ветеранів займаються десятки громадських організацій. Незважаючи на збільшення кількості суб'єктів, що займаються соціальною реінтеграцією ветеранів, у майбутньому потреба у цій допомозі буде збільшуватись через масове повернення ветеранів та демобілізованих осіб до цивільного життя.

Після повернення з війни багато ветеранів стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) після участі в бойових діях. Це може виражатися в тривожних розладах, депресії, агресії, постійному відчутті небезпеки. Бажання уникати соціальних контактів або, навпаки, агресивні реакції на певні стимули можуть бути серйозними бар'єрами для реінтеграції [1]. На сьогодні значною проблемою є не відсутність кваліфікованих психологів, що готові надати відповідну допомогу ветеранам і демобілізованим особам, а те, що через особливості розвитку психологічної культури ветерани

та демобілізовані особи не вважають за можливе користуватися послугами психолога та інших спеціалістів, що займаються проблемами соціальної реінтеграції ветеранів та демобілізованих осіб.

Зазначений ракурс основної проблеми в наданні реінтеграційних послуг має кілька соціальних та соціально-психологічних аспектів. Крім вже згаданого нами соціокультурного фактора, що проявляється у загальному низькому рівні психологічної культури населення та має загальну тенденцію до покращення результату якої нам на сьогодні не є помітними у короткостроковій перспективі і є інші значні фактори впливу. Серед таких слід виділити гендерний аспект. У багатьох культурах, включаючи українську, існує глибоко вкорінений стереотип, що чоловік повинен бути «сильним», «незламним» і «не просити допомоги». Ці стереотипи підкріплюються як традиційними уявленнями про роль чоловіка у суспільстві, так і військовою культурою, де особи, які демонструють слабкість або емоційну вразливість, можуть бути сприйняті як менш гідні або не здатні виконувати свою роль. Зазначені уявлення можуть змушувати чоловіків уникати звернення за психологічною допомогою через страх, що їх сприйматимуть як слабких або не здатних впоратися з власними проблемами. Замість того, щоб шукати допомогу, чоловіки можуть намагатися «пережити» стресові ситуації самостійно, що з часом призводить до накопичення травм, як психологічних, так і фізичних.

Військові чоловіки, особливо ті, хто пережив бойові дії, часто відчують сильну потребу підтримувати свою репутацію «героя». У разі звернення за допомогою до психолога може виникнути страх, що це поставить під сумнів їхній статус як сильного воїна або чоловіка. Вони можуть відчувати сором за те, що мають труднощі з адаптацією до мирного життя, і вважають, що це є проявом слабкості або некомпетентності. У контексті військової служби, де цінуються фізична сила, витривалість і здатність до витримки, психологічна допомога може сприйматися як щось непотрібне або навіть ганебне. Це ще більше погіршує ситуацію, адже недостатність підтримки з боку соціуму та військової системи може призводити до ще глибших психологічних проблем, таких як депресія, тривожні розлади чи навіть суїцидальні нахили.

Чоловіки, як правило, частіше стикаються з соціальними обмеженнями щодо прояву емоційності, що може ускладнити їх здатність справлятися з внутрішнім стресом. Вони часто не мають достатньо соціальних моделей для здорового вираження своїх емоцій чи розмов про свої переживання. Військовий досвід лише посилює ці труднощі: більшість військових, особливо в зоні

бойових дій, навчаються подавляти емоції, щоб діяти ефективно в екстремальних умовах. Після демобілізації це вміння «не виявляти емоцій» часто трансформується в невміння справлятися з глибокими переживаннями. Військові можуть відчувати, що вони більше не мають права на слабкість, і це призводить до внутрішнього конфлікту між потребою в підтримці та соціальними обмеженнями, що заважають її пошуку.

Ще одним важливим аспектом є незнання або недовіра до психологічних послуг. В Україні та в інших пострадянських країнах психологічні послуги до недавнього часу не користувалися популярністю, а звернення до психолога часто вважалося ознакою слабкості. Хоча ситуація поступово змінюється, багатьом чоловікам, особливо тим, хто пережив бойові дії, може бути важко зрозуміти, що психологічна допомога – це не про «слабкість», а про збереження психічного здоров'я та адаптацію до мирного життя.

Ветерани, які повертаються до сімейного життя, можуть стикаються з додатковими труднощами. Традиційно в багатьох культурах чоловіки виконують роль «голови сім'ї», що вимагає від них бути фінансово забезпеченими та емоційно стійкими. Це може створювати додатковий тиск на ветеранів, адже вони бояться, що звернення за допомогою до психолога може ослабити їхню роль як опори для родини. Вони також можуть побоюватися, що їхні близькі не зрозуміють або не підтримають їхнє рішення звернутися за допомогою.

Вище описані нами проблеми соціальної реінтеграції мають не тільки психологічну, але й соціальну основу тому їх прояви є значними та багатоаспектними. Незважаючи на важливість психологічних проблем з якими перетинаються ветерани і ветеранки у сучасному суспільстві важливу роль продовжують відігравати проблеми професійної реалізації ветеранів у цивільному житті. Контент аналіз спеціалістів, що опікуються ветеранською політикою засвідчує їх диференціацію на два табори. Представники першої когорти вважають, що повернення великої кількості ветеранів до цивільного життя спричинить загострення соціальних відносин через підвищення рівня конфліктності так як ветерани війни будуть прагнути відновлення соціальної справедливості та підвищення соціальної ролі ветеранів у більшості інституційних процесів. Протилежна точка зору експертів свідчить про підвищення соціальної апатії, що може спричинити спалах соціальної аномії і через це маргіналізації ветеранів та демобілізованих осіб. Зважаючи на це ми можемо зробити припущення, що зазначена проблема у обох випадках буде стосуватися ринку праці. Тому саме професійна реабілітація повинна стати «двигуном» для активації соціальної

реінтеграції ветеранів [2]. Реалізуючи власний професійний потенціал ветерани та демобілізовані особи отримують можливість суттєво прискорити та підвищити якість власної адаптації до умов цивільного життя.

В той же час не слід відкидати можливості використання в процесі соціальної реінтеграції не традиційних соціальних технологій. Серед таких ми імплементуючи та екстраполюючи досвід Центру ветеранського розвитку «Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії» пропонуємо використовувати засоби гарденотерапії, що крім реабілітаційного ефекту дає можливість реалізуватися ветеранам у сфері аграрного підприємництва та театралізованих засобів, що дає можливість відновлення власного особистісного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Мосаев Ю. В. Актуалізація психологічних розладів під час воєнного стану та їх вплив на психіку військових та цивільних (2024). Гуманітарні аспекти глобальних соціальних процесів : монографія / Міжнародна академія соціально-правових наук та публічного управління. Світ, Словацька Республіка, С. 51–61.
2. Позднякова-Кирбят'єва, Е. Г. Особливості реалізації програм професійної реабілітації ветеранів на національному та регіональному рівнях (2024). Проблеми розвитку соціологічної теорії. Війна, насильство та суспільні порядки : матеріали ХХ ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1–2 грудня 2023 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології. Київ : Наукова столиця, 2024. С. 188–191.

References:

1. Mosajev, Ju. V. (2024). Aktualizacija psihologichnyh rozladiv pid chas vojenного станu ta i'h vplyv na psyhiku vijs'kovyх ta cyvil'nyh. Gumanitarni aspekty global'nyh social'nyh procesiv : monografija [Actualization of Psychological Disorders During Martial Law and Their Impact on the Mental Health of Military Personnel and Civilians]. Mizhnarodna akademija social'no-pravovyh nauk ta publichnogo upravlinnja. Svit, Slovac'ka Respublika, С. 51–61. [In Ukrainian].
2. Pozdnjakova-Kyrbjat'jeva, E. G. (2024). Osoblyvosti realizacii' program profesijnoi' rehabilitacii' veteraniv na nacional'nomu ta regional'nomu rivnjah. Problemy rozvytku sociologichnoi' teorii'. [Peculiarities of Implementing Veterans' Professional Rehabilitation Programs at the National and Regional Levels]. Vijnа, nasyt'stvo ta suspil'ni porjadky : materialy HX juvilejnoi' Mizhnarodnoi' nauko-vo-praktychnoi' konferencii' (m. Kyi'v, 1–2 grudnja 2023 r.) Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka, fakul'tet sociologii'. Kyi'v : Naukova stolycja. S. 188–191. [In Ukrainian].

Оксана Палилюлько

кандидат історичних наук, викладач кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
e-mail: Palelulko1980@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглянуто особливості соціально-психологічної соціалізації молоді в умовах воєнного стану. Проаналізовано чинники, які впливають на адаптацію молодих людей до нових соціальних реалій, а також окреслено напрями підтримки їхньої громадянської активності та психічного благополуччя.

Ключові слова: молодь, соціалізація, війна, адаптація, соціальна активність, психологічна підтримка, медіаграмотність, громадянська ідентичність

Abstract. The article examines the features of socio-psychological socialization of youth under martial law. It analyzes the factors influencing young people's adaptation to new social realities and outlines directions for supporting their civic engagement and mental well-being.

Keywords: youth, socialization, war, adaptation, social activity, psychological support, media literacy, civic identity

Постановка проблеми. Сучасна соціально-політична ситуація в Україні, зумовлена тривалим військовим станом, істотно впливає на всі аспекти життя населення, зокрема на процес соціалізації молоді. Молодь, як одна з найуразливіших соціальних груп, переживає низку психологічних, емоційних та соціальних змін, що пов'язані з нестабільністю, втратою почуття безпеки, вимушеним переміщенням, втратою близьких, змінами в освітньому середовищі тощо. В умовах військових дій формуються нові соціальні ролі, моделі поведінки та ціннісні орієнтири, які значною мірою впливають на формування особистості молодої людини.

Соціально-психологічна соціалізація в умовах війни стає надзвичайно складним і багатограним процесом, оскільки вона вимагає не лише адаптації до нових соціальних умов, а й подолання посттравматичних проявів, збереження внутрішньої цілісності особистості та формування стійких моделей конструктивної поведінки. Окрім того, порушення традиційних соціальних механізмів (сім'я, освіта, спільноти за інтересами тощо) зумовлює потребу в нових підходах до супроводу молоді у процесі її соціалізації.

Незважаючи на активізацію наукових досліджень у галузі психології війни, зокрема травматичного досвіду, питання соціально-психологічної соціалізації молоді в умовах воєнного стану залишається недостатньо вивченим. Актуальність цієї проблеми зумовлена необхідністю розробки ефективних механізмів підтримки молодих людей, які стикаються з викликами військового часу, задля збереження їхнього психічного здоров'я, соціальної активності та громадянської позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юрченко В.І. у статті «Проблеми соціалізації дітей і молоді в умовах інформаційної війни» досліджує вплив інформаційної агресії на процес соціалізації молоді, підкреслюючи, що в умовах гібридної війни інформаційні атаки можуть суттєво змінювати світогляд та поведінку молодих людей, що потребує розробки нових підходів до їхньої соціалізації. Жижко О.А та Сауседо М.Б. у матеріалах ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства» обговорюють теоретико-методологічні та практичні питання розвитку гуманітарного знання, зокрема в контексті адаптації молоді до кризових умов. Савченко С.В. у публікації «Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України» аналізує процеси соціалізації молоді в умовах гібридної війни, зосереджуючи увагу на впливі воєнних дій на формування особистості та соціальних ролей молодих людей. Караман О. у статті «Напрями і зміст діяльності університету в умовах гібридної війни на Сході України» аналізує роль вищих навчальних закладів у процесі соціалізації студентської молоді під час гібридної війни, підкреслюючи необхідність адаптації освітніх програм до нових реалій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості соціально-психологічної соціалізації молоді в умовах військового стану, визначити чинники, що впливають на цей процес, а також розробити практичні рекомендації щодо підтримки молоді з метою сприяння її успішній адаптації та інтеграції в суспільство в умовах соціальних криз і воєнних викликів.

Виклад основного матеріалу. В умовах військового стану процес соціально-психологічної соціалізації молоді набуває особливих рис, зумовлених впливом екстремальних обставин на формування особистості. Дослідження показують, що молоді люди, які переживають воєнні конфлікти, часто стикаються з необхідністю швидкої адаптації до нових реалій, що включає зміну соціальних ролей, перегляд ціннісних орієнтацій та набуття нових навичок виживання в кризових ситуаціях.

Важливим аспектом є вплив інформаційної війни на процес соціалізації. Молодь стає об'єктом інформаційних атак, які можуть спотворювати реальність та формувати хибні уявлення про події. Це підкреслює необхідність розвитку критичного мислення та медіаграмотності серед молодих людей для протидії дезінформації та маніпуляціям [2].

Крім того, економічна нестабільність, спричинена військовими діями, впливає на економічну соціалізацію молоді. Умови воєнного часу змушують молодих людей переглядати свої економічні пріоритети, адаптуватися до нових ринкових умов та шукати альтернативні шляхи професійної реалізації.

Соціальна активність молоді в умовах воєнного стану також зазнає трансформацій. Багато молодих людей долучаються до волонтерської діяльності, громадських ініціатив та інших форм соціальної участі, що сприяє їхній інтеграції в суспільство та формуванню громадянської відповідальності [1, с. 403].

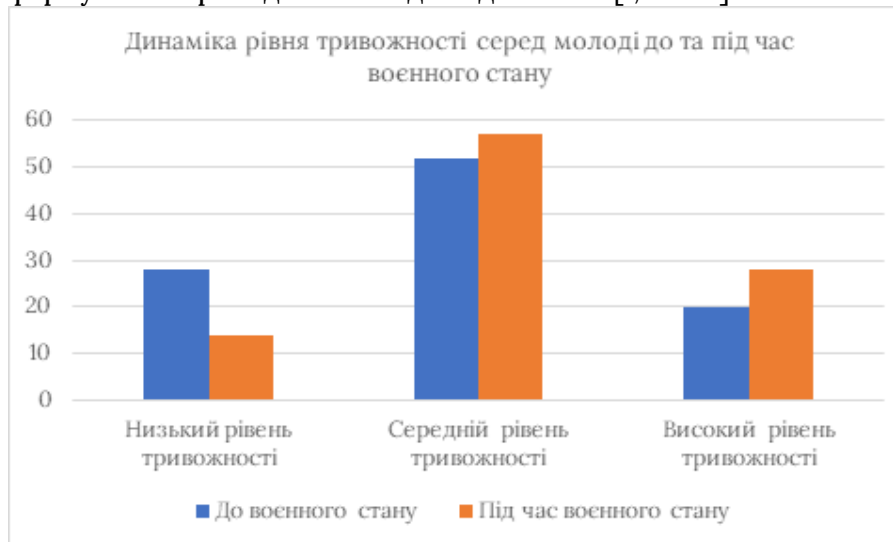

Рис. 1. Динаміка рівня тривожності серед молоді до та під час воєнного стану

Загалом, військовий стан створює унікальні умови для соціально-психологічної соціалізації молоді, що вимагає від них гнучкості, стійкості та активної участі в суспільному житті для подолання викликів та сприяння відновленню та розвитку суспільства.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що соціально-психологічна соціалізація молоді в умовах військового

стану є складним і багаторівневим процесом, що охоплює як індивідуальні, так і суспільні зміни. Молоді люди змушені адаптуватися до нових умов життя, реагувати на психологічні та інформаційні виклики, переосмислювати свої цінності та життєві орієнтири. Воєнна ситуація активізує в молодіжному середовищі нові форми соціальної взаємодії, що включають волонтерство, громадянську участь, підтримку вразливих категорій населення. Водночас загострюються потреби у психологічній підтримці, медіаграмотності та розвитку соціальної стійкості, що є критично важливими для збереження цілісності особистості та забезпечення її повноцінної інтеграції в суспільство

Подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на вивчення механізмів психологічної адаптації молоді до умов затяжної кризи, особливостей формування громадянської ідентичності в умовах воєнного конфлікту, розробку психолого-педагогічних програм підтримки для молоді, зокрема в системі освіти. Перспективним напрямом дослідження є також вивчення трансформації міжособистісної взаємодії молоді, зокрема в онлайн-середовищі, а також аналіз ролі культурних, інформаційних та освітніх чинників у формуванні конструктивних моделей соціалізації в умовах невизначеності та загрози.

Список використаних джерел:

1. Савастін, А., Хлівнюк, Т. П. Вплив воєнного стану на мотивацію до соціально-активної поведінки студентської молоді. Матеріали до 80-ої студентської наукової конференції: матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 25 квітня 2024 року). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2024, С. 403.
2. Юрченко В.І. Проблеми соціалізації дітей і молоді в умовах інформаційної війни. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/>.

References:

1. Savastin, A., & Hlivnjuk, T. P. (2024). Vplyv vojenного станu na motyvaciju do social'no-aktyvnoi' povedinky students'koi' molodi. [The Impact of Martial Law on the Motivation for Socially Active Behavior of Student Youth]. *Materialy do 80-oї' students'koi' naukovoї' konferencії: materialy nauk.-prakt. konf.* (Odesa, 25 kvitnja 2024 roku). Odesa: ONU imeni I. I. Mechnykova. 403. [in Ukrainian].
2. Jurchenko, V.I. Problemy socializacii' ditej i molodi v umovah informacijnoi' vijny. [Problems of Socialization of Children and Youth in the Conditions of Information Warfare]. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/>. [in Ukrainian].

Надія Пещанюк

викладач вищої категорії,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

e-mail: peshchaniukn.o@ukr.net

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У ФОРМУВАННІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МОЛОДІ

Анотація. У статті досліджується вплив соціальної підтримки на формування стресостійкості молоді. Розглядаються різні форми соціальної підтримки, зокрема емоційна, інформаційна та інструментальна, та їхній внесок у зниження рівня стресу та покращення адаптації молодих людей до життєвих викликів. Підкреслюється, що ефективність соціальної підтримки залежить від її якості та відповідності індивідуальним потребам. Наголошується на необхідності подальших досліджень механізмів впливу соціальної підтримки на стресостійкість молоді та розробки програм, спрямованих на зміцнення соціальних зв'язків і підвищення здатності молодих людей ефективно використовувати ресурси соціальної підтримки для подолання стресу та збереження психологічного благополуччя.

Ключові слова: соціальна підтримка, стресостійкість, молодь, емоційна підтримка, інформаційна підтримка, інструментальна підтримка, адаптація, психологічне благополуччя..

Abstract. The article examines the impact of social support on the formation of stress resistance in youth. Various forms of social support, including emotional, informational, and instrumental, and their contribution to reducing stress levels and improving young people's adaptation to life challenges are considered. It is emphasized that the effectiveness of social support depends on its quality and alignment with individual needs. The necessity of further research into the mechanisms of social support's influence on youth stress resistance and the development of programs aimed at strengthening social connections and enhancing young people's ability to effectively utilize social support resources to overcome stress and maintain psychological well-being is highlighted.

Keywords: social support, stress resistance, youth, emotional support, informational support, instrumental support, adaptation, psychological well-being.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціальних трансформацій, інформаційного перевантаження, нестабільності та зростання кількості життєвих викликів молодь дедалі частіше стикається зі стресовими ситуаціями, які негативно впливають на її психоемоційний стан, здатність до адаптації та ефективного

функціонування в суспільстві. Особливої актуальності набуває питання формування стресостійкості як важливої якості особистості, що забезпечує збереження внутрішньої рівноваги, конструктивну поведінку в умовах тиску та швидку адаптацію до змін.

У цьому контексті важливу роль відіграє соціальна підтримка – сукупність матеріальних, емоційних, інформаційних та інших ресурсів, які надаються молодій людині з боку найближчого соціального оточення (родини, друзів, педагогів, однолітків, соціальних інституцій тощо). Наявність або відсутність такої підтримки суттєво впливає на рівень стресостійкості, формування почуття безпеки, довіри до світу й віри у власні сили.

Попри значну кількість досліджень у сфері психології стресу та соціальної підтримки, залишається недостатньо вивченим механізм впливу різних видів соціальної підтримки на розвиток стресостійкості саме в молодіжному середовищі. Нагальною є потреба у визначенні оптимальних форм і джерел підтримки, що сприяють підвищенню здатності молодих людей протистояти життєвим труднощам, зберігаючи психічне здоров'я та активну соціальну позицію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема стресостійкості особистості та її взаємозв'язок із соціальною підтримкою є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. В українській науці значний внесок у вивчення стресостійкості молоді зробили такі внески: розгляд стійкості як особливу організацію існування особистості, що забезпечує максимально ефективне її функціонування; вивчення стресостійкості у взаємозв'язку з психологічною безпекою та культурою, розглядаючи їх як єдину функціональну психічну систему «сталого розвитку особистості»; визначення психологічної стійкості як складне системне утворення, що включає здатність до самореалізації, емоційної регуляції та ефективного протистояння зовнішнім впливам.

Зарубіжні дослідники також приділяють значну увагу цій проблематиці. Зокрема, С. Фолкман та Р. Лазарус розробили транзакційну модель стресу та копіngu, яка підкреслює важливість когнітивної оцінки стресових ситуацій та вибору відповідних стратегій подолання. К. Купер, Дж. Грінберг та Л. Леві досліджували стресостійкість у професійному контексті, акцентуючи увагу на факторах робочого середовища та соціальної підтримки.

У контексті ролі соціальної підтримки у формуванні стресостійкості молоді, дослідження показують, що відчуття доступності соціальної підтримки є важливим ресурсом для

подолання стресу, допомагаючи зменшити негативні переживання та полегшити процес адаптації.

Таким чином, аналіз наукових праць свідчить про значущість соціальної підтримки у зміцненні стресостійкості молоді, підкреслюючи необхідність подальших досліджень та розробки практичних рекомендацій у цій сфері.

Мета дослідження. Теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження впливу соціальної підтримки на розвиток здатності молоді протистояти стресовим ситуаціям, а також визначення основних джерел, форм та механізмів соціальної підтримки, що сприяють зміцненню психологічної стійкості особистості в умовах сучасних соціальних викликів.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство характеризується динамічними змінами та численними викликами, які особливо відчутні для молоді. Перехід до дорослого життя супроводжується необхідністю адаптації до нових соціальних, академічних та професійних вимог, що часто стає джерелом стресу. У цьому контексті стресостійкість виступає ключовим чинником, який визначає здатність молоді особистості ефективно справлятися з труднощами та зберігати психологічне благополуччя.

Стресостійкість розглядається як інтегративна властивість особистості, що включає здатність протистояти стресовим факторам, швидко відновлюватися після пережитих труднощів та адаптуватися до нових умов. Формування цієї якості є складним процесом, на який впливає низка факторів, серед яких особливе місце займає соціальна підтримка.

Соціальна підтримка охоплює різні форми допомоги, які індивід отримує від свого оточення: емоційну, інформаційну та інструментальну. Наявність підтримуючих соціальних мереж, таких як сім'я, друзі, колеги, сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню здатності молоді ефективно справлятися з життєвими викликами. Дослідження свідчать, що відчуття доступності соціальної підтримки є важливим ресурсом для подолання стресу, допомагаючи зменшити негативні переживання та полегшити процес адаптації [2].

Важливо підкреслити, що ефективність соціальної підтримки залежить від її якості та відповідності потребам індивіда. Підтримка, яка відповідає очікуванням молоді людини, сприяє зміцненню її стресостійкості та розвитку адаптивних копінг-стратегій. Зокрема, дослідження показують, що соціальна підтримка та психологічні практики відіграють важливу роль у формуванні ефективних стратегій подолання стресу та зниженні ризику розвитку шкідливих звичок.

Аналіз наукових праць свідчить про значущість соціальної підтримки у формуванні стресостійкості молоді, підкреслюючи необхідність подальших досліджень та розробки практичних рекомендацій у цій сфері. Розуміння механізмів впливу соціальної підтримки на стресостійкість сприятиме розробці ефективних програм психологічної допомоги та профілактики стресових розладів серед молоді.

Сучасна молодь стикається з численними стресовими ситуаціями, пов'язаними з навчанням, професійним становленням та особистісним розвитком. У цьому контексті соціальна підтримка відіграє ключову роль у формуванні стресостійкості. Дослідження свідчать, що наявність міцних соціальних зв'язків сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню здатності молодих людей ефективно адаптуватися до складних обставин.

Різні форми соціальної підтримки мають специфічний вплив на стресостійкість. Емоційна підтримка, яка включає прояви співчуття та розуміння, допомагає зменшити негативні емоції та підвищує відчуття власної цінності. Інформаційна підтримка надає необхідні знання та поради для подолання труднощів, тоді як інструментальна підтримка забезпечує конкретну допомогу в розв'язанні проблем. Ці різноманітні аспекти соціальної підтримки сприяють формуванню ефективних копінг-стратегій, що є важливими для стресостійкості молоді [1].

Варто зазначити, що ефективність соціальної підтримки залежить від її якості та відповідності потребам індивіда. Підтримка, яка відповідає очікуванням молодшої людини, сприяє зміцненню її стресостійкості та розвитку адаптивних копінг-стратегій. Зокрема, дослідження показують, що соціальна підтримка та психологічні практики відіграють важливу роль у формуванні ефективних стратегій подолання стресу та зниженні ризику розвитку шкідливих звичок.

Таким чином, соціальна підтримка є важливим ресурсом у формуванні стресостійкості молоді, сприяючи їхньому психологічному благополуччю та успішній адаптації до життєвих викликів. Розуміння механізмів впливу соціальної підтримки на стресостійкість сприятиме розробці ефективних програм психологічної допомоги та профілактики стресових розладів серед молоді.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Дослідження ролі соціальної підтримки у формуванні стресостійкості молоді підтверджує її значущість як ключового ресурсу для подолання стресових ситуацій. Наявність

підтримуючих соціальних мереж сприяє зниженню рівня стресу та покращенню адаптації молодих людей до життєвих викликів. Різні форми соціальної підтримки, зокрема емоційна, інформаційна та інструментальна, відіграють специфічну роль у зміцненні стресостійкості. Ефективність такої підтримки залежить від її якості та відповідності індивідуальним потребам молоді. Подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на глибше вивчення механізмів впливу соціальної підтримки на стресостійкість, зокрема в умовах сучасних соціальних трансформацій. Важливим є розроблення та впровадження програм, які сприятимуть розвитку та зміцненню соціальних зв'язків серед молоді, а також підвищенню їхньої здатності ефективно використовувати наявні ресурси соціальної підтримки для подолання стресу та збереження психологічного благополуччя.

Список використаних джерел:

1. Афанасенко Л., Мартинюк І., Омельченко Л., Шамне А., Шмаргун В., Яшник С. Психологія стресостійкості студентської молоді / за заг. ред. В. Шмаргуна. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с
2. Руденок А.І., Логвіна О.А., Ісак Г.В. Стресостійкість як ключова психологічна характеристика професійного становлення молодих фахівців. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/65-2024/41.pdf>

References:

1. Afanasenko, L., Martynjuk, I., Omel'chenko, L., Shamne, A., Shmargun, V., & Jashnyk, S. Psychologija stresostijkosti students'koi' molodi [Psychology of Stress Resilience among University Students]. / za zag. red. V. Shmarguna. K.: Vydavnychyj centr NUBiP Ukraïny, 2018. 198 s. [in Ukrainian].
2. Rudenok, A.I., Logvina, O.A., & Isak, G.V. Stresostijkist' jak kljuchova psyhologichna harakterystyka profesijnogo stanovlennja molodyh fahivcivju. [Stress Resilience as a Key Psychological Characteristic in the Professional Development of Young Specialists]. Retrieved from: <http://habitus.od.ua/journals/2024/65-2024/41.pdf> [in Ukrainian].

Анна Саноян

спеціаліст вищої категорії, викладач, практичний психолог,
Відокремлений структурний підрозділ «Донецький фаховий коледж
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля»,
anna4622@ukr.net

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду арт-терапії як ефективного інструменту психологічної підтримки в умовах воєнного конфлікту. Аналізуються наукові підходи до використання арт-терапевтичних методів для роботи з травмованими особами, дітьми, внутрішньо переміщеними особами. Розглядаються основні техніки арт-терапії та їх вплив на емоційний стан людини.

Ключові слова: арт-терапія, психологічна підтримка, війна, травма, психічне здоров'я.

Abstract. The article examines art therapy as an effective tool for psychological support in the context of armed conflict. It analyzes scientific approaches to the use of art therapy methods in working with traumatized individuals, children, and internally displaced persons. The main techniques of art therapy and their impact on a person's emotional state are considered.

Keywords: art therapy, psychological support, war, trauma, mental heal.

Вступ. Війна спричиняє глибокі психологічні травми у різних груп населення. Постійний стрес, втрати, вимушене переселення та насилля призводять до розвитку тривожних розладів, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). В умовах війни традиційні психотерапевтичні підходи можуть бути недоступними або неефективними. Це обумовлює необхідність альтернативних методів роботи з травмою. Арт-терапія є одним із таких підходів, що поєднує творчість та психотерапевтичний вплив. Її актуальність зумовлена тим, що основна мета цього підходу – не навчання конкретному виду мистецтва, а надання особистості можливості самовираження. Завдяки спеціально підібраним арт-терапевтичним методам людина може позбутися негативних емоцій, поділитися власними переживаннями та, як результат, покращити свій психоемоційний стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Арт-терапія як метод роботи з психологічними травмами активно досліджується впродовж останніх десятиліть. Наукові дослідження доводять, що творчий процес сприяє зниженню рівня стресу та покращенню

психоемоційного стану людини. У фундаментальному дослідженні Дж.Рубін «Підходи до арт-терапії: теорія і техніка» («Approaches to Art Therapy: Theory and Technique») виокремлено основні підходи до розуміння арт-терапії у сучасній західній науці, а саме:

- психодинамічний (psychodynamic approach);
- гуманістичний (humanistic approach);
- оцінювальний (contemplative approach);
- когнітивний і нейронауковий (cognitive and neuroscience approaches);
- системний (systemic approach);
- інтегративний (integrative approach) [1, с.9-12].

Метою нашого дослідження є проаналізувати можливості використання арт-терапії як інструменту психологічної підтримки під час війни, визначити основні методи та їхню ефективність для різних груп населення.

Виклад основного матеріалу. Арт-терапія є потужним інструментом психологічної підтримки, який поєднує творчий процес із психотерапевтичним впливом. Вона допомагає знизити рівень стресу, подолати емоційні труднощі та відновити почуття контролю над власним життям. Основна перевага арт-терапії полягає в тому, що вона не вимагає вербального самовираження, що особливо важливо для осіб, які пережили глибокі психологічні травми.

Арт-терапевтичні методи поділяються на кілька основних напрямів: образотворча терапія (малювання, ліплення, колажі); музикотерапія (прослуховування або створення музики); драматерапія (рольові ігри, імпровізація, театральні постановки); тілесно-орієнтовані практики (танцювально-рухова терапія, робота з тілом); бібліотерапія (читання та написання текстів, поезія).

Діти та підлітки є однією з найбільш вразливих категорій під час війни. Вони можуть не мати достатнього словникового запасу або емоційної зрілості для вербального вираження своїх почуттів. Використання арт-терапії допомагає дитині опосередковано висловити страхи, переживання та надії.

Основні техніки роботи з дітьми та підлітками:

- Малюнок безпечного місця – дитина зображає місце, де вона почувається у безпеці, що допомагає стабілізувати її емоційний стан.
- Казкотерапія – створення історій, де дитина може символічно відреагувати на свої страхи та переживання.
- Пісочна терапія – робота з піском допомагає відновити почуття контролю та впевненості у власних силах.

Вимушене переселення пов'язане з втратою дому, соціальних зв'язків і почуття стабільності. У людей, які змушені покинути свої домівки, часто спостерігаються високий рівень стресу, почуття невизначеності та тривоги. Арт-терапія допомагає їм знайти внутрішню рівновагу та адаптуватися до нових умов.

Методи арт-терапії для осіб, які є переселенцями:

- Колаж «Мое майбутнє» – створення візуального зображення бажаного майбутнього сприяє відновленню почуття надії.
- Малювання сімейних зв'язків – допомагає зберегти почуття єдності навіть у розлуці.
- Музикотерапія – прослуховування або створення музики допомагає зняти емоційну напругу.

Жінки, які зазнали насильства або втратили близьких, переживають значний рівень емоційного виснаження та тривоги. У таких випадках арт-терапія допомагає опрацювати травматичний досвід та знайти внутрішню силу для подальшого життя.

Основні методи арт-терапії для жінок:

- Малювання своїх емоцій – дозволяє візуально виразити складні переживання та знизити рівень стресу.
- Створення масок – методика, що допомагає досліджувати власну ідентичність після травматичного досвіду.
- Тілесно-орієнтована терапія – танцювальні практики сприяють відновленню зв'язку з власним тілом.

Окрім індивідуальної терапії, арт-терапія може бути ефективним засобом роботи із суспільством загалом. Колективні мистецькі ініціативи, такі як створення муралів, вуличні вистави або спільні музичні заходи, сприяють зміцненню соціальних зв'язків та підтримці колективної стійкості.

Приклади колективних арт-проектів під час війни:

- Створення стінописів, що символізують надію та єдність.
- Групові театральні постановки, які дозволяють осмислити пережите.
- Колективне написання книг та поетичних збірок про досвід війни.

Такі ініціативи не лише підтримують психологічний стан окремих людей, а й сприяють загальному відновленню соціальної єдності у воєнний та післявоєнний період.

Ми впевнені, що арт-терапевт повинен добре розуміти мистецькі процеси і це розуміння має бути підкріплено серйозною терапевтичною практикою. Така практика, на думку представників Британської Асоціації Арт-терапевтів можлива, якщо арт-терапевт має досвід роботи з людьми різного віку та соціального статусу, за

різних умов. Наприклад, психотерапевтичні роботи з дорослими, з особами, які мають труднощі з навчанням, у дитячих і молодіжних центрах, у в'язницях, в галузі паліативної допомоги тощо. [2, с.2] За свідченням О.Сороки, у країнах Західної Європи та США кваліфікаційна характеристика арт-терапевта передбачає чутливість до потреб і вражень людини, психічну стабільність, терпимість і терплячість, уважність, вміння підтримувати бесіду, досягати згоди з людьми, вибудовувати гармонійні стосунки, а також почуття гумору, гнучкість, вміння адаптуватися до мінливих обставин навколишньої дійсності, готовність до роботи з представниками різних культур, націй, віросповідань тощо [3, с. 169].

Викладений матеріал дає змогу зробити висновки. Арт-терапія є ефективним інструментом психологічної підтримки для різних груп населення, які постраждали від війни. Вона дозволяє виражати емоції, знижує рівень стресу та сприяє відновленню психічного здоров'я. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку спеціалізованих арт-терапевтичних програм для людей з ПТСР та інших психоемоційних розладів.

Список використаних джерел:

1. Rubin J.A. Approaches to Art Therapy: Theory and Technique. NY: London: Routledge, 2016. 511 p.
2. Art Therapy Information. – London: The British Association of Art Therapists, 2014. 10 p.
3. Сорока О.В. Зарубіжний досвід підготовки арт-терапевтів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип.36. С. 167-170

References:

1. Rubin J.A. (2016). Approaches to Art Therapy: Theory and Technique. NY: London: Routledge., 511 p. [In English].
2. Art Therapy Information. – London: The British Association of Art Therapists, 2014. 10 p. [In English].
3. Сорока О.В. Зарубіжний досвід підготовки арт-терапевтів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип.36. С. 167-170. [In Ukrainian].

Юлія Сидоренко

викладачка психолого-педагогічних дисциплін, голова циклової комісії викладачів психолого-педагогічних дисциплін Комунального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»,
yulisyd2@gmail.com

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ПОДІЙ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ

Анотація. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україні зросла потреба в психосоціальній підтримці осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Дослідження аналізує ефективність сучасних методів соціально-психологічної допомоги, зокрема арт-терапевтичних технік, груп підтримки, методу ненасильницького спілкування та «рівний-рівному».

Ключові слова: соціальна підтримка, психологічна підтримка, соціально-психологічна підтримка, психологічна допомога.

Abstract. With the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine, the need for psychosocial support for individuals in difficult life circumstances has increased. This study analyzes the effectiveness of modern methods of socio-psychological assistance, including art therapy techniques, support groups, the nonviolent communication method, and the «peer-to-peer» approach.

Keywords: social support, psychological support, socio-psychological support, psychological assistance.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україні зросла потреба в психосоціальній підтримці. Втрата близьких, житла, вимушене переселення, обстріли та окупація спричинили сильний дистрес, що негативно впливає на психічне та фізичне здоров'я громадян.

Аналіз сучасних досліджень і наукових публікацій свідчить про значний інтерес до проблеми соціально-психологічної допомоги та підтримки постраждалих від воєнних подій. Зокрема, це питання висвітлюється у працях таких науковців, як А. Бойченко, Л. Залюбовської, Л. Прохоренко, Д. Романовська, М. Слюсаревський, О. Чуйко, В. Шкурко та інших.

Метою дослідження є аналіз та обґрунтування необхідності психосоціальної підтримки осіб, які постраждали внаслідок воєнних подій, з урахуванням соціально-економічних, психолого-педагогічних та біологічних факторів.

Новий підхід до соціальної роботи та психології з вразливими категоріями населення має зосереджуватися на задоволенні їхніх потреб і запобіганні сімейному неблагополуччю. Важливо

враховувати три ключові групи факторів ризику: соціально-економічні (зниження рівня життя, бідність, погіршення умов виховання дітей), психолого-педагогічні (конфлікти в сім'ї, нехтування потребами дітей) та біологічні (фізичні й психічні захворювання, залежності, інвалідність). Без своєчасного втручання ці фактори можуть призвести до складних життєвих обставин, які сім'я не здатна подолати самотійно [2].

Психосоціальна допомога спрямована на надання психологічної підтримки особам, які переживають складні та кризові ситуації, що спричиняють емоційну нестабільність і психологічний дискомфорт. Вона також відіграє важливу роль у сприянні ефективній соціальній адаптації як окремих осіб, так і груп населення до змінюваних соціальних умов.

Психологічна підтримка передбачає психологічну допомогу людині чи групі людей, що знаходяться в складних життєвих обставинах, сприяє налагодженню життя та адаптації в суспільстві [3].

Соціальна підтримка сприяє створенню фізичного та емоційного комфорту, який надає нам наша сім'я, друзі та колеги. Тобто сприяє усвідомленню того, що ми є частиною спільноти людей, які люблять, цінують і піклуються про нас. Соціальну підтримку можуть надавати різні особи та організації, та важливу роль у ній мають фахівці із психічного здоров'я.

Психосоціальна допомога є поняттям, що має спільні риси з психотерапією та соціальною роботою. У широкому розумінні вона розглядається як один із напрямів соціальної роботи, основним завданням якого є надання первинної психологічної підтримки та соціальної допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Крім того, психосоціальна допомога передбачає створення сприятливих умов для ефективної адаптації індивіда до змінених соціальних умов і відновлення його повноцінного функціонування в суспільстві. У вузькому розумінні психосоціальна робота – це діяльність, що має на меті відновлення порушеної психосоціальної рівноваги, на пошук внутрішніх ресурсів особистості та можливостей соціального середовища задля подолання труднощів у важкій життєвій ситуації [4]. Головні цілі психосоціальної допомоги це збільшення кількості соціальних та особистісних можливостей особистості для самотійного розв'язання проблем, які виникають, для подолання перешкод, активізація її творчих, інтелектуальних, особистісних, духовних та фізичних сил, потрібних для виходу з кризи, підтримка самоповаги та віри у власні здібності.

Психологічна допомога передбачає надання психологічної підтримки особам шляхом застосування методів психологічного консультування, психотерапії, реабілітації та інших форм психологічного втручання. Водночас інтеграція методів психології у сферу соціальної роботи є недоцільною, оскільки такі складні професійні напрямки, як психологічне консультування та психотерапія, потребують спеціалізованих знань, професійних навичок і відповідної практичної підготовки.

Оволодіння технологіями психосоціальної допомоги сприяє впровадженню гуманістичних підходів до реагування на страждання особи, яка перебуває в кризовій ситуації та потребує підтримки. Важливо також враховувати, що перебування в умовах кризових подій, зокрема війни, може мати негативний вплив на соціально-емоційне благополуччя фахівців, які здійснюють допомогу постраждалим. Відповідальне надання такої підтримки передбачає також дотримання принципів самозбереження, що включає турботу про власне психічне здоров'я та професійне вигорання.

Основною метою соціально-психологічної підтримки є створення сприятливих соціально-психологічних умов, які сприяють розвитку гармонійної, морально стійкої та інноваційної особистості. Психосоціальна підтримка є комплексним видом допомоги, спрямованим на покращення психоемоційного стану особистості через соціальні взаємодії та психологічне втручання. Даний підхід застосовується для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема в умовах війни, стресу, травматичних подій, втрати близьких, тяжких захворювань, розлучення та інших життєвих криз.

До основних компонентів психосоціальної підтримки належать: психологічне консультування, групова підтримка, соціальна допомога, психотерапія, інформаційна підтримка, навчання навичкам подолання стресу. Комплексний підхід до психосоціальної підтримки сприяє збереженню та покращенню психічного здоров'я осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Алгоритм соціально-психологічної підтримки передбачає поетапне планування та реалізацію завдань, спрямованих на забезпечення психологічного благополуччя особистості та створення сприятливих умов для їхньої особистісної й професійної самореалізації. Основними напрямками такої підтримки є: підвищення рівня психологічної культури суспільства; створення умов для розвитку соціально-позитивних ціннісних орієнтацій, підвищення соціального статусу та готовності до життєвої самореалізації; забезпечення психологічного комфорту та безпеки особистості; формування психологічної культури; гармонізація

соціального середовища та впровадження превентивних заходів щодо профілактики соціальної дезадаптації; соціально-психологічний супровід; сприяння успішній адаптації; підтримка та регулювання здорового соціально-психологічного клімату; проведення психологічної просвіти для всіх членів суспільства.

Важливою частиною соціально-психологічної підтримки є профілактика психічних розладів. Цей напрям охоплює агітаційну роботу та інформаційну пропаганду, що спрямовані на збереження, відновлення активного способу життя, працездатності, свідомого ставлення особи до власного здоров'я. Ці заходи стосуються не тільки окремих людей, але й груп, колективів, організацій, товариств, клубів, спільнот [1].

Наразі найпоширенішим у соціально-психологічній роботі є комплекс арт-терапевтичних технік. До цієї групи відносять засоби танцювальної, музичної, вокальної, драматичної (театральної) терапії; вираження та самовираження в малюнку, живописі, ліпленні, скульптурі, рукоділлі, фотографії, казкотерапії.

Сучасні методи роботи включають застосування «методу ненасильницького спілкування», засновником якого вважається М. Розенберг. Основні принципи цього підходу базуються на усвідомленні універсальності людських потреб, розробці стратегій їх задоволення, зосередженні на емоціях та емпатії, а також відмові від особистісних осуджень. Одним із ключових інструментів цього методу є відновні кола. Вони передбачають створення безпечного простору для конструктивного вирішення конфліктів на рівні індивідуумів, сімей, організацій чи громад, ґрунтуючись на взаємоповазі та взаєморозумінні. Групи психологічної підтримки відіграють важливу роль у забезпеченні безпечного середовища, де індивіди можуть отримати емоційну стабільність, прийняття та мотивацію до особистісного розвитку, знаходження внутрішніх ресурсів для подолання труднощів.

Метод «рівний-рівному» є ефективним підходом до навчання та підтримки, що передбачає взаємодію між людьми з подібними характеристиками (вік, стать, професійна діяльність, соціально-економічний статус, стан здоров'я, спосіб життя тощо). Цей метод базується на принципах інформування, консультування, підтримки та сприяння позитивним змінам на рівні індивіда, групи чи спільноти. Психологічна підтримка за цим підходом здійснюється через спеціально підготовлених представників відповідної соціальної групи, що сприяє подоланню комунікативних бар'єрів, ефективному навчанню та особистісному зростанню. Завдяки такій взаємодії краще розкриваються потреби, мотивація та особистісні особливості

членів групи, що сприяє глибшому розумінню внутрішніх та зовнішніх конфліктів особистості. Основні методологічні принципи цього методу включають адресність, безперервність, своєчасність, доступність та послідовність.

Одним із практичних інструментів соціально-психологічної підтримки є вправа «Дерево ресурсів», що сприяє усвідомленню особистісних резервів та факторів стресостійкості. Виконання вправи включає такі етапи: учасникам пропонується уявити дерево; обговорення візуального образу дерева та його характеристик; створення малюнка дерева. Аналіз малюнка з метою ідентифікації особистісних ресурсів: корені – три особи, які надають найбільшу підтримку; зелені листки – три характерні риси, що сприяють подоланню стресу; сухі листки – три риси, які заважають ефективному реагуванню на стресові ситуації; промінчики сонця – три види діяльності чи хобі, що допомагають розслабитися.

Таким чином, використання сучасних методів, таких як ненасильницьке спілкування, підхід «рівний-рівному» та практичні вправи, сприяє підвищенню ефективності соціально-психологічної підтримки, забезпечуючи розвиток особистості та зміцнення її адаптивного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Кихтюк О., Федотова Т., Психологічна підтримка особистості: методи та особливості роботи клінічного психолога. *Psychological Prospects Journal*, 2021, Вип. 38, с. 63–75. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2021-38-63-75>.
2. Кияниця З. П., Петрович Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
3. Панок В. Г., Чапак Я. В., Андреева Я. Ф. Основи психологічної допомоги: теорія та практика психоконсультації. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. 2019. 384 с.
4. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник / Андреевкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Київ, 2023. 149 с.

References:

1. Kykhtiuk, O., & Fedotova, T. (2021). Psychological support of personality: Methods and features of clinical psychologist's work. *Psychological Prospects Journal*, 38, 63–75. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2021-38-63-75> [in Ukrainian].
2. Kyianytsia, Z. P., & Petrochko, Z. V. (2017). *Social work with vulnerable families and children: Modern guidelines and key technologies (Part I)*. OBNOVA COMPANY. [in Ukrainian].

3. Panok, V. H., Chaplak, Ya. V., & Andreeva, Ya. F. (2019). *Fundamentals of psychological assistance: Theory and practice of psychological counseling*. Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych. [in Ukrainian].
4. Andreyenko, V. L., Voitsakh, T. V., Hrytsiv, I. P., Melnychuk, V. O., Sablina, N. O., Fliarkovska, O. V., & Kharkivska, T. A. (2023). *Psychosocial support for participants in the educational process: A training manual*. Kyiv. [in Ukrainian].

Олеся Сухар,
здобувачка освіти
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті досліджуються гендерні особливості подолання негативних емоційних станів у військовослужбовців в умовах війни. Аналізуються психологічні, біологічні та соціокультурні чинники, що впливають на реакції жінок і чоловіків на стрес та розвиток невротичних станів.

Ключові слова: гендер, стрес, військовослужбовці, емоційний стан, війна, ПТСР

Annotation. The article explores gender-specific features of coping with negative emotional states in military personnel during wartime. It analyzes psychological, biological, and sociocultural factors influencing the stress responses and development of neurotic conditions in men and women.

Keywords: gender, stress, military personnel, emotional state, war, PTSD

Світовий і сучасний український досвід чітко свідчить про значний вплив багатьох факторів на психіку військових, які беруть участь у бойових діях. Серед цих факторів – постійна загроза життю, мінливість бойової ситуації, втрата побратимів, тривалі навантаження, що перевищують людські можливості, а також участь у жорстоких насильницьких діях проти ворога [9].

Сучасна ситуація в Україні підтверджує важливість та актуальність психологічних досліджень щодо виникнення у військовослужбовців негативних емоційних станів. Дані дослідження необхідні для попередження таких станів та для більш чіткого і систематизованого розуміння їхніх особливостей у військових, які виконують складні завдання в умовах бойових дій.

Дослідження негативних психічних станів військовослужбовців у бойових умовах здійснювали як зарубіжні, так і вітчизняні психологи. Серед іноземних авторів варто відзначити роботи таких військових психологів, як Е. Джонс, А. Егендорф, С. Веслі, Г. Кормос, Р. Лаофер, С. Мейерс та інших. В Україні цю важливу науково-прикладну проблематику досліджують такі фахівці, як Ю. Бриндіков, З. Кісарчук, Л. Литвіненко, М. Корольчук, О. Кокун, В. Маслюк, О. Тімченко, В. Семіченко, Л. Царенко, В. Ягупов та інші.

Психологічні аспекти впливу бойових дій на стан особового складу вивчали українські науковці, такі як О. Блінов, О. Бойко, А. Бородій, В. Крайнюк, О. Макаревич, А. Романишин та інші. Різні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями досліджують як українські (В. Алещенко, О. Караман, В. Лесков, М. Маслова, Н. Олексюк, Н. Пономаренко, О. Савченко, В. Турбан, О. Хміляр та інші), так і зарубіжні науковці (Дж. Вілсон, С. Вільямс, Л. Калхун, Д. Кишбог, В. Холл та інші).

Беручи до уваги великий обсяг теоретичних та експериментальних досліджень негативних емоційних станів, важливо зазначити, що специфіка вивчення цього феномену людської психіки переважно фокусується на діагностиці та особливостях її прояву на різних вікових етапах розвитку особистості. Також дослідження включають виокремлення загальних психологічних чинників їх виникнення та пошук шляхів корекції. Складність дослідження цієї проблеми полягає в тому, що немає єдиної думки щодо гендерних особливостей впливу негативних емоцій на психічних стан військовослужбовців під час виконання ними професійних обов'язків.

Гендер – це система норм, цінностей, характеристик поведінки чоловіків та жінок, особливості способу життя та стилю мислення, взаємостосунків між чоловіками та жінками та їх ролями, що були набуті ними в процесі соціалізації, яка визначається та залежить від соціальних, економічних, політичних та культурних контекстів життя, формує та зафіксує уявлення про особу жіночої та чоловічої статі. Натомість поняття «особливість» можна трактувати як характерну рису, властивість, ознаку чогось чи когось.

У понятті гендеру слід враховувати статево-рольові стереотипи, що мають цінності, мотиви й типи поведінки, які вважаються більш відповідними для представників певної статі. Суспільство визначає стереотипи, які впливають на поведінку чоловіків та жінок, і люди реагують на інших відповідно до цих стереотипів. Сформовані статево-рольові стереотипи відіграють ключову роль у формуванні статевих ролей та статевої ідентичності у військовослужбовців через процес соціалізації та засвоєння суспільного досвіду.

Вони є частиною когнітивної структури психологічної статі та формують статеву самосвідомість індивіда, тобто усвідомлення себе як чоловіка чи жінки та необхідність відповідного виконання соціальних ролей.

Гендерні особливості у військовослужбовців є характерними ознаками чоловічої й жіночої поведінки, способу життя, стилю мислення, міжособистісних відносин та ролей у них, набутих особистостями в процесі соціалізації, що зафіксовують уявлення про особу жіночої та чоловічої статі.

Гендер є важливою, але іноді невидимою частиною соціального життя. Він також стосується багатьох аспектів життєдіяльності військових інституцій і операцій. Збройним силам часто доводиться реагувати на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, і взаємодіяти з чоловіками і жінками, які пережили таке насильство, на театрі воєнних дій. У військових інституцій є й свої проблеми, які включають яскраво виражені гендерні аспекти. Всі вони пов'язані з визначенням професійної ідентичності, обов'язків і компетентностей військовослужбовців-чоловіків, і військовослужбовців-жінок [1, с. 62].

Гендерні відмінності у військовослужбовців можуть відігравати значну роль у прояві невротизації та невротичних розладів, виходячи з відмінностей у соціокультурних, біологічних та психологічних факторах.

В. Рогачко, досліджуючи гендерні особливості поведінки в стресових ситуаціях, доводить, що чоловіки та жінки військовослужбовці значно відрізняються у способах вираження емоцій. Жінки більш відкрито висловлюють свої емоції та шукають підтримку, тоді як чоловіки можуть бути схильні приховувати свої емоції або висловлювати їх через фізичну активність. Це може впливати на невротичні прояви, оскільки неконтрольовані емоції або їх пригнічення можуть призводити до тривоги, депресії або інших невротичних симптомів [8].

Біологічні відмінності між чоловіками та жінками також можуть відігравати роль у прояві невротичного розладу. Наприклад, гормональні чинники, такі як рівень естрогену та тестостерону впливають на вразливість до стресу та розвиток психічних розладів. Дослідження гендерних особливостей стрес-асоційованих розладів у військовослужбовців в умовах війни в Україні констатують, що жінки можуть бути більш схильні до тривожності, у зв'язку з вищими рівнями естрогену, який може впливати на функцію серотоніну, пов'язаного з настроєм та емоціями [2].

Аналізуючи відмінності між чоловічою та жіночою статтю військовослужбовців, можна зробити висновок, що гендерні відмінності мають значний вплив на особливість прояву та розвиток невротичних станів. Здебільшого, відмінності, що виникають формуються соціокультурними явищами, або генетичними особливостями. Можна припустити, що здатність до соціально-психологічної адаптації, стійкості до впливу стресорів, психотравмуючих факторів та ситуацій також залежить від гендерних особливостей та стереотипів, і у чоловіків є на вищому рівні.

Чоловіки та жінки використовують різні ментальні процеси для розуміння емоцій. Хоча чоловіки гірше розпізнають емоції інших людей та співпереживають їм, вони компенсують це розвиненими іншими аспектами розуміння емоцій. Усвідомлене регулювання емоцій часто пов'язане з їх придушенням. Чоловіки зазвичай більш стримані у вираженні таких емоцій, як співпереживання та печаль, тоді як жінки частіше придушують емоції сексуальності, гніву та агресії. Жінки краще розуміють емоції інших людей, порівняно з чоловіками. Важливо зазначити, що ці відмінності більш якісні, ніж кількісні, тобто йдеться про різні способи вираження та розуміння емоцій, а не про їх наявність або відсутність.

В. Осьодло під час дослідження особистісних чинників подолання стресових ситуацій в особливих умовах встановлено, що чоловіки і жінки в рівній мірі переживають ті чи інші події, демонструють ідентичні фізіологічні реакції. Однак вони по-різному, у відповідності зі своєю гендерної роллю, пояснюють причини емоцій. Жінці досить складно адаптуватися у військовому середовищі, як у соціально-психологічному, так і в професійному плані, необхідно враховувати позитивні та негативні моменти у військовій службі пов'язані з емоційною сферою. В іншому випадку жінки-військовослужбовці будуть відчувати на службі почуття тривоги і дискомфорту [6, с. 250].

Слід вказати, що гендерні відмінності мають місце і у контексті вимірювання копінг-стратегії, і у використанні індивідуальних стратегій подолання стресу [1; 2].

Дослідники зазначають, що жінки більше ніж чоловіки піддаються певним негативним емоційним змінам у процесі подолання стресу, що свідчить про те, що жінки характеризуються меншою стресостійкістю, тому схильні до певних негативних психічних станів, які виникають внаслідок переживання стресових ситуацій [5; 8].

О. Кокун, науково обґрунтовуючи проблему забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій, виділяє «жіночі» реакції на стрес: головний біль або напади страху, у чоловіків частіше виявляються такі ознаки стресу: обмеження рухової активності, поява психічних розладів, втрата слуху, зору, пам'яті. У чоловіків фізіологічно висока активність та підвищена концентрація у складних ситуаціях спричиняється підвищеним рівнем тестостерону, що також призводить до більш високого больового порогу, який може викликати заперечення та відмову організму чоловіка від відчуття болю, що в свою чергу затримує діагностику та лікування патологічних станів, це все сприяє більш ранній смертності у чоловіків у порівнянні з жінками [4, с. 22].

Психологи однак стверджують, що жіночий організм відрізняється своєю реакцією на стрес, проявляючи збільшену кількість вироблення гормонів стресу, таких як кортизол, і тривалу дію цих гормонів після усунення причини стресу. Це може негативно впливати на клітини мозку, особливо ті, що відповідають за пам'ять. Жінки не лише фізіологічно схильні до стресу, але й психологічно менш стійкі, часто переживають неприємності та негативні почуття повторно, особливо відносно взаємин з близькими або колегами [1; 2; 8].

В. Рогачко констатує, що гендерні відмінності у реакціях на стрес між чоловіками та жінками вирізняються не лише біологічними особливостями, але й вихованням та соціальними нормами. Наприклад, чоловіки зазвичай реагують на стрес, замкнувшись у собі для аналізу проблеми та своїх почуттів на самоті, тоді як у жінок переважають емоції. Вирішування проблеми допомагає чоловікові впоратися зі стресом, тоді як для жінок важливо розповідати іншим про свою проблему, вважає вчений [8].

Особливо важливим у контексті емоційного реагування на війну є поняття копінг-стратегій, які використовують жінки та чоловіки під час переживання стресових ситуацій. Дані копінг-стратегії мають суттєві гендерні відмінності. Жінка фокусується на проблемі, значним чином переживає, близько приймає усе до серця тощо. Внаслідок більшої емоційності жінок, аніж чоловіків, саме вони більше схильні до стресу та негативного переживання подібних подій. Натомість чоловіки, менш емоційні та імпульсивні, схильні до фізичних навантажень, у яких вони й знаходять той самий спокій, який надзвичайно потрібен у такій ситуації.

Р. Попелюшко, аналізуючи причини виникнення та механізм розвитку ПТСР у комбатантів, стверджує, що в умовах війни високий рівень стресу спостерігається у представників кожної статі, що є значною проблемою психічного здоров'я українців, яка потребує

миттєвого реагування з боку психологів, влади та інших органів [7, с.96].

В.Лесковим встановлено існування індивідуальних особливостей, пов'язаних зі схильністю до низької стресостійкості, до депресивних розладів тощо, і серед жінок, і серед чоловіків, які не пов'язані з їхнім фізичним або матеріальним станом під час війни. Жінки значно частіше повідомляють про проблеми з психічним здоров'ям, ніж чоловіки. Серед військовослужбовців 22 % жінок та 15,5 % чоловіків відповідно страждають на високий рівень тривожності, 12,0 % та 9,2 % жінок та чоловіків відповідно характеризуються високим рівнем депресії. Окрім цього, саме більша частка жінок, ніж чоловіків, мають більше симптомів посттравматичного стресового розладу після бойових травм [5, с. 96].

Однією з важливих проблем, з якою стикаються представники обох статей під час війни, є проблема емоційного вигорання, що, у свою чергу, також може мати певні гендерні відмінності. Емоційне вигорання – це актуальна проблема для обох статей, тож гендерні відмінності у даному випадку спостерігаються саме у переживанні даної проблеми, а не саме у її виникненні [4, с. 123].

Слід зазначити, що емоційне вигорання спостерігається у більшій частині військових, серед яких 14 % перебувають у стані серйозного психоемоційного виснаження, що можна пов'язати з емоційним вигоранням. Подібний стан характерний для осіб, які страждають на даний синдром. При цьому 31 % військовослужбовців страждали на низький рівень професійної мотивації, що є також одним із проявів емоційного вигорання [5, с. 92].

Теоретичне дослідження гендерних відмінностей прояву невротизації у військовослужбовців показало, що для оцінки рівня прояву невротизації, невротичних станів та розладів у військовослужбовців гендерні відмінності необхідно враховувати. Доведено, що гендерні відмінності можуть відігравати значну роль у прояві невротизації та невротичних розладів, виходячи з відмінностей у соціокультурних, біологічних та психологічних факторах, такі як гендерні очікування та рольові стереотипи, відмінність у вираженні емоцій, різна кількість гормонів. Встановлено, що здебільшого гендерні відмінності формуються соціокультурним впливом і генетичними особливостями. Отже, аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що стійкість до впливу стресорів, психотравмуючих факторів та ситуацій військовослужбовців, які виконують складні завдання в умовах бойових дій, значно залежить від їх гендерних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Гендерне навчання військовослужбовців: посібник / за ред. Робоча група представників громадянського суспільства з питань реформування сектору безпеки; Робоча група з питань розвитку освіти в рамках Консорціуму ПЗМ. Женева : ДКЗС, Консорціум ПЗМ, 2016. 323 с.
2. Гендерні особливості стрес-асоційованих розладів у військовослужбовців в умовах війни в Україні. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/214> (дата звернення: 09.02.2025).
3. Експериментальне дослідження негативних емоційних станів в період війни. URL: https://www.researchgate.net/publication/369839381_eksperimenta_ne_doslidzenna_negativnih_emocijnih_staniv_v_period_vijni.
4. Кокун О. М., Агаєв Н. А, Пішко І. О. Особливості вияву негативних психічних станів у військовослужбовців внаслідок тривалої участі в бойових діях та перебування в зоні АТО. Вісник Національного університету оборони України, 2021. Вип. 3 (46). С. 123–129.
5. Лесков В. О., Грязнов І. О. Сутність і причини виникнення нервовопсихічних розладів у військовослужбовців після проходження служби в умовах бойових дій. Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2006. Т. VIII. Вип. 3. С. 91–97.
6. Осьодло В. І. Особистісні чинники подолання стресових ситуацій в особливих умовах. Проблеми екстремальної та кризової психології, 2013. Вип. 14 (1). С. 242–252. URL: <http://surl.li/atshy>
7. Попелюшко Р. П. Причини виникнення та механізм розвитку ПТСР у комбатантів. *International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences*. Kielce: Holy Cross University, 2016. С. 95–98.
8. Рогачко В. О. Гендерні особливості поведінки в стресових ситуаціях. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/28115/1/192-195.pdf>
9. Bryndikov Y. The characteristic of stress-factors that cause the emerging of the post traumatic stress disorders in servicemen the combatants, *Social Work and Education*, 2017. Vol. 4, № 1., P. 112–118.

References:

1. G'enderne navchannja vijs'kovosluzhbovciv: posibnyk (2016). [Gender Training for Military Personnel: A Manual]. / za red. Robocha grupa predstavnykiv gromadjans'kogo suspil'stva z pytan' reformuvannja sektoru bezpeky; Robocha grupa z pytan' rozvytku osvity v ramach Konsorciumu PZM. Zheneva : DKZS, Konsorcium PZM. 323 s. [in Ukrainian].
2. Genderni osoblyvosti stres-asocijovanyh rozladiv u vijs'kovosluzhbovciv v umovah vijny v Ukraïni. [Gender-Specific Features of Stress-Related Disorders in Military Personnel During the War in Ukraine] (n.d.). *uk.e-medjournal.com*. Retrieved from: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/214>. [in Ukrainian].

3. Eksperymental'ne doslidzhennja negatyvnyh emocijnyh staniv v period vijny. [An Experimental Study of Negative Emotional States During the War]. (n.d.). *researchgate.net* Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/369839381_eksperimenta_ne_doslidzhenna_negativnih_emocijnih_staniv_v_period_vijni. [in Ukrainian].
4. Kokun, O. M., Agajev, N. A., & Pishko, I. O. (2021). Osoblyvosti vyjavu negatyvnyh psichichnyh staniv u vijs'kovosluzhbovciv vnaslidok tryvaloї uchasti v bojovyh dijah ta perebuvannja v zoni ATO. [Peculiarities of Negative Mental States in Military Personnel Due to Prolonged Participation in Combat and Stay in the ATO Zone]. *Visnyk Nacional'nogo universytetu oborony Ukrainy*. Vyp. 3 (46). S. 123–129. [in Ukrainian].
5. Leskov, V. O., & Grjaznov, I. O. (2006). Sutnist' i prychny vynyknennja nervovopsychichnyh rozladiv u vijs'kovosluzhbovciv pislja prohodzhenlja sluzhby v umovah bojovyh dij. [The Nature and Causes of Neuropsychological Disorders in Military Personnel After Service in Combat Conditions]. *Zbirnyk naukovykh prac' instytutu psykholonii im. G. S. Kostjuka APN Ukrainy*. Kyi'v, T. VIII. Vyp. 3. S. 91–97. [in Ukrainian].
6. Os'odlo V. I. (2013). Osobystisni chynnyky podolannja stresovyh sytuacij v osoblyvyh umovah. [Personal Factors in Coping with Stressful Situations in Special Conditions]. *Problemy ekstremal'noi' ta kryzovoi' psykholonii*. Vyp. 14 (1). S. 242–252. Retrieved from: <http://surl.li/atshy>. [in Ukrainian].
7. Popeljushko, R. P. (2016). Prychny vynyknennja ta mehanizm rozvytku PTSR u kombatantiv. [Causes and Mechanism of PTSD Development in Combatants]. *International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences*. Kielce: Holy Cross University. S. 95–98. [in Ukrainian].
8. Rogachko V. O. Genderni osoblyvosti povedinky v stresovyh sytuacijah. [Gender Differences in Behavior in Stressful Situations]. Retrieved from: [dspace.onu.edu.ua:8080 /bitstream/ 123456789/28115/1/192-195.pdf](https://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/28115/1/192-195.pdf) [in Ukrainian].
9. Bryndikov Y. The characteristic of stress-factors that cause the emerging of the post traumatic stress disorders in servicemen the combatants, *Social Work and Education*, 2017. Vol. 4, № 1., P. 112–118. [in English].

Олександр Шевчук

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
e-mail: evrika@i.ua

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто роль соціальних мереж як інструменту соціально-психологічної підтримки молоді в умовах війни. Проаналізовано як позитивний, так і потенційно загрозливий вплив цифрових платформ на психоемоційний стан молодого покоління, а також окреслено напрями безпечного та ефективного їх використання.

Ключові слова: соціальні мережі, молодь, війна, діджиталізація, підтримка, психологічне здоров'я, ризики, адаптація.

Abstract. The article explores the role of social media as a tool for socio-psychological support of youth during wartime. It analyzes both the positive and potentially harmful effects of digital platforms on young people's mental well-being and outlines approaches to their safe and effective use.

Keywords: social media, youth, war, digitalization, support, mental health, risks, adaptation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні молодь опинилася в ситуації глибокої соціально-психологічної напруги, яка потребує постійної підтримки, адаптації та збереження психічного здоров'я. Традиційні форми соціально-психологічної допомоги часто виявляються недостатніми або малодоступними через обмеження воєнного часу, переміщення, руйнування інфраструктури тощо. Водночас активне впровадження цифрових технологій і широке використання соціальних мереж створює нові можливості для комунікації, мобілізації ресурсів підтримки, обміну досвідом і формування онлайн-спільнот, здатних виконувати функції психологічної стабілізації.

Попри очевидний потенціал соціальних мереж як інструменту соціально-психологічної підтримки, існують й певні виклики, серед яких – ризик дезінформації, кібербулінг, зниження рівня реального соціального контакту, інформаційне перевантаження та залежність від цифрових платформ. У такому контексті постає необхідність наукового осмислення того, наскільки ефективним і безпечним може бути використання соціальних мереж для підтримки молоді, які інструменти є найбільш результативними, та як оптимізувати

діджитал-комунікацію з урахуванням психологічних потреб молодого покоління в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації, присвячені використанню соціальних мереж для соціально-психологічної підтримки молоді в умовах війни, висвітлюють як потенційні можливості, так і виклики, пов'язані з діджиталізацією. Зокрема, Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) у січні 2024 року опублікував статтю «Соціальні мережі під час війни: як мають змінитися платформи і самі користувачі», де зазначається, що з початком повномасштабної війни соціальні мережі стали ключовим джерелом інформації для українців та майданчиком для висвітлення військових злочинів. Однак, українські користувачі та медіа стикаються з проблемами блокування контенту та обмеженням функцій, що вимагає адаптації політик платформ до реалій війни та покращення комунікації з користувачами [5].

Дослідження, проведене Центром громадського здоров'я України у 2021 році, під назвою «Віртуальний світ та підлітки: що показують дослідження?», виявило, що значна частина підлітків використовує соціальні мережі для позбавлення негативних емоцій. Зокрема, 32,8% хлопців та 39,9% дівчат зазначили, що звертаються до соціальних мереж з цією метою. Водночас, 18,2% підлітків регулярно нехтували іншими справами через бажання бути в соціальних мережах, а 16,8% зізналися у регулярних сварках через їх використання [1].

Важливим аспектом є реформа психологічної служби в освіті, яка спрямована на забезпечення якісної психосоціальної підтримки учнів та студентів. Згідно з публікацією Центру інноваційної освіти «Про.Світ» від лютого 2025 року, реформа передбачає впровадження уроків ментального здоров'я, розширення доступу до корекційно-розвиткових послуг та покращення співпраці психологів із педагогами та батьками. Це підкреслює важливість інтеграції соціальних мереж як платформи для надання психологічної підтримки молоді [4].

Крім того, дослідження «Індивідуальна психологічна онлайн-підтримка в умовах карантину» (2021) аналізує дистанційні форми психологічної допомоги, що є актуальним в умовах війни. Автори зазначають, що онлайн-підтримка може бути ефективним засобом надання допомоги молоді, яка стикається з психологічними труднощами.

Загалом, аналіз останніх досліджень свідчить про те, що соціальні мережі відіграють важливу роль у житті молоді, особливо в умовах війни. Вони можуть бути як засобом підтримки та

комунікації, так і джерелом ризиків, пов'язаних із дезінформацією та залежністю. Тому необхідно розробляти стратегії та рекомендації щодо безпечного та ефективного використання соціальних мереж для надання соціально-психологічної підтримки молоді в умовах діджиталізації.

Мета дослідження. Виявити та проаналізувати можливості й виклики використання соціальних мереж як інструменту соціально-психологічної підтримки молоді в умовах війни, з урахуванням особливостей діджиталізації сучасного суспільства, а також обґрунтувати шляхи оптимізації такого використання для збереження психічного здоров'я та соціальної стабільності молоді.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах війни соціальні мережі стали не лише платформами для комунікації, але й важливим інструментом соціально-психологічної підтримки молоді. Вони надають можливість молодим людям обмінюватися досвідом, знаходити однодумців та отримувати необхідну інформацію, що сприяє зниженню рівня тривожності та стресу. Згідно з дослідженням Центру громадського здоров'я України, значна частина підлітків використовує соціальні мережі для позбавлення негативних емоцій: 32,8% хлопців та 39,9% дівчат зазначили, що звертаються до соціальних мереж з цією метою [1].

Водночас, активне використання соціальних мереж може призводити до залежності та негативно впливати на психоемоційний стан молоді. Те саме дослідження виявило, що 18,2% підлітків регулярно нехтували іншими справами через бажання бути в соціальних мережах, а 16,8% зізналися у регулярних сварках через їх використання [1].

В умовах війни соціальні мережі також відіграють важливу роль у поширенні інформації та мобілізації молоді. За даними Центру демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ), з початком повномасштабної війни соціальні мережі стали одним із ключових джерел інформації для українців і майданчиком для висвітлення військових злочинів. Однак, українські користувачі та видання стикаються з проблемами блокування контенту та обмеженням функцій, що вимагає адаптації політик платформ до реалій війни та покращення комунікації з користувачами.

Дослідження, проведене в Україні, підкреслює, що соціальні мережі об'єднують мільйони підлітків, які активно спілкуються між собою, що робить цю тему актуальною для дослідження.

В умовах війни соціальні мережі відіграють важливу роль у житті української молоді, надаючи як можливості для соціально-психологічної підтримки, так і створюючи певні виклики. Для ілюстрації цього впливу пропоную розглянути таблицю, що

відображає рівень довіри молоді до різних джерел інформації та поширеність використання соціальних мереж серед різних вікових груп.

Таблиця 1

Рівень довіри до джерел інформації та використання соціальних мереж серед різних вікових груп в Україні (2024 рік)

Вікова група	Довіра до соціальних мереж (%)	Використання соціальних мереж для отримання новин (%)
18–29 років	66,6	95,8
30–39 років	53,1	87,0
40–49 років	53,1	79,0
50–59 років	46,1	72,0
60–69 років	36,8	64,0
70+ років	26,8	36,5

З цієї таблиці [2; 3] видно, що молодь віком 18–29 років найбільше довіряє соціальним мережам та активно використовує їх для отримання новин. З віком рівень довіри та використання соціальних мереж знижується, особливо серед осіб старшого віку. Це підкреслює важливість соціальних мереж як інструменту комунікації та підтримки для молоді в умовах війни.

Варто зазначити, що хоча соціальні мережі надають можливості для підтримки та інформування, їхнє надмірне використання може мати негативний вплив на психічне здоров'я молоді. Дослідження вказують на підвищену тривожність, депресивні тенденції та інші проблеми, пов'язані з надмірним перебуванням у віртуальному просторі. Тому важливо розробляти стратегії свідомого та обмеженого використання соціальних мереж для збереження психічного здоров'я молоді.

Загалом, соціальні мережі є потужним інструментом для соціально-психологічної підтримки молоді в умовах війни, проте їх використання має бути збалансованим та усвідомленим, щоб мінімізувати потенційні негативні наслідки, соціальні мережі в умовах війни виступають як потужний інструмент соціально-психологічної підтримки молоді, проте їх використання потребує усвідомлення потенційних ризиків та розробки стратегій для мінімізації негативних наслідків.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Соціальні мережі в умовах війни виступають ефективним, хоч і суперечливим, інструментом соціально-психологічної підтримки молоді. Вони сприяють зменшенню рівня тривожності, підтримують комунікацію та об'єднання навколо спільних цінностей і переживань,

водночас створюючи ризики інформаційного перевантаження, залежності та дезінформації. Аналіз показує, що саме молодь найбільше довіряє соціальним мережам і використовує їх як джерело новин і підтримки, що відкриває широкі можливості для розвитку нових форматів цифрової допомоги. Подальші наукові пошуки мають бути зосереджені на формуванні етичних і психологічно безпечних стратегій діджитал-комунікації, розробці інструментів саморегуляції онлайн-активності, дослідженні ефективності онлайн-платформ у запобіганні психологічному виснаженню та соціальній ізоляції, а також на вивченні ролі соціальних мереж у формуванні громадянської ідентичності в кризових умовах

Список використаних джерел:

1. Віртуальний світ та підлітки: що показують дослідження? URL: <https://phc.org.ua/news/virtualniy-svit-ta-pidlitki-scho-pokazuyut-doslidzhennya>
2. Джерела інформації українців у 2023 році. URL: <https://uchoose.uacrisis.org/dzherela-informatsiyi-ukrayintsiv-u-2023-rotsi/>
3. Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни – дослідження. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3889168-mediaspozivanna-ukrainsiv-tretij-rik-povnomasstabnoi-vijni-doslidzenna.html>
4. Реформа психологічної служби в освіті: ключові кроки та очікувані зміни. URL: <https://prosvitcenter.org/news/reforma-psykholohichnoi-sluzhby-v-osviti-kliuchovi-kroky-ta-ochikuvani-zminy>

References:

1. Virtual'nyy svit ta pidlitky: shho pokazujut' doslidzhennja? [Virtual World and Teenagers: What Do Studies Show?]. (n.d.). *phc.org.ua*. Retrieved from: <https://phc.org.ua/news/virtualniy-svit-ta-pidlitki-scho-pokazuyut-doslidzhennya> [in Ukrainian].
2. Dzherela informacii' ukrai'nciv u 2023 roci. [Sources of Information for Ukrainians in 2023]. (n.d.). *uchoose.uacrisis.org*. Retrieved from: <https://uchoose.uacrisis.org/dzherela-informatsiyi-ukrayintsiv-u-2023-rotsi/> [in Ukrainian].
3. Mediaspozhyvannja ukrai'nciv: tretij rik povnomasstabnoi' vijny – doslidzhennja. [Media Consumption of Ukrainians: The Third Year of Full-Scale War – A Study]. (n.d.). *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3889168-mediaspozivanna-ukrainsiv-tretij-rik-povnomasstabnoi-vijni-doslidzenna.html> [in Ukrainian].
4. Reforma psyhologichnoi' sluzhby v osviti: kljuchovi kroky ta ochikuvani zminy. [Reform of the Psychological Service in Education: Key Steps and Expected Changes]. (n.d.). *prosvitcenter.org*. Retrieved from: <https://prosvitcenter.org/news/reforma-psykholohichnoi-sluzhby-v-osviti-kliuchovi-kroky-ta-ochikuvani-zminy> [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА ПСИХОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Марина Бачинська/Якушевіч,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

E-mail: bmv.marisha37@gmail.com;

<https://orcid.org/0000-0003-4255-2076>.

Ангелія Вольська,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного
управління, менеджменту та інклюзивної економіки

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна.

E-mail: A0973151630@gmail.com;

<https://orcid.org/0000-0001-7119-0436>

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ САМООРГАНІЗОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Анотація. В науковій роботі описано місце та значення дистанційного навчання для розвитку навиків самоорганізації студентів. Визначено адаптивні технології для навчання здобувачів спеціальностей 231 «Соціальна робота». Охарактеризовано процеси самонавчання на відстані для студентів з особливими освітніми потребами. З'ясовано причини запровадження та поглиблення практики дистанційності в освітньому процесі на сучасному етапі соціального розвитку суспільства. Показано перспективи технологій дистанційного навчання в розширенні та поглибленні самостійності в процесі вирішення освітніх потреб здобувачів закладів вищої освіти соціального спрямування.

Ключові слова: дистанційне навчання, навчальний процес, освітні технології, самоорганізованість, соціальний працівник, соціальна робота, студенти.

Abstract. The scientific work describes the place and significance of distance learning for the development of students' self-organization skills. Adaptive technologies for training applicants for specialty 231 «Social Work» are identified. The processes of distance self-learning of students with special educational needs are characterized. The reasons for the introduction and deepening of the practice of distance learning

in the educational process at the current stage of social development of society are clarified. The prospects of distance learning technologies in expanding and deepening independence in the process of solving the educational needs of applicants for higher educational institutions of a social orientation are shown.

Key words: distance learning, educational process, educational technologies, self-organization, social worker, social work, students.

Постановка проблеми. Не важко помітити те, що моделі організації дистанційного освітнього процесу почали інтенсивно поширюватись в сучасних умовах як потреба продуктивно відреагувати на соціальні реалії сьогодення. Дистанційне навчання входило крок за кроком у використання через прямі зв'язки з підвищеною технологізацією й комп'ютеризацією щоденної життєдіяльності людей. Одними з перших дистанційні освітні заходи було запропоновано в розвинених західноєвропейських закладах вищої освіти. Така ідея завбчала те, що студенту, котрий прагне засвоїти корисний освітній курс, не є обов'язковим збиратись і їхати за межі кордону, а він може навчатися, знаходячись в домівці з чашкою кави перед технічним пристроєм і опрацьовувати подані задачі. А також у зв'язку з розвитком соціальної інклюзії навчання «на відстані» почало інтенсивніше набирати своєї затребуваності. В такому випадку дистанційне навчання не лише дає можливість студентам інклюзивного типу отримувати фахову освіту, а також такий формат взаємодії з викладачами оптимізує в них розвиток навиків самоорганізованості, які є необхідною умовою адаптації й потенційного розвитку особистості в сучасному світі інформаційних потоків та цифрових технологій.

Проаналізуємо та систематизуємо тематичні матеріали на прикладі дистанційного навчання студентів спеціальностей 231 «Соціальна робота», яка включає значну частину здобувачів в нашому НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику результативної організації самонавчання здобувачів освіти в умовах сучасності займалися різні дослідники, зокрема В. Буряк, М. Гарунов, І. Гіренко, Є. Голант, М. Дьяченко, О. Євдокимов, С. Заскалета, Н. Заячківська, С. Зінов'єв, Е. Івашик, Б. Юганзен, Л. Кандибович, В. Козаков, О. Молібог, В. Нечаєв, Р. Нізамов, М. Нікандров, П. Підкасистий, О. Пометун, Л. Рувинський, О. Савченко, І. Шайдурта, Т. Шамова та інші. Однак, детальнішого вивчення й роз'яснення потребують питання нових сучасних можливостей дистанційного навчання для розвитку самоорганізованості студентів спеціальностей «Соціальна робота», які навчаються в умовах інклюзивного освітнього процесу

Тому в цілях нашого викладу є характеристика технологій дистанційного навчання для розвитку самостійності студентів спеціальностей 231 «Соціальна робота» в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стає дедалі помітнішим той факт, що онлайн-середовище для молоді дедалі інтенсивніше стає звичним стилем життя. Якщо десятиліття тому заняття в онлайні на платформі Zoom були ще чимось новим і небаченим, то тепер це – необхідна звична норма освітнього процесу й опанування новими програми, мережами й платформами (Zoom, Google Meet, SmartBook та ін.) відкривають для науково-педагогічного персоналу дедалі новіші й ширші можливості. Позитивними сторонами дистанційного здобуття освіти є можливість економити час на те, аби добратися до освітньої установи та повернутись з неї. В такому випадку є змога поспати додаткову годину. Також позитивною стороною, з точки зору матеріальності, є можливість більше економити на різноманітні одягу й аксесуарів, який потрібно купувати для того, щоб в належному вигляді з'являтися серед колективу під час очних навчальних пар. В такому випадку студенти, а також їхні опікуни можуть заощаджувати кошти на закупи шкільного дрес-коду.

Цікаво зазначити те, що позитивною стороною дистанційного навчання є здатність відсторонити негативні аспекти впливу педагогічного персоналу. До прикладу, коли ведемо мову саме про дистанційне навчання, а не про онлайн-заняття, то чимало студентів можуть відкривати для себе факти того, що їм цікаво вивчати ті чи інші навчальні дисципліни, яких вони раніше в школі не любили. Адже буває, що шкільний предмет не давався дитині через непрофесійний підхід зі сторони вчителя, через некоректні звинувачення й критикування педагогами. А якщо даний фактор відсторонений, то студент може в процесі дистанційного самонавчання зацікавитись хімією, екологією, фізикою, вищою математикою, технологіями, суспільними навчальними дисциплінами. Навчання на відстані відкриває істотну кількість можливостей. А для частини населення перехід на дистанційну форму навчання і перебування в самоізоляції стає реальним подарунком. Мова йде про осіб з вираженим аутичним спектром, які значно комфортніше відчують себе на самоті і можуть ефективно навчатися без тиску соціального оточення. В таких умовах вони швидко пристосувалися до навчання далеко від освітньої установи й відчують себе більш щасливими без скупчення викладачів й групи студентів. З сімейної точки зору в процесі дистанційного навчання студент має можливість більше часу проводити в колі своїх рідних людей.

Відзначимо, в напрямку розвитку самоорганізованості студента в умовах дистанційного навчання здобувач має можливість побудувати гнучкий, сприятливий для власного режиму дня графік навчального процесу. Це по-особливого є затребуваним для студентів з особливими потребами. Адже формат здобуття вищої освіти за спеціальністю часто залежить від стану їх здоров'я та самопочуття. Хиткі умови навчання, в такому разі, дозволяють студенту з інвалідністю побудувати оптимальний режим дня, збалансувати активність, реабілітацію, відпочинок. Студент в таких навчальних умовах вчиться бути самоорганізатором життєдіяльності.

Досліджено, що риси самостійності в особистості можуть розвиватися лише в процесі активного діяльнісного підходу, самостійного прийняття рішень і виконання їх. В процесі виконання самодіяльності відбуваються соціальні зміни у самій особистості, які відображаються в оволодінні способами прийняття рішень і розвитку певних її якостей. Своєю чергою, це є підґрунтям для організації ефективних дій, адекватного орієнтування в навчальних проблемах, зумовлених змістом завдань, які самостійно вирішує студент. Вищий творчий рівень самостійності полягає в затребуваності до регулярної постановки перед собою нових цілей та завдань, спрямованих на вихід за межі заданого викладачем навчального матеріалу, спроби пошуку й відкриття нових закономірностей та шляхів їх розв'язання [1, с. 147-149].

У зв'язку з цим, важливе значення для налагодження результативної самостійної роботи мають вимоги до її організації: здійснення планування з урахуванням фізичних затрат часу на самостійну роботу з метою попередження перевантаження студентів з особливими освітніми потребами; запровадження нових інформаційних технологій для науково-методичного забезпечення самостійної роботи студентів; формулювання рекомендацій щодо впровадження таких організаційних форм і методів, які б активізували самостійну роботу; поступове нарощування складності завдань для самостійного виконання; визначення вимог та критеріїв щодо оцінювання різних видів самостійної діяльності студентів [2, с. 57].

Рекомендовано регулярно працювати над методичним удосконаленням підходів до самодіяльності студентів. Запровадити регулярну систему консультаційних занять для студентів. В умовах сучасного дистанційного інклюзивного освітнього процесу консультаційні заняття для студентів можна проводити на різних платформах. Групові консультації проводити через відеопрограму

Zoom, Google Meet, в груповій чат-бесіді навчальної платформи Moodle [1; 4]. Індивідуальні консультації можна проводити в Moodle, Telegram, WhatsApp, Viber та ін. Самоосвіта студентів вимагає регулярності проведення консультацій. Важливо, щоб вони були складовими освітнього середовища. Це, відповідно, активізуватиме самостійний навчальний процес.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Опанування технологіями самостійної діяльності забезпечує студентів спеціальності «Соціальна робота» формуванням їх творчого наповнення; розвитком психічної складової особистості, – відчуття потрібності таких осіб для суспільного прогресу; обов'язку, гідності та відповідальності. Тому організація самостійної діяльності студентів має на увазі забезпечення належних умов для розвитку вмінь спланувати, організовувати, реалізовувати та коригувати власну роботу. Перевагою дистанційної форми навчання над очною формою є, передусім, її зручність: студент самоорганізовується й свідомо вибирає години та локал для навчання. Це дає змогу йому працювати чи паралельно вчитися на стаціонарі в іншій місцевості, або знаходитись на реабілітації чи лікуванні.

Загалом, наші дослідження в напрямку переваг та викликів дистанційного навчання будуть продовжуватись далі. В перспективі плануємо визначити шляхи оптимізації дистанційного навчання студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» та прослідкувати його роль у розвитку навчальних компетентностей молоді інклюзивних закладів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Бачинська М.В., Марунчак О.В. Самостійна робота студентів та її місце в інклюзивному освітньо-виховному просторі. *Вектор Поділля : науковий журнал* / Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж; редколегія.: М.М. Тріпак (гол. ред.), Т.А. Марчак (заст. гол. ред.) та інші. місто Кам'янець-Подільський : Видавничо-поліграфічний центр Західноукраїнського національного університету «Університетська думка», 2021. Випуск 4. С. 143-155.
2. Швед М. Самостійна робота студентів: навч.-метод. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 184 с.
3. Гіренко І. Формування готовності студентів до самонавчання з іноземної мови у ВТНЗ. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vhad_2014_64_3.
4. Дистанційна освіта – плюси і мінуси. *Диплом центр UA*. URL: <https://referat.kiev.ua/uk/blog/distantsijna-osvita-plyusi-i-minusi/>. Назва з екрану.

References:

1. Bachynska M. & Marunchak O. (2021) Independent work of students and its place in an inclusive educational space. *Vector Podillia: scientific journal/*

- Podillia special educational and rehabilitation socio-economic college; editorial board.: M.M. Tripak (chief editor), T.A. Marchak (deputy editor-in-chief) and others. city of Kamianets-Podilskyi: Publishing and Printing Center of the Western Ukrainian National University «University Thought», Issue 4. P. 143-155 [in Ukrainian].
2. Shved, M. (2013). Samostiynna robota studentiv: navch.-metod. posibnyk [Independent Work of Students: Educational and Methodological Manual]. L'viv: LNU imeni Ivana Franka, P. 57 [in Ukrainian].
 3. Hirengo, I. (2014) Formuvannya hotovnosti studentiv do samonavchannya z inozemnoyi movy u VTNZ. [Formation of Students' Readiness for Self-Learning in a Foreign Language at Higher Technical Educational Institutions]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vhad_2014_64_3 [in Ukrainian].
 4. The distance education - pros and cons. Diploma center UA [Electronic resource]. Retrieved from: <https://referat.kiev.ua/uk/blog/distsantsijna-osvita-plyusi-i-minusi> [in Ukrainian].

Роман Ганушкевич

магістрант,

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут,

військовий у відставці, інвалід в наслідок захисту Батьківщини,

ветеран військової служби

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Володимир Дудченко

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри кафедра професійної та спеціальної освіти

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

vds190565@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Досліджуються проблеми збереження державного суверенітету і територіальної цілісності нашої держави, діяльність органів влади, психологічні особливості соціальної роботи, стратегія консолідації української нації, проблеми духовної єдності суспільства в умовах військової агресії рф.

Ключові слова: діяльність органів влади, психологічна рефлексія, специфіка соціальної роботи, воєнний стан і мобілізація, посттравматичні синдроми.

Summary. The problems of preserving state sovereignty and territorial

integrity of our state, the activities of government bodies, the psychological features of social work, the strategy of consolidation of the Ukrainian nation, and the problems of spiritual unity of society in the conditions of military aggression of the Russian Federation are investigated.

Key words: activities of government bodies, psychological reflection, specifics of social work, martial law and mobilization, post-traumatic syndromes.

Постановка проблеми. Здатність до психологічних, та соціокультурних трансформацій в полікультурному просторі, як предмет діяльності органів влади, соціальної роботи та соціального забезпечення, в період економічних, військово-політичних викликів і загроз, викликає зацікавлений інтерес серед студентської молоді і молодих науковців нашої країни.

Аналіз останніх джерел і публікацій. За останні роки вона стала об'єктом наукового дослідження відомих учених держави – П. Толочка, Л.Губерського, В.Андрущенка, В. Вашкевича, М.Михальченка, В.Романця, Ю.Прилюка, О.Поліщука, М.Поповича, Г.Грабовського, М.Мальованого, В.Смолія, В.Степанкова та інших.

Мета. Дослідження психологічних особливостей соціальної роботи нашого держави в умовах війни, збереження територіальної цілісності Батьківщини.

Виклад основного матеріалу. Психологічні аспекти державного управління, соціальної роботи і соціального забезпечення потребують переосмислення, розвитку нашої держави в умовах російсько-української війни і політичних трансформацій зовнішньої політики.

У цьому річищі Максютя М.Є розмірковує про те, що людська особистість має здатність поєднувати духовність та тілесність, а особистісне буття є тим «простором», де суттєво, в алгоритмах творчості людини, її самотворчості взаємодіють тілесне та духовне тло. «Самотворчість особистості надає відповідно особистісного сенсу і тілесності, і духовності. Лише у єдності, причому, індивідуально-неповторній, духовного та тілесного ми й можемо говорити про духовно-прекрасну особистість» [1, с.8].

Діяльність органів влади, соціальної роботи і соціального забезпечення стає більш нагальною, що зумовлено соціально-економічними показниками в нашій державі, це і погіршенням стану здоров'я населення, виникненням конфліктів на міжетнічному ґрунті, гібридна війна і бойові дії в зоні АТО(2014рік), відкрита російська війна з 24.02.2022року.

Ми поділяємо думку, що: «соціальна робота базується на комплексі етичних стандартів, які охоплюють широкий спектр

питань, зокрема продуктивних контактів між соціальними працівниками та їх клієнтами, які відрізняються за віковими, статевими, професійними ознаками, рівнем освіти, належать до інших культур» [2, с.91].

Нам видається, що розглядаючи різні методи і методологію дослідження особливостей діяльності органів влади, соціальної роботи в сучасному військово-політичному просторі, доречно взяти за основу особистісно-діяльнісний, синергетичний і синергійний підходи. Також шумпетерівський приклад глобалізованої держави, з ангажованістю громадян системою суспільного виробництва і «суспільства споживання», тоді логічним буде дослідження психологічних чинників, присутніх в усіх галузях суспільного життя, суспільного виробництва і відтворення духовних гештальтів, коли сучасне суспільство входить в стан турбулентності, хаотизації, викликаними гібридною і гарячою російсько-українською війною тощо.

Ключовим показником функціонування органів влади, соціальної роботи є державна і приватна ініціативна допомога найбіднішим прошаркам суспільства, ВПО, суб'єктам соціально-політичної і повоєнної дії. Ключовим чинником є те, на що спрямовується соціальна допомога і активність державного службовця, соціального працівника, актора соціальної дії та його команди в певних суспільно-політичних обставинах, адаптація до котрих перевищує їх можливості і потенціал соціальної роботи. У скрутних умовах кожен, хто потребує допомоги в силу фінансових, вікових, чи психофізіологічних особливостей від деструктивних чинників життя, його турбулентності, на деструктивних аспектах якої зупиняється сучасна психологічна наука.

Бажання створити прогресивнішу форму суспільно-політичної формації гартувало нову когорту видатних філософів, політиків, молодих реформаторів, які свої дії вони корегували з конкретними контекстами, керувались стратегією сталого розвитку, не потурали морально-етичні наративи, в результаті зв'язуючись з духовним станом пересічного громадянина, для якого нормативи безпеки переважають над біологічними інстинктами. Дійсно, психологічна напруга щодо карколомних змін, може призвести до деструкцію, апатії, депресії, істеричних проявів свідомого і підсвідомого рівня суб'єкта, відкрити агресію чи латентну загрозу для оточуючих: усе це небезпечні для суспільства психіко-динамічні відхилення.

Новопостала реальність військово-політичної ситуації в нашій державі зокрема і глобальному світі в цілому, «екстравагантна» поведінка президента Трампа і його адміністрації, виступи віце-

президента Джей Ді Венса на безпековій конференції(лютий 2025 р. Мюнхен), їхня «агресивно-зневажлива» поведінка під час прес-конференції з президентом В. Зеленським(28.02.2025р.), припинення військової допомоги з 4 березня, відмова надання розвідувальних даних з Пентагону вимагають перегляду цінностей, цілей, змісту, стратегії і тактики, технологій діяльності і спілкування в соціокультурному дискурсі. Перегляд обумовлений розумінням реалій суті ядерної катастрофи і можливості третьої світової війни, перед реальністю якої опинився сучасний світ.

На разі важливим напрямком соціальної психології, соціальної філософії є наукові розвідки в царині психологічних особливостей соціальної роботи і соціального забезпечення в сучасному полікультурному просторі, розуміння сутності трансформаційних зрушень, побудови суб'єкта і суспільства нового типу. Тому, що полікультурні трансформаційні конструкти потребують детального вивчення і моделювання нових соціально-політичних зв'язків і військово-політичних союзів.

Політикам, бізнесменам, соціальним працівникам слід усвідомити, що без стабільної особистісної безпеки і здорової психіки громадян, врівноважених справедливим соціальних систем, які здатні гармонізувати психічний стан і гарантувати невідворотність правових реформ, зупинити падіння життєвого рівня, без обґрунтування довіри до суспільних інституцій ми не будемо мати активного діяча, задіяного в трансформації соціально прогресу. Отже, саме психологічно врівноважена особа, її здатність у готовності до інтелектуальних змін, її адекватність у стравах і стриманість в стресових ситуаціях буде вирішальним стрижнем в річищі психологічних особливостей функціонування органів влади і соціальної роботи в сучасних реаліях російсько-української війни.

Нездатність вирішувати нагальні соціальні, фінансові, економічні проблеми дає поштовх до впровадження новітніх засобів і форм у царині роботи органів влади і соціальної роботи. Наразі продуктивно використовувати будь-які засоби комунікації з ветеранами військових дій, людей з ПТСР, як варіант можна послуговуватися «телефонами довіри», за допомогою яких надається анонімна психологічна допомога людям у складних стресових і конфліктних ситуаціях, роботи з людьми, які пережили полон і окупацію.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Інноваційні методики діяльності органів влади, соціальної роботи під час дії воєнного стану і мобілізації виступають предметом наукових досліджень, що здійснюються за різними напрямками. Це дослідження програм, експериментальні соціальні творчі

нововведення, дослідження в галузі створення методик і моделей та ін.

Важливо, що: «особисті характеристики толерантного соціального працівника включають якості, які відображають розуміння і співчуття, здатність гнучко орієнтуватися у всьому діапазоні можливих рішень, відкритість і сприйняття відмінностей між людьми, готовність вчитися працювати з клієнтами різного культурного походження, особисту протидію дискримінації за етнічними ознаками. Вважаємо, що питання формування міжкультурної толерантності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки вимагають подальшого дослідження»[2, с.94].

Список використаних джерел:

1. Максютя М.Є. Поняття «Тілесне» і «Духовне» у світоглядно-філософських пошуках Григорія Сковороди». URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Vypusk-32-33.pdf>
2. Козубовський Р.В. Міжетнічна толерантність соціального працівника в полікультурному регіоні як умова ефективної професійної діяльності. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Vypusk-32-33.pdf>
3. Guzhva, A., Shevchenko, Z., Debych, M., Kudrina, T., Dudchenko, V.. The Discourse of Ethical Principles of Interaction with Artificial Intelligence as a Condition for Sustainable Development of Society // AIP. – ISSN: 1551-7616. <https://www.scopus.com/sourceid/26916> Cite as: AIP Conference Proceedings 2656, 020028 (2022); <https://doi.org/10.1063/5.0106367> Published Online: 29 August 2022. Pp. 0200281-5.
4. Oleksandr Polishchuk, Zoreslav Samchuk, Volodymyr Dudchenko, Dmytro Shtanagei, Iryna Storozhuk, Oleksandr Zhabenko6, Lesya Chervona. Digitization and globalization: navigating the impact on social capital, natural resources, and environmental sustainability. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59203315400&origin=recordpage>

References:

1. Maksiuta, M. Ye. (n.d.). Poniattia «Tіlesne» i «Dukhovne» u svitohliadovo-filosofskykh poshukakh Hryhoriia Skovorody [The concepts of “Physical” and “Spiritual” in the worldview and philosophical searches of Hryhoriia Skovoroda]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*, 32–33. Retrieved from <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Vypusk-32-33.pdf> [in Ukrainian].
2. Kozubovskiy, R. V. (n.d.). Mizhetnichna tolerantnist sotsialnoho pratsivnyka v polikulturalnomu rehioni yak umova efektyvnoi profesiinoi diialnosti [Interethnic tolerance of a social worker in a multicultural region as a condition for effective professional activity]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*, 32–33. Retrieved from <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Vypusk-32-33.pdf> [in Ukrainian].

3. Guzhva, A., Shevchenko, Z., Debych, M., Kudrina, T., & Dudchenko, V. (2022). The discourse of ethical principles of interaction with artificial intelligence as a condition for sustainable development of society. *AIP Conference Proceedings*, 2656, 020028, 1–5. Retrieved from <https://doi.org/10.1063/5.0106367>
4. Polishchuk, O., Samchuk, Z., Dudchenko, V., Shtanagei, D., Storozhuk, I., Zhabenko, O., & Chervona, L. (n.d.). Digitization and globalization: Navigating the impact on social capital, natural resources, and environmental sustainability. Retrieved from <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59203315400&origin=recordpage>

Оксана Глов'юк

викладач циклової комісії соціальної роботи,
психології та фізичної культури

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж» НРЗВО КПДІ
м. Кам'янець-Подільський, Україна

E-mail: oksana_shulyk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Анотація. Акцентується увага на важливості розвитку «soft skills» у студентів-психологів як ключового елементу для їхньої майбутньої професійної діяльності. Визначено, що одним із ефективних шляхів удосконалення даних компетенцій є застосування інтерактивних методів навчання, які ґрунтуються на принципі «студентоцентризму» та сприяють розвитку комунікативних умінь, творчих здібностей, навичок самопрезентації, критичного мислення, здатності до адаптації в умовах змін, а також самоконтролю, рефлексії, самодисципліни, командної роботи тощо.

Мета: обґрунтування доцільності застосування інтерактивних методів навчання для формування «soft skills» у студентів-психологів.

Ключові слова: soft skills, компетентності, інтерактивні методи навчання, кейс-метод, рольова гра, тренінг, проект.

Abstract. The importance of developing «soft skills» in psychology students is emphasized as a key element for their future professional activity. One of the most effective ways to improve these competencies is the use of interactive teaching methods, based on the principle of «student-centered learning» which contribute to the development of communication skills, creative abilities, self-presentation skills, critical thinking, adaptability in changing conditions, as well as self-control, ingenuity, self-discipline, teamwork, loyalty, and high motivation.

Purpose: to justify the appropriateness of applying interactive teaching methods for developing «soft skills» in psychology students.

Keywords: soft skills, competencies, interactive teaching methods, case method, role play, training, project.

Сучасні тенденції розвитку суспільства зумовлюють нові освітні орієнтири та вимоги до професійної діяльності. В умовах сьогодення «soft skills» вважаються необхідним складником професійного саморозвитку і самореалізації фахівця впродовж життя, показником рівня його конкурентоспроможності на вітчизняному і міжнародному ринку праці. Успіху досягатимуть професіонали, які зможуть поєднати глибокі фахові знання з розвиненими комунікаційними та міжособистісними навичками, здатністю ефективно працювати в команді, критично оцінювати інформацію, а також володіти гнучкістю та здатністю швидко адаптуватися до суспільних змін і нових викликів у галузі. Крім того, важливими є лідерські якості, розвинений емоційний інтелект, стресостійкість, уміння запобігати та вирішувати конфлікти, ефективно управляти своїм часом і приймати самостійні рішення.

Дослідженням формування «soft skills» у здобувачів освіти займалися такі вчені, як Василенко О., Корчак І [2], Корольчук В., Кохан О., Корсікова І., Степанова О., Паславська І. [4], Шевченко І.А., Шелевер О.В., Маркова В.В. [5] та інші. У їхніх роботах головна увага акцентується на проблемі формування «soft skills» у майбутніх спеціалістів як чинника їх конкурентоспроможності на ринку праці. При цьому мало дослідженим залишається питання розвитку соціальних навичок у студентів-психологів за допомогою інтерактивних методів навчання.

Для професійного та особистісного розвитку майбутніх психологів розвиток «soft skills» є універсальними компетенціями, оскільки вони допомагають ефективно взаємодіяти з клієнтами і колегами, дозволяють краще адаптуватися до різноманітних ситуацій у професійній практиці, сприяють самореалізації та кар'єрному зростанню.

Основними умовами для ефективного формування даних навичок є: інтеграція здобувачів в активне студентське життя (участь у студентських гуртках, наукових товариствах, а також у студентському самоврядуванні), створення сприятливого освітнього середовища (включаючи довірчі відносини та заохочення); використання інтерактивних методів навчання (рольові ігри, дискусії, проектна діяльність, аналіз реальних ситуацій); залучення студентів до практичної діяльності (практики, участі в конкурсах,

волонтерських ініціативах, громадських проектах); співпраця з роботодавцями через спільні заходи та програми дуальної освіти [2; с.21].

Дослідниця І. Паславська рекомендує застосовувати інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку «soft skills» у здобувачів, зокрема технології кооперованого навчання, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань. Авторка підкреслює, що для ефективного розвитку цих навичок важливо змінити підходи та формати взаємодії між викладачем і студентами [4; с.198].

Рольові ігри є потужним інструментом для навчання майбутніх психологів, оскільки сприяють розвитку як практичних навичок, так і відпрацюванню ситуацій, з якими фахівці можуть зустрічатися в реальній практиці. Даний метод дає учасникам можливість зануритися в незвичну ситуацію, прийняти роль одного з учасників і знайти оптимальний спосіб вирішення цієї ситуації.

Зокрема, такі рольові ігри, як «Психолог і клієнт», «Конфлікт», «Лідер і команда», «Професійна етика», «Кризова ситуація» дають студентам можливість практикувати й адаптувати різні техніки взаємодії з людьми, розуміти емоційні стани та життєві ситуації, що дозволяє глибше усвідомлювати потреби клієнтів і сприяє вмінню надавати психологічну підтримку.

Крім того, рольові ігри є відмінним майданчиком для тренування умінь ефективно працювати в команді, розвивати активне слухання, емпатію, стратегічне мислення та навички вирішення конфліктів. Це значно підвищує готовність студентів до реальної професійної діяльності.

Ефективним інструментом для розвитку «soft skills» майбутніх психологів вважається кейс-метод. Використання реальних або змодельованих ситуацій, що вимагають аналізу та ухвалення рішень, допомагає студентам удосконалювати критичне мислення, розвивати емоційний інтелект та здатність адаптуватися до змін у професійній діяльності. Кейси можуть охоплювати етичні дилеми або ситуації, що пов'язані з подоланням стресу, дозволяючи студентам працювати над реальними викликами психологічної практики.

Основна цінність кейс-методу полягає в тому, що він не лише дає змогу працювати над реальними професійними викликами, але й акцентує увагу на необхідних знаннях для вирішення цих проблем. Крім того, він вдало поєднує навчальні, аналітичні та виховні аспекти, що робить його ефективним інструментом для реалізації сучасних завдань професійної підготовки молодих фахівців [3].

Ось кілька прикладів кейсових методів, які можуть бути використані для розвитку «soft skills» майбутніх психологів: «Робота з клієнтом», «Сімейний конфлікт», «Подолання залежностей», «Робота з підлітком, який має низьку самооцінку», «Робота з горем та втратою», «Професійне вигорання психолога», «Ведення терапевтичної бесіди», «Подолання стресу та тривоги».

У контексті розвитку соціальних навичок тренінг надає можливість отримати зворотний зв'язок, обговорити труднощі та підвищити ефективність практичної діяльності. Тренінг створює простір для самоаналізу, допомагає майбутнім психологам краще розуміти не лише власні емоції, а й емоції клієнтів, сприяє розвитку емпатії, саморефлексії, емоційного інтелекту, стресостійкості – важливих якостей для ефективної роботи у психологічній практиці. Прикладами тем для тренінгів, що сприяють розвитку «soft skills» можуть бути: «Розвиток емоційного інтелекту», «Активне слухання», «Емпатія та підтримка», «Критичне мислення для психологів», «Розвиток комунікативної компетентності», «Формування стресостійкості особистості», «Профілактика емоційного вигорання», «Професійна етика психолога», «Самооцінка і професіоналізм».

Ще одним потужним способом розвитку «soft skills» є метод проєктів. Проєктна діяльність вимагає від здобувачів креативного підходу, здатності самостійно організовувати свою роботу, керувати часом, виконувати завдання відповідно до дедлайнів і презентувати результати своєї праці. Прикладами проєктів для розвитку соціальних навичок у студентів-психологів можуть бути: «Я – особистість», «Я – психолог», «Психологічна підтримка в умовах стресу», «Дослідження психологічних проблем молоді», «Підтримка емоційного здоров'я внутрішньопереміщених осіб», «Психологічна реабілітація військовослужбовців», «Робота з травмою», «Перша психологічна допомога».

Висновки. Інтерактивні методи навчання є ефективним інструментом для формування «soft skills» у студентів-психологів, які покращують їх професійну підготовку та готовність до практичної діяльності в галузі психології. Перспективи подальших досліджень можуть полягати у глибшому вивченні ефективності інтерактивних методів навчання для розвитку «soft skills» у студентів-психологів.

Список використаних джерел:

1. Братко М., Козир М. Педагогічна інноватика: навчально-методичний посібник. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 272 с.
2. Василенко О., Корчак І. Формування у студентів-психологів «soft skills» як чинник їх успішної майбутньої професійної діяльності. *Psychology Travels*, 2021. № 2. С. 17-24.

3. Осіна Н.А. Кейс-метод як спосіб формування життєвих компетентностей учнів. Запоріжжя Науково-методичний центр професійно-технічної освіти, 2018. 7 с.
4. Паславська І. Розвиток у студентів «soft skills» у процесі вивчення іноземної мови як необхідний компонент конкурентоспроможності майбутніх фахівців. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2020. №3 (334). С. 196-204
5. Шевченко І.А., Шелевер О.В., Маркова В.В. Розвиток SOFT SKILLS у здобувачів освіти як запорука успішної професійної діяльності. Інноваційна педагогіка, 2024 №72. С. 269-272

References:

1. Bratko, M., & Kozyr, M. (2021). *Pedahohichna innovatyka: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Pedagogical innovation: Educational-methodical manual]. Kyiv: Borys Hrinchenko Kyiv University. [in Ukrainian].
2. Vasylenko, O., & Korchak, I. (2021). Formuvannia u studentiv-psykholohiv "soft skills" yak chynnyk yikh uspishnoi maibutnoi profesiinoi diialnosti [Development of soft skills in psychology students as a factor of their future professional success]. *Psychology Travelogs*, (2), 17-24. [in Ukrainian].
3. Osina, N. A. (2018). Keys-metod yak sposib formuvannia zhyttievyykh kompetentnostei uchniv [Case method as a way to develop students' life competencies]. *Zaporizhzhia: Scientific and Methodological Center for Vocational Education*. [in Ukrainian].
4. Paslavska, I. (2020). Rozvytok u studentiv "soft skills" u protsesi vyvchennia inozemnoi movy yak neobkhidnyi komponent konkurentospromozhnosti maibutnikh fakhivtsiv [Development of soft skills in students through foreign language learning as a necessary component of future professionals' competitiveness]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*, 3(334), 196-204. [in Ukrainian].
5. Shevchenko, I. A., Shelever, O. V., & Markova, V. V. (2024). Rozvytok soft skills u здобувачів освіти як запорука успішної професійної діяльності [Development of soft skills in students as a guarantee of successful professional activity]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, (72), 269-272. [in Ukrainian].

Наталія Данилевич

к.т.н., доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
danylevych.nataliia@kneu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. Роль соціальної роботи як виду діяльності та професії набувала особливого значення в сучасному світі. Дана характеристика соціальному працівнику, що допомагає вирішити низку соціальних питань і проблем у різних контекстах. Наголошено, що соціальна робота в усьому світі визначається як професія, яка підтримує соціальний розвиток, групову згуртованість, розширення можливостей і розвиток та підтримку особистості. Дана характеристика професіоналізму соціального працівника. Люди, які потрапили в скрутні життєві обставини повинні отримувати кваліфіковану допомогу і підтримку від професійних соціальних працівників.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, професіоналізм.

Abstract. The role of social work as a type of activity and profession has gained particular importance in the modern world. The article describes a social worker who helps to solve a number of social issues and problems in different contexts. It is emphasized that social work is defined worldwide as a profession that supports social development, group cohesion, empowerment and development and support of the individual. The characterization of the professionalism of a social worker is given. People in difficult life circumstances should receive qualified help and support from professional social workers.

Keywords: social work, social worker, professionalism.

Постановка проблеми. У будь-якому суспільстві на різних етапах його розвитку існував особливий вид діяльності, який передбачав надання допомоги і підтримки людям, що опинилися в складній життєвій ситуації. Цю діяльність спочатку називали соціальною, а потім – соціальною роботою.

В одних країнах виникнення соціальної роботи як діяльності та професії відбулося раніше, в інших – пізніше. Це залежало від сукупності соціально-економічних і політичних умов, чинників розвитку тієї чи іншої країни, наявності або відсутності конфліктів, воєн, реформ тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці існує велика кількість досліджень у галузі теорії та практики соціальної роботи. Серед них можна виокремити праці дослідників: Семигіної

Т.В., де розкрито новітні тенденції розвитку соціальної роботи як професійної діяльності та як системи знань [1], Моргай Л.А розкрила основні обов'язки соціального працівника [2], колектив авторів на основі теоретичного обґрунтування та емпіричного аналізу даних визначив рівень емпатії у майбутніх соціальних працівників [3].

Формулювання мети. Аналіз чинників, що впливають на формування та становлення професіоналізму соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Роль соціальної роботи як виду діяльності та професії набувала особливого значення в перехідні періоди від одного політичного ладу до іншого, зміни політичних режимів, виникнення плюралізму, у повоєнний час, під час реформування економіки. Саме тоді з'являлися групи соціально вразливих громадян, зростала кількість людей з обмеженими можливостями, принципово змінювалися інтереси населення, а у його окремих представників і груп з'являлися нові потреби. Для відновлення свого повноцінного функціонування в суспільстві ці групи людей (інваліди, літні люди, діти-сироти, люди похилого віку, безробітні та ін.) повинні були отримувати кваліфіковану допомогу і підтримку професійних соціальних працівників. Так цивілізоване суспільство створювало їм умови для нормальної соціальної активності та повноцінної життєдіяльності.

Соціальні працівники з усього світу сприяють добробуту користувачів своїх послуг, впроваджуючи заходи, які допоможуть вирішити низку соціальних питань і проблем у різних контекстах. Враховуючи контекстуальні реалії у сфері соціальної роботи та те, що основні цінності професії соціального працівника включають розуміння та вирішення соціально-економічного, політичного та культурного розмаїття, визнається, що професія соціального працівника поділяє деякі універсальні ідеали, такі як просування соціальної справедливості, прав людини та соціальних змін [4]. Ці ідеали відображають спільне бачення та місію соціальної роботи, незважаючи на локальні та глобальні відмінності в практиці. Соціальна робота має як локальний, так і глобальний виміри.

За даними Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (IASWW) і Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW), соціальна робота в усьому світі визначається як професія, яка підтримує соціальний розвиток, групову згуртованість, розширення можливостей і розвиток та підтримку особистості (IFSW і IASSW, 2014). Принципи соціальної роботи базуються на повазі індивідуальної унікальності, соціальної справедливості, прав людини та колективної відповідальності [5].

Роль соціальних працівників значно зросла в умовах реформування політичної та економічної систем, які значною мірою загострили соціальні проблеми і викликали гостру необхідність створення ефективної системи соціального захисту населення в Україні. Це було потрібно насамперед найбільш соціально незахищеним верствам населення, яких негативний вплив ринкової економіки поставив перед проблемою фізичного виживання. Саме це значною мірою зумовило необхідність формування соціальної роботи як професійного інституту та створення системи підготовки професійних фахівців для соціальних служб.

Професіоналізм соціального працівника характеризується наявністю:

- професійного покликання;
- глибокої мотивації до виконання праці в різних його модифікаціях;
- духовно-моральних якостей, схильності до роботи з людьми, соціально-генетичної схильності до роботи з людиною;
- об'єктивно-критичного відношення до своєї діяльності;
- професійних знань і професійних умінь;
- надійності й відповідальності;
- здатності все життя вчитися [6].

Соціальна робота як вид професійної діяльності має особливість, яка проявляється в її інтегрованості та обумовленості головним об'єктом - людиною. При цьому людину розуміють як психо-соціальну істоту, що дає змогу соціальній роботі як професії гармонізувати особистісні та суспільні відносини в процесі надання допомоги окремим індивідам, групам і категоріям громадян, які зазнають певних труднощів у соціальному функціонуванні. Соціальна робота як професія суттєво відрізняється від багатьох інших професій своєю глибокою гуманістичною спрямованістю, безпосереднім «включенням» фахівців у життя своїх клієнтів.

Спеціаліст із соціальної роботи повинен володіти високим загальнокультурним, інтелектуальним і моральним потенціалом, професійною підготовкою та необхідними особистісними якостями, що дають змогу ефективно виконувати професійні функції. Вони включають вивчення соціально-економічних і соціально-психологічних умов життя соціальних груп, верств, сім'ї та окремої людини з метою застосування адекватних методів соціального захисту, підтримки, реабілітації та інших видів соціальної роботи, застосування різних соціальних технологій. Соціальний працівник - людина, яка в силу своїх посадових обов'язків надає всі (або окремі) види соціальної допомоги в подоланні людиною, сім'єю або групою (верствою) проблем, що у них виникли.

Соціальна робота - це складна діяльність, яка потребує міцних знань у галузі теорії управління, економіки, психології, соціології, педагогіки, медицини, правознавства. Її ефективність багато в чому залежить від самого соціального працівника, його умінь, досвіду, особистісних якостей.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Система знань, необхідна компетентному соціальному працівникові, стає дедалі складнішою. Професіонали повинні бути в курсі розвитку нових знань у своїй галузі, досягнень науки, техніки, що впливають на практичну діяльність. Важливо також знати про появу нових груп споживачів, клієнтів і пацієнтів, про зміну законів і правил, що стосуються професійної практики. Соціальна робота потребує створення такої системи освітніх, що являла б собою безперервний цикл удосконалення знань. Підвищення кваліфікації має стати найважливішою ланкою в комплексній системі освіти соціальних працівників, що зробить освіту справді безперервною, цей напрям і потребує подальшого розгляду.

Список використаних джерел:

1. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.
2. Моргай Л.А. Особливості роботи соціального працівника з мігрантами. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Випуск 33, Т. 2., С.98-101. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.19>.
3. Прожого І.В., Гайтан Ю.Є., Краснюк Н.О., Никитчук К.С., Перкова О.О. Розвиток емпатії як чинник співпереживання у майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2021. №42, С. 191-198. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.39>.
4. Sewpaul, V. (2014). Review of the international definition of social work. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 49(2). <https://doi.org/10.15270/49-2-69>.
5. IFSW (2018). Global social work statement of ethical principles. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>.
6. Харламов М.І. Соціальна робота: Курс лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2013. 96 с.

References:

1. Semyhina, T. (2020). *Suchasna sotsialna robota* [Modern social work]. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. [in Ukrainian].
2. Morgai, L. A. (2021). *Osoblyvosti roboty sotsialnoho pratsivnyka z mihrantamy* [Peculiarities of the work of a social worker with migrants]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 33(2), 98–101. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.19> [in Ukrainian].
3. Prozhoga, I. V., Haitan, Yu. Ye., Krasniuk, N. O., Nykytychuk, K. S., & Perkova, O. O. (2021). *Rozvytok empatii yak chynnyk spivperezhyvannia u maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv* [Development of empathy as a factor of compassion in future social workers]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, (42), 191–198. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.39> [in Ukrainian].

4. Sewpaul, V. (2014). Review of the international definition of social work. *Social Work / Maatskaplike Werk*, 49(2). <https://doi.org/10.15270/49-2-69>
5. International Federation of Social Workers (IFSW). (2018). *Global social work statement of ethical principles*. Retrieved from <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>
6. Kharlamov, M. I. (2013). *Sotsialna robota: Kurs lektsiï [Social work: A course of lectures]*. Kharkiv: Natsionalnyi universytet tsyvilnoho zakhystu Ukrainy (NUCZU). [in Ukrainian].

Віктор Ординович

аспірант кафедри соціальної роботи та менеджменту
соціокультурної діяльності, спеціальність 231 «Соціальна робота»,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
ordynovych.victor@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ПРИ ЇХ ПЕРЕХОДІ ВІД ВІЙСЬКОВОГО ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Анотація. У тезах розкрито зміст поняття «професійна адаптація ветеранів» та схарактеризовано її особливості. Перелічено зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на процес професійної адаптації колишніх учасників бойових дій до цивільного життя. Наголошено, що наявність у суспільстві кризових явищ вимагає від системи соціальної роботи створення таких умов підтримки ветеранів у процесі їх професійної адаптації, які б забезпечили їм швидкий та успішний перехід до мирного життя. Визначено перспективи подальших наукових розвідок в означеній тематиці.

Ключові слова: учасники бойових дій, ветерани, перехід до цивільного життя, професійна адаптація, зовнішні та внутрішні фактори.

Abstract. The thesis reveals the content of the concept of «professional adaptation of veterans» and characterizes its features. The external and internal factors that influence the process of professional adaptation of former combatants to civilian life are listed. It is emphasized that the presence of crisis phenomena in society requires the social work system to create such conditions for supporting veterans in the process of their professional adaptation that would ensure a quick and successful transition to peaceful life. Prospects for further scientific research in this area are determined.

Keywords: combatants, veterans, transition to civilian life, professional adaptation, external and internal factors.

Проблема професійної адаптації ветеранів російсько-української війни до цивільного життя є надзвичайно актуальною в наш час. Адже, як відомо, професійна адаптація є однією з важливих складових його соціальної адаптації та дозволяє ветерану якнайшвидше повернутись від жахів війни до мирного життя, зайнятись трудовою діяльністю та отримати додаткові ресурси для налагодження нормальної позитивно спрямованої життєдіяльності.

Професійна адаптація колишніх захисників як самостійна робота з пошуку та підбору нового виду діяльності повинна будуватися не на випадкових порадах з боку оточуючих чи емоційних оцінках ситуації, а на розумінні загальних закономірностей цього процесу, прогнозуванні власних можливостей та зміні морально-психологічного стану, знанні й розумінні механізмів дії основних факторів, які впливають на успіх переходу учасника бойових дій до цивільного життя.

Відрадно, що проблема соціальної роботи у війську та з військовими і їх родинами у цивільному середовищі все частіше стає предметом наукового обговорення. Так, у роботах С. Артеменко, В. Багрій, В. Баранівського, Ю. Бриндікова, В. Бондаренко, Л. Гончаренко, В. Кожевнікова, Н. Олексюк, А. Романишина та інших висвітлюється зміст соціальної, соціально-педагогічної, соціально-психологічної роботи з учасниками бойових дій, ветеранами і їх сім'ями, особливості надання їм соціальної підтримки й допомоги, організації соціального обслуговування та захисту. Проте, попри значну увагу науковців до проблеми ефективного повернення колишніх військовослужбовців до цивільного життя, питанням їх соціальної (у тому числі – професійної) адаптації, на наш погляд, приділено недостатньо уваги.

Професійна (виробнича адаптація) – це адаптація людини до нових для неї умов праці; пристосування до нових норм, вимог, умов виробничого процесу у цілому та конкретного виробництва зокрема [2, с. 18-19]. Ми визначаємо професійну адаптацію ветерана війни як заходи, спрямовані на формування (відновлення, удосконалення) його професійних навичок і умінь шляхом надання ветерану інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг, професійного навчання з метою підвищення його конкурентоздатності на ринку праці [3, с. 141].

Процес професійної адаптації є складним, тривалим, а, отже, може зазнавати дії цілого ряду факторів (обставин). На основі аналізу наукових досліджень нами виділено такі групи факторів впливу на процес професійної адаптації ветеранів війни до цивільного життя, як:

- політичні (наявність/відсутність бойових дій в країні; розробленість і дієвість чинного законодавства з питань ветеранської політики; реалізація прав і свобод громадян та ін.);
- економічні (рівень економічного розвитку країни, регіону, громади; наявність робочих місць; зацікавленість роботодавців у працевлаштуванні ветеранів; рівень оплати праці та ін.);
- соціальні (соціальна підтримка та захист на державному і відомчому рівні, доступність медичної допомоги та реабілітаційних програм, соціально-економічний статус колишнього військовослужбовця; соціальна мобільність громади щодо реалізації ветеранської політики та ін.);
- демографічні (вік; стать; сімейний стан; родинні зв'язки; соціальний статус);
- психологічні (особливості характеру й темпераменту, емоційно-вольової та інтелектуальної сфери; стресостійкість; сформованість механізмів психологічного захисту; наявність в анамнезі нервово-психічних та соматичних захворювань; досвід подолання психотравмуючих чинників);
- індивідуально-особистісні (наявність індивідуального адаптаційного потенціалу; сформованість ціннісно-мотиваційної сфери; життєстійкість; особливості життєвого стилю та стратегій подолання перешкод; релігійність; комунікативність; адекватність мотивації професійної діяльності вимогам цієї діяльності та ін.).

Дія усіх перелічених нами факторів, які впливають на процес професійної адаптації ветеранів, відбувається із врахуванням (завдяки чи всупереч): особливостей змісту, цілей, організації, використовуваних засобів, технологій професійної діяльності; своєрідності соціальних та інших умов, за яких здійснюється професійна діяльність; специфіки системи формальних і неформальних психологічних зв'язків і міжособистісних стосунків.

Для підвищення результативності процесу професійної адаптації та працевлаштування ветеранів, варто активізувати проведення соціальними службами, центрами надання соціальних послуг, фахівцями із супроводу ветеранів і демобілізованих осіб, а також роботодавцями інформаційних кампаній з питань започаткування та ведення бізнесу, організації професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів за найзатребуванішими на ринку праці професіями, а також роботу з мінімізації деструктивних впливів на ці процеси зовнішніх і внутрішніх факторів.

У майбутньому вважаємо перспективним детальне вивчення механізмів впливу різних факторів на професійну адаптацію колишніх учасників бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Артеменко А., Батаева, К. (2022). Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Видавництво ХГУ«НУА», 2022. 192 с.
2. Журавель, Т. В. (2018). Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>
3. Плітін, Д., Ординович, В. (2024). Використання інформаційних технологій у соціальній роботі з вразливими категоріями осіб/сімей. Ввічливість. Humanitas, 5, 139–145, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.20> URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/121/123>

References:

1. Artemenko, A., Bataieva, K. (2022). Militarna identychnist ta sotsialna adaptaciya veteraniv ATO/OOS: monografiya. [Military identity and social adaptation of ATO/JFO veterans: a monograph]. Kharkiv: Publishing house of KSU «NUA», 2022. 192c. [in Ukrainian].
2. Zhuravel, T.V. (2018). Adaptaciya veteraniv viyny do myrnogo gyttiya: pomichnyk veterana. [Adaptation of war veterans to peaceful life: a veteran's assistant]. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>. [in Ukrainian].
3. Plitin, D., Ordynovych, V. (2024). Vykoristanya informatsiynih tehnologiy u socialniy roboty z vrazlyvymy categoriyamy osib/simey [The use of information technologies in social work with vulnerable categories of individuals/families]. Courtesy. Humanitas, 5, 139–145. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.20> URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/121/123> [in Ukrainian].

Володимир Присакар

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри інклюзивної освіти,
реабілітації та гуманітарних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад
вищої освіти «Кам'янець-Подільський
державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна
rajakozak1916@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. Сучасний стан соціально-економічного життя населення України характеризується підвищенням попиту працівників соціальної сфери. Розширення кола об'єднань та організацій соціального спрямування, що діють в межах реалізації державних програм, потребують професійної підготовки соціальних працівників, особливо їхньої професійно-етичної культури.

Ключові слова: соціально-економічне життя, соціальна сфера, соціальний працівник, професійно-етична культура.

Abstract. The current state of socio-economic life of the population of Ukraine is characterized by an increase in the demand for social workers. Expansion of the circle of associations and organizations of social orientation operating within the framework of the implementation of state programs requires professional training of social workers, especially their professional and ethical culture.

Keywords: socio-economic life, social sphere, social worker, professional and ethical culture.

Постановка проблеми. Процес реформування і модернізації освіти на сучасному етапі розвитку України орієнтує майбутніх фахівців на засвоєння ними гуманістичних цінностей та дотримання їх не лише у повсякденному житті, але й у професійній діяльності, формуванні компетентних фахівців різних професійних сфер загалом і соціальної зокрема. Саме соціальні працівники, сферою діяльності яких є робота з людьми, котрі опинилися у складних життєвих обставинах, повинні уміти кваліфіковано, спрямовано на результат вирішувати їхні проблеми через взаємодію з різними соціальними інституціями. Основою їхньої роботи вважають моральний підхід, ґрунтований на професійній моралі й етиці. Тому метою підготовки майбутніх соціальних працівників виступає морально-етична складова, яка виконує домінуючу роль у формуванні їхньої професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему етики як духовної сфери особистості у філософському аспекті розглядали у своїх працях видатні філософи, науковці та педагоги минулого. Сучасні філософсько-соціальні основи професійної етики розкрито у дослідженнях Г. Васяновича, І. Зайченка, І. Зязюна, В. Малахова, Т. Мішаткіна та ін. Питання етики фахівців соціальної сфери досліджували Н. Вознюк, С. Марченко, І. Мигович, В. Тесленко, І. Трубавіна, М. Фірсов, С. Харченко та ін. Основні підходи щодо формування моральних якостей та етичних цінностей у майбутніх фахівців соціальної сфери окреслені у наукових працях М. Гуслова, І. Звереві, Р. Зозуляк-Случик, А. Капської, О. Пономаренко, Н. Султанової та ін. Проте незважаючи на значну кількість наукових праць щодо різних аспектів підготовки фахівців, дослідження професійно-етичних засад у підготовці соціальних працівників потребує подальшого ґрунтовного вивчення з урахуванням нормативних вимог законодавства, етичного кодексу соціального працівника, спрямованих на формування у них морально-етичних цінностей та професійно-важливих якостей.

Формулювання мети. Основний зміст соціальної роботи має чітко виражений ціннісно-гуманістичний характер і визначає сутність та мету соціальної роботи. Соціальний працівник при цьому виступає насієм, творцем і поширювачем гуманістичних цінностей. Цим самим він відповідно докладається до розвитку культури суспільства.

Виклад основного матеріалу. Для будь-якої професії притаманний процес формування професійних норм, вимог, правил щодо представників відповідної сфери діяльності, що включає необхідні знання, уміння, навички, а також певні особистісні якості, норми ставлення до різних складових професійної діяльності. У цьому зв'язку невід'ємною складовою професійної культури є етична культура, у якій виявляються моральні вимоги до особистості спеціаліста.

Професійно-етична культура соціального працівника є своєрідною системою професійно-етичних якостей, які регулюють соціально спрямовані відносини у професійній взаємодії [4, с. 75].

Показниками професійно-етичної культури можуть бути наявні особистісні якості та норми поведінки, адекватні до вимог професійно-етичного кодексу. Функціональними компонентами системи професійно-етичної культури соціального працівника, на думку А. Капської, виступають: 1) аксіологічний компонент (професійно-етична культура як процес створення, збереження і засвоєння професійно-етичних цінностей); 2) регулятивний

компонент (професійно-етична культура як система професійно-етичних якостей, які є регулятором соціально-педагогічних відносин); 3) нормативний компонент (професійно-етична культура як сукупність професійних норм відносин і стандартів поведінки); 4) виховний компонент (професійно-етична культура як чинник, який формує моральну культуру учасників професійної взаємодії). У своїй взаємодії структурні і функціональні компоненти утворюють систему професійно-етичної культури соціального працівника [2].

У Державному галузевому стандарті підготовки фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти з-поміж головних загальних вимог у галузі соціальної роботи визначено:

- здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи;
- уміння виявляти етичні дилеми та суперечності у професійній сфері, застосовувати засоби супервізії для їх роз'яснення;
- упровадження прийомів мотивації, самомотивації на шляху до досягнення спільної мети, уміння адаптувати свою поведінку до прийняття системи цінностей іншого;
- прояв толерантної поведінки, вияв поваги до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, здатність розрізняти вплив стереотипів та упереджень [1, с. 4].

Таким чином, формування професійно-етичної культури у майбутніх соціальних працівників – складний і багатоетапний процес, що потребує відповідної організації навчального процесу і створення комплексу сприятливих педагогічних умов.

Професійна підготовка майбутнього фахівця соціальної роботи, насамперед, передбачає вивчення низки навчальних дисциплін, спрямованих на формування у них певних професійно-етичних знань, а саме: «Вступ до спеціальності», «Теорія і методика соціальної роботи», «Етика соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами населення», «Волонтерська діяльність» тощо. На теоретичному рівні формування професійної етики соціальних працівників найповніше й глибоше реалізується під час вивчення курсу «Етика соціальної роботи». Як складова філософської науки про місце моральних начал у діяльності працівників соціальних закладів, курс має важливе значення для практичної роботи, а як філософсько-соціологічне знання – відіграє унікальну роль у формуванні професійно-етичного образу спеціаліста. Практичний напрям формування професійно-етичної культури має спрямовуватися на розвиток емоційно-морального аспекту особистості: навчитися бачити та співпереживати людському стражданню, горю, що допомагає вихованню у студентів

доброзичливості, альтруїзму, безкорисливості. Показниками формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців соціальної сфери є позитивні особистісні якості та поведінка, що відповідає професійно-етичним правилам. Фундаментальними етичними знаннями, котрі визначають професійно-етичні якості соціальних працівників вважаємо: моральний обов'язок, моральну відповідальність, честь і гідність соціального працівника, такт, вимогливість, толерантність тощо [3, с. 14-15]. Сформованість основ професійно-етичної культури відображається у потребі самовдосконалення та самовиявлення в умовах навчально-професійної діяльності.

Сьогодення потребує фахівців, для яких притаманні не лише професійні знання з ключових фахових дисциплін, а таких, які мають глибокі сформовані знання із професійної етики, володіють високим рівнем моральних, етичних, комунікативних, мовленнєвих, рефлексивних, дослідницьких та інших професійних знань й умінь, що забезпечують усебічний розвиток майбутніх соціальних працівників.

Результати проведеного опитування, серед студентів передвипускних і випускних курсів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу (освітній рівень «бакалавр») показали, що 64% респондентів відчують потребу у підвищенні рівня професійно-етичних знань, в тому числі 6,7% – інтелектуальних; 11,6% – поліпшення знань про рефлексію; 12,7% – підвищення знань з морально-вольової регуляції. Крім цього, 68% студентів вказали на необхідність удосконалення професійно-етичних умінь, у тому числі: 11,8% виявили бажання удосконалювати організаторські уміння, 12,3% – етичні, 10% – комунікативні, 16,1% – вольові уміння.

Висновки. Отож, на основі результатів опитування можна сформулювати висновки:

- значна частина студентів приділяє мало уваги знанням професійно-етичної рефлексії та ціннісних орієнтацій, недостатнє місце відводиться удосконаленню мовленнєвих та комунікативних знань;
- незважаючи на різнорівнєве формування професійно-етичних умінь майбутніх соціальних працівників, виявлена потреба в удосконаленні етичних, комунікативних, організаторських, вольових і рефлексивних умінь, які знаходяться у площині морально-етичного аспекту;
- ефективності формування професійно-етичної культури

майбутніх соціальних працівників сприяють: волонтерська практика, професійно-етичні тренінги, круглі столи, розгляд морально-етичних проблем соціальної роботи на семінарських і практичних заняттях із дисциплін, суміжних із «Етикою соціальної роботи»;

- результативність формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців соціальної роботи значною мірою залежить від організації освітнього процесу, зокрема, насиченості змісту етичною складовою, сучасними технологіями навчання, діагностуванням результатів навчання, суб'єкт-суб'єктною взаємодією та забезпеченням умов для активної творчості студентів.

Список використаних джерел:

1. Державний галузевий стандарт спеціальності «Соціальна робота». Київ, 2016.
2. Капська А. Й. Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11886/1/KapskaAustralia.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).
3. Кривошеєва О. І. Формування професійної етики майстрів виробничого навчання в професійно-технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2007. 20 с.
4. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 368 с.

References:

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *Derzhavnyi haluzevyi standart spetsialnosti «Sotsialna robota»*. [State sectoral standard of the specialty «Social Work»]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Kapska, A. Y. 2025 *Zmist i struktura profesiino-etychnoi kultury sotsialnoho pratsivnyka* [Content and structure of professional and ethical culture of a social worker]. March 22, , Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11886/1/KapskaAustralia.pdf> [in Ukrainian].
3. Kryvosheeva, O. I. (2007). *Formuvannia profesiinoi etykymaistriv vyrobnychoho navchannia v profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladykh*. [Formation of professional ethics of vocational training instructors in vocational schools] (Author's abstract of PhD dissertation). Kharkiv. [in Ukrainian].
4. Kapska, A. Y. (2007). *Sotsialna pedahohika*. [Social pedagogy]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian].

Катерина Червоненко

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
kschervonenko@ukr.net

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ГЕРОНТОЛОГІЧНОЮ ГРУПОЮ КЛІЄНТІВ

Стаття присвячена висвітленню ролі волонтерства у процесі фахової підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з геронтологічною групою клієнтів. Визначено напрями їх волонтерської діяльності з людьми похилого віку.

Ключові слова: волонтерство, геронтологічна група клієнтів, майбутні соціальні працівники.

The article highlights the role of volunteering in the professional training of social work specialists to work with the gerontological group of clients. The directions of their volunteer activities with elderly people are defined.

Keywords: volunteering, gerontological group of clients, future social workers.

Одним з серйозних демографічних викликів для сучасного суспільства виступає проблема старіння населення, яка спостерігається у багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні, що призводить до потреби у збільшенні кваліфікованих фахівців здатних ефективно працювати з геронтологічною групою клієнтів. Це зумовлює потребу у пошуку ефективних засобів професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з людьми похилого віку, здатних не лише якісно надавати соціальні послуги, підтримку та практичну допомогу, а й створювати умови для їх самореалізації та підвищення задоволеності життям. Одним з ефективних інструментів забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з геронтологічною групою клієнтів виступає волонтерська діяльність, як важливий ресурс для набуття цінних для майбутньої фахової діяльності професійних якостей та компетентностей.

Теоретико-практичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери постійно перебувають у зоні уваги провідних українських вчених Р. Вайноле, І. Звереві, І. Зимньої, С. Калаур, А. Капської, О. Карпенко, Л. Коваль, М. Лукашевич, Л. Мішик, І. Мигович, Л. Романовської, Н. Сейко, Т. Семигіної, І. Сидорук, С. Товщик, О. Тополь, Л. Тютті та інших.

Проблему використання потенціалу волонтерської діяльності у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників досліджували З. Бондаренко, П. Горінов, Р. Драпушко, І. Козубовська, Т. Лях, В. Поліщук, Т. Острянка, К. Червоненко, І. Юрченко та інші.

Незважаючи на широке коло досліджень із запропонованої проблематики, актуальним залишається питання визначення ролі волонтерства у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з геронтологічною групою клієнтів, що і зумовило нашу наукову розвідку.

Значення волонтерської діяльності як необхідного та соціально значущого ресурсу соціальної роботи визнане на рівні держави, про що свідчать неодноразові підтвердження, викладені у багатьох законодавчих документах, де волонтерів визнано суб'єктами соціальної роботи, в тому числі, із геронтологічною групою клієнтів, завдання якої спрямовані на забезпечення їхнього добробуту, допомоги, підтримки та гідного старіння.

Важливо відмітити, що серед основних напрямів соціальної роботи з клієнтами похилого віку дослідниками визначено: соціальне інспектування; моніторинг проблем і потреб літніх людей й членів їх родин; здійснення соціального обслуговування (соціальної допомоги й соціальних послуг) та соціального супроводу (підтримки) щодо надання комплексу юридичних, психолого-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних послуг; залучення до змістової соціально значущої соціокультурної й освітньої діяльності, спрямованої на збереження, підтримку і захист здоров'я, профілактику негативних явищ, розвиток адаптаційних механізмів літніх людей щодо зміни соціальних ролей, середовища та провідних напрямів життєдіяльності [1, с. 230].

До забезпечення реалізації визначених напрямів практичної соціальної роботи з клієнтами геронтологічної групи як в умовах територіальної громади, так і в межах конкретних установ соціальної сфери (територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), соціально-медичних установ, мобільних соціальних служб та ін.) часто залучають волонтерів, які допомагають штатним працівникам надавати різноманітні соціальні послуги.

На значущості волонтерської праці у соціальній сфері наголошують англійські дослідники А. Періш, Д. Хіс та М. Хассан, визначаючи переваги їх залучення до соціальних інституцій:

- можливість доповнення тих послуг, які вже надаються;
- «розвантаження» соціальних працівників у виконанні певних обов'язків, в тому числі, під час кризових ситуацій;

- можливість додати цінності профілактичним послугам у соціальній роботі;
- залучення волонтерів до роботи у різний час, оскільки вони мають гнучкий розклад;
- отримувачі послуг з повагою ставляться до безкорисливої мотивації волонтерів;
- отримувачі послуг не сприймають волонтерів так, як професійних працівників та не бояться розкритися перед ними;
- волонтери можуть налагоджувати зв'язки із громадою, в якій надаються соціальні послуги, виступати посередниками та залучати нових волонтерів до реалізації ініціатив;
- волонтери можуть бути носіями нових ідей, знань та досвіду в сфері надання соціальних послуг тощо [2].

Для майбутніх фахівців соціальної сфери волонтерство може виступати своєрідним тренуванням перед початком професійної діяльності з геронтологічної групою клієнтів, оскільки обидва явища об'єднують спільні цінності та мета – надання безкорисливої допомоги та підтримки тим, хто опинився у складних обставинах [3].

Волонтерська діяльність майбутніх соціальних працівників з людьми похилого віку може бути різноманітною та охоплювати різні сфери життя:

- відвідування клієнтів вдома або в геріатричних закладах;
- організація змістового дозвілля (творчих майстер-класів, музичних вечорів, концертів, ігор, читання книг, перегляд фільмів, прогулянок тощо);
- створення «гарячих ліній» для спілкування з самотніми;
- організація соціально значущої діяльності людей похилого віку;
- організація догляду та підтримання належних умов проживання;
- організація допомоги у придбанні необхідних товарів та забезпечення супроводу до соціальних та медичних установ;
- допомога професіоналам у здійсненні паліативного догляду;
- здійснення освітньої та культурної діяльності з людьми похилого віку (навчання комп'ютерної грамотності, організація соціокультурних заходів, проведення лекцій та бесід на різні теми, організація діяльності творчих гуртків та студій);
- надання психологічної підтримки й організація індивідуальної допомоги в надзвичайних ситуаціях тощо.

У цьому контексті для майбутніх соціальних працівників волонтерство виступає важливим засобом набуття практичного досвіду роботи з геронтологічною групою клієнтів, що надає можливість безпосередньо взаємодіяти з ними, розуміти їхні потреби, проблеми та особливості, навчитися ефективним методам спілкування та надання допомоги й підтримки, сприяє формуванню професійно важливих якостей та компетентностей, спрямованих на розвиток здатності розуміти літніх людей, налагоджувати з ними довірливі стосунки та знаходити підхід до кожного клієнта з урахуванням його особливостей та специфіки життєвих обставин.

Волонтерська діяльність з людьми похилого віку, як і практична соціальна робота вимагає терпіння та особливого розуміння медико-біологічних змін та соціально-психологічних аспектів старіння, знання принципів, завдань, напрямів та видів допомоги, а також механізмів впровадження провідних технологій роботи з ними. Волонтерство допомагає студентській молоді вже на етапі навчання зануритися у професійну діяльність та сформувати позитивну професійну мотивацію.

Отже, волонтерство відіграє важливу роль у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з геронтологічною групою клієнтів, виступає важливим ресурсом для формування їх професійних якостей (відповідальності, організованості, стресостійкості, толерантності, коректності, терплячості та ін.) та готовності до практичної соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Поліщук В., Олексюк Н., Лещук Г. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми літнього віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Випуск 1 (50). 2022. С. 227–230.
2. Parish A., Heath J., Hassan M. (2001). Changing the face of social services volunteers adding value in service delivery / The National Center for Volunteering. London, UK. 71 p.
3. Червоненко К. С. Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова*. Випуск 77. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 216–220.

References

1. Polishchuk, V., Oleksiuk, N., & Leshchuk, H. (2022). Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z liudmy litnoho viku [Training future social workers to work with the elderly]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho*

- universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work, 1(50), 227–230. [in Ukrainian].
2. Parish, A., Heath, J., & Hassan, M. (2001). *Changing the face of social services: Volunteers adding value in service delivery*. London, UK: The National Center for Volunteering.
 3. Chervonenko, K. S. (2020). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy volonterskoi diialnosti [Formation of social competence of future social workers through volunteering]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy* – Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects, 77, 216–220. Kyiv: Vydavnychiy dim «Helvetyka». [in Ukrainian].

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ (СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА, ФІЗИЧНА) - ПОТРЕБИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Тарас Банас
магістр релігієзнавства, Соціальний капелан ТЦСО
(НСП) «Турбота»,
Алла Харкова
директор ТЦСО (НСП) «Турбота»,
Богдан Михайловський
пастор-капелан Української Євангельської Церкви (УЄЦ),
голова ГО «Лев - Кредо»
м. Кам'янець- Подільський.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ (СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА, ФІЗИЧНА): ПОТРЕБИ ТА МОЖЛИВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ ВЕТЕРАНСЬКОГО ПРОСТОРУ ТЦСО (НСП) «ТУРБОТА»).

Анотація. У статті розглядається психологічна, духовна та соціальна реабілітація ветеранів – як стратегічні напрямки потреб сьогодення та можливості їх впровадження.

Ключові слова: реабілітація, відновлення, капеланство, духовність.

Annotation. The article explores the psychological, spiritual, and social rehabilitation of veterans as strategic areas of current needs and the possibilities for their implementation.

Keywords: rehabilitation, recovery, chaplaincy, spirituality.

Сучасні військові події та пов'язані з ними соціальні потрясіння, які переживає Україна, вимагають глибокого аналізу, осмислення та розробки ефективних напрямків роботи у сфері психологічної, психосоціальної та медико-психологічної реабілітації особистості. Одним із ключових завдань державної “Ветеранської політики” є всебічне відновлення ветеранів та ветеранок, а також їхніх сімей. Це охоплює зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я, сприяння соціальній активності, а також формування відчуття внутрішнього спокою, рівноваги та добробуту.

Соціальна сфера чи не найбільша, найоб'ємніша сфера діяльності громадянського суспільства. Вона об'єднує в собі:

- освітню діяльність;
- медичне забезпечення (охорону здоров'я);
- сфера транспортних послуг;
- побутового обслуговування;
- забезпечення відпочинку та дозвілля;

- громадянського харчування та культурного розвитку.[2, ст.504; 9, ст.274 13]

Хочемо акцентувати увагу на деяких ключових словах що пов'язані із капеланством. Про це записано, в богословський термінології, в Законах України і численних нормативно-правових документах. [6, ст.15; 14; 15]

Капелан – як представник духовенства, священник тієї чи іншої соціальної сфери діяльності:

- пенітенціарної служби;
- поліцейське капеланство;
- військове капеланство;
- капеланство в охороні здоров'я;
- освітнє капеланство;
- соціальне капеланство як об'єднуюче.

Капеланство явище історичне це процес задоволення духовно душевно релігійних потреб особистості (саме на виконання і гарантії 35 ст. Конституції України).[15]

Душпастирська опіка – як особливий вид задоволення духовно-психологічних потреб шляхом:

- дружби;
- супроводу;
- служіння ближньому;
- скерування освіти;
- моральної підтримки [5, ст. 8-14, ст. 85; 6, ст. 16, 106; 7, ст. 15].

Варто зазначити, що ще в 2005р. Україна приєдналася до Європейської Декларації охорони психічного здоров'я (Хельсінкі, Фінляндія) , а на сьогодні розроблено концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні до 2030р.

Акцентуємо увагу на головних стратегічних напрямках діяльності Міністерства соціальної політики щодо відновлення ветеранів:

- відновлення здатності працювати (як трудовий ресурс Держави);
- відновлення особистості ветерана як потенційного резерву ЗСУ, досвідченого і висококваліфікованого резерву ЗСУ;
- участь ветеранів у формуванні Національної ідеї, сьогоднішні ветерани ветеранки – це творці національної ідеї і її вихователі серед дітей та молоді;
- задоволення соціальних потреб, формування пакету соціальних послуг в який би входили не тільки основні, базові, але й додаткові максимально доступні на місцевому рівні громад.[4, ст. 109; 13; 17]

Окремим завданням постає «активна соціалізація» ветеранів,

не тільки пристосування до не бойових дій та життя в мирній обстановці, а взаємна соціалізація; вміння соціуму (громади) кожного її члена говорити, спілкуватися, сприйняти і порозумітися з військовими, що повернулися додому.[3, ст. 97, 100; 9, ст.27]

Варто наголосити на роботі «фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб і їх сімей». [17; 18]

Капеланська служба, як частина системи підтримки ветеранів має стати невід'ємною частиною їх відновлення:

- адаптації - пристосування до пост воєнних умов; домашніх умов;
- реабілітації - фізичне, душевне, психологічне (ментальне), духовне відновлення;
- реінтеграція - відновлення здатності працювати, здобуття освіти, перекваліфікація, переорієнтація, працевлаштування;
- соціалізація - повернення до життя в соціумі та громаді - ветеран виходить з війни, але війна ще довго не виходить з пам'яті. [1, ст.89-130]

Капелан у своїй роботі мав би проводити:

- душпастирську опіку (підтримку)
- надання духовно-психологічної допомоги, формування і корекція морально-психологічного стану, етичної поведінки,
- задоволення духовно релігійних потреб, консультування. допомога в аналізі особистого стану, життєвої ситуації, сприяння в розрішенні важких життєвих ситуацій, сімейних конфліктів тощо;
- при соціальній адаптації звертати увагу на загоєння душевних ран, духовного відчаю, скорботних переживань, емоційних зривів;
- провадити превентивну роботу, профілактику стресових ситуацій, депресивного стану, втрати психічної рівноваги чи навіть пато-психологічних відхилень;
- розвивати християнську братерську дружбу, товаришування, культивувати щирість, безкорисливість, жертовність, любов, самопожертву.[1, ст. 89-130; 8, ст. 32-52; 10, ст. 17-24]

Висновки.

1. Наше суспільство сьогодні переживає особливі надважкі періоди:

- військовий стан;
- переселення, великі міграційні процеси;
- полон та безвісти зниклі члени сімей та родин. Все це зумовлює появу особливо вразливої категорії громади – ветерани, військові та їх сім'ї.

2. Все суспільство, нація, кожна громада потребує реабілітації, відновлення на:

- фізичному;
- психо-емоційному;
- душевно-духовному;
- соціальному рівнях.

3. Соціально-психологічна діяльність спричиняє потребу підготовки особливих фахівців, озброєних нестандартними, інноваційними засобами (інструментами) для відновлення соціуму.

4. Важливим аспектом відновлення особистості є створення та ефективне залучення мультидисциплінарних команд на базі соціальних служб, реабілітаційних центрів, медичних закладів та громадських організацій. Комплексний підхід забезпечить якісну систему психологічного, психосоціального, медико-клінічного та духовного супроводу тих, хто його потребує.

5. Капеланська служба є невід'ємною частиною у підтримці ветеранів та їх сімей, а їхнє душпастирське служіння, опіка, супровід сприятимуть моральному зміцненню та духовному відновленню наших захисників.

Список використаних джерел:

1. Андріяшин Л.-О., Брацюнь О., П'яста Р. та ін. Книга життя: посібник для медичних капеланів. Київ: Калита, 2023. 264 с.
2. Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2020. 1172 с.
3. Скіллен Дж. В. Громадянство: християнський погляд / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2024. 128 с.
4. О'Донован О. Справедлива війна: переосмислення / пер. з англ. О. Гладкий. Львів: Свічадо, 2024. 224 с.
5. Бенер Д. Стратегічне пасторське консультування / пер. з англ. О. Дмитренко. Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2017. 190 с.
6. Когут В. Капеланство: в'язничне, армія, лікарня, поліція: Підручник для капеланів та християн волонтерів. Нововолинськ: Формат, 2023. 160 с.
7. Кореневич В.М. Капелан кожен день: Молитовно-інформаційний путівник / пер. з рос. Київ: Київська богословська семінарія, 2015. 28 с.
8. Мішиєв В.Д., Михайлов Б.В., Гриневич Є.Г. та ін. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій: навчальний посібник. Київ: Медицина, 2023. 127 с.
9. Прошко К. Відновлення суспільства в часи зовнішньої агресії: уроки книги Неемії для сучасної церкви. Християнська думка. № 6 (15). Київ: УЄТС, 2023. 128 с.
10. Раймер І.І. Душепопечение жертв насилия. Одесса: Biblos, 2016. 140 с.
11. Хілл Х., Баже Р., Хілл М. Зцілення душевних ран: як церква може послужити людям. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2019. 118 с.
12. Чемберс О. Библийская психология / пер. с англ. Санкт-Петербург: Виссон, 2011. 272 с.

13. Закон України про соціальні послуги: із змінами (№ 4017-IX від 10.10.2024). Розділ III, ст. 16.
14. Закон України щодо підготовки, безперервного професійного розвитку та професійної діяльності за професіями у сфері охорони здоров'я (№ 4246-IX від 12.02.2025). Розділ X, ст. 74.
15. Закон України про Службу військового капеланства: із змінами (№ 3621-IX від 21.03.2024). Розділ I, ст. 1.
16. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Відомості Верховної Ради. 1993. (зі змінами № 4110-IX від 19.12.2024).
17. Наказ Міністерства у справах ветеранів України «Про затвердження порядку взаємодії...» (№ 375 від 19.11.2024).
18. Наказ Міністерства у справах ветеранів України «Професійний стандарт фахівця і супроводу...» (№ 508 від 31.12.2024).

References:

1. Andriashyn, L.-O., Bratsiun, O., Piasta, R., et al. (2023). *Knyha zhyttia: posibnyk dlia medychnykh kapelaniv* [The Book of Life: A handbook for medical chaplains]. Kyiv: Kalyta.
2. Bibliia. Suchasnyi pereklad z davnoievreis'koi ta davnohrets'koi mov [The Bible: Contemporary translation from Hebrew and Greek]. (2020). Kyiv: Ukrains'ke Bibliine Tovarystvo.
3. Skillen, J. (2024). *Hromadianstvo: khrystianskyi pohliad* [Citizenship: A Christian View] (O. Dmytrenko, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera.
4. O'Donovan, O. (2024). *Spravedlyva viina: pereosmyslennia* [Just War: Reconsidered] (O. Hladkyi, Trans.). Lviv: Svichado.
5. Benner, D. (2017). *Stratehichne pastor'ske konsultuvannia* [Strategic Pastoral Counseling] (O. Dmytrenko, Trans.). Kyiv: Bright Star Publishing.
6. Kohut, V. (2023). *Kapelanstvo: viaznychne, armiia, likarhnia, politsiia* [Chaplaincy: prison, army, hospital, police]. Novovolynsk: Format.
7. Korenevych, V.M. (2015). *Kapelan kozhen den: molytovno-informatsiinyi putivnyk* [Chaplain every day: A prayer and information guide]. Kyiv: Kyivska Bohoslovska Seminaria.
8. Myshyev, V.D., Mykhailov, B.V., Hrynievych, Ye.H., et al. (2023). *Rozlady psyyhinnoi sfery vnaslidok boiovykh dii* [Mental disorders due to combat actions]. Kyiv: Medytsyna.
9. Proshko, K. (2023). *Vidnovlennia suspilstva v chasy zovnishnoi ahresii: uroky knyhy Neemii dlia suchasnoi tserkvy* [Restoration of society during external aggression: Lessons from the book of Nehemiah for the modern church]. Khrystyianska dumka, 6(15). Kyiv: UETS.
10. Raimer, I.I. (2016). *Dushepopochenie zhertv nasiliia* [Pastoral care for victims of violence]. Odesa: Biblos.
11. Hill, H., Baje, R., Hill, M. (2019). *Ztsilennia dushevnykh ran: yak tserkva mozhe posluzhyty liudiam* [Healing the wounds of the soul: How the church can help people]. Kyiv: Ukrains'ke Bibliine Tovarystvo.
12. Chambers, O. (2011). *Bibleiskaia psyykholohiia* [Biblical Psychology] (Trans. from English). Saint Petersburg: Visson.
13. Zakon Ukrainy pro sotsialni posluhy iz zminamy (No. 4017-IX, vid 10.10.2024). Rozdil III, st. 16.

14. Закон України про професійний розвиток у сфері охорони здоров'я (No. 4246-IX, від 12.02.2025). Розділ X, ст. 74.
15. Закон України про Службу вишкотового капеланства (No. 3621-IX, від 21.03.2024). Розділ I, ст. 1.
16. Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» (Відомості Верховної Ради, 1993, із змін No. 4110-IX від 19.12.2024).
17. Наказ Міністерства у справах ветеранів No. 375 від 19.11.2024 «Про затвердження порядку взаємодії...».
18. Наказ Міністерства у справах ветеранів No. 508 від 31.12.2024 «Професійний стандарт фахівців і супроводу...».

Anna Biletska

Master's degree in psychology

Olena Lyholat

Doctor of Biological Sciences, Professor

Olha Sklyanska

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

University of Customs and Finances

<http://umsf.dp.ua/>

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF COMBATANTS WHO SUFFERED FROM MINE- BLAST TRAUMA

Анотація: У статті розкрито важливість психологічної реабілітації військовослужбовців, які зазнали бойового травматичного досвіду. Проведено емпіричне дослідження рівня невротизації й соціальної адаптації серед військових, що зазнали мінно-вибухової травми. Автори акцентують увагу на необхідності системного підходу до реабілітаційної роботи, що охоплює участь фахівців різного профілю: психологів, психіатрів, невропатологів. Окрему роль відведено сімейному консультуванню, яке сприяє ефективній адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя та формує сприятливе соціальне середовище для їх одужання.

Ключові слова: військовослужбовці, бойова травма, соціальна адаптація, психологічна реабілітація, сімейна підтримка, психоемоційне відновлення.

Abstract: The article highlights the importance of psychological rehabilitation for servicemen who have experienced mine-blast injury. An empirical study was conducted to assess the levels of neurotization and social adaptation among military personnel affected by mine-blast injury. The authors emphasise the need for a systematic approach to rehabilitation, involving specialists from various fields, including

psychologists, counselling, which contributes to the effective reintegration of servicemen into civilian life and helps create a supportive social environment for their recovery.

Keywords: military personnel, combat trauma, psychological rehabilitation, social adaptation, family support, psycho-emotional recovery.

The psychological consequences of mine-blast trauma for Ukrainian soldiers are an important problem that requires detailed research and analysis. Combatants who sustain such injuries as a result of combat operations suffer not only physical injuries but also serious psycho-emotional disorders that can significantly affect their mental health, social integration, and the overall quality of life of post-combatants and their families.

An in-depth understanding of the psychological consequences of such traumas opens up prospects for improving social and psychological assistance to veterans and their families, and will help raise public awareness of the psychological needs of defenders, which is a key factor in their successful reintegration into civilian life.

In the Russian-Ukrainian war, the Russian side uses up to 60 thousand shells per day (sometimes up to 80 thousand). Compared to 2021, the number of patients with acute traumatic brain injuries has increased significantly, especially blast injuries, rising from 4.6% to 48.5%. This has led not only to an increase in the number of mine-blast injuries, but also to central nervous system disorders: mine-blast injuries have become the most common type of injury [1].

Mine-blast trauma is a complex combat injury that occurs as a result of the complex impact on the human body of a shock wave, high-temperature gas jet, fire, toxic products of explosion and combustion, ammunition fragments and secondary projectiles.

This type of injury has a particularly severe course and specificity of lesions. The main pathogenic factor in a mine-blast injury is the blast wave, which causes large-scale anatomical and physiological disorders: massive tissue destruction, tearing off body parts or severe limb injury.

Over time, the physical injuries caused by mine-blast trauma are accompanied by psychological consequences that may remain invisible in the early stages. Often, the soldier does not realise that changes in his psycho-emotional state are related to the trauma. Mine-blast trauma has a wide range of mental manifestations, including both cognitive impairment and emotional and behavioural shifts, which significantly complicate adaptation to everyday life.

Common symptoms include reduced functional capacity, sleep problems, emotional instability, episodes of aggression, headaches, impaired concentration, and decreased alcohol tolerance. Such disorders require longterm and comprehensive rehabilitation, including not only medical but also psychological support.

The purpose of this research is to analyse the psychological consequences of mine-blast trauma in Ukrainian military personnel, determine the role of neuroticism as a significant marker of emotional distress, and emphasise the necessity of comprehensive rehabilitation strategies that include both social and psychological dimensions.

In the course of the study, we theoretically analysed the main characteristics of neuroticism, including rapid fatigue, sleep disturbances, hypochondriacal fixation on unpleasant somatic sensations, mood decline, increased irritability, excitability, fears, anxiety, and self-doubt.

Our empirical study of the level of neuroticism among military personnel with shell-shock revealed the following results:

- 40% of the respondents had a low level of neuroticism

- 20% of the injured had an uncertain diagnosis

- 40% of the survey participants had unreliable test results.

- The level of social adaptability was assessed separately.

- 40% of respondents had a high level of adaptability

- 50% had an average level 10% had a low level.

These data confirm the existence of heterogeneity in the psychological state of servicemen with shell shock, even in the absence of critically high rates of neuroticism. However, this indicator is an important marker of further maladaptive tendencies.

The correlation analysis revealed a statistically significant negative correlation between the level of social adaptation and the level of neuroticism ($r = -0.630$). This indicates that an increased level of neuroticism is accompanied by a decrease in social adaptation. In particular, symptoms such as fear of criticism, emotional withdrawal, anxiety, and internal tension significantly complicate the process of forming meaningful social relationships.

Thus, the findings of the empirical study only emphasize the need for systematic psychological and social rehabilitation of military personnel after mine-blast injuries, which should include not only therapeutic support but also programs of integration, psychocorrection and development of social functioning skills.

The psychological rehabilitation of military personnel is a rather complex and multifaceted process aimed at facilitating their successful adaptation to civilian life and overcoming the consequences of their

traumatic experience. It involves a systematic and comprehensive approach that should be implemented at the state level with the involvement of an interdisciplinary team of specialists.

Since the consequences of combat experience can cover not only the psychological but also the psychosomatic sphere, the rehabilitation process should include the participation of not only psychologists and psychotherapists but also psychiatrists, neurologists and general practitioners to provide veterans with medical support if necessary.

Particular attention should be paid not only to the internal resources of the serviceman, but also to his ability to establish interaction with his social environment, fellow servicemen, friends and family.

A separate important area is psychological support for relatives of servicemen, because the traumatic experience of a combatant affects not only him but also the whole family. In this regard, family counseling should become an integral part of the rehabilitation process. Relatives should be informed about the possible consequences of trauma: veterans may show emotional instability, loss of usual functions in everyday life, difficulties in communication or everyday life, and have nightmares.

It is important to create a harmonized supportive environment that will help reduce the feeling of isolation and help the military person focus not on limitations but on the prospect of a happy future and successful integration into society.

References :

1. Darii, V., & Tovazhnianska, O. (2023). Military Field Neurology: Educational Manual. (pp. 9–11) Kharkiv.
2. Zbytkovskyi, M. I., & Telegina, H. V. (2023). The problem of brain concussion in medico-social, psychological and prognostic discourse. In Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Lecturers and Practitioners (pp. 133–134) Lviv.
3. Lindberg, M., Moy Martin, E., & Marion, D. (2022). Military Traumatic Brain Injury. *Journal of Neurotrauma*, 39, pp. 1133–1145.

Альона Годованюк

керівник оздоровчо-реабілітаційного та фізкультурного центру,
провідний фахівець з фізичної реабілітації
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Каріна Гончарук

здобувач освіти НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний
інститут»

Alyona.god2017@gmail.com

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СОЦІУМ

Анотація: Фізична реабілітація є ключовим чинником інтеграції осіб з інвалідністю у соціум. Вона спрямована не лише на відновлення фізичних функцій, але й на підтримку психологічного стану, що сприяє активному залученню таких осіб до суспільного життя. У статті розглянуто основні аспекти фізичної реабілітації, її вплив на соціальну адаптацію, викладено сучасні підходи та методи реабілітації, а також проаналізовано проблеми, з якими стикаються особи з інвалідністю у процесі реабілітації.

Ключові слова: фізична реабілітація, інвалідність, соціальна інтеграція, адаптація, реабілітаційні методи.

Summary: Physical rehabilitation is a key factor in the integration of people with disabilities into society. It aims not only at restoring physical functions but also at supporting psychological well-being, which facilitates the active involvement of such individuals in social life. The article examines the main aspects of physical rehabilitation, its impact on social adaptation, presents modern approaches and rehabilitation methods, and analyzes the challenges faced by people with disabilities in the rehabilitation process.

Keywords: physical rehabilitation, disability, social integration, adaptation, rehabilitation methods.

Постановка проблеми. Інвалідність є не лише медичною, але й соціальною проблемою, яка впливає на всі аспекти життя людини. Одним з головних завдань суспільства є створення умов для ефективної інтеграції осіб з інвалідністю, що неможливо без якісної фізичної реабілітації. Проте доступ до реабілітаційних програм залишається обмеженим через низку чинників, таких як недостатнє фінансування, нестача кваліфікованих спеціалістів та соціальні стереотипи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження підтверджують, що фізична реабілітація є важливим елементом соціальної адаптації осіб з інвалідністю. За даними наукових публікацій, комплексний підхід до реабілітації, що включає фізичну,

психологічну та соціальну складові, забезпечує кращі результати у відновленні рухових функцій та підвищує рівень незалежності пацієнтів. Вітчизняні та зарубіжні дослідники наголошують на важливості індивідуального підходу до кожного пацієнта, а також на необхідності розвитку інноваційних методів реабілітації.

Метою дослідження є аналіз значення фізичної реабілітації у процесі соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, визначення основних підходів та методів реабілітації, а також виявлення основних проблем, які ускладнюють доступ до реабілітаційних послуг.

Виклад основного дослідження. Фізична реабілітація є важливим і необхідним етапом на шляху до відновлення здоров'я для осіб з інвалідністю, яка спрямована на поліпшення фізичних можливостей, функціональних здібностей та загального рівня якості життя таких осіб. Фізична реабілітація не лише дозволяє полегшити симптоми і відновити здатність до самостійного життя, але й підтримує емоційний та психологічний стан пацієнтів, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов існування.

Фізична реабілітація для осіб з інвалідністю є важливою складовою процесу адаптації до нового способу життя. Інвалідність – це не лише медична складова, а й соціальна, що впливає на всі аспекти життя людини: від здатності працювати до можливості бути активним учасником суспільства. Враховуючи це, фізична реабілітація виступає не лише як медична практика, а й як засіб соціальної інтеграції та психологічної підтримки. Правильно підібрані методи фізичної терапії допомагають покращити функціональні можливості організму, зменшити біль, відновити рухову активність і забезпечити максимально можливу незалежність. Важливим аспектом є також комплексний підхід, який включає фізичну, психологічну і соціальну підтримку. Це дає можливість людині не лише поліпшити свій фізичний стан, а й повернутися до активного, повноцінного життя [1, С. 36].

Фізична реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення порушених або втрачених фізичних функцій людини. Для осіб з інвалідністю вона включає в себе спеціальні методи і програми, що допомагають відновити рухові функції, зменшити біль, покращити координацію та витривалість, а також підвищити рівень самостійності [3, С. 216].

Основними принципами фізичної реабілітації є індивідуальний підхід, комплексність і безперервність процесу. Для кожної особи підбираються персоналізовані програми тренувань, які враховують її фізичні можливості, рівень інвалідності та загальний стан здоров'я.

Фізична реабілітація є не тільки лікувальним процесом, але й важливим соціальним інструментом, який допомагає особам з інвалідністю повернутися до активного життя, знову відчувати себе повноцінними членами суспільства (рис. 1)

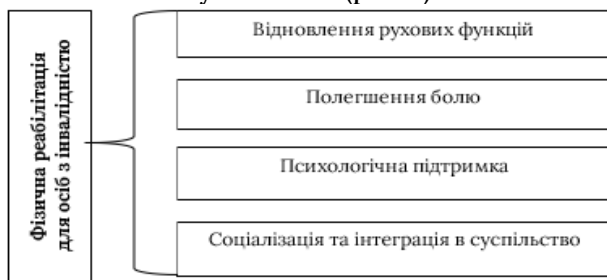

Рис. 1. Аспекти впливу фізичної реабілітації

Одним з основних завдань є допомога в відновленні можливості виконувати рухи, які стали недоступними через травми, хвороби чи вроджені порушення. Фізична терапія допомагає зменшити наслідки порушень, відновити координацію рухів і покращити загальну фізичну активність.

Для багатьох осіб з інвалідністю біль є постійним супутником. Заняття фізичною реабілітацією, зокрема за допомогою спеціальних вправ, можуть значно знизити рівень болю або зробити його менш вираженим, що, в свою чергу, сприяє покращенню якості життя.

Програми фізичної реабілітації часто включають елементи психологічної підтримки. Вони допомагають пацієнтам прийняти свою нову фізичну реальність, подолати депресивні стани та відновити впевненість у собі. Залучення до фізичних вправ дає можливість підвищити мотивацію і соціальну активність.

Фізична реабілітація сприяє поліпшенню соціальних контактів і дозволяє особам з інвалідністю більше взаємодіяти з іншими людьми. Участь у групових заняттях допомагає знайти нових друзів, підтримувати позитивний настрій і знижує ізоляцію.

Попри численні переваги фізичної реабілітації, існують певні виклики та проблеми. Однією з головних перешкод є недостатнє фінансування реабілітаційних програм і відсутність доступу до висококваліфікованих фахівців у віддалених регіонах. Також важливим фактором є соціальна стигматизація та стереотипи, що існують щодо осіб з інвалідністю. Це може впливати на їх мотивацію до реабілітаційного процесу [2, С. 75].

Фізична реабілітація є невід'ємною частиною життя осіб з інвалідністю, яка надає можливість не лише відновити фізичні

функції, але й відчувати себе повноцінними членами суспільства, що активно взаємодіють із навколишнім світом. Успіх реабілітаційного процесу залежить від комплексного підходу, індивідуального вибору методів та постійної підтримки з боку фахівців, сім'ї та суспільства [4, С. 122].

Фізична реабілітація для осіб з інвалідністю включає різноманітні методи, від лікувальної фізкультури до використання сучасних технологій і пристроїв, що дозволяють зменшити обмеження, спричинені інвалідністю. Важливою складовою цього процесу є також психологічна підтримка, яка допомагає пацієнтам адаптуватися до нових умов життя і зберігати оптимістичний настрій. Враховуючи значення фізичної реабілітації для соціальної адаптації та інтеграції осіб з інвалідністю, важливо забезпечити доступ до таких послуг для кожної людини, незалежно від її фінансового становища або місця проживання. Таким чином, фізична реабілітація сприяє не лише відновленню здоров'я, але й покращенню соціальних і психологічних аспектів життя осіб з інвалідністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фізична реабілітація відіграє важливу роль у процесі інтеграції осіб з інвалідністю у соціум, сприяючи не лише фізичному відновленню, а й покращенню їхнього психологічного стану та соціальної активності. Однак для підвищення ефективності реабілітаційного процесу необхідно усунути існуючі бар'єри, зокрема, покращити доступність реабілітаційних послуг, розвивати інноваційні методи та технології, а також підвищувати рівень обізнаності суспільства щодо потреб осіб з інвалідністю.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення методів фізичної реабілітації, вивчення впливу сучасних технологій на реабілітаційний процес та розробку стратегії покращення доступності реабілітаційних послуг у різних регіонах країни.

Список використаних джерел:

1. Антонюк І. М. Фізична реабілітація осіб з порушеннями опорно-рухового апарату: методичні підходи. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2019. № 1 (45). С. 34–40.
2. Гребенюк С. В. Актуальні напрями лікування фізичної особи з інвалідністю в Україні. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020. № 3. С. 72–76.
3. Дорошенко Л. М. Інноваційні технології у фізичній реабілітації осіб з інвалідністю. Молодий вчений. 2021. № 4 (92). С. 215–219.
4. Стельмах О. О. Сучасні підходи до фізичної реабілітації осіб з інвалідністю. Наука і освіта. 2022. № 2. С. 120–124.

References

1. Antonyuk, I. M. (2019). Fizychna reabilitatsiia osib z porushenniamy oporno-rukhovoho aparatu: metodychni pidkhody [Physical rehabilitation of persons with musculoskeletal disorders: Methodological approaches]. *Fizychnye vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*, 1(45), 34–40. [in Ukrainian].
2. Grebeniuk, S. V. (2020). Aktualni napriamy likuvannia fizychnoi osoby z invalidnistiu v Ukraini [Relevant directions of treatment for persons with disabilities in Ukraine]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and Methods of Physical Education and Sport*, (3), 72–76. [in Ukrainian].
3. Doroshenko, L. M. (2021). Innovatsiini tekhnolohii u fizychnii reabilitatsii osib z invalidnistiu [Innovative technologies in physical rehabilitation of persons with disabilities]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 4(92), 215–219. [in Ukrainian].
4. Stelmakh, O. O. (2022). Suchasni pidkhody do fizychnoi reabilitatsii osib z invalidnistiu [Modern approaches to physical rehabilitation of persons with disabilities]. *Nauka i osvita – Science and Education*, (2), 120–124. [in Ukrainian].

Ольга Столяренко

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
stolyarenko.ob@gmail.com

ІПОТЕРАПІЯ – НОВІТНІЙ МЕТОД ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблем, що постають перед нашим суспільством у процесі реабілітації військовослужбовцівучасниківбойовихдій. Представленорезультати впровадження і дослідження лікувального ефекту іпотерапевтичної реабілітаційної стратегії у Навчально-реабілітаційному закладі вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Ключові слова: іпотерапія, іпотерапевтичний принцип, рухова функція, неврологічні захворювання, верхова їзда, терапія, реабілітація.

Abstract. This article highlights the problems that our society faces in rehabilitating combatants. The results of the implementation and study of the therapeutic effect of the hippotherapy rehabilitation strategy at the Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education «Kamianets-Podilskyi State Institute» are presented.

Key words: *hippotherapy, hippotherapeutic principle, motor function, neurological diseases, riding, therapy, rehabilitation.*

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших сучасних проблем нашого суспільства є вивчення негативних емоційних станів військовослужбовців учасників бойових дій і розробка на цій основі системи їх психологічної реабілітації.

Науково-психологічні дослідження переконують, що військовослужбовці учасники бойових дій практично завжди перебувають у стані фізичного та психічного напруження [2; 3; 6]. Слід враховувати те, що при цьому вони отримують не лише фізичні, а й численні психічні травми. Навіть за відсутності значних тілесних ушкоджень та соматичних захворювань адаптація військовослужбовців учасників бойових дій, які повертаються до мирного життя, ускладнюється функціонуванням посттравматичних станів, які призводять до численних соціально-психологічних проблем. Тому спеціалістам потрібно у найкоротший термін знайти відповідь на запитання: яким чином психологи можуть допомогти лікуванню ран війни, як підтримувати і повертати до повноцінного життя наших ветеранів [3].

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Сучасна фахова література містить достатньо публікацій про позитивний досвід численних досліджень, пов'язаних із вражаючим впливом іпотерапії на загальну рухову функцію, когнітивну та афективно-емоційну активність дітей. Автори цих досліджень визначають іпотерапію як новий вид терапії, який використовує коней у поєднанні з фізичною, професійною і мовленнєвою терапією, покращує мотивацію, увагу і загалом якість усього терапевтичного втручання [1; 4].

Мета статті – обґрунтування доцільності використання у реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій нетрадиційних методів лікування та відновлення, до яких належить іпотерапія.

Виклад основного матеріалу. Основним змістом поняття «реабілітація» є комплексна допомога, спрямована не лише на компенсацію розладів, а й на повернення постраждалої людини до суспільства, її якомога повнішу особисту і професійну інтеграцію в соціум [2, с. 178].

Окремим нестандартним методом у реабілітації є іпотерапія – лікування за допомогою верхової їзди на коні під наглядом лікаря іпотерапевта або ж спеціально навченого інструктора верхової їзди. Це всесвітньо визнаний метод реабілітації після різноманітних захворювань. Унікальність такої терапії полягає в одночасному фізичному, психологічному та емоційно позитивному впливах на

пацієнтів із неврологічними, психічними, фізичними та іншими порушеннями [1, с. 202].

Найчастіше іпотерапевтичні заняття використовують для фізичної та соціально-психологічної реабілітації дітей та дорослих із захворюваннями нервової системи та опорно-рухового апарату. Сутність іпотерапії у тому, що верхова їзда надає суттєве фізичне навантаження всім групам м'язів. Розвивається координація, рівновага, покращується фізичний стан. Лікувальні заняття призводять і до емоційної гармонії. Поступово відбувається відновлення втрачених навичок і порушених функцій організму хворої людини.

Іпотерапевтичні заняття також допомагають розвитку таких особистісних якостей як уважність, чуйність, швидкість реакцій, упевненість, позбавляють агресивності, збудливості та замкнутості. Відбувається психологічна та соціальна адаптація хворої людини, зникає страх, невпевненість, спостерігається позитивний вплив на мотивацію та волю, зникає почуття неповноцінності, безпорадності і ряд подібних психологічних комплексів [1, с. 204].

Дуже важливо, що реабілітація за допомогою іпотерапії не має вікових обмежень. Більше того, іпотерапія дозволена при складних захворюваннях, коли протипоказано більшість реабілітаційних прийомів [4, с. 226].

Виходячи з вищесказаного, іпотерапія є досить ефективним сучасним методом у реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій при лікуванні неврозів, депресії, страхів, ПТСР, оскільки у процесі взаємодії з твариною, знижується агресія і збудження, відновлюється душевний спокій та рівновага, що сприяє швидшому одужанню.

Іпотерапія в Україні як лікувальний метод лише починає розвиватися. У багатьох містах відкрито реабілітаційні центри, де діє програма іпотерапії для соціально-психологічної реабілітації військових. Оскільки у Навчально-реабілітаційному заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» навчаються здобувачі з інвалідністю, то іпотерапевтичні заняття для їх реабілітації успішно проводяться уже не перший рік. Отже, перед працівниками закладу на сучасному етапі стоїть завдання розробити і втілити в життя таку програму комплексної реабілітації, що дозволить стабілізувати стан психіки військових, які перебувають на ротатії, які прийшли з поля бою і знаходяться у стресовому стані.

Проект, який реалізується Центром ветеранського розвитку Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», дуже важливий для наших

військовослужбовців. Метою такого проекту має бути оздоровлення тіла, розуму та духу військовослужбовців за допомогою терапевтичної роботи. Наслідки участі в бойових діях, зокрема й перебування в полоні, потребують серйозної роботи з відновлення психічного здоров'я наших воїнів.

Слід зазначити, що для забезпечення виконання необхідних реабілітаційних заходів з військовослужбовцями учасниками бойових дій у відділ психологічної підтримки Центру ветеранського розвитку залучені психологи, реабілітологи, медичні працівники, соціальні працівники, волонтери, психотерапевти. Спеціалісти вважають, що комплексний підхід до реабілітації військовослужбовців принесе більш ефективний результат. Практичні заходи комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій Центру ветеранського розвитку Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» передбачають поєднання різноманітних інноваційних методів, ефективність яких буде визначатися своєчасністю, послідовністю, наступністю реабілітаційних заходів і максимально індивідуалізованим підходом до кожного військовослужбовця із урахуванням його психоемоційного й фізичного стану, особистісних цілей та уподобань.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Іпотерапія як метод лікування посідає чільне місце в нетрадиційному лікуванні та оздоровленні. Враховуючи сучасні тенденції населення до ведення здорового способу життя, актуальним є пошук найбільш дієвих методів лікування. Медичні установи нашої країни здатні надати велику кількість медичних послуг для реабілітації військовослужбовців, але слід враховувати й те, що поряд із звичайним або традиційним лікуванням дієвий результат створюють і нетрадиційні методи лікування та відновлення, до таких належить і метод іпотерапії, який є досить ефективним сучасним методом у реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій при лікуванні неврозів, депресії, страхів, ПТСР, оскільки у процесі взаємодії з твариною, знижується агресія і збудження, відновлюється душевний спокій та рівновага, що сприяє швидшому одужанню.

Список використаних джерел

1. Завітренко Д. Ж., Радченко М. Р., Завітренко А. М. Іпотерапія як метод реабілітації дітей з відхиленнями в розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 72. Том 1, 2019. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-1.44>. С. 200-205.

2. Мельник А. П. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в умовах бойових дій. *Психологічні перспективи*, 2016. Вип. 28. С. 176–185.
3. Шевченко В. В., Руденко А. А. Психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в миротворчому контингенті. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*, 2014. Вип. 2.12. С. 239–243.
4. Шелухова І. В., Вергун А. Р. Аналіз реабілітаційних терапевтичних аспектів іпотерапії. *Міжнародний медичний журнал. Спеціальний випуск*, 2005. С. 226.
5. Bryndikov Y. The characteristic of stress-factors that cause the emerging of the post traumatic stress disorders in servicemen the combatants, *Social Work and Education*, 2017. Vol. 4, № 1, P. 112–118.

References

1. Zavitrenko, D. Zh., Radchenko, M. R., & Zavitrenko, A. M. (2019). Ipoterapiia yak metod reabilitatsii ditei z vidkhyleniamy v rozvytku [Hippotherapy as a method of rehabilitation for children with developmental disorders]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific Bulletin of Dragomanov National Pedagogical University. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Perspectives*, 72(1), 200–205. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-1.44> [in Ukrainian].
2. Melnyk, A. P. (2016). Osoblyvosti psykhologichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv, yaki perebuvaly v umovakh boiovykh dii [Features of psychological rehabilitation of servicemen who were in combat conditions]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological Perspectives*, (28), 176–185. [in Ukrainian].
3. Shevchenko, V. V., & Rudenko, A. A. (2014). Psykhologichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtiv, shcho perebuvaly v myrotvorchomu kontynhenti [Psychological rehabilitation of servicemen who participated in peacekeeping missions]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriiia: Psykhologichni nauky – Scientific Bulletin of Mykolaiv State University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Psychological Sciences*, (2.12), 239–243. [in Ukrainian].
4. Shelukhova, I. V., & Verhun, A. R. (2005). Analiz reabilitatsiinykh terapevtychnykh aspektiv ipoterapii [Analysis of rehabilitative therapeutic aspects of hippotherapy]. *Mizhnarodnyi medychnyi zhurnal – International Medical Journal, Special Issue*, 226. [in Ukrainian].
5. Bryndikov, Y. (2017). The characteristic of stress-factors that cause the emerging of the post-traumatic stress disorders in servicemen the combatants. *Social Work and Education*, 4(1), 112–118.

Дмитро Стрільчук

Провідний фахівець з фізичної реабілітації
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Юлія Снігур

Провідний фахівець з фізичної реабілітації
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ (СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА, ФІЗИЧНА) – ПОТРЕБИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Анотація: Реабілітація є комплексом заходів, спрямованих на відновлення фізичного, психологічного та соціального стану особи після травм, хвороб чи інших труднощів. Це процес, що має на меті максимальне відновлення функціональних можливостей людини. Відновлення охоплює всі аспекти здоров'я: фізичний, психологічний і соціальний. Цей процес є важливим етапом повернення до нормального життя після травм або серйозних захворювань.

Ключові слова: реабілітація, здоров'я, інновації, життя, відновлення.

Summary: Rehabilitation is a set of measures aimed at restoring a person's physical, psychological, and social state after injuries, illnesses, or other difficulties. It is a process aimed at the maximum recovery of a person's functional abilities. Recovery encompasses all aspects of health: physical, psychological, and social. This process is an important stage in returning to normal life after injuries or serious illnesses.

Keywords: rehabilitation, health, innovations, life, recovery.

Постановка проблеми. Проблеми у реабілітації та відновленні можуть варіюватися залежно від контексту, у якому вони виникають — чи то після фізичних травм, чи після психологічних чи соціальних розладів. Однак загалом існує кілька основних проблем, з якими стикаються пацієнти та фахівці в процесі реабілітації: недостатня мотивація пацієнтів, обмежений доступ до ресурсів, психологічний стан пацієнта, проблеми з адаптацією до нового способу життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження та публікації у сфері реабілітації та відновлення в Україні та світі висвітлюють ключові аспекти розвитку цієї галузі щодо розвитку реабілітації в Україні. У листопаді 2024 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Європейська обсерваторія з охорони здоров'я презентували результати дослідження системи реабілітації в Україні. Зростання потреб у реабілітаційних послугах через війну вимагає нових підходів до фінансування, організації та підготовки кадрів. Серед проблем виділяються недофінансування та брак

кваліфікованих кадрів. Дослідження та публікації підкреслюють важливість комплексного підходу до розвитку реабілітації, включаючи вдосконалення законодавства, впровадження інноваційних технологій, підготовку кадрів та покращення доступу до реабілітаційних послуг.

Метою дослідження. Мета досліджень у сфері реабілітації та відновлення полягає в тому, щоб покращити якість життя людей, які зазнали фізичних, психологічних або соціальних травм, захворювань чи інших втрат, відновивши їхню функціональність, здоров'я та соціальну адаптацію. Це включає різні аспекти, такі як фізична реабілітація, психологічне відновлення, соціальна інтеграція та застосування інноваційних технологій у відновленні.

Виклад основного дослідження. Фізична реабілітація: потреба в поновленні рухової активності, зменшенні болю та поліпшенні фізичної функції після травм, операцій чи хвороб. Потребує індивідуального підходу в залежності від типу травми чи захворювання. Включає фізіотерапію, масаж, лікувальну фізкультуру, хірургічні методи, якщо це необхідно. Важливим аспектом є моніторинг прогресу та корекція плану відновлення на всіх етапах. [1, С. 36].

Психологічна реабілітація: важливість допомоги в подоланні стресу, депресії, тривоги чи посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що можуть виникнути після важких переживань. Психологічна допомога спрямована на відновлення емоційного балансу, зниження рівня тривоги та депресії. [4, С. 122].

Соціальна реабілітація: необхідність адаптації до суспільства, відновлення соціальних зв'язків, інтеграція в робоче середовище та відновлення ролі в суспільстві. Важливою є роль інклюзивних програм, що дозволяють людям з обмеженими можливостями чи після важких хвороб повернутися до активного життя. [2, С. 75].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Високий потенціал має застосування сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, штучний інтелект, робототехніка та біоелектронні пристрої для покращення ефективності реабілітаційних процесів. Це дозволяє зробити реабілітацію більш індивідуалізованою, доступною та адаптованою до потреб кожного пацієнта. Дослідження вказують на необхідність розробки програм для покращення соціальної адаптації пацієнтів після реабілітації, особливо тих, хто пережив значні фізичні чи психічні травми.

Перспективи розвитку реабілітації та відновлення включають інтеграцію технологій, персоналізацію підходів, покращення доступності послуг і подальше вдосконалення соціальної та

психологічної адаптації пацієнтів. Це дозволить забезпечити більш ефективне та всеосяжне відновлення пацієнтів у різних сферах їхнього життя. Потрібно розвивати міждисциплінарний підхід до реабілітації, де лікарі, психологи та соціальні працівники працюють разом для створення цілісної програми відновлення. Активний розвиток технологій, таких як віртуальна реабілітація, а також інноваційні методи лікування й психологічної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Литвиненко С. В. Інноваційні технології в реабілітації. Київ : Наукова думка, 2020. 224 с.
2. Нестеренко С. В. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: теорія і практика. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 198 с.
3. Павленко В. Л. Реабілітація та соціальна інтеграція осіб з обмеженими можливостями. Львів : Новий час, 2019. 215 с.
4. Козлова І. В. Соціальні аспекти реабілітації та інтеграції осіб з обмеженими можливостями. Львів : Літературна Україна, 2018. 192 с.
5. Karel M., Goh J. W. Physical Rehabilitation in Trauma Recovery // Journal of Rehabilitation Research and Development. 2015. Vol. 52, No. 4. P. 385–394.

References:

1. Lytvynenko, S. V. (2020). Innovatsiini tekhnolohii v reabilitatsii [Innovative technologies in rehabilitation]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
2. Nesterenko, S. V. (2015). Sotsialna reabilitatsiia osib z invalidnistiu: teoriia i praktyka [Social rehabilitation of persons with disabilities: Theory and practice]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. [in Ukrainian]
3. Pavlenko, V. L. (2019). Reabilitatsiia ta sotsialna intehtratsiia osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy [Rehabilitation and social integration of persons with disabilities]. Lviv: Novyi chas. [in Ukrainian]
4. Kozlova, I. V. (2018). Sotsialni aspekty reabilitatsii ta intehtratsii osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy [Social aspects of rehabilitation and integration of persons with disabilities]. Lviv: Literaturna Ukraina. [in Ukrainian]
5. Karel, M., & Goh, J. W. (2015). Physical rehabilitation in trauma recovery. Journal of Rehabilitation Research and Development, 52(4), 385–394.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПСИХОЛОГІВ

Іларія Мельник

Здобувачка вищої освіти

Навчально-реабіліційного закладу

вищої освіти Кам'янець - Подільський державний інститут

Науковий керівник: **Оксана Палилюк**

кандидат історичних наук, викладач кафедри соціальної роботи,

психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської,

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

e-mail: Palelulko1980@ukr.net

ВІД ЕКРАНА ДО СЕРЦЯ: НАВИЧКИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДТРИМКИ ЖЕРТВ КІБЕРБУЛІНГУ

Анотація. Кібербулінг є сучасною формою агресії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для нанесення психологічної шкоди іншим особам. У статті проаналізовано сутність, основні види та наслідки кібербулінгу, визначено компетенції соціальних працівників, необхідні для ефективного підтримки жертв.

Ключові слова: кібербулінг, соціальна робота, психологічна підтримка, цифрова безпека, соціальні мережі.

Abstract. Cyberbullying is a pressing issue involving aggressive actions through digital communication aimed at harming others. This paper explores various types of cyberbullying and its consequences, highlighting crucial skills social workers need to effectively support victims.

Keywords: cyberbullying, social work, psychological support, digital security, social networks.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство глибоко інтегроване з цифровими технологіями. Однак разом із перевагами технологічного розвитку виникли нові форми загроз, зокрема кібербулінг – агресивні дії в мережі, спрямовані на приниження чи шкоду особистості.

Аналіз останніх досліджень. За даними досліджень UNICEF (2022), кібербулінг є похідним явищем від традиційного булінгу та характеризується необмеженістю у часі та просторі. Він може відбуватися через соціальні мережі, електронну пошту, чати, мобільні додатки тощо.

Сучасне суспільство неможливо уявити без смартфонів, гаджетів, інформаційних та комп'ютерних технологій. І ми дуже

рідко замислюємося над тим, які загрози несуть в собі ті чи інші веб-ресурси, інтернет-сайти. Однією з таких новітніх загроз і є кібербулінг.

Кібербулінг – це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо.

Вважається, що кібербулінг – похідне явище від традиційного, «живого» булінгу і є однією з його субформ. На відміну від традиційного, електронний булінг не обмежується взаємодією булера і жертви. Наприклад: на шкільних перервах, перед уроками чи після них, дорогою в школу чи додому. Він досягає жертви в будь-який час дня і ночі, не залишаючи їй простору, де б вона могла почуватися в безпеці, оскільки кібербулінг здійснюється за рахунок використання таких елементів як мобільний зв'язок, чати і електронна пошта, соціальні мережі, ігрові сайти, тощо [1].

До найпоширеніших видів кібербулінгу належать:

Використання особистої інформації: це включає викрадення особистих даних (фотографій, відео, контактів) без згоди особи з метою завдати шкоди, принизити або залякати.

Анонімні погрози: залякування жертви через анонімні повідомлення, коментарі або електронні листи. Нажаль анонімність в Інтернеті часто дозволяє кривдникам уникнути відповідальності за свої дії.

Обмовляння або зведення наклепів: поширення неправдивої інформації або чуток про жертву з метою завдати шкоди її репутації або викликати ненависть з боку інших

Тролінг: навмисне провокування конфліктів з боку жертви через грубі, образливі або провокаційні коментарі. Тролі зазвичай прагнуть створити хаос у дискусіях або змусити жертву реагувати агресивно.

Флеймінг: це улюблений метод «тролів» (провокаторів), що полягає в обміні короткими, гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології. Частіше за все розгортається в чатах, форумах, спільнотах. Інколи він перетворюється у затяжну війну.

Хепіслепінг: Це фізичне нападення на людину з метою зняти це на відео, а потім оприлюднити або розповсюдити відео в Інтернеті, щоб викликати в жертви страх і сором.

Секстинг: це обмін власними фото/відео/текстовими матеріалами інтимного характеру, через Інтернет.

Онлайн-грумінг: встановлення довірливих відносин з дитиною

або підлітком з метою їхньої експлуатації, зокрема сексуальної.(отримання її інтимних фото/відео) та подальшим її шантажуванням про розповсюдження цих фото. Це робиться з метою отримання грошей, більш інтимних зображень чи навіть примушування до особистих зустрічей.

Відчуття того, що з тебе насміхаються або тебе переслідують, може заважати людям говорити або намагатися боротися з проблемою [2; 4].

Кібербулінг зазвичай включає приниження, переслідування або агресію в мережі, що має на меті завдати психологічної шкоди жертві. Але є інтернет спільноти які спонукають до самопошкоджень або навіть суїциду. Ці спільноти належать до так званих «груп смерті» або «групи з небезпечним контентом», і головна мета подібних спільнот — це не просто цькування, а створення маніпулятивного впливу та залучення учасників до гри. Організатори поетапно застосовують способи психологічного впливу щодо дітей з метою доведення їх до самогубства, а саме:

«Вербувальний» - куратори через соціальні мережі здійснюють пошук майбутніх жертв із числа дітей для участі у «смертельній грі», шляхом аналізу особистого профілю

«Ти обраний» - дають зрозуміти дитині, що вона є особливою, оскільки учасником такої спільноти можуть стати лише обрані. За правилами Інтернет-спільнот про участь у грі не можна розповідати дорослим, що створює ще один найсильніший спосіб контролю кураторів над неповнолітньою особою, яким є «спільна таємниця»;

«Пропаганда смерті» - як єдино правильний і гідний спосіб виходу зі складних життєвих ситуацій, зокрема застосування насильства стосовно себе та свого оточення, а такі людські цінності, як сім'я, друзі, освіта, піддаються критиці та висміювання.

«Тотальний контроль» - куратор схиляє підлітка до вчинення суїциду. Якщо підліток відмовляється від виконання завдань, куратори вміло застосовують погрози.

«Червона сова» (не спати декілька днів, постійно бути онлайн, дивитися страшні психоделічні відео.), «Біжи або Помри»(перебігти дорогу перед машиною). Синій кит», «Море китів» (різати руки, тіло) , «Тихий дім»(вийти на дах будинки або квартири посере ночі), , «Момо»(прослуховування моторошної музики) . «Разбуди мене в 4:20» (одне з головних завдань — це прокидатися о 4:20 ранку. Це робиться для того, щоб порушити сон і ритм життя учасника, що поступово призводить до фізичної та психічної втоми.) У всіх спільнотах останнє завдання це зробити суїцид [5].

Коли булінг відбувається в Інтернеті, може здаватися, що атаки на

вас відбуваються всюди, навіть у вашому власному домі. Це створює враження, що виходу немає. Наслідки можуть тривати довгий час і впливати на людину різними способами:

1. Психологічно: з'являється відчуття смутку, пригніченості, злості або безвиході, зниження самооцінки та впевненості в собі.
2. Емоційно: відчуття сорому, втрата інтересу до улюблених занять, довіри до оточуючих.
3. Фізично: відчуття постійної втоми (через проблеми зі сном), втрата апетиту або переїдання, а також такі симптоми, як біль у животі та головний біль.
4. Академічно/професійно: погіршення успішності в школі чи університеті, втрата мотивації до навчання чи роботи, прогули або відмова від відвідування навчального закладу [3].

Навички соціального працівника для ефективної підтримки жертв кібербулінгу:

Вміння вести діалог

- Вміння уважно слухати, не перебиваючи, щоб клієнт почувався почутим і зрозумілим.
- Здатність чітко та доступно пояснювати складні речі, наприклад, правові аспекти або стратегії протидії кібербулінгу.
- Емоційна інтелігентність
- Вміння розпізнавати та розуміти емоції жертви. (страх, гнів, сором, тривога).
- Здатність проявляти емпатію та підтримку, не осуджуючи.
- Навички управління власними емоціями під час роботи з важкими ситуаціями.

Кризове втручання

- Вміння швидко реагувати на гострі емоційні стани (тривога, паніка або депресія) та ситуації (загрози самопошкодження або суїцидальні думки.).
- Навички надання першої психологічної допомоги.
- Робота з цифровою грамотністю:
- Вміння пояснити, як захистити себе в інтернеті (блокувати агресорів, налаштовувати приватність або видаляти образливий контент)
- Розуміння основ роботи соціальних мереж, месенджерів та інших платформ, де може відбуватися кібербулінг.

Правова грамотність:

- Вміння пояснити жертві її права та можливі кроки для захисту.
- Допомога у складанні скарг або звернень до правоохоронних органів.

Мобілізація ресурсів: Вміння знаходити додаткові джерела допомоги (громадські організації, благодійні фонди, державні програми).

Робота з групами: Проведення тренінгів або групових сесій для підтримки жертв кібербулінгу.

Конфіденційність та етика

- Дотримання принципів конфіденційності та захисту персональних даних жертви.
- Високий рівень професійної етики, щоб жертва могла довіряти фахівцю.

Саморегуляція: Вміння піклуватися про власне психічне здоров'я, щоб уникнути емоційного вигорання [2; 5].

Висновки. Соціальні працівники відіграють ключову роль у наданні допомоги жертвам кібербулінгу. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на поглиблення методів психологічної підтримки та профілактичні заходи протидії кібербулінгу.

Список використаних джерел:

1. Кібербулінг – що це та як це зупинити? URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying>
2. Кібербулінг та його типи. URL: <https://myhaylivka.lbd-osv.gov.ua/news/14-00-54-12-09-2022/>
3. Кібербулінг та кібербезпека. URL: <https://lltk.edu.ua/kiberbulinh-ta-kiberbezpeka>
4. Кібербулінг: як захистити себе та своїх дітей від віртуального насильства? URL: <https://www.projectkeshher.org.ua/news/bezpechnyy-internet-iaak-zakhystyty-sebe-ta-svoikh-ditey-vid-kibernasyl-stva/>
5. Суїцидальні спільноти. URL: https://legalaid.wiki/index.php/%D0%A1%D1%83%D1%97%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B8

References:

1. UNICEF. (n.d.). Kiberbulinh – shcho tse ta yak tse zupynyty? [Cyberbullying – what is it and how to stop it?]. UNICEF Ukraine. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying>
2. Myhaylivka LBD-OSV. (2022, September 12). Kiberbulinh ta yoho typu [Cyberbullying and its types]. Myhaylivka Educational Website. Retrieved from <https://myhaylivka.lbd-osv.gov.ua/news/14-00-54-12-09-2022/>
3. Lvivskiy Lisotekhnichnyi Koledzh. (n.d.). Kiberbulinh ta kiberbezpeka [Cyberbullying and cybersecurity]. Lviv Forestry College. Retrieved from <https://lltk.edu.ua/kiberbulinh-ta-kiberbezpeka>
4. Project Keshher. (n.d.). Kiberbulinh: yak zakhystyty sebe ta svoikh ditei vid virtualnoho nasylstva? [Cyberbullying: How to protect yourself and your children from virtual violence?]. Project Keshher Ukraine. Retrieved from <https://www.projectkeshher.org.ua/news/bezpechnyy-internet-iaak-zakhystyty-sebe-ta-svoikh-ditey-vid-kibernasyl-stva/>

5. Legal Aid Wiki. (n.d.). Suitsydalni spilnoty [Suicidal communities]. Legal Aid Wiki. Retrieved from https://legalaid.wiki/index.php/%D0%A1%D1%83%D1%97%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B8

Дмитро Плітін

аспірант кафедри соціальної роботи та менеджменту
соціокультурної діяльності, спеціальність 231 «Соціальна робота»,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка
support@tc.te.ua

Наталія Олексюк

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності,
спеціальність 231 «Соціальна робота», Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
nataliya_oleksiuk@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Анотація. У тезах розкрито суть поняття «інформаційна безпека особистості». Обґрунтовано значення інформаційної безпеки особистості у підтримці національної та світової безпеки. Визначено та схарактеризовано фактори, які впливають на стан і рівень інформаційної безпеки особистості. Запропоновано шляхи оптимізації забезпечення та підтримки інформаційної безпеки особистості.

Ключові слова: особистість, інформаційний простір, інформаційна безпека, фактори, свідомість, цінності, інформаційна культура.

Abstract. The thesis reveals the essence of the concept of «information security of the individual». Substantiates its importance in maintaining national and global security. Identifies and characterizes the factors that affect the state of information security of the individual. Suggests ways to optimize the provision and maintenance of information security of the individual.

Keywords: personality, information space, information security, factors, consciousness, values, information culture.

Однією з найважливіших проблем сучасного світу є інформаційна безпека особистості. З розвитком інформаційних технологій та збільшенням об'ємів цифрової інформації, зростає

її несанкціоноване поширення й використання, порушення конфіденційності, доступності та цілісності. Уможлиблюється використання неповної чи недостовірної інформації та протиправне застосування інформаційних технологій. Посилюється негативний інформаційний вплив як на самого індивіда, на його найближче оточення так і на суспільство у цілому [2]. Особливого значення інформаційна безпека особистості набуває в умовах відкритої повномасштабної російської агресії в Україні.

Зміст і особливості інформаційної безпеки особистості досліджували вчені М. Воротнюк, М. Дзюба, Я. Жарков, О. Золотар, Л. Маніна, В. Петрик, Ю. Рублик, О. Сушко та ін. Загрози особистісній інформаційній безпеці вивчалися Л. Компанцевою, В. Ливенко, В. Остроуховим, М. Присяжнюком, Р. Рудником, Г. Сасином, Є. Скулишом, Р. Чирвою та ін. Високо оцінюючи результати наукових досліджень учених, слід зазначити, що в них часто не враховуються тенденції сучасних інформаційних протистоянь і, відповідно, можливостей підтримки належного рівня інформаційної безпеки особистості. Вважаємо, що в умовах воєнної агресії росії в Україні підтримка і захист інформаційної безпеки особистості мають надзвичайно важливе значення, оскільки від її стану значною мірою залежить стан та підтримка національної й світової безпеки. Так звана «гібридна війна» та особливості її ведення дедалі частіше стає предметом вивчення науковців.

Виходячи з означеного, **метою** нашого дослідження є виявлення та характеристика факторів, які впливають на інформаційну безпеку особистості й обґрунтування шляхів оптимізації її налагодження і підтримки.

Інформаційну безпеку визначаємо як стан захищеності особистості від різноманітних впливів, здатних проти її волі та бажання змінювати її психічний стан та психологічні характеристики, модифікувати поведінку та обмежувати свободу вибору, тобто безпосередньо чи опосередковано створювати небезпеку її життєво важливим інтересам, у тому числі – в інформаційній сфері [3, с.140].

У сучасному інформаційному просторі для нормальної життєдіяльності особистості виникає ряд загроз: вплив неякісної (недостовірної, фальшивої, дезінформації) інформації на особистість, а через неї – на суспільство й державу; несанкціонований й неправомірний вплив сторонніх осіб на інформацію та інформаційні ресурси (їх виробництво, системи формування й використання); загрози інформаційним правам і свободам особистості (праву на виробництво інформації, її поширення, пошук, одержання, передавання та використання; праву на інтелектуальну власність на інформацію тощо) [3, с. 143].

До факторів впливу на інформаційну безпеку особистості за видовою ознакою вчені відносять: політичні (фактори, що впливають на політичні погляди та поділяють людей на окремі політичні групи, знаходять вираження в діяльності та прийнятті рішень місцевими органами влади та уряду), економічні (фактори, пов'язані з обігом грошей, товарів, ресурсів та енергії) і організаційно-технологічні (пов'язані з розвитком техніки, обладнання, інструментів, процесів обробки та виготовлення продуктів, матеріалів і технологій, а також know-how) фактори [1, с. 25; 2]. Ми поділяємо цю позицію, проте вважаємо за необхідне розширити означений перелік групою соціальних факторів, що включає: норми поведінки, ціннісні орієнтації та переконання, погляди й життєві установки, які уможливають осмислене виконання людьми з різними соціальними статусами різних соціальних ролей.

Якщо вказані групи факторів породжують інформаційні загрози, їх називають дестабілізуючими факторами. Джерелами дестабілізуючих факторів можуть бути як окремі особи, так і групи осіб – організації чи об'єднання. Особливу групу джерел дестабілізуючих факторів складають інформаційні системи та засоби, оскільки вони одночасно є знаряддям приведення в дію інформаційних загроз, каналом їхнього проникнення у свідомість особистості або суспільну свідомість і генератором спонтанних загроз, які виникають внаслідок технічних несправностей чи інших причин. Джерелом таких дестабілізуючих факторів може бути і природне середовище [1, с. 37].

Таким чином, сучасний інформаційний простір скоординованою, багаторівневою структурою, що акумулює результати комунікаційної діяльності суспільства, за допомогою конкретних компонентів системи інформації та зв'язку. Функціонування цієї системи перебуває під впливом найрізноманітніших факторів. Розуміння природи та механізмів цих впливів допоможе попереджувати, а у випадку загрози – розв'язувати проблеми безпеки створення, трансляції й використання інформації, а, отже, потребує постійної уваги, особливо під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Золотар, О. О. (2018). Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : Вид. дім «АртЕк». 446 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Zolotar_2018_446.pdf
2. Леоненко, Н.А., Поступна, О.В. (2022). Інформаційна безпека України: механізми, сучасні виклики та загрози в умовах інформаційного глобалізму. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Сер.: Державне управління. Вип. 2 (17). URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16883>.

3. Плітін, Д., Ординович, В. (2024). Використання інформаційних технологій у соціальній роботі з вразливими категоріями осіб/сімей. Ввічливість. *Humanitas*, 5, 139–145, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.20> URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/121/123>

References:

1. Zolotar, O. (2018). *Informatsiyna bezpeka ludyny: teoriya i praktyka : monografiya*. [Human Information Security: Theory and Practice: a monograph]. Kyiv: ArtEk Publishing House. 446. Retrived from https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Zolotar_2018_446.pdf [in Ukrainian].
2. Leonenko, N.A., & Postupna, O.V. (2022). *Informatsiyna bezpeka Ukrainy: mehanizmy, sychasni vikliky ta zagrozy v umovah informacijnogo globalizmu* [Information Security of Ukraine: Mechanisms, Modern Challenges and Threats in the Context of Information Globalism]. *Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Ser: Public Administration*. Issue 2 (17). Retrived from <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16883> [in Ukrainian].
3. Plitin, D., Ordynovych, V. (2024). *Vykoristanya informatsiynih tehnologiy u socialniy roboty z vrazlyvymy categoriyamy osib/simey* [The use of information technologies in social work with vulnerable categories of individuals/families]. *Courtesy. Humanitas*, 5, 139–145. Retrived from <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.20> Retrived from: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/121/123> [in Ukrainian].

Zoia Sharlovych

PhD in Pedagogy, adjunct of International academy of applied sciences in
Lomza (Poland)

e-mail: zoia.sharlovych@mans.edu.pl

Maryna Voloshchuk

Lecturer at the Department of the social work, psychology and socio-cultural activity named after T.Sosnovska, ERIHE “Kamianets-Podilskyi state institute” (Ukraine)

e-mail: marinabormv@gmail.com

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF SOCIAL WORKERS AND PSYCHOLOGISTS DURING MARTIAL LAW

Annotation. The article is devoted to the communicative competence, which means understanding communicative competence as the ability of the effectively engagement in communication, which includes linguistic, sociolinguistic and pragmatic knowledge. The impact of Martial Law on communication causes the following issues: restrictions, Increased Stress, Cultural Sensitivity. Communicative competence for

social workers and psychologists during Martial Law is crucial. It involves active listening, empathy, and clear communication to address clients' needs and provide support amid stress and uncertainty.

Keywords: communicative competence, social workers, psychologists, martial law, crisis communication, active listening

The research of the communicative competence of social workers and psychologists during martial law involves multiple dimensions. It includes the context of Martial law itself, the roles, responsibilities of social workers and psychologists, and the specific challenges they face in communication.

The essential components of the communication during the training of future social workers and psychologists were defined and underlined by numerous researchers. For example, Emma Reith-Hall, Paul Montgomery consider communication for the social workers as “central to effective social work practice, helping to develop constructive working relationships and improve the outcomes of people in receipt of social work services” [2]. The developed skills of actively listening, according to the opinion of Liudmyla Berezovska

The developed ability of active listening will help the social worker “to influence the client, maintain a conversation to achieve a positive result, show interest in what the interlocutor is saying using verbal (clarification, paraphrasing, summarising) and nonverbal means of communication (gestures, posture, facial expressions) to establish interpersonal interaction” [2, p. 107]. There are numerous issues to focus on the research of the communication of social workers and psychologists, such as, definition of communicative competence, which means understanding communicative competence as the ability of theb effectively engagement in communication, which includes linguistic, sociolinguistic, psycholinguistic and pragmatic knowledge. The impact of Martial Law on communication causes the following issues:

- Restrictions: The analysis of potential restrictions on communication, including censorship and limitations on mobility that can affect client interactions.
- Increased Stress: The examination of how the environment of martial law increases stress and alters interpersonal dynamics.
- Cultural Sensitivity: The understanding the cultural and societal context of the population served, especially regarding trauma and mental health issues during conflict.

The efficiency of communication of future needs the overcoming of the main barriers, such as:

- Language and Terminology: The importance of using appropriate language that resonates with clients and communities.

- Trust and Rapport: Building trust in environment, where fear and distrust may be prevalent.
- Technological Constraints: Challenges related to technology and access, especially in conflict zones.

Communicative competence for social workers and psychologists during Martial Law is crucial. It involves active listening, empathy, and clear communication to address clients' needs and provide support amid stress and uncertainty. Training in crisis communication can enhance their effectiveness in this challenging environment.

It is important to define main strategies for the enhancing communicative competence:

- Training Programs: Development of communication training tailored for social workers and psychologists that includes crisis communication, active listening, and supportive and assertive communication.
- Community Engagement: Strategies for engaging with communities to foster open communication and collaborative problem-solving.
- Supervision and Support: Emphasizing the need for professional reflection and supervision to improve communication skills.
- Analysis of specific instances where social workers and psychologists effectively navigated communication challenges during martial law.
- Lessons learned and best practices shared by professionals working in these conditions.

The communicative competence of social workers and psychologists during martial law is critical for effective engagement with individuals and communities affected by conflict and crisis. It is important to notice several aspects to consider:

1. Understanding the context, which includes knowledge of martial law and cultural sensitivity:
 - Knowledge of Martial Law: Professionals must be knowledgeable about the implications of Martial law, including legal restrictions, military presence, and potential impacts on mental health and social dynamics.
 - Cultural sensitivity: Recognizing the cultural context and historical trauma of communities can facilitate trust and engagement.
2. Communication Skills
 - Active Listening: This skill is paramount for building rapport and understanding the needs and concerns of clients. It involves being fully present and validating the experiences of individuals.

- Empathy and Validation: Demonstrating empathy helps individuals feel heard and understood, which is especially important in times of stress and uncertainty.
- Clarity of Expression: Professionals need to communicate clearly and simply, especially when discussing sensitive topics or providing instructions related to safety and resources.

3. Safety and Ethical Considerations

- Confidentiality: Upholding confidentiality is essential, particularly in environments where individuals may fear repercussions for sharing personal information.
- Risk Assessment: Being able to assess and communicate potential risks to clients, especially in volatile situations, helps ensure their safety.

4. Advocacy and Support

- Resource Navigation: Social workers and psychologists must be adept at identifying and relaying available resources, such as mental health services, shelter, food, and legal aid.
- Community Mobilization: Effective communication can help mobilize community support and resilience, enabling individuals to come together to address common challenges.

It's important for social workers and psychologists to communicate effectively with other professionals, including healthcare providers, law enforcement, and NGOs, to coordinate support efforts. The digital environment also give the opportunity to develop new means and forms of the online communication: social workers and psychologists need to be proficient in the remote communication, leveraging technology for remote counseling and support can be critical, especially if physical meetings pose safety risks. rofessionals need to be proficient in using various communication platforms to reach their clients effectively.

Conclusion. The communicative competence of social workers and psychologists is crucial for effective practice during martial law. Understanding the challenges and barriers they face, along with developing strategies and policies to enhance communication skills, can significantly impact the support provided to individuals and communities in crisis. Continuous research in this area is essential for improving mental health support and social services in conflict-affected regions. During martial law, the communicative competence of social workers and psychologists is essential for addressing the psychological and social needs of affected populations. By fostering empathy, staying informed, and collaborating with other sectors, these professionals can make a significant impact in supporting individuals and communities through challenging times.

References:

1. Berezovska, L.I. (2020). Development of skills to listen to the interlocutor in the process of future social workers, communication and speech training. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. "Pedagogy and Psychology"*. 6(1), 102-108. [in English].
2. Reith-Hall, E., & Montgomery, P. (2023). Communication skills training for improving the communicative abilities of student social workers: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 19, e1309. <https://doi.org/10.1002/cl2.1309>. [in English].

Олена Школьник

старша викладачка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
o_shkolnyk@univer.km.ua

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

У тезах розглянуто проблеми розвитку емпатії як ключового компонента ефективного спілкування в цифрову епоху. Проаналізовано основні виклики, пов'язані з цифровою комунікацією, та обґрунтовано практичні методи формування емпатійних навичок.

Ключові слова: емпатія, цифрова епоха, цифровізація, цифрова комунікація, міжособистісна взаємодія.

Theses examine the problems of developing empathy as a key component of effective communication in the digital age. The main challenges related to digital communication are analyzed, and practical methods for building empathic skills are substantiated.

Key words: empathy, digital age, digitalization, digital communication, interpersonal interaction.

Постановка проблеми. У сучасному світі цифрових технологій комунікація дедалі частіше відбувається у віртуальному просторі, що знижує емоційну чутливість і глибину взаємодії. Відсутність невербальних сигналів ускладнює розуміння емоцій співрозмовника, спричиняючи комунікативні бар'єри та конфлікти, що зумовлює необхідність створювати нові підходи для розвитку емпатії, що сприятиме якісній взаємодії та зменшенню негативних наслідків онлайн-спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен емпатії є предметом вивчення в різних наукових сферах, насамперед у

психології, соціології та філософії. Дослідженням проблеми емпатії займалися як зарубіжні (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Блейер, Е. Фромм, Г.С. Саллівен, К. Хорні, Т. Рейк, К. Роджерс), так і українські дослідники (О. Орищенко, О. Саннікова, Л. Журавльова).

Дослідження емпатії в цифрову добу стають все більш актуальними. В Україні ця тема розглядається в межах концепції Нової української школи, яка підкреслює значення соціально-емоційного навчання у цифровому середовищі. У аналітичному огляді «Нова українська школа» зазначається, що емпатія є ключовою компетенцією учнів, яка сприяє ефективному цифровому спілкуванню.

Серед зарубіжних досліджень варто відзначити роботу В. Паананена, М. С. Кіаростамі, Лік-Ханг Лі, Т. Брауда, С. Хосіо, які аналізують розвиток емпатії в середовищах розширеної реальності.

Метою є дослідження значення емпатії як важливої складової ефективного спілкування в епоху цифрової доби, аналіз основних викликів, пов'язаних із її розвитком у віртуальному середовищі, та обґрунтування практичних підходів, спрямованих на формування та зміцнення емпатійних навичок у цифровій комунікації.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкою цифровізацією всіх сфер людської діяльності, що безпосередньо впливає на міжособистісну комунікацію та розвиток емпатії.

Емпатія є багатогранним психологічним феноменом, що охоплює когнітивний, афективний та поведінковий компоненти. У сучасній психології поняття емпатія має різні трактування, а щодо її першовжитку серед учених досі немає єдиної думки. Одні дослідники вважають, що цей термін запровадив Т. Ліппс, який розмежовував поняття «симпатія» та «емпатія». Інші приписують авторство Е. Тітченеру, який переклав німецьке слово «*einfuhlung*» («переживання», «співпереживання») і відніс емпатію до складних емоцій. Водночас сам термін «*einfuhlung*» з'явився ще в 1873 році в праці Р. Фішера, однак саме Т. Ліппс зробив його частиною філософії, розглядаючи переживання як спосіб пізнання іншої людини. Е. Тітченер же визначав емпатію як здатність уявляти себе в певних ситуаціях або предметах [1].

Зигмунд Фрейд розглядає емпатію крізь призму психоаналітичної концепції, наголошуючи на її ролі в ідентифікації суб'єкта з іншими людьми. В подальшому К. Роджерс трактував емпатію як ключову навичку в процесі терапевтичної взаємодії, що сприяє формуванню довірливих відносин між індивідами [2].

Емпатія – це здатність відчувати та емоційно реагувати на переживання, думки й почуття іншої людини. Деякі дослідники розглядають її як емоційну спроможність сприймати й інтерпретувати сигнали, що передають чужий емоційний досвід. Інші ж визначають емпатію як поведінкову навичку, яка проявляється в підтримці, допомозі та альтруїстичних діях у відповідь на труднощі або переживання інших [1].

Розвиток емпатії залежить від низки факторів [2]:

- біологічні фактори: дослідження нейропсихологів доводять, що наявність дзеркальних нейронів сприяє природному механізму емпатійної взаємодії [3];
- соціальні фактори: умови виховання, культурне середовище, соціальні норми та комунікативний досвід відіграють вирішальну роль у становленні емпатійних здібностей особистості;
- психологічні фактори: рівень емоційного інтелекту, здатність до саморефлексії та когнітивна гнучкість визначають схильність особи до емпатійної поведінки.

У межах дослідження проблеми емпатії в умовах цифрової епохи доцільно виокремити ще одну групу чинників – цифрові фактори. Зокрема, особливості онлайн-комунікації, наявність або відсутність невербальних сигналів, а також характер споживаного контенту можуть як сприяти розвитку емпатії, так і знижувати її рівень.

Розвиток цифрових технологій спричинив зміни у характері міжособистісної взаємодії. Основними викликами цифрової комунікації є:

- відсутність невербальної комунікації, що ускладнює правильне сприйняття емоційного стану співрозмовника;
- неправильне трактування емоцій через тексти без інтонації;
- дегуманізація спілкування через анонімність у соцмережах;
- феномен токсичної анонімності, коли користувачі, не відчуваючи особистої відповідальності, схильні до проявів агресії;
- синдром емоційного вигорання через постійний інформаційний потік і взаємодію з великим обсягом негативного контенту.

Однак цифрова доба надає також певні можливості для розвитку емпатії, зокрема:

- доступ до різноманітного досвіду через медіа, що сприяє розширенню світогляду;
- можливість підтримувати соціальні зв'язки незалежно від географічного розташування;

- використання технологій для терапевтичних і освітніх цілей, спрямованих на розвиток емпатійних навичок.
- У своїй роботі серед основних методів розвитку емпатії в цифровому середовищі ми виокремлюємо такі:
- розвиток цифрового етикету: навчання правильному використанню мови, уникнення токсичних висловлювань, дотримання принципів поваги та толерантності в онлайн-комунікації;
- практика активного слухання: збереження зорового контакту у відеозв'язку, усвідомлене використання пауз у спілкуванні, увага до емоційних проявів співрозмовника;
- когнітивне тренування: читання літератури, перегляд фільмів та аналіз ситуацій з точки зору різних персонажів сприяє формуванню емпатійного мислення;
- обмеження споживання контенту, що знижує рівень емпатії: критичний підхід до інформаційних потоків, уникнення деструктивного контенту, що сприяє формуванню апатії або агресії;
- розвиток міжкультурної емпатії: вивчення соціальних норм інших культур, що допомагає уникнути етноцентризму та сприяє міжкультурному діалогу.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків.

Емпатія залишається важливим елементом ефективної соціальної взаємодії, а її розвиток у цифрову добу потребує нових підходів і методик. Цифрова комунікація створює як виклики, так і можливості для її формування. Свідоме ставлення до онлайн-спілкування, впровадження методів активного слухання та когнітивної рефлексії дозволять адаптуватися до змін комунікативного середовища, зберігаючи при цьому людяність та глибину міжособистісних зв'язків.

Аналізуючи сучасні тенденції, можна передбачити, що розвиток штучного інтелекту, доповненої реальності та біометричних технологій впливатиме на зміну механізмів прояву емпатії. Зважаючи на це, одним із перспективних напрямків досліджень є аналіз впливу нейротехнологій на розвиток соціальних навичок та можливості використання цифрових інструментів для підвищення рівня емпатії серед різних вікових та професійних груп.

Список використаних джерел

1. Вавринів О. С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2. Т. 1. С. 28-31. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/7.pdf (дата звернення: 15.03.2025)

2. Лешук Г. В. Сутнісні характеристики емпатії як професійно значущої риси соціального працівника. Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 1(4). DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-16>
3. Романюк В. Л. Дзеркальні нейрони та проблеми когнітивної психофізіології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 12. С. 152-159.

References

1. Vavryniv, O. S. (2019). Stanovlennia poniattia empatii v psykholohii [The formation of the concept of empathy in psychology]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, 2(1), 28–31. Retrieved from http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/7.pdf [in Ukrainian].
2. Leshchuk, H. V. (2021). Sutnisni kharakterystyky empatii yak profesiino znachushchoi rysy sotsialnoho pratsivnyka [Essential characteristics of empathy as a professionally significant trait of a social worker]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1(4). <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-16> [in Ukrainian].
3. Romaniuk, V. L. (2009). Dzerkalni neirony ta problemy kohnityvnoi psykhofiziologii [Mirror neurons and problems of cognitive psychophysiology]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriia: Psykholohiia i pedahohika, 12, 152–159. [in Ukrainian].

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

А	К
Абрамова Лариса 92	Кармалюк Сергій 57
Алексєенко Юрій 83	Клопота Ольга 30
Б	Колеснік Марина 103
Банас Тарас..... 235	Комарніцька Людмила. 106
Богатюк Олексій 13	Ксенія Бондаревська 118
Бачинська Марина..... 202	Кудак Вікторія.....149
В	Кучеров Геннадій.....73
Вікторія Ткач 68	Л
Вольська Ангелія..... 202	Лопухович Наталія 152
Г	Любезна Ірина 157
Ганушкевич Роман 207	М
Глов'юк Оксана 212	Марчак Тетяна 25
Годованюк Альона.....244	Мельман Олена 162
Гончарук Каріна 244	Мельник Іларія 256
Гордієнко Наталія.....127	Михайловський Богдан 235
Гриценюк Сніжанна..... 95	Міщенко Богдана 78
Гуменюк Інна 16	Мойсеюк Василь 83
Д	Мосаєв Юрій 167
Данилевич Наталія.....217	О
Дудченко Володимир 207	Олексюк Наталія.....261
Є	Ординович Віктор 221
Єрохіна Надія.....131	Осетрова Оксана..... 33
Ж	П
Жиляк Наталія 22	Павленко Анатолій.....37
Жиляков Сергій..... 99	Палилюлько Оксана 171
З	Пастух Юрій 57
Загалевиц Валентина 25	Пещанюк Надія..... 175
Заміховська Олена 133	Плітін Дмитро 261
Зошак Лілія 138	Присакар Володимир... 225
І	С
Ісламова Юлія..... 143	Саноян Анна 180
	Свиридюк Олександра .. 65
	Сидоренко Юлія 184

Снігур Юлія	253	O	
Сташук Ольга	37	Ostapchuk Vladyslav	123
Столяренко Ольга	248	S	
Стрільчук Дмитро	253	Sharlovych Zoia.....	264
Сухар Олеся.....	189	Sklyanska Olha	240
T		Sova Artem.....	87
Тимків Ольга	157	V	
Ткачук Анастасія	22	Voloshchuk Maryna	264
X			
Харкова Алла	235		
Харченко Вікторія.....	112		
Ц			
Цимбалюк Тетяна	42		
Цюра Ольга	112		
Ч			
Черба Віта	48		
Червоненко Катерина ..	230		
Ш			
Шаповал Андрій	52		
Швець Неля.....	162		
Шевчук Олександр	197		
Шкільник Олена.....	268		
Я			
Якушевіч Марина.....	202		
B			
Biletska Anna	240		
Bilyi Oleksandr	10		
Boiarskyi Ruslan.....	123		
K			
Kushnir Viktoriia.....	10		
L			
Lyholat Olena	240		
M			
Mykhailyk Artur	61		

ISBN 978-83-68480-10-8
DOI [10.58246/WSPN4523](https://doi.org/10.58246/WSPN4523)

